EMERGÈNCIA HABITACIONAL, POBRESA ENERGÈTICA I SALUT

Informe sobre la inseguretat residencial a Barcelona 2017-2020

OBSERVATORI DESC
CSB Consorci Sanitari de Barcelona
ASPB Agència de Salut Pública
Enginyeria Sense Fronteres
ALIANÇA CONTRA LA POBRESA ENERGÈTICA
PAH BCN

EMERGÈNCIA HABITACIONAL, POBRESA ENERGÈTICA I SALUT

Informe sobre la inseguretat residencial
a Barcelona 2017-2020

Coordinació:
Lucía Delgado (coordinació general), Daniel López (coordinació tècnica)

Equip de redacció i l'anàlisi de dades en l'àmbit habitatge i drets humans:
Eduard Sala, Gabriele D'Adda, Guillem Domingo, Josep Babot, Lucía Delgado

Equip de redacció i l'anàlisi de dades en l'àmbit pobresa energètica i drets humans:
Josep Babot, Maria Campuzano, Hyerim Yoon, Irene González, Mònica Guiteras

Equip de redacció i l'anàlisi de dades en l'àmbit salut i drets humans:
Ana M. Novoa, Alexia Reyes, Juli Carrere, Alba Pérez

Equip de recollida de dades:
Eduard Arenas, Bernat Berenguer, Jordi Besora, Laura Bordera, Juan Carrasco, Gabriele d'Adda, Mari Carmen Gómez, Charo Gómez, Tania Hahn, Marina Marín, Alba Pérez, Hugo Pourchasse, Emilio Rossi, Eduard Sala, Natasa Szabó, Mireia Turon, Josep María Vazquez, Arnau Vilà i Hyerim Yoon

Realització i anàlisi d'entrevistes:
Lucía Delgado i Maria Campuzano

Disseny, maquetació:
Daniel López

Revisió lingüística:
Lucía Navarro

Fotografies:
PAH Barcelona i Aliança contra la Pobresa Energètica

Impressió:
GraphicRapid

Any:
2020

Llicència:

AGRAÏMENTS

El present informe no hauria estat possible sense les persones anònimes que han col·laborat en la PAH i l'APE en els darrers anys per deixar enrere la vulneració de drets humans, com són la dificultat en l'accés a l'aigua i l'energia i a un habitatge digne.

Gràcies a totes per la vostra participació desinteressada

ÍNDEX

Pròleg a càrrec de Leilani Farha, Relatora de l'ONU pel dret a l'habitatge (2014 - 2020) 8
1. Introducció 10
2. Emergència habitacional, pobresa energètica i salut 14
2.1. Emergència habitacional a Barcelona 16
2.1.1. Introducció 16
2.1.2. De l'emergència a la crisi habitacional (2008-2020) 16
2.1.1.1. Un model que precaritza el dret a l'habitatge 16
2.1.1.2. Les lleis i les polítiques públiques com a causa -o solució- de l'emergència 18
2.1.1.3. El paper dels moviments socials en la definició del problema i les solucions 21
2.1.1.4. De l'emergència a la crisi habitacional 24
2.2. Emergència habitacional i pobresa energètica 32
2.3. Emergència habitacional, pobresa energètica i salut 36
3. Anàlisi jurídica 38
3.1. Avenços en matèria d'habitatge a Barcelona 40
3.1.1. El dret a l'habitatge en l'àmbit estatal i els canvis en matèria d'arrendaments 40
3.1.2. L'emergència habitacional a Catalunya i la reforma de la Llei 24/2015 43
3.1.3. La crisi de l'habitatge a la ciutat de Barcelona 45
3.2. Garantir els subministraments bàsics 46
3.2.1. El marc comunitari: la liberalització i el concepte de consumidor vulnerable 46
3.2.2. La protecció estatal envers la pobresa energètica 47
3.2.3. Catalunya i la Llei 24/2015 48
3.2.4. El dret a l'aigua i els comptadors provisionals 50
3.3. La salut com a dret humà 52
4. Anàlisi de dades 54
Metodologia 56
4.1. Perfil sociològic de les persones enquestades i tipologia de les llars 60
4.2. Situació habitacional 70
4.2.1. Situació hipotecària i entitats financeres 70
4.2.2. Situació del lloguer i comportament de la propietat 75
4.2.3. Accés precari a l'habitatge 81

4.3. Subministraments bàsics 88
4.3.1. Indicadors de pobresa energètica 88
4.3.2. Talls 90
4.3.3. Pobresa energètica per districtes 91
4.3.4. Inseguretat residencial i pobresa energètica 93
4.3.5. Abusos de les grans companyies 94
4.3.6. L'endeutament de les famílies 99
4.3.7. Riscos 101
4.4. Impacte de l'emergència habitacional en la salut 104
4.5. Resposta de l'Administració 112
4.6. Resolució dels casos i empoderament 120
4.6.1. Apunts generals de resolució de casos d'habitatge 120
4.6.2. Apunts generals de resolució de casos de pobresa energètica 132
4.6.3. Empoderament 137
5. Conclusions 140
5.1. Diagnosi 142
5.2. Recomanacions 147
6. Bibliografia 152
7. Notes 156
Epíleg: COVID-19 i dret a l'habitatge a càrrec de Carme Borrell, doctora en salut pública i gerent de l'Agència de Salut Pública de Barcelona 166

PRÒLEG

Saludo el valuós treball de l'Observatori DESC, la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca (PAH), l'Aliança contra la Pobresa Energètica (APE), Enginyeria Sense Fronteres i de l'Agència de Salut Pública de Barcelona en la realització d'aquest informe sobre Emergència Habitacional, Pobresa Energètica i Salut a Barcelona.

Aquest informe, basat en l'anàlisi quantitativa i qualitativa de 415 casos de persones amb problemes d'habitatge i/o de pobresa energètica és una eina fonamental per a entendre com ha evolucionat l'emergència habitacional a Barcelona en els últims tres anys (amb un nombre creixent de persones afectades per problemes de lloguer i d'ocupació), i com aquests problemes afecten també la salut. Gràcies a un enfocament que integra i connecta les tres diferents perspectives/temàtiques (accés a l'habitatge, pobresa energètica i salut) aquest informe ofereix una mirada inèdita i única sobre la complexitat i els efectes de la crisi residencial que afecta els drets humans, fins i tot al dret a un habitatge digne de tants individus i famílies al país.

L'anàlisi desenvolupada permet observar també com el treball de moviments socials com la PAH i l'APE sigui fonamental per a realitzar els drets humans de totes les persones afectades. Buscar solucions als seus problemes, promovent el seu empoderament, i elaborant al mateix temps propostes per a canviar el marc legal, així com de polítiques públiques alternatives i innovadores.

Finalment, gràcies a treballs com aquests emergeix clarament com l'emergència residencial continua sent una dramàtica realitat i per això és necessari un esforç basat en drets humans, conjunt i coordinat, dels diferents nivells governamentals (des de l'Estat, Governs

Autonòmics, fins als Ajuntaments) per a garantir el dret a l'habitatge així com l'accés als subministraments bàsics.

A través del meu mandat com a Relatora Especial de l'ONU sobre el dret a l'habitatge adequat, i ara com a Directora Global de The Shift, sé que treballs com el present informe són fonamentals per a ressaltar totes les barreres sistèmiques que impedeixen la realització del dret a l'habitatge. És per aquesta raó que insto a tots els Governs responsables que utilitzin les conclusions d'aquest informe en els seus esforços per fer realitat el dret de totes i tots a un habitatge adequat.

Leilani Farha
Relatora de l'ONU pel dret a l'habitatge (2014 - 2020)

1. INTRODUCCIÓ

Manifestació pel dret a l'habitatge

Ja han passat dotze anys des que va esclatar la crisi global de l'any 2008, així com la nostra "versió casolana" encarnada en la "punxada" de la bombolla immobiliària i la crisi economicosocial associada. Una de les seves conseqüències més visibles, van ser les execucions hipotecàries i els desnonaments. Aquests últims, al costat de persones oposant-se a la seva execució a la porta d'un habitatge, són sense cap dubte la imatge més descarnada i icònica del que hem conegut com a emergència habitacional, així com de la lluita per la seva erradicació a l'Estat espanyol, simbolitzada per les "samarretes verdes" de la PAH i la seva campanya #StopDesnonaments.

Però de què parlem quan ens referim a una situació d'emergència habitacional? Aquest concepte utilitzat, més habitual als països amb una alta presència d'habitatge informal o precari [1], va començar a sonar amb més intensitat a l'Estat espanyol a partir de l'any 2008, precisament associat a les conseqüències de la crisi en l'àmbit de l'habitatge i a la seva denúncia social per part de la ciutadania organitzada [2]. Vinculat a aquest concepte, hi ha també el d'exclusió residencial o habitacional, que sorgeix de la substitució del de pobresa pel d'exclusió social als anys 90, vinculat a l'anàlisi d'una de les seves dimensions, l'habitatge (Laparra et al 2007; Subirats 2004; Hernández Pedreño 2008).

Sigui com sigui, el concepte d'emergència habitacional conté un caràcter sobrevingut. Es tracta -com el defineixen els diccionaris- d'una «situació de perill o desastre que requereix una acció immediata [3]». És evident que el seu ús es correspon amb l'emergència i urgència d'un fenomen de dimensions desconegudes en la història recent de l'Estat espanyol, almenys en tan grans magnituds. En efecte, les xifres de desnonaments en l'àmbit estatal van augmentar un 157%, passant dels 27.251 el 2008 als 70.257 el 2012, el pic més alt de la "corba dels desnonaments" dels últims dotze anys.

Tanmateix, tot i que del 2013 al 2019 van disminuir anualment, els llançaments totals van mantenir unes xifres absolutes molt superiors a les del període 2008-2012, mantenint-se sempre per sobre dels 60.000 anuals, excepte el 2018 i 2019 (59.671 i 54.006, respectivament). A més, de 2008 a 2019 s'acumulen ja 684.385 desnonaments a Espanya, el que equival a 1.710.963 persones desnonades en dotze anys (Observatori DESC 2020 [4]).

Per tant, havent passat dotze anys des de l'esclat de la bombolla i la crisi, ens hem de preguntar si el que anomenàvem emergència, a més d'haver canviat, no ha adquirit un caràcter semipermanent, i caldria parlar llavors d'una veritable crisi habitacional amb risc de convertir-se en estructural si no s'actua.

En efecte, si bé inicialment l'emergència en l'habitatge es manifestava principalment com a crisi hipotecària molt associada a l'activisme de la Plataforma d'Afectades per les Hipoteques (PAH), durant els darrers anys ha aparegut la qüestió de l'augment dràstic dels preus del lloguer [5], així com del nombre de persones que es veuen obligades a accedir sense títol -ocupar- per accedir a un habitatge. A més, ampliant la perspectiva i gràcies també a la contribució de moviments com l'Aliança Contra la Pobresa Energètica (APE), tant pel que fa a les mobilitzacions com a l'anàlisi, la qüestió de la pobresa energètica ha aparegut com un component rellevant de la crisi habitacional o de la inseguretat residencial. Finalment, cal considerar l'impacte dels problemes d'accés a l'habitatge i la pobresa energètica en la salut de les persones afectades, una visió poc estudiada a casa nostra.

Així doncs, la problemàtica que aborda el present Informe presenta múltiples cares i manifestacions, vinculades totes elles a l'habitatge, però ampliant la seva concepció i problematització abastant altres vectors com els esmentats, de forma coherent amb el que la societat i l'acadèmia anomena com a emergència habitacional, crisi de l'habitatge i inseguretat residencial.

Per això, amb aquest informe en la línia dels anteriors elaborats per l'Observatori DESC, la PAH Barcelona, l'APE, Enginyeria Sense Fronteres (ESF) i l'Agència de Salut Pública de Barcelona (ASPB) es pretén visibilitzar la realitat existent, aportant dades pròpies quantitatives i qualitatives, i analitzant-les de forma integrada, per aprofundir en la problemàtica de la pèrdua de l'habitatge i l'accés als subministraments i en

Assemblea PAH Barcelona

les conseqüències en la salut. En les darreres recerques s'havia posat el focus en la devastadora "bombolla immobiliària", concretament, a l'informe de 2013 "Emergència habitacional en l'Estat espanyol: la crisi de les execucions hipotecàries i els desnonaments des d'una perspectiva de Drets Humans"; al de 2015, titulat "Emergència habitacional a Catalunya. Impacte de la crisi hipotecària en el dret a la salut i els drets dels infants"; i el 2016, a l'informe "Exclusió residencial al món local: Informe de la crisi hipotecària a Barcelona (2013-2016)". Tots tres permeten aprofundir, tant en el perfil sociodemogràfic de les famílies que van patir aquests processos com en el comportament de les entitats financeres, les condicions hipotecàries i l'impacte en la salut i la infància.

En el present Informe volem aprofundir en el treball iniciat a les "Radiografies de la situació del dret a l'habitatge, la pobresa energètica i el seu impacte en salut a Barcelona", publicades el 2018. Tres estudis que avaluen la problemàtica de persones amb problemes d'habitatge, ja sigui

per hipoteca, lloguer i/o ocupacions o subministraments, amb enfocament de gènere i impacte sobre la salut.

Després del **Pròleg** i d'aquest primer apartat d'**Introducció**, al **segon apartat** tractarem de resumir les coordenades que expliquin la situació d'emergència o crisi habitacional actual amb perspectiva històrica, a través d'algunes dades sobre la seva evolució, conjugant-hi elements vinculats a les polítiques públiques, les lleis, i l'acció de la ciutadania.

Al **tercer apartat** s'analitzen els avenços legals en matèria d'habitatge que s'han produït en els darrers anys, començant pel marc estatal, en el qual rau la competència per regular majoritàriament els lloguers i els crèdits hipotecaris; passant pel marc autonòmic, amb l'anàlisi de la Llei 24/2015, després de l'aixecament de la suspensió de part dels seus articles i la seva posterior ampliació; i acabant al marc local, amb algunes de les mesures innovadores que s'han aprovat a Barcelona en els darrers dos anys. Pel que fa a la pobresa energètica, es realitzarà una anàlisi del marc de liberalització europeu a partir del segle XXI i com ha afectat les regulacions estatals. Aquesta part se centrarà bàsicament en les principals novetats ocorregudes durant els últims tres anys, amb modificacions importants als mecanismes de descompte de les factures, l'anomenat bo social. En l'àmbit català, l'apartat se centrarà en el canvi de paradigma que va representar la Llei 24/2015 i en les novetats en matèria de comptadors d'aigua en habitatges en situació d'ocupació. Per últim, respecte al dret a la salut, es farà un recorregut al llarg dels diferents textos normatius de caràcter internacional que inclouen la protecció de la salut com a peça clau per a la consecució d'una vida digna.

Al **quart apartat**, en primer lloc, es realitza un perfil sociològic i demogràfic de les persones que participen en la PAH Barcelona i l'APE amb problemes d'habitatge i d'accés als subministraments. En segon lloc, es fa una anàlisi de la situació habitacional desglossada segons si és o no és d'hipoteca, lloguer o ocupació. A continuació, s'analitzen les dades sobre l'accés als subministraments bàsics i a continuació s'avalua l'impacte de l'emergència habitacional en la salut. La part estadística i d'anàlisi de dades finalitza amb una anàlisi de la valoració que fan les persones que participen en la PAH i l'APE de l'Administració pública en relació amb la resposta rebuda davant la problemàtica de pèrdua de l'habitatge i/o accés als subministraments. I per concloure es fa una anàlisi de resolució de casos, on per segona vegada s'analitza el resultat de la resolució de la situació de les persones que han participat en l'estudi.

Al **cinquè apartat**, s'extreuen les conclusions més rellevants derivades de l'anàlisi de dades i s'elaboren una sèrie de recomanacions per als diferents nivells de l'Administració pública, orientades a col·laborar l'abordatge de la problemàtica que l'informe estudia.

En essència, el present Informe vol visibilitzar, mitjançant una anàlisi de dades inèdita, que integra diferents perspectives sobre la inseguretat residencial, és a dir, la situació que viuen milers de persones a tot l'Estat, que estan en risc de perdre la seva llar per no poder pagar la hipoteca, per no poder afrontar els pagaments del seu lloguer o perquè s'ha extingit el contracte sense renovació, o bé aquelles persones que estan vivint de forma precària ocupant sense títol habilitant un immoble, és a dir, a conseqüència de la situació de crisi d'habitatge en la que estem immersos des del 2008. A més, s'aprofundeix també en l'impacte d'aquesta sobre l'accés als subministraments i les conseqüències que es deriven en la salut de les persones, interrelacionant i integrant totes aquestes dimensions, entorn les diverses manifestacions d'un mateix problema.

2. EMERGÈNCIA HABITACIONAL, POBRESA ENERGÈTICA I SALUT

Manifestació pel dret a l'habitatge

¡¡DERECHO A LA
VIVIENDA!!
STOP

2.1. Emergència habitacional

2.1.1. INTRODUCCIÓ

En aquest apartat, es tractarà de resumir les coordenades que expliquen la situació d'emergència o de crisi habitacional actual amb perspectiva històrica, a través d'algunes dades sobre la seva evolució, introduint també elements més politològics, és a dir, vinculats a les polítiques públiques, a l'acció dels moviments socials o al marc legal i la seva evolució.

Tenint en compte que en aquest informe ens referirem a l'habitatge i a l'emergència habitacional en sentit ampli, és evident que s'haurien de complementar les referències al model d'habitatge, amb aspectes vinculats al model energètic i d'accés als subministraments bàsics, respecte dels quals es podria fer una anàlisi ben complexa i profunda. Això no obstant, se seguirà per començar el fil conductor de l'habitatge, per després complementar-lo, a l'apartat 2.2 i 2.3, amb enfocaments succints del vincle existent entre l'emergència habitacional i la pobresa energètica o els impactes sobre la salut.

2.1.2 DE L'EMERGÈNCIA A LA CRISI HABITACIONAL (2008-2020)

2.1.2.1. Un model que precaritza el dret a l'habitatge

El model o sistema d'habitatge de cada territori és el resultat de la combinació de factors com el model econòmic i social, el marc legal, les polítiques públiques, les formes d'accés a l'habitatge que predominen en cada moment i els seus antecedents històrics, la percepció social i política en relació amb l'anomenada necessitat i les problemàtiques associades, les lluites de la població pel dret a l'habitatge, etc.

Les polítiques d'habitatge a Espanya han estat subordinades històricament a la visió de l'habitatge com un dels principals motors del creixement econòmic. Des de la Dictadura, el Govern de l'Estat va prioritzar l'accés a l'habitatge a través de la propietat, així com la integració dels sectors de l'habitatge, la construcció i el turisme (Di Feliciantonio i Aalbers, 2018; Rodríguez i Espinoza, 2018). Les lleis 40/1964, 2/1985 i 29/1994, que van liberalitzar el mercat del lloguer urbà, flexibilitzaren els contractes i reduïren els drets de les inquilines, contribuint a fer que el lloguer fos menys atractiu. Paral·lelament, les lleis 2/1981 i 19/1992 van promoure la liberalització del mercat hipotecari i l'expansió del crèdit hipotecari. La Llei 6/1998 va introduir la possibilitat d'urbanitzar el sòl sense una protecció específica [6]. En intervenir sobre les regulacions dels arrendaments i hipoteques, les anomenades reformes van crear les precondicions pel posterior auge i bombolla de l'habitatge. De fet, entre el 1998 i el 2007, una narrativa compartida pels sistemes econòmic, financer i polític, fomentaren una carrera vers les hipoteques, que va contribuir a una major financiarització de l'habitatge (Rolnik 2018).

A Espanya, les conseqüències de la crisi econòmica global, la desocupació i l'austeritat van accelerar la propagació de la precarietat en l'habitatge que, tot i comptar amb reconeixement constitucional, afecta un nombre creixent de persones (López i Rodríguez 2011, Rodríguez i Espinoza 2018).

Des del 2008, milers de persones van enfrontar-se al risc de perdre les seves llars a causa de la crisi hipotecària. Segons les dades del Consell

General del Poder Judicial (CGPJ), entre el 2008 i el 2019, es van produir 770.074 execucions hipotecàries a tot l'Estat, de les quals 151.227 van produir-se a Catalunya i 92.193 a la província de Barcelona. En aquest context, els governs espanyols van prioritzar l'estabilitat econòmica nacional i el rescat i la reorganització del sistema financer (Casellas i Sala 2017).

Segons dades del Banc d'Espanya, es van utilitzar més de 76.000 milions d'euros per donar suport al sector financer i a diversos bancs. El Banc d'Espanya també va estimar que la majoria d'aquests diners mai es recuperaran. El resultat del rescat bancari ha estat la socialització de les pèrdues a través de la injecció de diners públics i la reducció del nombre d'entitats, de quarenta-cinc a onze.

A l'ajuda pública rebuda directament, cal sumar-hi els diners gastats a través de la SAREB per comprar els actius dels bancs, sovint a un preu més alt que el de mercat. Per contra, quan els actius de la SAREB es van vendre posteriorment a fons immobiliaris, el preu ha estat en molts casos més baix que el de mercat. A més, en diverses ocasions es va denegar el dret de retracte, tant als propietaris hipotecats com a les Administracions públiques, subvencionant *de facto* el negoci dels fons immobiliaris que inverteixen cada vegada més en el sector immobiliari espanyol (Vives-Miró 2018).

Segons l'informe *"España, Reforma del Sector Financiero - Informe de progreso final"*, realitzat pel Fons Monetari Internacional, la SAREB va comprar 200.000 actius tòxics, incloent-hi 76.000 habitatges buits i 61.000 préstecs vinculats a propietats ja existents, de bancs espanyols, pel 47% del seu valor original. Més tard, es va convertir -venent grans accions d'habitatge- en un dels principals actors que va donar accés al mercat immobiliari espanyol als fons immobiliaris mundials (Berglund 2017).

A més, el 2009, el Govern liderat pel Partit Socialista, va crear a través de la Llei 11/2009, les SOCIMIS -Societats Cotitzades Anònimes del Mercat Immobiliari. L'excusa d'un mercat de lloguer subdesenvolupat es va utilitzar, per atreure capital global i revitalitzar una vegada més el sector de l'habitatge a través de la financiarització dels lloguers, a través de la flexibilització del marc regulador i atorgant descomptes fiscals (Rodríguez i Espinoza, 2018, Vives-Miró 2018).

Als anys 2009 i 2013, els governs del Partit Socialista i del Partit Popular van reformar el règim legal dels arrendaments per desenvolupar el mercat de lloguer espanyol, fent-lo més flexible, un cop més en detriment dels drets dels inquilins [7]. La flexibilització, desregulació i financiarització més gran del mercat de lloguers fou una altra eina per crear noves oportunitats de negoci, tant pels bancs -que posseeixen un nombre considerable de propietats, en molts casos a conseqüència de procediments d'execució hipotecària-, com pels inversors immobiliaris internacionals (Rodríguez i Espinoza, 2018 i Vives -Miró, 2018). El resultat d'aquests processos ha estat un augment dramàtic dels preus dels lloguers que afecta un nombre creixent de persones, especialment en les àrees més afectades pel turisme de masses i la gentrificació. Des del 2013, el CGPJ publica dades sobre els desnonaments a la ciutat de Barcelona, i el 84,4% dels 19.347 desallotjaments executats entre 2013 i 2019 estaven relacionats amb problemes de lloguer, tendència que és general a tot l'Estat, en especial a les grans ciutats.

Diversos estudis s'han centrat en la relació entre l'augment del turisme, la gentrificació i els processos de despossessió a través d'embargaments i desnonaments hipotecaris (Gutiérrez i Delclòs 2016, Gutiérrez i Domènech 2017, Sala 2018). Aquests estudis mostren que els bancs rescatats van adquirir, a través d'embargaments hipotecaris, un nombre important d'habitatge, convertint-se en grans propietaris d'habitatge. A Barcelona, l'anàlisi espacial i geogràfica pel que fa als desnonaments i les execucions hipotecàries mostra com la crisi de l'habitatge va afectar més profundament als barris més precaris. La literatura recent ha trobat una correlació directa de nivells més baixos d'ingressos, nivells més alts d'atur i un major impacte de la crisi de l'habitatge (ODESC i PAH Barcelona 2016 [8], Sala 2018, Gutiérrez i Domènech 2018).

Els barris perifèrics i de classe treballadora, com Sant Andreu i Ciutat Meridiana, però tam-

bé els barris centrals amb una alta presència de migrants i afectats per la gentrificació, com el Raval, concentren el major nombre de desallotjaments i embargaments hipotecaris. D'altra banda, al Poblenou i en general al districte de Sant Martí, malgrat que presenten una alta proporció de risc hipotecari a causa d'un nombre rellevant d'hipoteques actives, l'impacte dels desnonaments i les execucions hipotecàries ha estat menor, a causa del perfil socioeconòmic mitjà-alt dels nous residents.

Per tant, podem afirmar que el model o sistema d'habitatge dominant a Espanya i a Catalunya, vehiculat en essència pel mercat, genera desigualtat i segregació urbana, produint, com es veurà més endavant i mostra aquest informe, resultats clarament negatius en clau de drets.
A més dels factors propis o endògens, són causa de la situació d'emergència o crisi habitacional actual els impactes del capitalisme global sobre les ciutats i l'habitatge en un món essencialment urbà. Les ciutats han estat i són l'espai preferent pel desenvolupament del capitalisme en tota la seva evolució (Harvey, 1982).

Els fenòmens globals entorn de la ciutat es trasladen directament a l'habitatge, ja que la funció residencial és l'ús principal, originari i estructurador dels assentaments humans. Llavors, l'accés a l'habitatge està immers en les dinàmiques globals, el que deriva en una tensió permanent entre el seu valor d'ús i el seu valor de canvi, evolucionant en els últims temps de mercaderia a actiu financer en un procés massiu de desposseció, on les finances tracten d'ocupar els territoris. (Rolnik 2018).

2.1.2.2. Les lleis i les polítiques públiques com a causa -o solució- de l'emergència

El model d'habitatge, especialment les lleis i les polítiques públiques, són les regles de joc actuals i un dels elements clau d'incardinació de les dinàmiques globals, nacionals o locals i les externalitats negatives derivades: un marc normatiu i polític favorable, tendirà a atreure les anomenades dinàmiques especulatives, ja que hi troben un terreny adobat per a l'extracció de beneficis, provocant impactes negatius sobre l'estat del dret a l'habitatge.

Les lleis poden protegir o precaritzar el dret a l'habitatge. De fet, sovint són la "pista d'aterratge" per a l'acció de les grans corporacions (entitats financeres, Socimi, fons voltor, etc.). Una de les característiques del nostre model és que, en termes generals, el marc legal no ha presentat històricament un caràcter protector del dret a l'habitatge. A l'inrevés, en moltes ocasions ha sembrat el terreny per a la seva precarització, amb algunes excepcions (vegeu apartat tercer, sobre el marc legal). Com ja s'ha avançat, es pot afirmar que el mateix marc legislatiu impulsava les condicions per a la crisi hipotecària, posteriorment l'emergència i després, la bombolla de preus dels lloguers. És a dir, que gran part de la situació actual d'emergència habitacional es pot explicar basant-se en un marc legal insuficient i precaritzador.

A més, és una altra realitat comuna que, sovint, les lleis no s'apliquen. Una altra característica del nostre model és un marc legal que no s'usa amb el seu màxim potencial o intensitat per protegir drets. És un exemple molt gràfic d'això anterior la Llei 18/2007, norma integral del dret a l'habitatge a Catalunya [9], que permet per exemple multar els pisos buits des del 2007 però fins al 2015 no es va fer, sancionar els responsables de *mobbing* o assetjament immobiliari i fins a 2018 no es va implementar, o aplicar el 30% d'habitatge protegit en sòl urbà consolidat, possibilitat que fins a 2019 no es va utilitzar per primera vegada.

Si entenem que les lleis poden ser el codi de la vulneració de drets i de la seva execució amb recursos públics (cas dels desnonaments), sembla evident que també poden esdevenir instruments per a la seva garantia. Les iniciatives legislatives *ad hoc* contra l'emergència habitacional que es van activar a partir de l'any 2013,

en són prova [10]. En efecte, les lleis d'emergència habitacional en els territoris (Andalusia, Catalunya, País Valencià, etc.) van marcar un punt d'inflexió cap a reformes més protectores, que tanmateix van tenir el seu punt culminant a nivell autonòmic amb la *Llei 24/2015, del 29 de juliol, de mesures urgents per a afrontar l'emergència en l'àmbit de l'habitatge i la pobresa energètica* [11], que introduí per primera vegada a tot l'Estat mesures antidesnonaments i contra els talls de subministraments, i a nivell estatal, amb el *Real Decreto-ley 7/2019, de 1 de marzo, de medidas urgentes en materia de vivienda y alquiler*, que va ampliar els contractes de lloguer de 3 a 5 o 7 anys [12].

Si ens fixem ara en les actuacions dels poders públics durant el període 2008-2020 i fins i tot amb anterioritat, encara que el grau de complexitat d'aquestes no permet ara fer una anàlisi profunda i multinivell al respecte, es pot afirmar que també expliquen la crisi habitacional actual unes polítiques públiques d'habitatge mal enfocades -amb algunes excepcions- o sense la intensitat necessària per afrontar el problema. Grosso modo, s'assenyalen sis raons per a justificar tal afirmació:

En primer lloc, la manca de planificació de les polítiques d'habitatge, que és preocupant. Les polítiques públiques de drets i que busquen ser efectives -com la sanitat o l'habitatge- han de ser planificades. Tenint en compte l'alta intensitat de la situació d'exclusió residencial, és indispensable reduir i revertir-la (conjuntura), així com prendre consciència de la infra dotació històrica de recursos i dels impactes negatius del model d'habitatge predominant a Catalunya i Espanya (situació estructural). Aquest objectiu no s'assolirà en cap cas sense planificació (Soler i Domingo 2018). Si bé és cert que Barcelona disposava d'un pla local d'habitatge, tant en el període 2008-2016 com actualment (2016-2025), també ho és que el Pla Territorial Sectorial d'Habitatge és l'instrument central en aquest àmbit a Catalunya, segons la Llei catalana del dret a l'habitatge, i al dia d'avui encara no ha estat aprovat [13].

En segon lloc, la tendència a no aplicar els elements de valor que inclouen les lleis per protegir el dret a l'habitatge, es repeteix amb les polítiques públiques, les quals hi estan vinculades (les multes als pisos buits, a l'assetjament immobiliari o la mesura del 30% [14], en són exemples). Es farà servir de nou la no aprovació de Pla Territorial d'Habitatge català, reflex tant de la minsa aplicació d'una llei -la 18/2007- avançada en aquest camp, com de la manca de força de les polítiques públiques d'habitatge. Per exemple: encara que l'objectiu de solidaritat urbana

Activitat de l'APE

és plenament vigent (arribar al 15% d'habitatge social el 2028 a tot Catalunya), la manca d'activació del pla territorial sectorial d'habitatge és el motiu principal que explica que aquest objectiu no s'hagi aplicat. Un altre exemple il·lustratiu és l'ínfima disponibilitat d'habitatge públic a tot l'Estat, que no arriba ni al 3% [15], fet que trobem a la ciutat de Barcelona i a tots els municipis del nostre territori i que contrasta amb els alts nivells de països com Holanda (32 %) o de ciutats com Berlín (30%) [16]. També segueix aquest patró l'escassa actuació dels poders públics per mobilitzar el parc d'habitatges en desús, assenyalat històricament com un recurs clau inutilitzat per les entitats i moviments socials (segons les últimes dades publicades per l'INE el 2011, a Catalunya hi ha 448.000 habitatges buits, el que representa l'11,6% del parc [17]).

Això anterior està vinculat a una altra mancança clau de les nostres polítiques d'habitatge: la manca històrica i quasi endèmica de pressupost per a aquestes. I de tots és sabut que, sense pressupost no hi ha polítiques públiques. Segons Eurostat, Espanya dedicava el 2017 un 0,44% del total del PIB a prestacions socials d'habitatge, mentre la mitjana UE-27 era d'1,48% [18] i el 0,53 a polítiques d'habitatge el 2018, quan la mitjana UE- 28 era de l'1%, França destina entre un 2% del seu PIB o Anglaterra un 1,8% [19].

En quart lloc, al llarg dels últims vint anys s'han pres mesures clarament inadequades -a la vista estan els seus efectes- des de la perspectiva de la protecció del dret a l'habitatge, com són: la desgravació fiscal a la compra, la promoció del sobreendeutament de les famílies per accedir a les hipoteques, les ajudes al lloguer sense límits de renda, el foment de la compra d'habitatge de protecció oficial en detriment del lloguer, o les tinences alternatives que permeten la conservació del parc, o el mateix rescat bancari -ja esmentat- sense cap mena de retorn social, per exemple, en forma d'habitatges públics. Cal destacar especialment la incomprensible pèrdua de parc d'habitatge de protecció oficial per raó de la seva desqualificació i/o venda al mercat lliure: es calcula que si s'hagués sotmès a qualificacions permanents, avui dia existiria un parc protegit de prop de 7 milions d'unitats, que correspon gairebé el 40% del parc d'habitatges principals (Trilla i Bosch 2018), mentre actualment a Espanya hi ha uns 276.000 habitatges socials, el que suposa tan sols un 1,5% d'aquest, un dels percentatges més baixos de tot Europa (Amnistia Internacional 2015), i el 33-35% dels habitatges principals construïts entre 1952 i 2016 a Espanya han rebut suport públic (Trilla i Bosch 2018). Igualment, la modificació del Pla General Metropolità per a introduir la destinació del 30% en el sòl urbà consolidat a Barcelona, estima que queden a la ciutat 19.000 HPO amb qualificació vigent i calcula que en 30 anys (el 2048) s'hauran desqualificat el 88% d'aquests habitatges [20].

En cinquè lloc, és cert que en els diferents nivells hi ha polítiques diverses, algunes d'elles millors que d'altres. Barcelona ha destacat històricament per les seves polítiques urbanístiques però no precisament d'habitatge públic (Borja 2010). Encara que des del 2008, i especialment a partir de l'any 2015, la ciutat ha prioritzat les polítiques d'habitatge en clau de drets, amb aspectes destacats però també amb mancances [21]. De tots és sabut que el problema de l'habitatge és de gran abast, multiescala i amb molts actors implicats, per tant no serveixen solucions per part d'un sol actor, d'una sola escala o a un sol temps. Al contrari, és necessària l'acció integral de totes les Administracions coordinades, de caràcter conjuntural i estructural; la qual, en línies generals, es pot afirmar que no ha existit ni existeix. La coordinació i la concertació entre el Govern estatal, el de la Generalitat i les Administracions locals, permetria multiplicar l'eficàcia i els resultats de les actuacions, però la realitat és que no és massa comú en les polítiques en aquest camp. Com a exemple: si ens proposem una cosa tan necessària com ampliar significativament i estabilitzar el parc d'habitatge públic, primer necessitarem establir un objectiu compartit en aquesta línia, posteriorment planificar la forma d'aconseguir-ho i mobilitzar fins al màxim de recursos disponibles el pressupost per portar-ho a la pràctica. Però la veritat és que, els nivells actuals d'habitatge social ens indiquen que no hi ha prou lideratge i coordinació per part de la Generalitat, a més de corresponsabilitat de tots els agents locals i supralocals implicats.

Finalment, resulta evident que necessitem la

combinació positiva de totes les mancances anteriors invertides en forma de polítiques d'habitatge integrals a curt, mitjà i llarg termini, amb mesures de caràcter conjuntural, enfocament multinivell i amb el pressupost suficient per respondre a l'emergència i amb altres actuacions d'enfocament estructural, reconstruint un model que no funciona i per aconseguir ciutats amb dret a l'habitatge i dret a la ciutat. Però la realitat és que la balança de les polítiques públiques encara no s'ha decantat de manera clara cap al dret a l'habitatge.

2.1.2.3. El paper dels moviments socials en la definició del problema i les solucions

L'habitatge és una necessitat bàsica humana fonamental, i així s'ha expressat al llarg de la història. És una reivindicació amb recorregut, amb aspectes comuns però també amb diferències entre territoris. L'habitatge s'ha consolidat com a dret fonamental de les persones fa relativament pocs anys: després de la Segona Guerra Mundial i sobre la base de la Declaració Universal dels Drets Humans, el dret a l'habitatge s'incorpora al marc legal dels diferents Estats i territoris de manera diversa.

Avui dia, hi ha un pols viu entre precarització i protecció del dret a l'habitatge, al voltant dels elements que configuren el model d'habitatge (economia, polítiques, lleis, actors i escales diverses). Les dinàmiques extractives i precaritzadores, sostingudes sovint de manera poc visible i democràtica per agents privats amb molt poder, tenen una alta capacitat d'incidència, especialment sobre les lleis o les polítiques, però també sobre l'estat de l'opinió pública. Com s'ha vist, aquestes tendiran a implantar-se de la forma el màxim avantatjosa en el sistema estatal, regional i local propi, causant i/o agreujant la crisi habitacional.

Així mateix, les dinàmiques protectores, representades sobretot -però no només- per la societat civil, són rellevants i han proliferat alhora que l'emergència habitacional creixia, arribant a generar un important nombre d'entitats i moviments socials i ciutadans al seu entorn. Tanmateix, el cas de Barcelona és paradigmàtic en aquest sentit; a més, la regió urbana situada al voltant de la ciutat té una història molt important de moviments socials i urbans, també i en especial de lluita pel dret a l'habitatge. Les institucions públiques tenen un paper variable segons els casos i en els dos sentits del binomi protecció/precarització. Des d'algunes d'elles, especialment les locals i amb tots els límits existents, també s'han impulsat certes dinàmiques i mesures protectores, però com s'ha assenyalat en l'apartat anterior, encara queda molt camí per recórrer.

En qualsevol cas, la "fotografia" de l'esmentat pols respon a relacions de poder o de capacitat d'incidència que canvien al llarg del temps i que es concreten en cada espai-lloc de forma específica, en funció de les característiques pròpies i dels agents que entren en joc. En efecte, en el terreny de l'habitatge operen múltiples agents de maneres diferents i a diverses escales, que interaccionen i es relacionen entre ells: agents privats de tota classe (entitats financeres, fons voltor, grans propietaris, petits propietaris, gestors immobiliaris, empreses, etc.), Administracions públiques de tota classe (Estat, comunitats autònomes, governs locals, en àmbits diferenciats com són el legislatiu, executiu, judicial, etc.), la societat civil organitzada i la ciutadania i/o població en general.

És a dir, que l'emergència habitacional és òbviament una situació objectiva de crisi d'accés i pèrdua de l'habitatge, però ve acompanyada d'una construcció social, que resulta de la definició de la problemàtica i de les interaccions entre els actors que hi intervenen, així com en els resultats que aquestes produeixen.

Després d'haver-nos referit al marc legal i a les polítiques, ens aturarem ara breument a comentar el paper dels moviments socials, en concret

de la Plataforma d'Afectades per la Hipoteca (PAH), doncs es tracta d'un bon exemple de com la societat civil organitzada ha tingut també una alta i esperançadora capacitat d'incidència durant els últims onze anys, tant en la definició de la problemàtica de l'emergència habitacional en els seus inicis, com en l'evolució de la seva narrativa i percepció pública, així com en l'agenda política i legislativa al seu entorn. Podríem haver escollit altres iniciatives, com el naixement de l'Aliança contra la Pobresa Energètica (APE) a Catalunya el 2014, o els Sindicats d'inquilines a Barcelona-Catalunya i a Madrid el 2017, però el llarg recorregut de la PAH en paral·lel a l'emergència habitacional ens permet extreure reflexions més fonamentades.

Els migrants, les persones precàries, les classes treballadores i mitjanes sobreendeutades que van patir més les conseqüències de la crisi econòmica i de les mesures d'austeritat, també van ser les més afectades per la crisi de l'habitatge (Palomera 2013, Suárez 2014, D'Adda, Delgado i Sala 2018). Moltes d'aquestes persones afectades van recórrer i van contribuir a crear i desenvolupar un moviment social d'habitatge com la PAH, que han jugat un paper clau en sostenir-les, empoderar-les i en posar en discussió el model d'habitatge espanyol. Això anterior, té lògica si tenim en compte que, històricament, les ciutats han estat espais de conflicte i de lluita, on s'ha expressat amb més força el potencial d'exigència concreta dels ciutadans de veure reconeguts els seus drets (Borja 2010). A més, en un món eminentment urbà, les desigualtats es produeixen i concentren a les ciutats, pel que resulta imprescindible transformar-les si s'aspira que en elles es garanteixin els drets humans.

La PAH va néixer el 2009 com a resposta directa als efectes de la crisi econòmica sobre el dret a l'habitatge de la població sobreendeutada per accedir al seu habitatge habitual, i amb els objectius concrets de defensar les persones, denunciar l'estafa bancària i "canviar les lleis injustes per altres de justes". Actualment té 200 nodes a tot l'Estat [22] i organitza a milers de famílies [23].

Durant els seus 11 anys de vida, ha empoderat a milers de persones en el pla individual però sobretot col·lectiu, a través d'un ADN fonamentat en l'assessorament col·lectiu [24], l'apartidisme i l'autonomia respecte de les institucions i organitzacions polítiques, i la desobediència civil pacífica per la defensa o autotutela de drets.

La PAH ha estat capaç d'adaptar-se i evolucionar per respondre a les noves necessitats de les persones afectades que, com veurem en l'apartat 4 d'aquest informe, recorren durant els últims anys al moviment, més sovint per problemes de lloguer (especialment a Barcelona) o perquè estan ocupant un habitatge i pateixen la precarietat habitacional o la inseguretat residencial que comporta. És rellevant fixar-se en com aquest moviment social ha modificat i reinventat les seves pràctiques, ha produït nous documents útils i estratègies i ha teixit noves aliances amb altres moviments i organitzacions socials per seguir donant suport a milers de persones en la seva lluita pel dret a l'habitatge. A través la campanya "stop desnonaments" s'ha gestionat, i en la majoria dels casos aturat un nombre sempre creixent de desnonaments. Gràcies a la campanya de "l'Obra Social" s'han reallotjat desenes de famílies vulnerables en habitatges buits propietat dels bancs però també de la SAREB i de fons voltors, recuperant així la funció social d'aquests habitatges. La PAH ha sostingut també milers de negociacions directes amb les entitats financeres i les Administracions públiques per obtenir dacions en pagament i lloguers socials, i més en general, solucions per a les famílies afectades per problemes d'habitatge. Tot això va ser possible gràcies a l'empoderament i la implicació en primera persona de les persones afectades en diferents campanyes de desobediència civil pacífica i d'acció directa. En un context de crisi i de vulneració sistemàtica del dret a l'habitatge, aquestes pràctiques s'han convertit en una forma legítima i eficaç de respondre, cada dia, i des de baix, a les necessitats immediates de les persones afectades.

Però a més, ha desenvolupat una intensa activitat d'incidència sobre els poders públics a totes les escales, advertida des del seu naixement al seu manifest fundacional on, a més de denunciar el desemparament habitacional, s'assenyalaven ja les mesures necessàries per pal·liar-lo [25]. Són exemple d'això, la interpel·lació conti-

nuada al llarg dels últims 10 anys de cada node local al Govern i al Ple del seu respectiu municipi, de cada territori autonòmic al seu Govern i Parlament, i a escala estatal, al Congrés dels Diputats i amb el Govern de l'Estat.

Aquesta "hiperactivitat" en el pla de la incidència, que parteix de l'exigència de solucions a les entitats financeres per als casos de les persones afectades, per arribar a plantejar les mesures que un Ajuntament pot prendre en l'àmbit de l'habitatge o la llei que ha d'aprovar el Congrés dels Diputats per aturar els desnonaments d'habitatge habitual, ha contribuït notablement a la conceptualització de l'emergència habitacional, així com a la seva evolució i percepció social, sensibilitzada a través d'una forta activitat de denúncia a la premsa i de l'activació de l'empatia social [26] respecte de la problemàtica. Són exemples clars d'això anterior l'emblemàtica campanya "stop desnonaments" i la seva connexió amb el moviment 15M, derivant en la creació de centenars d'assemblees per aturar desnonaments on no existien, o els estats d'opinió en l'àmbit estatal entorn de la ILP Hipotecària en 2013, que reflectien suports majoritaris a les propostes de la PAH de fins al 87% de la població [27], entre molts altres.

És important adonar-se que part de l'èxit de la PAH es deu al fet que les seves accions o campanyes són el mirall d'allò que els poders públics no garanteixen en relació amb el dret a l'habitatge, així com de les conseqüències que produeixen -en forma de crisi habitacional- l'actuació dels privats, o les lleis i polítiques sense enfocament de drets sobre la població. Però també de les solucions necessàries per posar fi a l'emergència, com és el cas de les diverses iniciatives legislatives populars (ILP) en forma de propostes de lleis que han estat presentades, tant a escala estatal, cas de la ILP hipotecària, com la ILP Habitatge a Catalunya, o la ILP per a la Comunitat de Madrid [28]. Tenint en compte que les iniciatives estatals a Madrid van ser bloquejades en sengles parlaments, l'aprovació per unanimitat de la Llei 24/2105 a Catalunya, coneguda com a "Llei contra els desnonaments i els talls de subministraments [29]" és potser un dels èxits més importants d'aquest moviment social a aquest nivell, condensant a més, conquestes en tots els altres plans.

Aquest fil de reflexió vol acabar sobre com moviments ciutadans com la PAH incideixen en la definició i desenvolupament de l'emergència o crisi habitacional, amb tres exemples:

En primer lloc, si es posa el focus en l'entrada de la pobresa energètica a l'agenda com a nova dimensió de l'emergència habitacional, partint de l'impacte d'aquesta iniciativa legislativa popular a Catalunya a partir de 2014: anteriorment es parlava principalment d'execucions hipotecàries i de desnonaments, però és a partir del naixement de noves organitzacions socials com l'Aliança contra la Pobresa Energètica [31] i de l'impuls de l'avui dia Llei 24/2015, quan entra amb força la pobresa energètica i la problemàtica dels talls de subministraments a tot l'Estat [32]. És evident que, passats sis anys de l'esclat de la crisi econòmica, ja hi havia talls de subministraments, i que iniciatives com l'esmentada neixen a causa de la seva agudització i per donar-li resposta. Però per altra banda també és cert que en el debat públic anterior tot just apareixia aquesta problemàtica, i actualment és plenament present a l'agenda social, havent estat la prohibició dels talls de subministraments una de les mesures que el Govern de l'Estat ha adoptat enfront de la pandèmia, per la qual cosa és clar que la capacitat d'agència de la societat civil va influir en la percepció social del que era o no emergència habitacional, en aquest cas incloent la pobresa energètica a l'agenda pública al respecte.

En segon lloc, es vol fer referència breument als nombrosos posicionaments de la Justícia europea entorn la vulneració de drets que significa la crisi habitacional a Espanya, que han estat diversos i molt rellevants, com són: les diverses sentències sobre clàusules abusives per part del Tribunal de Justícia de la Unió Europea (TJUE) [33], la jurisprudència del Tribunal Europeu de Drets Humans (TEDH) sobre desallotjaments [34], o els dictàmens del Comitè DESC sobre diferents tipus de desnonaments [35]. És evident que aquests posicionaments, que han suposat seriosos correctius a la normativa interna i a l'Estat espanyol, arribant fins i tot a requerir reformes legals -com és el cas de les clàusules abusives-,

s'originen en la litigiositat que sobrepassa els tribunals interns; no obstant això, és clar també que no haguessin adquirit tanta dimensió, si moviments socials com la PAH en aliança amb operadors jurídics pro drets, haguessin actuat per amplificar el seu impacte, i fins i tot en alguns casos, els posicionaments provenen de recursos impulsats per la mateixa societat civil organitzada al voltant de la defensa del dret a l'habitatge [36]. La intervenció d'organismes i tribunals internacionals amb relació als impactes de l'emergència habitacional en territori espanyol, ha jugat un paper important en la narrativa associada a la problemàtica, aprofundint en el qüestionament del model i de l'ordenament jurídic com a causa d'aquesta [37].

En tercer lloc, es posa com a exemple de la contribució de l'acció ciutadana en la delimitació de l'emergència o crisi habitacional, així com de la seva naturalesa relacional, la reacció d'actors privats a les actuacions dels primers, en concret a demandes que han obtingut ressò entre els poders públics. L'esmentada aprovació de la llei contra els desnonaments i els talls a Catalunya va significar la introducció de mesures que regulen l'acció dels privats, en concret la prohibició dels talls de subministraments per a les empreses del sector i l'obligació de fer una oferta de lloguer social per evitar el desnonament, en ambdós casos per protegir persones o unitats familiars en situació d'exclusió residencial. Així, una proposta ciutadana es transforma en una regulació de les actuacions dels actors implicats, a més d'en una definició legal de les persones que estan protegides, per estar en exclusió residencial, és a dir, afectats per l'emergència habitacional, incidint doncs de forma evident en la seva definició legal [38]. La resposta d'algunes entitats financeres a aquesta regulació introduïda pels moviments socials no es va fer esperar, arribant fins al punt de demanar públicament al Consell de Ministres que impugnés la llei el dia límit en què acabava el termini [39], i que el Govern presidit per Rajoy va realitzar aquest mateix dia. És a dir, que els actors han pugnat i segueixen bregant per una definició concreta -en un sentit o altre- de la problemàtica en l'agenda social i pública, però també legal, de l'emergència habitacional.

Tot això anterior ha inspirat la creació de nous moviments i realitats. Sembla evident que, vista la situació actual, el sentit protector del dret a l'habitatge ha de guanyar força encara en la contesa existent, però com s'ha vist, no és casualitat que darrere del fet que l'habitatge estigui en primera línia de l'agenda política, o que les lleis amb elements interessants en termes de resposta a l'emergència o protecció del dret a l'habitatge que s'han aplicat o s'aproven, estiguin iniciatives socials com la PAH i d'altres. La societat civil i els moviments socials tenen un paper clau en la denúncia i conceptualització dels problemes socials i en la producció d'innovació en polítiques i lleis en matèria de drets, i el cas del dret a l'habitatge a Espanya en els últims 11 anys és un exemple paradigmàtic de tot això.

2.1.2.4. De l'emergència a la crisi habitacional

Com s'ha vist, a 12 anys de l'esclat de la greu crisi econòmica de l'any 2008 i a 11 del naixement de la Plataforma d'Afectades per la Hipoteca (PAH), la situació habitacional segueix essent greu. És més, la dimensió conjuntural del problema presenta risc d'enquistar-se i mutar, apareixent amb força nous fenòmens com la precarietat habitacional (ocupacions), alhora que la seva dimensió estructural no s'està enfrontant amb mesures adequades a aquesta escala.

Recuperant la pregunta inicial plantejada sobre si s'ha assistit o no a un trànsit des d'una situació inicial d'emergència a una altra de crisi habitacional, s'esbossa ara mitjançant una panoràmica general i mitjançant algunes dades clau, aquesta evolució a Catalunya i a Barcelona, caracteritzant-la breument per fases i aportant dades generals que la defineixen.

Segons l'informe titulat *"Exclusión y desarrollo social en España 2019"* realitzat per Fundació Foessa, tot i que han tornat als nivells anteriors a la crisi, els nivells d'exclusió residencials no

han alleujat la pressió econòmica per les llars més vulnerables. Entre aquestes es troben principalment aquells que viuen de lloguer, com els joves, els estrangers i, en gran manera, les famílies monomarentals. A més, diversos estudis han demostrat com la manca d'habitatge digne i adequat afecta la salut, el desenvolupament educatiu dels menors, el nivell d'educació assolit i la incorporació al mercat laboral (Novoa et al., 2014, Vasquez-Vera et al. 2016, Vásquez-Vera 2019). No obstant això, atenint-nos a l'evolució i estat actual d'alguns dels indicadors principals que defineixen una crisi habitacional, hem de pensar que seguim immersos en aquesta.

Els desnonaments són la principal expressió de la situació d'emergència habitacional que es va iniciar el 2008 i que s'ha cronificat, sumant noves problemàtiques, arribant fins a l'actualitat. Tanmateix, si parlem d'inseguretat residencial, no podem deixar d'esmentar l'elevat nombre de talls de subministraments bàsics, les possibles causes i conseqüències dels quals es desenvolupen en l'apartat següent, que podrien haver-se vist incrementats arran de l'esmentada crisi. En aquest sentit, es detecta una important correlació entre les famílies amb problemes en el pagament de les seves quotes hipotecàries o arrendatàries i el fet d'acumular retards en les factures de subministraments. Tornant als desnonaments, les xifres publicades seran la nostra referència principal per visualitzar la seva evolució des del 2008 fins a l'actualitat [40], per després acompanyar o contextualitzar el procés i els canvis que, a grans trets, han esdevingut. L'evolució de la corba dels desnonaments 2008-2019 és conseqüència d'un model d'habitatge que no funciona i s'explica per una combinació de factors diversos, on les lleis que sobreprotegeixen o faciliten els interessos del mercat tenen un paper fonamental com a "codi" de la vulneració de drets (ODESC, 2020).

Segons l'Informe "L'evolució dels desnonaments 2008-2019: de l'emergència a la consolidació d'una crisi habitacional" (ODESC, 2020 [41]), el seu desenvolupament durant els últims 12 anys mostra que, als milers de desnonaments hipotecaris practicats del 2008 al 2012 (2013 a Catalunya), se li suma una nova onada de llançaments de lloguers a partir de les reformes legislatives regressives successives, iniciades el 2009 amb el "desnonament exprés" i aprofundides el 2013 amb la reducció de la durada dels contractes [42], creant el pic de desnonaments entre 2012 a 2013 (a l'Estat i a Catalunya, respectivament). D'allà en endavant, tot i disminuir anualment de forma no massa significativa, les quantitats totals anuals són molt superiors al període 2008-2012, entrant en una fase de

Gràfic 1: Evolució dels desnonaments a Espanya, Catalunya i província de Barcelona 2008-2019 en nombres absoluts. Font: Elaboració pròpia a partir del CGPJ

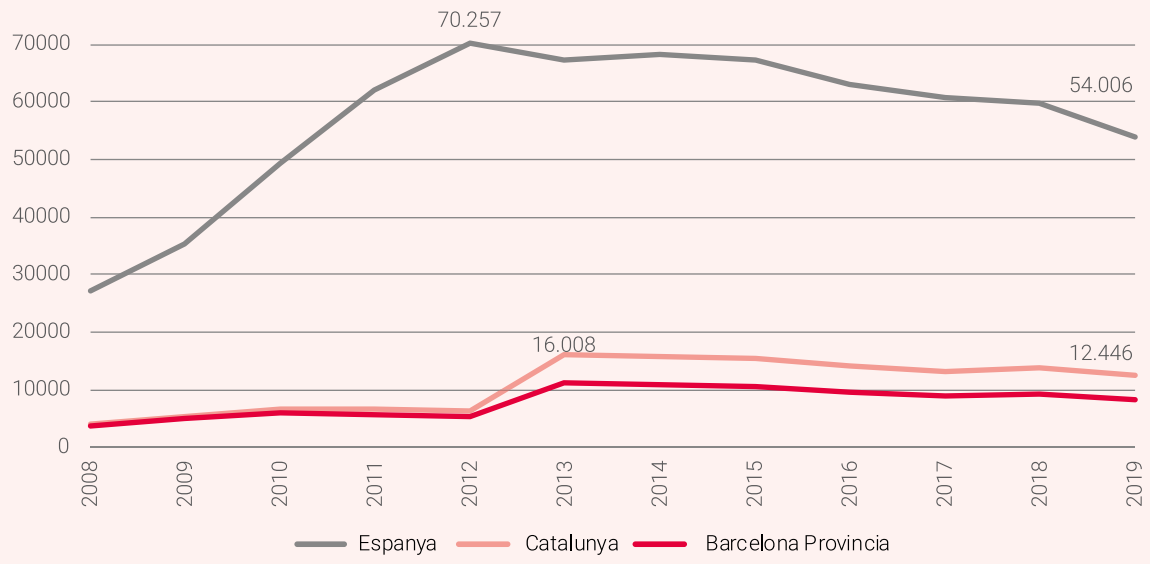

consolidació o "d'altiplà" que es manté avui dia, sostinguda per la pujada dels lloguers i amb una contribució important dels desnonaments per ocupació a partir del 2016-2017. Aquests darrers, vinculats als milers de famílies expulsades que van accedir a un habitatge sense títol després de les primeres onades de desnonaments i davant la falta d'alternatives públiques, que rep un impuls el 2018 -que es manté avui dia- amb la nova "Llei Antiokupa". Les seves disminucions, s'expliquen pels forts cicles de mobilització activats per la PAH des del 2009 fins a l'actualitat, l'eclosió del moviment 15M amb la multiplicació dels grups de stop desnonaments, i posteriors, de la mà del naixement del Sindicat d'inquilines (2017) i la floració de grups d'habitatge de barri, com és el cas de Barcelona. Vinculada a l'acció dels moviments socials, també explicarien la reducció dels desnonaments l'alta sensibilitat aconseguida en l'opinió pública a través de la pressió de la ILP hipotecària, les tímides mesures estatals d'emergència, així com les sentències europees de 2013 (cas Aziz) i 2016 sobre clàusules abusives, i de 2017 sobre el venciment anticipat, així com les reformes legals aprovades gràcies a l'impuls de les entitats socials, com és el cas de Catalunya amb la Llei 24/2015 [43].

Les tendències observades als desnonaments segons tipus a Barcelona (hipoteca, lloguer i altres [44]) indicarien que des de 2013 fins a 2019 es detecta un nou canvi de tendència, en el qual es consoliden els desnonaments d'arrendaments i guanyen més pes els desnonaments d'ocupacions [45], conseqüència, probablement, de les majors dificultats en l'accés a l'habitatge derivades, tant dels milers d'hipotecats que van passar a l'arrendament o a no tenir habitatge, de l'increment dels preus i garanties per accedir a un lloguer, així com de la flexibilització i precarització del mercat de treball i les economies domèstiques. Lògicament, els moviments socials de defensa del dret a l'habitatge com la PAH, han hagut d'adaptar-se al nou context, en el qual moltes de les persones que hi participen tenen altres tipus de problemes d'habitatge, no només hipotecaris, sinó també de pobresa energètica, de lloguer i de *mobbing* immobiliari, d'ocupació o re-lloguer d'habitacions, d'infrahabitatge en el mercat o de reallotjaments públics temporals sense condicions dignes, etc. També han canviat algunes de les respostes institucionals, algunes per bé [46] i altres que segueixen essent clarament insuficients [47]; així com els actors privats que dominen el mercat residencial i que causen moltes de les problemàtiques que s'analitzen en aquesta recerca (entitats financeres, fons d'inversió i de capital, intermediaris immobiliaris, SOCIMI, etc.).

Gràfic 2: Evolució desnonaments a Barcelona 2013-2019 (total i per tipus). Font: Elaboració pròpia a partir del CGPJ

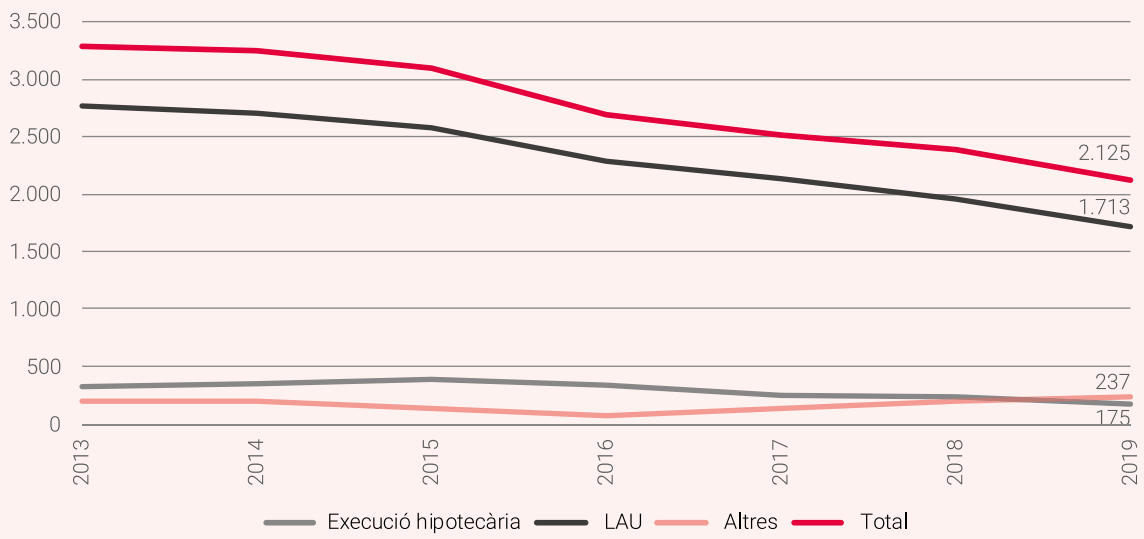

Totes aquestes noves cares o actors de la crisi d'habitatge s'han inclòs com a noves demandes als poders públics i a la denúncia social ciutadana, i també s'han creat nou protocols d'actuació específics per a cada situació, o nous documents útils jurídics per defensar els drets de totes les afectades, fet que demostra sobre la realitat que l'emergència ha mutat, adoptant característiques de permanència. Això anterior permet remarcar com el present informe representa una novetat i un material excepcional per analitzar amb més profunditat i més enllà dels simples números, com han evolucionat les problemàtiques d'habitatge a Barcelona i en general, la crisi habitacional a tot l'Estat.

Succintament i per finalitzar aquesta breu caracterització de la crisi habitacional, s'analitzen alguns dels indicadors principals que ens permeten definir-la i que es vinculen com a factors explicatius a la corba dels desnonaments, adoptat com a indicador guia en aquest apartat.

L'accés a l'habitatge de la població està vinculat als ingressos i al preu d'aquest al mercat, ja que l'oferta social és molt reduïda, així que, sens dubte, aquest és un aspecte que s'ha d'observar. Com es pot veure al Gràfic 3 (Evolució de la taxa d'atur a Espanya, Catalunya i Barcelona ciutat), l'evolució de l'atur i el seu augment de 2008 a 2012-2013, explica la pujada dels desnonaments en aquest mateix període, coincidint a més els pics d'ambdós el 2013 [48]. La disminució de l'atur del 2013 en endavant, és a dir, de les persones sense ingressos o amb prestacions per desocupació, explicaria la reducció dels desnonaments en aquest mateix període, però no totalment, ja que tot i reduint-se interanualment, es mantenen en una mena d'"altiplà".

Sens dubte, el factor que explica el manteniment d'altes xifres anuals de desnonaments en quantitats molt superiors al període 2008-2012, és l'augment constant i molt important del preu de l'habitatge entre 2013 i 2019. En efecte, del 2013 al 2019 el preu del lloguer ha pujat un 43,6% a Barcelona ciutat i un 35,6% a Catalunya, situant-se en la ciutat a 979 euros, a la regió metropolitana a 844 euros, i a Catalunya a 735 euros, sostenint llavors les altes xifres anuals de desnonaments. És important recordar que es tracta de preus mitjans dels contractes vigents avui dia, fet que explica que es denunciïn casos de pujades del 80%. De l'any 2008 al 2019, el cost mensual del lloguer va pujar en total un 8,5% i un 20,4% a Catalunya i Barcelona, mentre que a la regió metropolitana un 12,7% en els últims 12 anys, i un 39, 9% en el període 2013-2019.

A més de l'atur, els salaris o els ingressos de les

Gràfic 3: Evolució de la taxa d'atur a Espanya, Catalunya i Barcelona ciutat (2008-2020). Font: Elaboració pròpia a partir de dades de Departament d'Estadística de Barcelona extretes de l'INE [49]

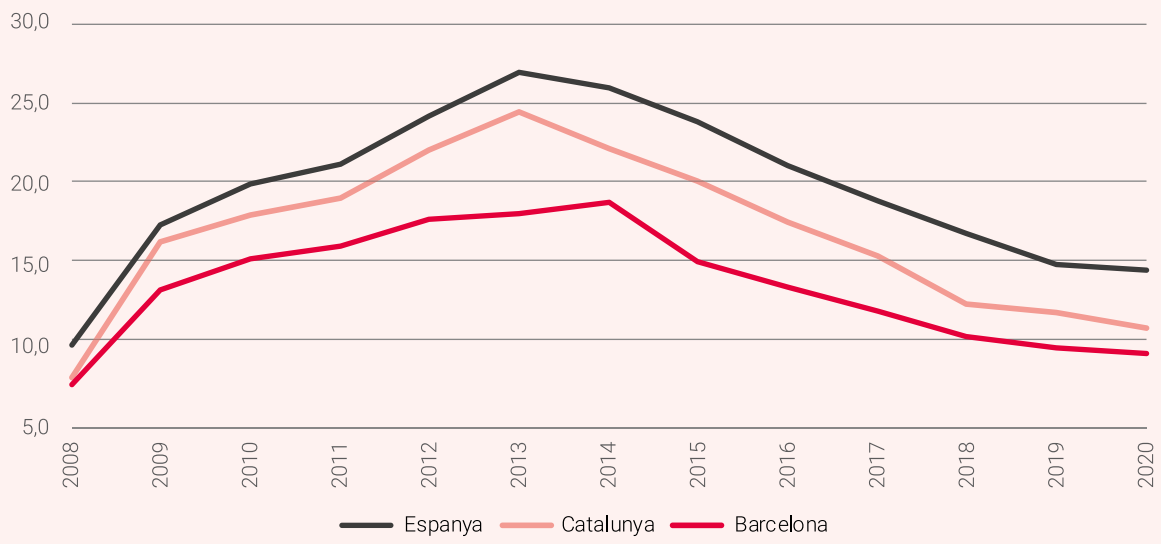

famílies són un altre factor que explica l'emergència habitacional dels últims 12 anys. No farem una anàlisi profunda d'això en el present estudi, però sí que ens fixarem en l'evolució de la part del salari dedicada a l'habitatge, d'acord amb una comparació del salari mínim interprofessional, és a dir, la quantia retributiva mínima que ha de percebre el treballador, referida a la jornada legal de treball, amb relació al preu de l'habitatge de lloguer. Per a això es farà servir l'indicador proposat per l'IERMB "esforç d'accés al lloguer per a ingressos de 2,5 SMI", que estableix la ràtio entre el preu mitjà del lloguer i els ingressos de 2,5 vegades el Salari Mínim Interprofessional de l'any corresponent, actualitzant fins al 2019. En efecte, tal com observem en el Gràfic 5 (Esforç d'accés al lloguer per a ingressos de 2,5 SMI), l'augment de la part del salari que demana l'accés a un habitatge a preu de mercat durant el període 2013-2019, explicaria llavors, junt amb les pujades dels lloguers, la segona fase en l'evolució dels desnonaments com a expressió principal de la crisi habitacional. Evidentment, es tracta de dos aspectes vinculats, però aquest indicador ens mostra clarament que, quan els preus de l'habitatge es deslliguen de la capacitat de pagament de la població, s'agreuja l'emergència habitacional. O a l'inrevés: que quan els salaris i les seves referències legals no augmenten al mateix temps que el preu de les necessitats bàsiques de les persones, com és l'accés a l'habitatge, es produeixen situacions generalitzades d'accés precari, de pèrdua o de no accés a aquestes [50].

Per a més referències amb relació al sobreesforç que han realitzat les famílies del 2008 al 2019 per accedir a l'habitatge en el cas de Catalunya, Barcelona ciutat i la seva regió metropolitana, s'ha afegit a la gràfica anterior una línia (en blau) que representa la situació en què el cost del lloguer representés un 30% dels ingressos, recomanació de les Nacions Unides en la matèria, que inclou els subministraments bàsics, així com d'algunes lleis d'emergència habitacional, com la Llei 24/2015, que les entitats socials van aconseguir que s'aprovés a Catalunya [51]. És certament il·lustratiu adonar-se que, tan sols entre 2013 i 2015 i només per a la mitjana general a Catalunya [52], s'ha complert l'esmentada referència internacional en matèria de dret a l'habitatge, la qual no s'ha complert en tot el període de 2008 a 2018, ni a Barcelona ni a la seva regió metropolitana. I això anterior tenint en compte que el nostre gràfic no inclou el cost mensual dels subministraments bàsics, els quals, com es veurà al subapartat següent, així com en el de resultats, representen un sobreesforç afegit i

Gràfic 4: Evolució del preu del lloguer mensual a Catalunya (euros/mes), a la regió metropolitana i Barcelona ciutat (2008-2019). Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Agència de l'Habitatge, basant-se en el registre de fiances de l'INCASÒL

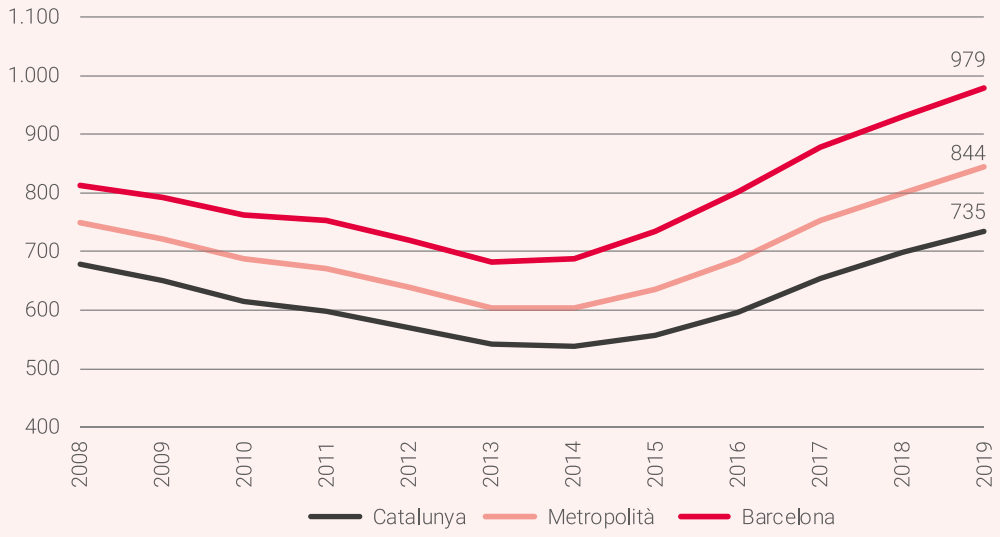

Gràfic 5: Esforç d'accés al lloguer per a ingressos de 2,5 SMI (2008-2019) (%). Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'IERMB

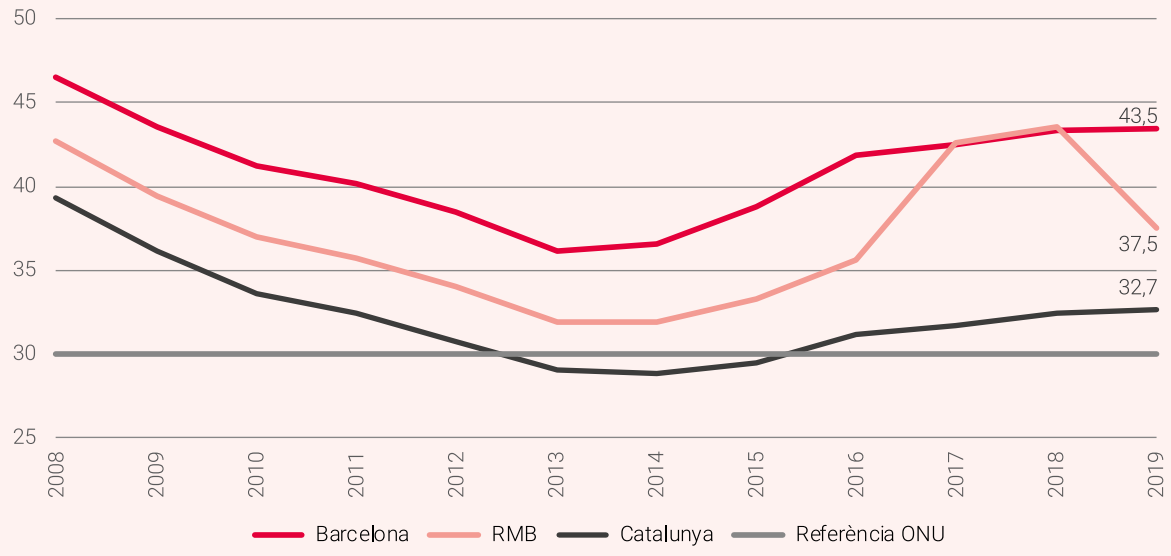

són un element destacat de la precarietat o inseguretat residencial de milers de famílies.

A més, més enllà de la simulació dels ingressos d'una unitat familiar que pot representar l'indicador de 2,5 SMI, hem vist que hi ha persones o llars que ingressen menys, com els compostos per aturats, famílies que viuen de l'economia informal o joves precaris. Dades del propi Ajuntament de Barcelona de l'any 2018 ens indiquen que el 25,9% dels assalariats de Barcelona eren com a màxim mileuristes [53], i que aquest percentatge, similar al de 2017, va pujar al 29,2% per a les dones (22,6% pels homes), i entre els joves menors de 30 anys va arribar al 53,4%. Si comparem aquestes xifres amb el preu mitjà del lloguer el 2018, que se situava en 930 euros, tenim que tota aquesta població cobra gairebé el que val arrendar un habitatge, o el que és el mateix, que el pagament del lloguer demanda el seu sou sencer. No podem entrar en profunditat en aspectes tan importants en aquest camp, com són la bretxa salarial de les dones o la precarietat de molts joves. Serveixi com a exemple una altra dada de Barcelona, on el salari mitjà de les dones a Barcelona el 2018 (27.203 euros) va ser un 21,2% inferior al dels homes (34.534 euros). Una altra dada significativa és el percentatge del seu salari que un jove ha de destinar a llogar un habitatge a preu de mercat, que s'ha situat en un 94,4% a Espanya el 2019, i en un 119,7% a Catalunya (Observatori d'Emancipació Juvenil, 2019 [54]).

Encara que s'ha assenyalat en apartats anteriors de manera genèrica, fixem-nos ara breument en dos indicadors ben significatius i concrets respecte dels recursos produïts per a la població que no obté cobertura al mercat lliure: l'habitatge de protecció oficial. En concret, s'analitzarà succintament els habitatges de protecció oficial, d'iniciativa pública o privada, iniciats per cada 1000 habitants durant el període 2008-2018, representats en el Gràfic 6 (Habitatges de protecció oficial iniciats per cada 1000 habitants). L'evolució d'aquest indicador a Catalunya i a l'àmbit metropolità de Barcelona és una disminució des de valors d'1,43 i 1,39 en l'àmbit català i metropolità el 2008, arribant al 2019 a valors de 0,25 i 0,36 respectivament, nivells francament baixos i gairebé propers a zero. Com s'observa, l'evolució per a la ciutat de Barcelona és lleugerament diferent, amb tendència també a la baixa, però amb petits pics respecte als nivells català i metropolità als anys 2009, 2011, 2015 i 2018, segurament associats als inicis de mandats municipals i a una política d'habitatge públic més activa i nodrida en recursos que la resta de municipis. Sorprèn però, el fet que en aquests anys, la capital inicii més habitatge protegit que tot Catalunya, indicant això últim i els baixos nivells de l'indicador, el dèficit de polítiques de

Gràfic 6: Habitatges de protecció oficial iniciats per cada 1000 habitants (2008-2019). Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Agència de l'Habitatge de Catalunya i de l'IDESCAT

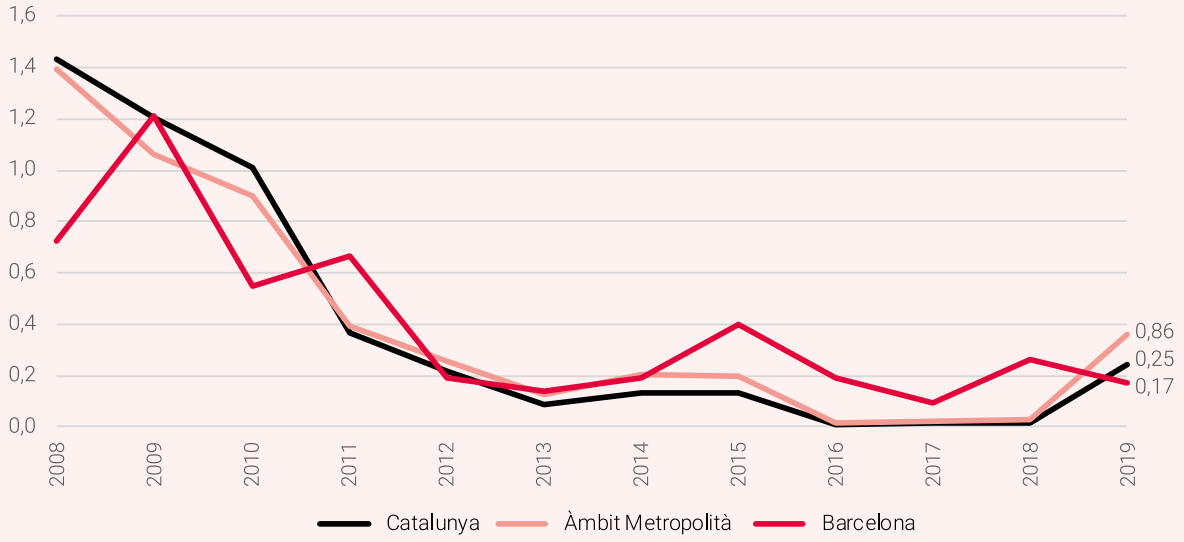

gran importància durant l'emergència habitacional, restant doncs pendent una resposta estructural a la infradotació i pèrdua històrica del parc assequible a Catalunya i a Espanya, esmentada anteriorment.

Per contrastar millor si els nivells de producció d'habitatge assequible o social que s'acaben d'esmentar són adequats, és útil fixar-se en la demanda vigent acumulada per aquests habitatges, que ens mostra el Registre de Sol·licitants a Barcelona, a la regió metropolitana i a tot Catalunya. En el Gràfic 7 (Nombre d'inscrits al Registre de Sol·licitants d'habitatge de protecció oficial) observem que la llista d'espera no ha fet més que augmentar exponencialment, tendència lògica si tenim en compte tots els indicadors anteriors i l'assenyalada situació d'evolució de l'emergència a una crisi habitacional, a la qual està intrínsecament vinculada. Com a exemple,

Gràfic 7: Nombre d'inscrits en el Registre de Sol·licitants d'habitatge de protecció oficial (2012-2019). Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Agència de l'Habitatge

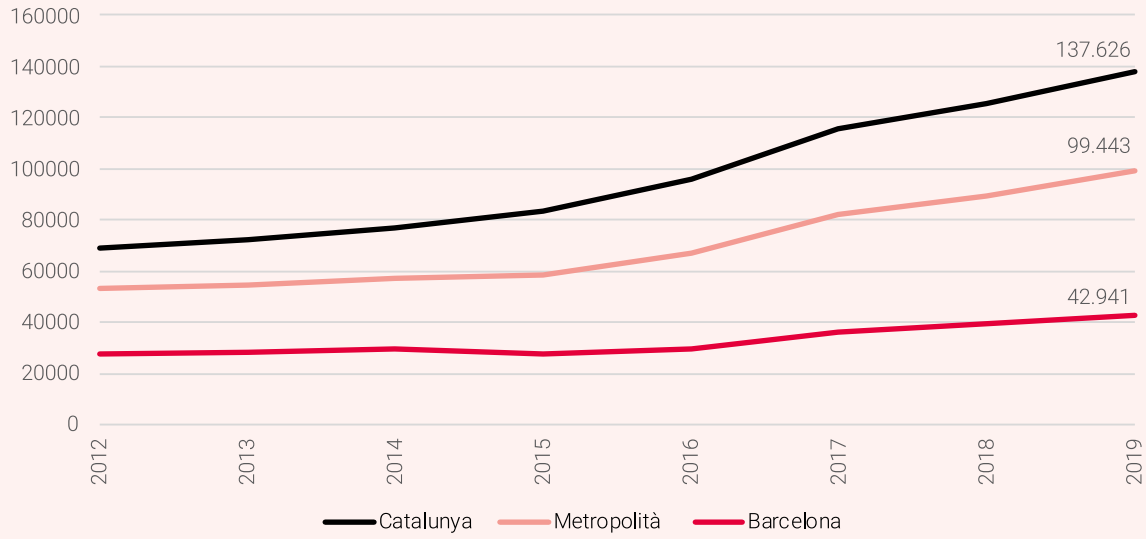

es comparen els nivells d'habitatges protegits iniciats que serien necessaris a Catalunya per buidar l'esmentat Registre en un sol any (2019), és a dir, adjudicar un habitatge protegit a les 137.626 persones que l'esperen i són al Registre, que es correspondria a iniciar 17,9 habitatges per cada 1000 habitants, quan la realitat és que se n'inicien 0,25. És clar que es tracta d'un exemple de contrast, perquè seria complex iniciar gairebé 140.000 habitatges assequibles en un any, però això no vol dir que no sigui necessari, segons indiquen les xifres oficials de la inscripció de demandants, les quals, a més, serien molt més altes si la probabilitat d'adjudicació d'un habitatge de protecció oficial no es percebés de forma generalitzada per la societat com un "sorteig" [55], per raó de l'escassetat d'aquestes.

Amb l'objectiu d'aportar més solidesa a la caracterització realitzada, ens referirem a la Mesa d'Emergència de Barcelona, un circuit específic per a la demanda habitacional urgent, que caldria sumar al Registre d'habitatge de protecció oficial. Per a qui desconegui aquest mecanisme de resposta de les polítiques d'habitatge en el pla de l'emergència, es tracta d'una cobertura habitacional mitjançant la qual les persones en risc d'exclusió residencial per trobar-se en situacions de vulnerabilitat i d'emergència econòmica i social poden sol·licitar el reallotjament a la Mesa d'emergències municipal, si l'ajuntament té Mesa pròpia o, en la resta de casos, a la Mesa d'emergències de Catalunya. Per un sistema de valoració social i de priorització i sobre la base dels recursos disponibles, s'adjudica mensualment a les persones que correspon [56]. Doncs bé, des d'octubre de 2015 fins a febrer de 2020 la Mesa de Barcelona va manejar 2.431 casos, adjudicant un habitatge social a 1.114 famílies i avaluant positivament altres 627 casos sense atorgar habitatges, a causa de la falta de disponibilitat. Altres 713 casos van ser desestimats, arxivats o desistits. El nombre de casos que van ser avaluats positivament però que no van rebre habitatge i, per tant, es van quedar en una llista d'espera, ha augmentat constantment durant els últims cinc anys. Clarament, la Mesa d'Emergència de Barcelona no té un nombre suficient d'habitatges per cobrir nous casos, i molt menys la llista d'espera, de manera que es pot argumentar que sense canvis radicals, el nombre de persones i famílies elegibles per a habitatges socials que han d'esperar continuarà augmentant [57].

Feta aquesta breu panoràmica sobre l'evolució de l'anomenada emergència habitacional durant el període 2008-2019, es pot afirmar que es tracta d'una situació que és conseqüència de la crisi econòmica que es va iniciar el 2008 (atur, precarietat, salaris baixos, etc.), a la qual se li ha sumat una crisi molt rellevant d'inassequibilitat de l'habitatge en el mercat privat (pujada dels lloguers), així com a una altra de manca d'habitatge social o assequible per fer front a les dues anteriors (habitatge de protecció oficial i d'emergència).

La seva conseqüència més visible ha estat la pèrdua de l'habitatge habitual de milers de famílies en els últims 12 anys: en tot el període que habitualment es descriu com a emergència habitacional, les persones que han perdut el seu habitatge de 2008 a 2019 a tot l'Estat i en l'àmbit català són 1.710.963 i 323.705, respectivament (ODESC, 2020), a més de l'accés precari a aquest, que s'ha vist incrementat en els darrers anys, tant pel que fa a la disponibilitat de títol i seguretat legal (ocupacions, re-lloguer, etc.) com en relació amb les condicions (pobresa energètica i talls, conservació dels habitatges, etc.). En aquest sentit, si bé entendre-ho com una emergència ens remet a una situació sobrevinguda, l'anàlisi evolutiva ens indica que estem immersos en una crisi habitacional o residencial amb manifestacions i conseqüències àmplies i diverses (que comporten vulneracions del dret a l'habitatge, a la salut i drets energètics), i que presenta risc de convertir-se en permanent si no s'actua adequadament per revertir-la.

2.2. Emergència habitacional i pobresa energètica

La situació de pobresa energètica de milers de famílies a l'Estat espanyol avança en paral·lel a la de l'emergència habitacional. Mirat des de la lògica del mercat, de la qual aquest informe es vol allunyar, el sector energètic, com l'immobiliari, és un (no tant) nou àmbit que els poders econòmics i en especial els financers no estan obviant en la seva actuació i decisions. Al llarg de les últimes dècades hem vist com la banca i els inversors financers han entrat de forma més evident en l'accionariat de les empreses energètiques, apartant-les encara més si és possible del servei essencial que representen, guiant-se exclusivament no només pel lucre, sinó per l'alta rendibilitat d'aquest sector (Cotarelo i Pérez, 2015). Ningú no pot viure sense energia, i els mercats financers s'aprofiten, igual que en el seu dia ho van fer, i segueixen fent amb l'habitatge.

L'impacte d'aquest fenomen en la societat és evident. Només el 2010, Endesa, que en aquell moment comptava amb el 40% de la quota de mercat del sector elèctric a Espanya i Portugal, declara en el seu Informe de sostenibilitat 721.172 talls de subministrament per impagament a ambdós països. Tot seguit, el 2012 es publica el primer informe sobre pobresa energètica a l'Estat espanyol a càrrec de l'Associació de Ciències Ambientals (ACA), que posa sobre la taula les primeres xifres, alertant que el 15% de les llars a l'Estat pateixen pobresa energètica.

Aquestes situacions es produeixen en el marc de l'anomenat *3rd Energy Package* publicat el 2009, que consta de dues directives comunitàries que consoliden el procés de liberalització dels mercats de l'electricitat i el gas, iniciat el 2003: Directives 2009/72/CE [58] i 2009/73/CE [59]. La principal característica d'aquestes normatives és l'obligació per als Estats de separar les diferents activitats dels sectors: generació, transport, distribució i comercialització. En aquestes directives es preveu també que els Estats membres han de definir la figura de consumidor vulnerable i establir mesures per protegir-lo, sempre que aquestes no afectin el mercat.

El govern presidit per José Luis Rodríguez Zapatero crea el primer bo social elèctric a través del Reial Decret-llei 6/2009, en resposta a les directives europees mencionades i com una sortida d'urgència als primers anys de la crisi. Així, la mesura del bo social neix amb unes deficiències de base, tant pel seu disseny com pel seu contingut, que anirà arrossegant al llarg de les diferents reformes dutes a terme pels diversos governs. Aquestes, tot i millorar els criteris d'accés, no aconsegueixen donar resposta a les situacions de pobresa energètica que es viuen a l'Estat espanyol.

En paral·lel, en aquest mateix any, 2009, és el primer cop a la història que es permet a Espanya triar la comercialitzadora elèctrica, alhora que es manté una tarifa regulada (anomenada TUR entre 2009 i 2014 i PVPC a partir de 2014) que només podran oferir les grans empreses del mercat elèctric i que és l'única tarifa amb la qual es pot accedir al bo social elèctric. Aquesta liberalització és aprofitada per l'oligopoli, que compta amb comercialitzadores en mercat lliure i en mercat regulat, amb noms molt similars que porten a confusió els consumidors, per començar una forta campanya de promoció de les seves comercialitzadores de mercat lliure on tenen més marge de benefici [60]. La conseqüència és que moltes famílies vulnerables passen sense necessitar-ho al mercat lliure amb la promesa que tindran factures més baixes, perdent l'única bonificació que hi ha en la factura de la llum a càrrec principalment de les grans elèctriques.

Així, la factura de la llum a l'Estat espanyol puja un 66,8% entre 2008 i 2018, situant el país com el cinquè amb la llum més cara de la Unió Europea [61]. Tot i les sancions imposades per la CNMC

per manipulació de preus a les grans companyies com Iberdrola (25M€ el 2015), Endesa (5,8M€ entre 2016 i 2017) o Naturgy (19,5M€ el mateix període), la tendència a l'alça dels preus continua.

Davant d'aquesta situació, Catalunya és un dels territoris pioners en la lluita contra la pobresa energètica. El 2013, el Síndic de Greuges fa un primer informe alertant sobre les situacions de pobresa energètica i la falta de polítiques públiques a Catalunya per pal·liar aquesta situació. Així, el desembre de 2013 s'aprova el Decret-llei 6/2013, pel qual es modifica el Codi de Consum de Catalunya i a través del qual s'estableix l'anomenada treva hivernal. Aquesta consisteix que durant els mesos d'hivern, entre novembre i març, no es podrà tallar el subministrament si hi ha un informe de Serveis Socials que justifica la situació de vulnerabilitat de la família. Aquest decret té una vida molt curta i el setembre del 2014 és impugnat pel govern estatal davant el Tribunal Constitucional. Durant el poc temps que està en vigor, el decret ja mostra les seves limitacions, ja que no només no té en compte aquelles famílies que no són ateses per Serveis Socials sinó que no preveu res més que ajornaments, a discrecionalitat de les empreses, en la qüestió del deute.

No és fins a l'aparició de la ILP habitatge [62] mencionada en apartats anteriors -que recull mesures contra l'emergència habitacional i la pobresa energètica-, quan es planteja un canvi d'enfocament cap al reconeixement de l'aigua i l'energia com a drets fonamentals, que s'han de garantir per sobre dels interessos econòmics de les grans empreses que gestionen aquests serveis. Aquest canvi de paradigma és promogut des de la societat civil (les entitats impulsores són PAH, ODESC i APE), amb un recolzament social molt fort -més de 500 entitats hi donen suport. L'impuls de la ILP habitatge planteja per primer cop a l'Estat espanyol un mecanisme de protecció per llars vulnerables davant dels talls de subministrament d'aigua, llum i gas. I no només això, sinó que trasllada la responsabilitat a les empreses a través del principi de precaució, pel qual aquestes no poden efectuar cap tall si abans no han comprovat la situació de vulnerabilitat de la família. Pel que fa al deute que es pugui acumular, preveu la signatura de convenis entre l'Administració i les empreses subministradores, perquè siguin les empreses les que l'assumeixin. Aquesta ILP, que es convertirà en la Llei 24/2015 al juliol del mateix any, no és ben rebuda per les grans empreses subministradores, que dediquen grans esforços a posar totes les eines legals al seu abast per fer-hi front. Així Endesa, per exemple, impugna el protocol que l'Agència Catalana del Consum desenvolupa per ajudar, tant als ajuntaments com a les empreses subministradores, a aplicar el principi de precaució i recórrer totes les sancions imposades per aquest organisme per talls il·legals en el marc de l'esmentada Llei. Pel seu compte, Naturgy denuncia a diversos ajuntaments per l'aplicació del silenci positiu que estableix la Llei i nega la seva responsabilitat en talls il·legals, com el flagrant cas de la dona que va morir a Reus a causa d'un incendi per il·luminar-se amb una espelma, ja que l'empresa li havia tallat la llum mesos abans.

Així, el paper dels moviments socials és clau per situar al centre de l'agenda la pobresa energètica i, sobretot, perquè amb el pas dels anys la responsabilitat de les grans empreses subministradores se situï en el centre del debat. D'aquesta forma, entre el 2008 i el 2016 es van produir més de 75.000 talls d'aigua només a l'Àrea Metropolitana de Barcelona. Dos anys després, Aigües de Barcelona condona el deute a milers d'usuaris de l'AMB i declara zero talls en el marc de la Llei 24/2015. Aquests canvis no només es produeixen a les empreses d'aigua, sinó que empreses com Endesa accepten assumir el 50% del deute acumulat, això sí, mitjançant una amenaça per a les famílies en situació de vulnerabilitat l'agost de 2019, deixant enrere la política de bloqueig que havien dut a terme fins al moment en buscar una solució al deute. Així i tot, encara el 2020 la signatura de convenis està en procés de negociació entre la Generalitat i l'empresa, ja que aquesta no vol acceptar la condonació del deute acumulat, tot i ser el clam de les administracions i societat civil catalana en bloc.

En aquest sentit, l'enfocament de la problemàtica des dels municipis també vira en molts casos a una perspectiva de drets. Ajuntaments com el de Barcelona estableixen oficines d'atenció, Punts d'assessorament energètic, que s'aniran

Acció de denúncia de la PAH Barcelona

consolidant i dirigint cap a la garantia dels drets energètics i que s'aniran replicant a altres municipis d'arreu de Catalunya.

En aquesta visió de drets que a poc a poc els moviments socials han aconseguit que cali dins les institucions també s'han posat sobre la taula les situacions de pobresa energètica més invisibilitzades. És el cas d'aquelles famílies que directament no tenen accés al subministrament o el tenen de manera irregular. Aquesta és la realitat de milers de famílies que viuen en situació d'ocupació en precari i que les pròpies empreses subministradores els neguen el dret a poder accedir a un comptador de manera regular. En el subministrament d'aigua s'han fet avenços amb un decret de l'Àrea Metropolitana de Barcelona, que autoritza la companyia competent Aigües de Barcelona a facilitar el subministrament d'aigua i la instal·lació del corresponent comptador, amb caràcter provisional i excepcional, a les persones i unitats familiars en situació de risc d'exclusió residencial. Així, a través de convenis signats pels ajuntaments, no només de l'AMB, amb les companyies d'aigües municipis com Barcelona, Mataró, Blanes, Maçanet de la Selva, Malgrat de Mar, Palafolls, Tàrrega, el Vendrell, Manresa, Terrassa, entre d'altres, han establert protocols per donar resposta a aquestes situacions. Malauradament aquesta és una pràctica que encara no s'ha estès per tot el conjunt de Catalunya.

Per últim, resta pendent garantir el subministrament d'electricitat i gas a aquestes famílies en situació d'ocupació en precari, ja que les principals companyies que operen a Catalunya, Endesa i Naturgy, tot i la insistència dels moviments socials i d'alguns municipis que han volgut buscar-hi solucions, es continuen negant a regularitzar i oferir contractes a aquestes famílies. Situacions que a poc a poc estan saltant a la llum, no només per la denúncia per part de la societat civil organitzada, sinó també per les dramàtiques conseqüències que comporten els incendis provocats per aquestes connexions irregulars que es podrien evitar si hi hagués voluntat política de fer front als interessos de les grans elèctriques.

2.3. Emergència habitacional, pobresa energètica i salut

L'evidència científica demostra que l'habitatge pot afectar la salut física i mental de les persones (Bonnefoy, 2007; James, 2008; Krieger, 2002; Sandel, 2006; WHO, 2011; WHO, 2012). La relació entre habitatge i salut es pot explicar a través de quatre dimensions interrelacionades (Figura 1) (Bonnefoy, 2007; Novoa, 2014): (1) la llar, que inclou l'assequibilitat econòmica (des de dificultats en el pagament de la hipoteca o lloguer fins al desnonament de l'habitatge), la seguretat en el règim de tinença (ocupacions o lloguers amb contractes poc estables) i el vincle emocional (la satisfacció amb l'habitatge); (2) les condicions físiques de l'habitatge, que inclou els aspectes estructurals de l'habitatge i l'amuntegament (manca d'espai físic); (3) i l'entorn físic i (4) comunitari del barri on se situa l'habitatge. Unes condicions adequades en aquestes quatre dimensions representarien un habitatge adequat. L'accés a un habitatge adequat depèn del sistema d'habitatge d'un país (que depèn a la vegada del mercat de l'habitatge i les polítiques d'habitatge) i altres polítiques de l'estat de benestar, polítiques redistributives o del mercat laboral. La manca d'accés a un habitatge digne pot repercutir sobre la salut mental i física de les persones, de forma diferent segons els diferents eixos de desigualtat (gènere, edat, classe social, ètnia o territori). Així, l'habitatge ha estat reconegut com un dels determinants socials de les

Figura 1. Determinants de la relació entre habitatge i salut. Font: projecte Sophie, adaptat de Novoa i cols (Novoa, 2014).

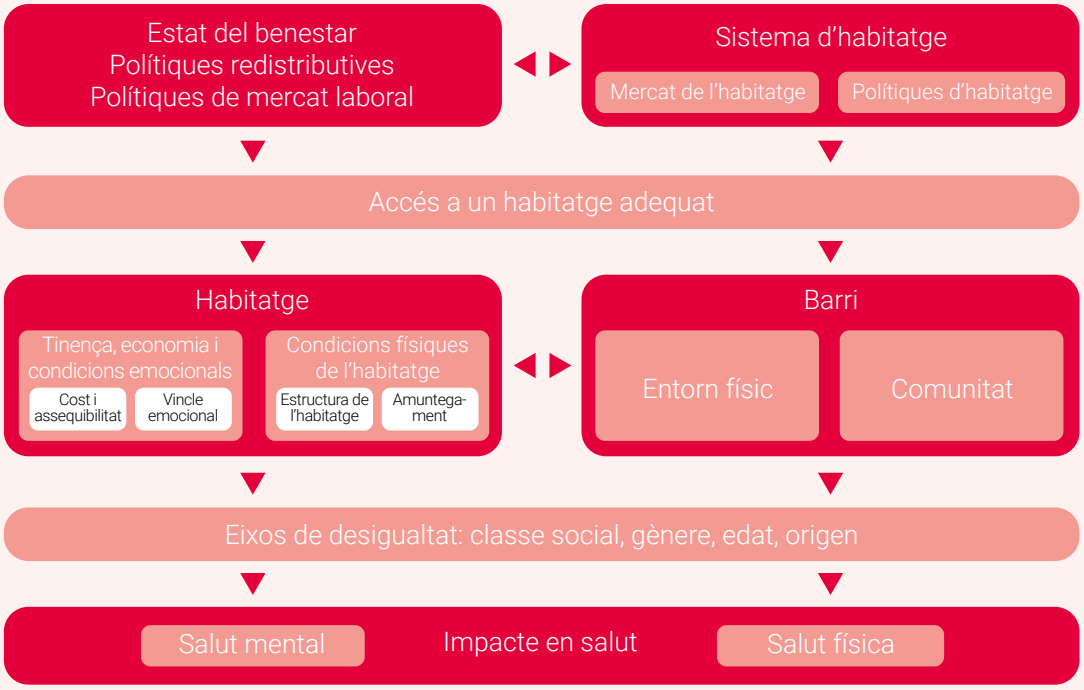

desigualtats en salut (Comisión para Reducir las Desigualdades Sociales en Salud en España, 2012).

Tot i l'evidència científica acumulada, fins fa relativament poc la majoria d'estudis científics d'habitatge i salut se centraven en l'impacte de les condicions físiques de l'habitatge sobre la salut (WHO, 2011; WHO, 2012), sense tenir en compte aspectes com l'accessibilitat econòmica i legal a l'habitatge o als subministraments energètics. En aquest sentit cal destacar el projecte europeu Sophie, iniciat l'any 2011 i liderat des de l'Agència de Salut Pública de Barcelona (ASPB), el qual es va centrar en aquests aspectes i va orientar la recerca sobre habitatge i salut des d'una mirada més àmplia. Arran d'aquest projecte, a l'ASPB es va iniciar una línia de recerca que se centra en els aspectes més socials de la relació entre habitatge i salut. Això no obstant, avui dia aquesta temàtica encara està poc desenvolupada a l'Estat espanyol i són relativament pocs grups de recerca que estudien la relació entre habitatge i salut des d'aquesta perspectiva.

Tanmateix, la relació entre habitatge i salut a nivell més polític també ha estat i continua essent escassa. Poc sovint les polítiques públiques d'habitatge tenen en compte la salut de les persones en el seu disseny i desplegament. No obstant això, a poc a poc es van fent petites passes en aquesta direcció. Un exemple és el protocol que es va posar en marxa als Centres d'Atenció Primària a Catalunya amb la Instrucció 06/2018, a partir de l'1 de gener de 2019. Aquesta Instrucció té com a objectius protegir les persones amb dependència energètica, tot evitant talls de subministraments amb conseqüències greus per a la seva salut, i detectar les persones que es troben en situació de pobresa energètica, per derivar-les als punts municipals d'assessorament energètic. També, l'Estratègia Nacional contra la Pobresa Energètica 2019-2024 reconeix els efectes en salut de la pobresa energètica i indica la possibilitat de vincular la protecció del consumidor vulnerable a la dependència energètica per motius de salut. No obstant això, a efectes pràctics, aquesta Estratègia ha tingut poca transcendència. També, cal destacar la importància que ha tingut a l'hora d'incloure la relació entre habitatge i salut a l'agenda política la col·laboració entre les administracions públiques i els moviments socials o altres organitzacions que treballen pel dret a l'habitatge. En aquest sentit, cal destacar la col·laboració entre l'ASPB i Càritas Diocesana de Barcelona en el marc del projecte Sophie, que va posar sobre la taula la mala salut física i mental de persones ateses per Càritas per problemes d'accés a l'habitatge (Novoa, 2015). Aquesta recerca va tenir un important ressò mediàtic que va ajudar a posar sobre la taula la repercussió en salut de la manca d'accés a un habitatge digne. En aquesta mateixa línia, la col·laboració entre l'ASPB i la PAH i l'APE ha permès continuar generant abundant evidència sobre aquest tema (Vásquez-Vera, 2019; Vásquez-Vera, 2016; ODESC, 2018), com la que es mostra en el present informe.

La creixent evidència científica sobre la relació entre els problemes per accedir a un habitatge digne i la salut suggereix que l'emergència habitacional en què es troba l'Estat espanyol pot haver tingut i tindrà una important repercussió sobre la salut física i mental de les persones afectades per aquesta problemàtica. Les dades que es presenten a l'informe són un exemple d'aquests efectes, i mostren l'impacte en salut que existeix, tant per problemàtiques vinculades amb la hipoteca com amb el lloguer o les ocupacions, així com per la manca d'accés als subministraments.

3. ANÀLISI JURÍDICA

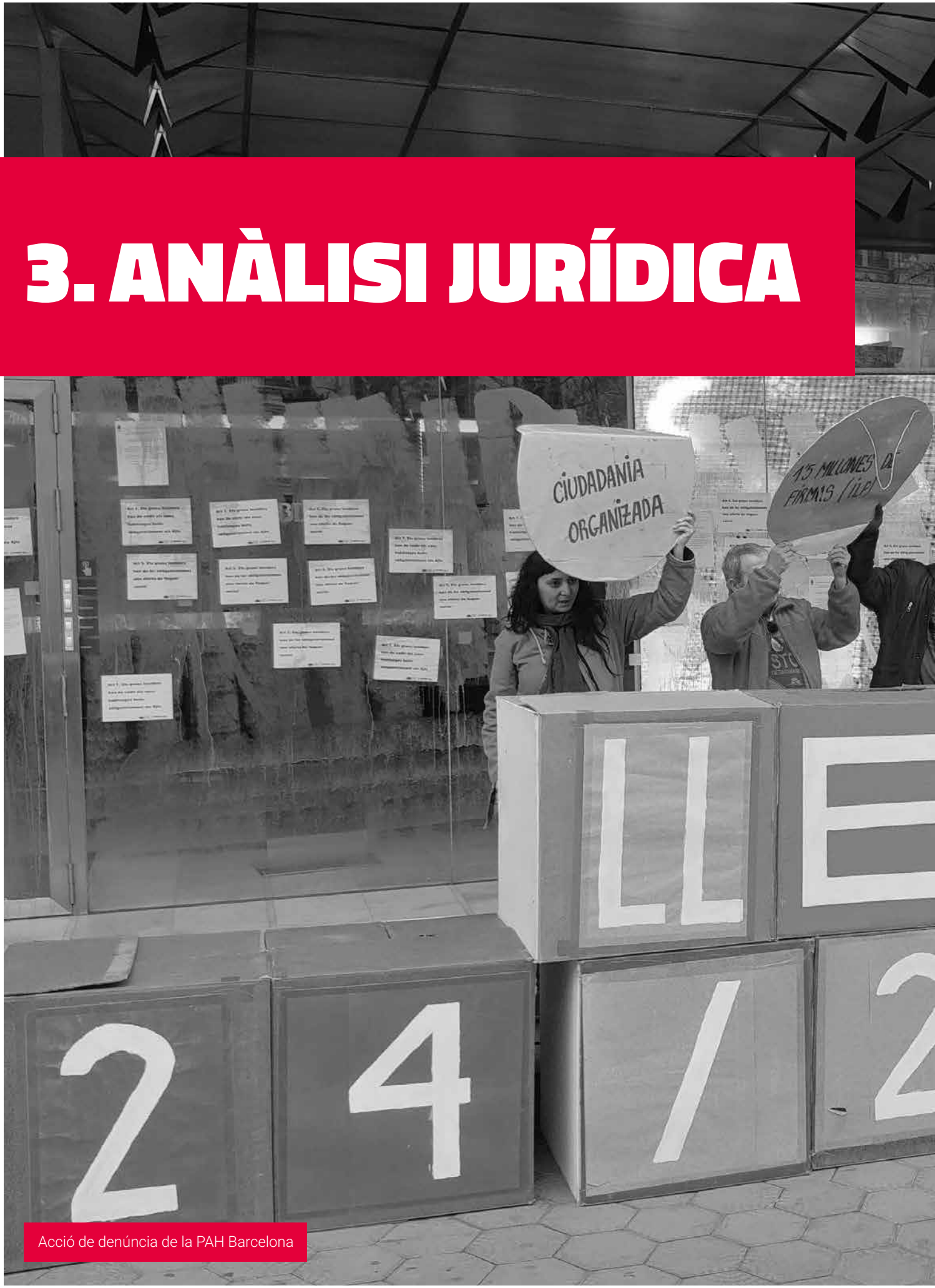

Acció de denúncia de la PAH Barcelona

BBVA
BBVA
15 MILLONES DE FIRMAS (ILP)
LA PAH ES UN ESPACIO DE COMUNIDAD Y ESPERANZA
2015

3.1. Avenços en matèria d'habitatge

En el següent apartat s'analitzen els avenços legals en matèria d'habitatge que s'han produït en els darrers anys, començant pel marc estatal, en el qual rau la competència per regular majoritàriament els lloguers i els crèdits hipotecaris; passant pel marc autonòmic, amb l'anàlisi de la Llei 24/2015, després de l'aixecament de la suspensió de part dels seus articles i la seva posterior ampliació; i acabant al marc local, amb algunes de les mesures innovadores que s'han aprovat a Barcelona en els últims dos anys. Abans de començar, és important remarcar, tal com s'ha fet en l'apartat anterior, la importància de la regulació en matèria d'habitatge i la seva responsabilitat en l'actual situació d'emergència habitacional.

3.1.1. EL DRET A L'HABITATGE EN L'ÀMBIT ESTATAL I ELS CANVIS EN MATÈRIA D'ARRENDAMENTS

El dret a l'habitatge i la seva regulació a l'Estat espanyol es caracteritzen per una evident desigualtat entre les parts en les dues principals formes d'accés: el procediment d'execució hipotecària, pel que fa a la propietat; i les relacions entre propietaris i llogaters, en matèria d'arrendaments. Aquest desequilibri entre drets i obligacions ha generat nombrosos conflictes, i fins i tot en alguns casos ha estat corregit pels tribunals europeus, tal com s'ha mencionat en l'apartat anterior.

Així, per exemple, en el procediment d'execució hipotecària ens trobem amb una penalització desproporcionada a la persona o persones hipotecades. D'aquesta forma, una família, que ha pagat durant anys les seves quotes mensuals, si és incapaç de satisfer els propers pagaments, és possible que acabi perdent la propietat de l'habitatge i a més conservar un deute que difícilment podrà retornar en algun moment de la seva vida.

Per altra banda, en relació amb la regulació dels lloguers, seguim constatant que el propietari, malgrat els recents canvis normatius, segueix assumint un gran poder i té la potestat d'expulsar la família un cop finalitzat el termini contractual, malgrat no necessitar l'habitatge per a ús propi o d'algun familiar proper, o també de pujar la renda mensual sense cap limitació.

Sense entrar-hi en profunditat, ens referirem al Pla Estatal d'Habitatge 2018-2021, regulat al Reial Decret 106/2018 [63], donat que és el marc que teòricament ha de guiar les mesures impulsades pel Govern central en matèria d'habitatge. El pla s'estructura en nou programes diferents, entre els quals ajudes a lloguer d'habitatge, a persones en situació de desnonament o joves. El projecte de pressupostos per a l'any 2019 incloïa una partida de 679 milions d'euros per a habitatge, però finalment el Govern central no va poder reunir els suports necessaris al Congrés per a aprovar-los. A pesar de suposar un augment del 41% respecte a l'any anterior, la xifra segueix lluny dels 1813 milions pressupostats el 2009 i per sota dels 865 milions de 2003.

Feta aquesta panoràmica general, analitzarem algunes de les principals novetats en el marc regulatiu que s'han produït en els últims anys. En aquest sentit, una de les fites més importants

i esperades és la modificació de la Llei d'Arrendaments Urbans (Llei 29/1994 [64]), que pretén desfer l'actualització de 2013 impulsada pel govern de Mariano Rajoy a través de la Llei 4/2013 [65] de mesures de flexibilització i foment del mercat de lloguer d'habitatges.

Per a facilitar la comprensió de les diferències més rellevants entre l'última modificació, introduïda per via del Reial Decret-llei 7/2019 [66] de mesures urgents en matèria d'habitatge i lloguer, i la versió anterior, hem elaborat un quadre comparatiu a la Taula 1 [67].

En un altre ordre de coses, el Reial Decret-llei 7/2019 introdueix també algunes novetats en relació amb els procediments de desnonament. En primer lloc, després de la pressió exercida pels moviments socials en contra dels anomenats desnonaments oberts -aquells que es decreten per efectuar-se sense marcar un dia concret, sinó al llarg d'una quinzena, per exemple-, s'estableix la necessitat d'estipular "el dia i l'hora exactes". Això no obstant, cal advertir que malgrat aquesta modificació, alguns jutges han seguit decretant aquest tipus de llançaments, que suposen una càrrega psicològica i emocional molt difícil de suportar per a les famílies afectades, emparant-se en què la llei només els obliga a complir aquest requisit en el primer intent de llançament.

Per altra banda, la norma també preveu per primer cop la implicació dels Serveis Socials en el procediment judicial de desnonament derivat de lloguer, obligant el Jutjat a comunicar-los d'ofici la recepció de la demanda perquè aquests confirmin si els membres de la llar es troben en situació de vulnerabilitat. Si és així, el Jutjat suspendrà el procés fins que es prenguin les mesures necessàries des de l'Administració. En tot cas, aquesta suspensió no podrà ser superior a un mes; o a tres mesos, en el cas que el propietari sigui una persona jurídica.

Per últim, el reial decret-llei inclou també la creació del sistema d'índexs de referència del preu del lloguer d'habitatge, que teòricament ha de servir com a guia per detectar si el preu del lloguer que s'ofereix en un habitatge es troba per sobre de la mitjana de la zona. La norma, publicada el març de 2019, dona 8 mesos de marge a l'Administració General de l'Estat per a publicar-lo. A la data de publicació d'aquest informe encara no s'ha fet públic l'índex promès.

Un altre dels moments importants dels últims anys des d'un punt de vista regulatiu és l'apro-

Taula 1. Comparativa de les reformes de 2013 i 2019 de la Llei d'Arrendaments Urbans. Font: elaboració pròpia

	Llei 4/2013	Reial Decret-llei 7/2019
Termini mínim dels contractes de lloguer	3 anys	5 anys 7 anys si l'arrendador és persona jurídica
Pròrroga automàtica	1 any	3 anys
Termini per a comunicar la no renovació un cop acabi el termini	Arrendador: 30 dies abans Arrendatari: 30 dies abans	Arrendador: 4 mesos abans Arrendatari: 2 mesos abans
Continuïtat del contracte de lloguer en cas de canvi de propietat	Només si el contracte està inscrit al Registre de la Propietat	Durant tota la vigència del contracte
Fiança	1 mensualitat obligatòria en metàl·lic Sense limitació per a garantia extra	1 mensualitat obligatòria en metàl·lic 2 mesos com a màxim per a garantia extra

vació de la Llei 5/2019 [68] reguladora dels contractes de crèdit immobiliari, popularment coneguda com a llei hipotecària. La norma adapta a l'Estat espanyol les guies donades per la Directiva comunitària 2014/17/UE, principalment en matèria de venciment anticipat, és a dir, la capacitat de l'entitat financera de resoldre la hipoteca en cas d'impagament.

A continuació oferim un quadre amb les principals novetats:

- Obligació d'estudiar en profunditat la solvència del potencial prestatari per part de les entitats financeres.
- Reforç de la informació i documentació a facilitar abans de la firma, amb la necessitat que el notari validi amb el futur hipotecat el compliment dels requisits de transparència.
- Prohibició expressa d'incloure clàusules sòl. És a dir, en les hipoteques variables, la possibilitat de marcar un límit pel qual, si l'índex marcat per establir l'interès a pagar -per exemple, l'Euribor- baixa per sota d'un cert punt, l'interès no pugui baixar per sota d'aquest límit.
- Venciment anticipat. Un dels canvis més importants. On abans es permetia a l'entitat financera resoldre el contracte amb una sola quota impagada (tres quotes a partir de 2013), ara s'augmenten els marges i es diferencia segons en quin moment es troba el préstec.
    - Durant la primera meitat, 3% de la quantia del capital concedit o 12 mensualitats.
    - Durant la segona meitat, 7% de la quantia del capital concedit o 15 mensualitats.
- Assumpció per part de l'entitat financera de les despeses de notaria, registre, gestoria i impostos associats (transmissions patrimonials i actes jurídics documentats). L'hipotecat assumirà la taxació de l'habitatge.

L'última norma que volem destacar en l'àmbit estatal és la Llei 5/2018 [70], que no ha estat lliure de polèmica i que ha estat batejada de forma informal com la "llei antiokupes". El text preveu un procediment *ad hoc* per recuperar la possessió d'un immoble ocupat sense títol habilitant -és a dir, sense escriptura de propietat o contracte de lloguer- d'una forma més ràpida que el judici verbal possessori tradicional.

Un dels requisits més importants per a poder-s'hi acollir és que el propietari o qui legítimament tingui el dret de posseir l'habitatge sigui una persona física, una entitat sense ànim de lucre o una entitat pública d'habitatge social. Si és el cas, el nou procediment permet que el Jutjat pugui demanar la immediata entrega de l'habitatge sense la realització de vista, si en els cinc dies hàbils posteriors a la recepció de la demanda els ocupants no aporten un títol que justifiqui la possessió de l'immoble i, per tant, que a partir d'aquest moment, el demandant pugui instar el llançament sense més dilacions. A més, s'introdueix la possibilitat de dirigir la demanda de forma genèrica contra els ocupants desconeguts de l'habitatge, en el cas que es desconegui la seva identitat.

Aquest nou procediment s'ha valorat des de molts sectors de l'advocacia i la societat civil organitzada com una limitació inacceptable al dret de defensa de les persones demandades. En l'exposició de motius del text, s'al·lega la detecció de "veritables actuacions organitzades, molt lucratives i de caràcter mafiós", però no s'ofereixen dades al respecte. Per això, com en el cas de l'anomenada pena de presó permanent revisable, sembla que es tracti més de mesures creades per respondre a una certa alarma social generada pels mitjans de comunicació que a iniciatives encaminades a garantir els drets bàsics de les famílies vulnerabilitzades que s'han vist forçades a accedir a un habitatge de forma il·legal.

3.1.2. L'EMERGÈNCIA HABITACIONAL A CATALUNYA I LA REFORMA DE LA LLEI 24/2015

El 2019 va ser un any important a Catalunya pel que fa a les novetats regulatives en matèria d'habitatge. Primer, amb dos intents fallits durant la primavera, per via de decrets llei que el Govern no va aconseguir convalidar posteriorment al Parlament, tal com es requereix, en part, gràcies a la pressió dels moviments socials que van considerar aquests textos insuficients, i l'agreujament i mutació de la situació d'emergència.

El primer d'aquests decrets llei, el 5/2019 [71], modifica algunes disposicions de la Llei 18/2007 del dret a l'habitatge, i de la Llei 4/2016 de mesures de protecció del dret a l'habitatge de les persones en risc d'exclusió residencial. Entre d'altres, s'articula un nou model d'habitatge amb protecció oficial, en el qual s'eliminen les tipologies anteriors -especial, general, concertat- per deixar-ne una de sola; s'introdueix la possibilitat de modificar a l'alça el preu final del m² en funció del municipi i, fins i tot, del barri en què es troba l'habitatge; i s'inclou per primer cop la possibilitat que la qualificació d'habitatge de protecció sigui permanent, però amb l'opció de limitar-ho mitjançant una modificació del pla urbanístic corresponent.

El segon decret llei, el 9/2019 [72], pretenia esdevenir la primera eina de control dels preus dels lloguers a l'Estat, però, tal com hem avançat, no va aconseguir els suports necessaris. Malgrat la publicitat, el text únicament anava en la línia d'evitar fortes pujades, però no de reduir els preus ja de per si exageradament inflats durant els últims anys. D'aquesta forma, en municipis o barris amb un mercat d'habitatge qualificat pel text com tensionat, s'apliquen uns límits als preus dels nous contractes de lloguer en relació amb l'índex de referència oficial. En aquest sentit, la principal crítica a la norma va ser el fet d'agafar com a referència els preus d'aquell moment, que ja comptaven amb increments que podien arribar al 60% respecte dels anys anteriors en municipis com Barcelona, així com la inclusió d'excepcions que deixaven en paper mullat el suposat control.

Després que el Parlament rebutgés la convalidació dels dos decrets llei i, per tant, quedessin legalment derogats, des del Departament de Territori i Sostenibilitat es va realitzar un nou intent, ara sí, comptant amb la participació de moviments socials, com és el cas del Grup Promotor de la Llei 24/2015. Arran d'aquestes converses, es va impulsar l'aprovació del Decret-llei 17/2019 [73].

El text, que integra nombroses propostes en matèria d'habitatge i urbanisme, modifica normes com la Llei 18/2007 del dret a l'habitatge, l'abans referida Llei 24/2015 de mesures urgents per a afrontar l'emergència en l'àmbit de l'habitatge i la pobresa energètica, la Llei 4/2016 de mesures de protecció del dret a l'habitatge de les persones en risc d'exclusió residencial, la Llei d'urbanisme.

En aquest apartat ens centrarem bàsicament en les novetats introduïdes en la Llei 24/2015 [74], que és un dels textos cabdals en la lluita contra l'emergència habitacional a Catalunya. Com és sabut, aquesta norma va ser impulsada en el seu moment a través d'una iniciativa legislativa popular i aprovada posteriorment per unanimitat al Parlament de Catalunya. Malgrat el consens, el Govern del Partit Popular va decidir interposar contra la mateixa un recurs d'inconstitucionalitat, que va deixar la norma suspesa durant uns anys a l'espera de sentència per part del Tribunal Constitucional. Amb el canvi de govern estatal i sense sentència emesa després de més de dos anys i mig, i amb una tasca ingent d'incidència per part del Grup Promotor de la Llei, es va aconseguir que s'impulsés el desistiment de la impugnació d'alguns dels articles més importants per part del Govern central. Finalment, el 22 de febrer de 2019 [75] tornava a estar operativa gran part de la llei, inclòs l'article 5, que regula l'obligació per als grans tenidors d'habitatge d'oferir un lloguer social a aquelles famílies en risc d'exclusió residencial, abans d'interposar una demanda o impulsar el desnonament. És precisament aquest punt el que ha estat actualitzat a través del Decret-llei 17/2019, amb les

novetats representades en la taula 2.

Per últim, el decret llei també inclou el desenvolupament de l'article 7 de la Llei 24/2015, que és el que regula el mecanisme de la cessió obligatòria d'habitatge. És a dir, l'opció amb què compta l'Administració de poder reclamar la cessió d'aquells habitatges de grans tenidors que els mantinguin buits sense cap ús per un període de dos anys. En aquest cas, s'estableix la compensació econòmica en cas que no hi hagi acord entre el propietari i l'ens públic, que serà del 40% del preu de la renda màxima que pertocaria a l'habitatge si tingués la qualificació de protecció oficial.

En conclusió, podem afirmar que aquests últims dos anys s'han impulsat nombroses iniciatives legislatives en matèria d'habitatge a Catalunya. És important analitzar l'aplicació de les novetats introduïdes a la Llei 24/2015 un cop transcorri un temps des de la seva entrada en vigor, més tenint en compte la situació de paralització de l'activitat judicial arran de la crisi sanitària del coronavirus.

Taula 2. Comparativa de les novetats introduïdes a la Llei 24/2015 a través del Decret-llei 17/2019 respecte el text original. Font: elaboració pròpia

	Abans	Ara, amb les actualitzacions del Decret-llei 17/2019
Casos amb dret a lloguer social obligatori	• Execucions hipotecàries • Impagaments de lloguer	• Execucions hipotecàries • Impagaments de lloguer • **Finalitzacions de contracte de lloguer (fins al desembre de 2022)** • **Renovació lloguers socials que acabin (una sola vegada)** • **Ocupació en precari (complint alguns requisits)**
Consideració grans tenidors	• Entitats financeres, filials immobiliàries d'aquestes entitats, fons d'inversió i entitats de gestió d'actius • Persones jurídiques titulars d'una superfície habitable de més de 1.250 m^2	• Entitats financeres, filials immobiliàries d'aquestes entitats, fons d'inversió i entitats de gestió d'actius • Persones jurídiques **titulars de més de 15 habitatges** • **Fons de capital risc i de titulització d'actius** • **Persones físiques propietàries de més de 15 habitatges**
Termini del lloguer social	Mínim 3 anys	D'acord amb la legislació d'arrendaments urbans. En tot cas, no menys de 5 anys, si el propietari és persona física; i 7 anys, si el titular és una persona jurídica

3.1.3. LA CRISI DE L'HABITATGE A LA CIUTAT DE BARCELONA

La ciutat de Barcelona també ha estat testimoni d'algunes iniciatives importants en matèria d'habitatge, algunes d'elles pioneres a tot l'Estat, com és el cas de la reserva del 30% d'habitatge protegit. La mesura, un cop més, va ser impulsada per la societat civil. En concret, per un grup format per la PAH de Barcelona, el Sindicat de Llogateres, l'Assemblea de Barris pel Decreixement Turístic, l'Observatori DESC i la Federació d'Associacions de Veïns i Veïnes de Barcelona.

La mesura es va aprovar a finals de 2018 mitjançant una modificació del Pla General Metropolità, i consisteix bàsicament a obligar les promocions residencials de més de 600 m^2 a destinar un 30% de la superfície a habitatge amb el preu protegit marcat per la Generalitat. La normativa afecta, tant a les promocions de nova construcció com als casos de rehabilitació integral.

L'obligació del 30% l'han de complir totes les llicències tramitades a partir del 14 de desembre de 2018. El text aprovat, també es refereix a les llicències presentades els dos anys següents a l'entrada en vigor de la mesura, i estableix que en aquelles que s'acreditin transaccions vinculades a la nova promoció, fetes entre l'1 de juliol de 2016 i el 20 de juny de 2018 (quan es va publicar l'aprovació inicial al Butlletí Oficial) i que demanin la llicència entre el 14 de desembre de 2018 i el 14 de desembre de 2020, no se'ls aplicarà el percentatge.

La iniciativa, pionera a l'Estat, representa un punt d'inflexió, ja que per primer cop es permet controlar els preus del mercat en sòl urbà consolidat, és a dir, aquell on ja s'ha construït abans, i no només en els nous sòls que hagin patit una requalificació en el seu ús. Malgrat que es tracti d'una mesura nova a casa nostra, cal advertir que reserves d'aquest tipus ja s'havien implementat a ciutats com París, Nova York o Londres.

Finalment, destaquem també en aquest apartat una altra modificació del Pla General Metropolità aprovada el desembre de 2018, que converteix tota la ciutat de Barcelona en àrea de tanteig i retracte, fet que permet a l'Ajuntament adquirir prioritàriament alguns habitatges quan es realitzi una transmissió d'aquests. Estan afectats per aquesta mesura:

- ✓ Edificis plurifamiliars sencers utilitzats principalment com a habitatge.
- ✓ Terrenys sense edificar.
- ✓ Terrenys amb edificacions ruïnoses o totalment desocupades.
- ✓ Habitatges buits sotmesos a l'impost sobre habitatges buits.
- ✓ Habitatges en àrees de rehabilitació i de conservació o d'un programa de rehabilitació; especialment els habitatges buits i els de lloguer en règim de pròrroga forçosa.
- ✓ Finques edificades incloses en àrees de rehabilitació i conservació o en programes de rehabilitació.
- ✓ Habitatges en construcció o ja construïts, sempre que les persones transmissores els hagin adquirit del promotor; en el cas dels habitatges construïts, també és necessari que la transmissió es projecti o es perfeccioni abans que no hagi transcorregut un any des de la finalització de l'edifici.
- ✓ Habitatges o edificis provinents d'execucions hipotecàries o de procediments de compensació o pagament de deute amb garantia hipotecària.

Lògicament, es tracta d'una eina molt important de cara a ampliar el parc públic d'habitatge i que se suma a la mesura del 30% a l'hora de buscar solucions per als elevats preus de l'habitatge de compra o lloguer a la ciutat.

3.2. Els subministraments bàsics i la seva garantia

Com hem vist amb anterioritat, l'accés als subministraments està estretament relacionat amb l'accés l'habitatge. En aquest apartat, s'analitzen els canvis legislatius en matèria de la garantia als subministraments bàsics que s'han efectuat en els darrers anys en diferents nivells.

3.2.1. EL MARC COMUNITARI: LA LIBERALITZACIÓ I EL CONCEPTE DE CONSUMIDOR VULNERABLE

L'actual model energètic és fruit d'un procés de liberalització impulsat des de fa gairebé dues dècades per la Unió Europea. Com hem vist a l'apartat anterior, els dos textos normatius de referència en l'àmbit comunitari són la Directiva 2009/72/CE [77], per a l'electricitat; i la 2009/73/CE [78], per al gas.

Les directives, a diferència dels reglaments comunitaris, són disposicions que han de servir com a guia perquè els Estats membres transposin el seu contingut a normatives pròpies en l'àmbit nacional. Així per exemple, en el cas de l'electricitat, el text fa referència al següent:

"Es importante que los Estados miembros adopten las medidas necesarias para proteger a los consumidores vulnerables en el contexto del mercado interior de la electricidad. Dichas medidas pueden diferir en función de las circunstancias concretas de cada Estado miembro, y podrán incluir medidas específicas relacionadas con el pago de las facturas de electricidad o medidas más generales adoptadas dentro del sistema de seguridad social".

Com podem veure, la directiva deixa molt marge als Estats membre per desenvolupar la normativa que considerin adequada per a la protecció dels anomenats "consumidors vulnerables". En el cas espanyol, s'ha fet per dues vies diferents que veurem a continuació. Cal destacar, però, com també hem indicat a l'apartat de context, que el marc actual dels sectors de l'electricitat estan clarament influïts per les dues directives predecessores a les quals acabem d'analitzar. En aquest cas, de 2003, i que marquen el principi de la liberalització a tota la Unió Europea. Es tracta de les Directives 2003/54/CE [79] i 2003/55/CE [80], que estableixen la necessitat de separar les diferents activitats (transport, distribució i comercialització), i *de facto* acaben amb la tarifa única regulada que existia fins llavors.

Aquest fet, que prenia com a punt de partida la premissa que la competència entre comercialitzadores comportaria una baixada de preus generalitzada, comporta, per contra, que molts clients vulnerables deixin la tarifa regulada (sempre més econòmica) i passin a l'anomenat mercat lliure -tarifes "lliurement" pactades entre les parts i no regulades per l'Estat-, ocasionant seriosos perjudicis a aquestes famílies. Així, l'agost de 2019, el 62,2% dels clients domèstics es trobaven al mercat lliure, malgrat que s'ha demostrat en nombroses ocasions que els preus són més cars que la tarifa regulada (PVPC, per les seves sigles: Preus Voluntaris per al Petit Consumidor).

3.2.2. LA PROTECCIÓ ESTATAL ENVERS LA POBRESA ENERGÈTICA

Amb aquest marc regulatiu i contextual, l'Estat espanyol ha regulat de forma irregular la protecció de les consumidores vulnerables, establint dues mesures principals: la prohibició de tall en alguns casos i els descomptes en la factura. Val a dir que la tarifa regulada (PVPC), quan es va crear, es pretenia que fos temporal. La idea era protegir les famílies amb menys recursos davant de la possibilitat d'un encariment generalitzat dels preus durant els primers temps de la liberalització, cosa que es va produir. La realitat és que aquesta tarifa s'ha mantingut fins al dia d'avui i, tal com hem indicat abans, segueix sent la més econòmica a llarg termini.

El bo social elèctric, la principal mesura per alleugerir les butxaques de les famílies vulnerables, es va crear el 2009, i durant els primers anys es tractava d'un descompte del 25% sobre els termes de potència i consum de la factura de la llum. El 2017 va patir la primera gran transformació per mitjà del Reial Decret 897/2017 [81], pel qual es regula la figura del consumidor vulnerable, el bo social i altres mesures de protecció per als consumidors domèstics d'energia elèctrica. Per primer cop es distingeix entre dos tipus de consumidors: el vulnerable (25% de descompte) i el vulnerable sever (40% de descompte).

Els requisits per a poder-s'hi acollir canvien respecte del model anterior i se centren principalment en el nivell de renda, encara que mantenen la inclusió automàtica de les famílies nombroses en la consideració de vulnerables, siguin quins siguin els seus ingressos. A les condicions establertes el 2017, se suma una actualització per via del Reial Decret-llei 15/2018 [82] de mesures urgents per a la transició energètica i la protecció dels consumidors. Els requisits al dia d'avui queden de la següent manera [83] a la taula 3:

Taula 3: Quadre resum de requisits per acollir-se al bo social elèctric

Consumidor vulnerable	Consumidor vulnerable sever
Descompte 25%	Descompte 40%
Renda conjunta anual de la família, inferior a: • 11.279 €, si no hi ha menors. • 15.039 €, si hi ha un menor. • 18.799 €, si hi ha dos o més menors. • Si es compleixen algunes circumstàncies especials (discapacitat, violència masclista, víctima de terrorisme, dependència o famílies monomarentals), els límits s'incrementen en 3.760 €.	Renda conjunta anual de la família, inferior als límits establerts per als consumidors vulnerables.
Famílies nombroses	Famílies nombroses, amb una renda anual inferior a 15.039 €.
Tots els membres de la unitat familiar, pensionistes amb quantia mínima.	Tots els membres de la unitat familiar, pensionistes amb quantia mínima, amb una renda anual inferior a 7.520 €.

Com es pot veure, els límits marcats per la regulació estatal són exageradament baixos i s'ha detectat un important descens de les llars acollides des del canvi de model. A data de gener de 2019, segons les dades de la Comissió Nacional dels Mercats i la Competència (CNMC), només 1.100.000 punts de subministrament comptaven amb els descomptes del bo social elèctric, 600.000 menys que abans de la reforma. Als nous requisits -abans s'hi podia acollir de forma automàtica qualsevol habitatge amb una potència contractada igual o inferior a 2,3 kWh-, s'hi ha de sumar un procés de tramitació excessivament burocratitzat, la necessitat de renovar-lo cada dos anys i la manca de coneixement del mateix.

Per altra banda, el Reial Decret-llei 15/2018 també inclou la creació del bo social tèrmic [84], un programa d'ajudes directes teòricament per a fer front a les despeses associades a la calefacció, l'aigua calenta o la cuina. Les persones beneficiàries són exclusivament aquelles que es trobin acollides al bo social elèctric, que rebran directament un ingrés al compte corrent en el qual tinguin domiciliat el rebut de la llum. El principal problema ha resultat que moltes de les famílies vulnerables potencialment beneficiàries d'aquesta mesura no tenen la factura domiciliada i paguen les seves factures al banc o a les oficines de Correus. Això ha provocat, un cop més, que el procés burocràtic per facilitar a l'Estat el número de compte corrent deixi moltes famílies fora pel seu desconeixement o la seva dificultat.

En tot cas, per al 2019, el pressupost assignat a la mesura va ser de 75 milions d'euros. L'ajuda que rep cada família en forma de pagament únic anual varia segons la seva consideració en el bo social elèctric -vulnerable o vulnerable sever- i la zona climàtica en què es trobi el seu habitatge, i es mou entre els 25 i els 123,94 euros.

La segona gran mesura per fer front a la pobresa energètica en l'àmbit estatal és la prohibició de tall, només pel que fa al subministrament elèctric. Aquesta, de forma sorprenent, és molt nova i només s'estableix a partir de 2017. Primer, es prohibeix el tall a aquells subministraments de consumidors vulnerables severs, segons la definició del bo social elèctric, i als quals l'Administració local sufragui un 50% de la factura abans de l'aplicació dels descomptes. Més tard, per via del Reial Decret-llei 15/2018, s'amplia aquesta protecció a les llars acollides al bo social (inclòs només vulnerables) que tinguin un menor de 16 anys, una persona amb una discapacitat igual o superior al 33% o una amb una dependència de grau II o III. Aquests subministraments seran reconeguts com a essencials i no se'ls podrà tallar en cap cas, com també aquells que disposin de constància documental que justifiqui que existeix la necessitat d'abastir un equip mèdic indispensable per a mantenir amb vida una persona.

Fet aquest recorregut, només queda fer menció a l'anomenada Estratègia Nacional contra la Pobresa Energètica 2019-2024 [85], un pla elaborat pel Ministeri per a la Transició Ecològica i aprovat l'abril de 2019, que pretén per primer cop marcar les línies a seguir durant els següents anys respecte a la lluita contra la vulnerabilitat energètica. Entre d'altres, s'estableix per primera vegada la definició de pobresa energètica i s'indica el compromís d'actualitzar les dades amb una periodicitat anual.

3.2.3. CATALUNYA I LA LLEI 24/2015

A pesar de la regulació estatal, cal destacar que a Catalunya es compta amb una normativa pròpia que és molt més garantista i abasta un percentatge més alt de la població. Després d'alguns intents fallits per la intervenció del Tribunal Constitucional -entre ells, el Decret-llei 6/2013, que establia l'anomenada treva hivernal i prohibia els talls entre novembre i març, i la Llei 20/2014-, el 2015 s'aprova la Llei 24/2015 de mesures urgents per a afrontar l'emergència en l'àmbit de l'habitatge i la pobresa energètica, que deriva d'una iniciativa legislativa popular.

Tal com ja es va indicar en el primer dels informes, la llei en matèria de pobresa energètica es caracteritza pels següents trets:

Característiques de la Llei 24/2015 en matèria de pobresa energètica:

- Abasta els subministraments d'**electricitat, gas i aigua**.
- **Principi de precaució**: abans de qualsevol tall, la companyia subministradora ha de contactar amb els Serveis Socials municipals perquè aquests acreditin si existeix situació de risc d'exclusió residencial, basant-se en uns barems d'ingressos familiars establerts a la mateixa llei.
- **Garantia de subministrament**: en el cas que la família es trobi en situació de risc d'exclusió residencial, s'haurà de garantir el seu subministrament i posar en marxa els ajuts corresponents per no generar-li un deute.
- **Silenci positiu**: s'entendrà que la família es troba en situació de risc d'exclusió residencial quan l'Administració no ofereixi una resposta a la companyia en el termini de 15 dies.
- Formalització d'**acords o convenis**: l'Administració i les companyies formalitzaran aquests acords perquè les últimes assumeixin a fons perdut els possibles impagaments o ofereixin a les famílies grans descomptes.

El que sobre el paper és la llei de pobresa energètica més avançada del context europeu, a la pràctica ha patit importants problemes per aplicar-se totalment, principalment per la negativa de les companyies a assumir la seva part de responsabilitat en la matèria. Durant una primera etapa des de la seva entrada en vigor, els talls es van seguir produint amb força freqüència fins que es produí la tràgica mort d'una veïna de Reus, a qui se li havia tallat el subministrament d'electricitat, no respectant el principi de precaució de la llei. El cas va causar tal enrenou que fins i tot el conseller delegat de Gas Natural, la companyia implicada, va haver de comparèixer al Parlament de Catalunya per donar explicacions. L'empresa, per cert, va acabar sent sancionada amb una multa de 500.000 euros que al dia d'avui encara es troba en disputa als tribunals. Es pot dir que a partir d'aquell moment, el novembre de 2016, es va produir un canvi i les empreses van començar a complir de forma generalitzada, malgrat excepcions, amb el deure de garantia de subministrament.

El segon problema deriva de la necessitat de signar els convenis per afrontar els impagaments de les famílies protegides per la llei, i el rebuig de les companyies per arribar a tals acords. Avui dia, només s'han pogut signar els convenis referents al subministrament d'aigua -els quals caldria revisar, donat que es tracta de textos molt genèrics i que es limiten en la majoria dels casos a incloure les ajudes ja existents-, però no amb l'electricitat o el gas. Això no obstant, a l'inici de l'estiu de 2019 es va produir un punt d'inflexió quan la companyia Endesa va dirigir una carta a desenes d'ajuntaments, en la qual s'amenaçava de tall a totes les famílies del municipi acreditades com a vulnerables que tinguessin un deute acumulat amb la companyia. La missiva exigia als consistoris el pagament del 50% de les factures impagades per evitar la suspensió del subministrament. Aquest fet va provocar una reactivació de les negociacions entre la Generalitat de Catalunya i Endesa, amb una taula de treball en la qual també van participar administracions municipals i supramunicipals i entitats socials com el Grup Promotor de la Llei, que a la data de publicació del present informe s'havia interromput temporalment a causa de la crisi sanitària de la COVID-19.

3.2.4. EL DRET A L'AIGUA I ELS COMPTADORS PROVISIONALS

Abans de tancar aquest bloc sobre les novetats jurídiques en matèria de pobresa energètica, no es vol oblidar els grans avenços que s'han produït els últims anys per garantir el dret humà a l'aigua en molts municipis de Catalunya. Com s'ha indicat anteriorment a l'apartat de context, moltes famílies que s'han vist obligades a accedir al seu habitatge per la via de l'ocupació en precari tenien fins fa poc grans dificultats per formalitzar un contracte regular de subministrament d'aigua als seus domicilis.

El principal escull consistia que les companyies sol·liciten el títol habilitant que justifica la possessió de l'habitatge, sigui el contracte d'arrendament o l'escriptura de propietat. En el cas de l'Àrea Metropolitana de Barcelona, aquesta obligació derivava del Reglament del servei metropolità del cicle integral de l'aigua, que regula la prestació del servei públic d'abastament d'aigua i la tarifa del servei de subministrament domiciliari d'aigua als municipis de l'àmbit territorial de l'àrea metropolitana de Barcelona.

Per poder assegurar la garantia d'un dret bàsic com és l'accés a l'aigua corrent, des de la Vicepresidència de Medi Ambient es va impulsar el Decret 369/2018, que facultava Aigües de Barcelona, dins dels 23 municipis en què realitza la seva activitat, a promoure la formalització de contractes de subministrament en habitatges ocupats, sempre que es compleixin uns requisits:

- Que la família es trobi empadronada a l'habitatge.
- Que la mateixa se situï en el llindar de risc d'exclusió residencial de la Llei 24/2015.
- Que els Serveis Socials municipals tramitin un informe dirigit a Aigües de Barcelona justificant la necessitat urgent d'instal·lar el comptador corresponent.

Des de la publicació del decret, més de 550 famílies s'han pogut beneficiar d'aquesta mesura a l'Àrea Metropolitana. A més, cal indicar que altres municipis, han impulsat iniciatives similars com ja s'ha comentat en punts anteriors. El cas de l'aigua és malauradament una excepció, ja que els mateixos obstacles en la contractació els trobem en els casos de l'electricitat i el gas, i actualment no hi ha cap política pública dirigida a garantir els drets de totes les famílies afectades, fet que provoca que moltes d'elles optin per la via de la connexió irregular per poder satisfer les seves necessitats materials pel que fa a l'energia.

Acció de denúncia de la PAH Barcelona

3.3. La salut com a dret humà

La salut està reconeguda com un dret humà en abundants textos jurídics. La Constitució de l'Organització Mundial de la Salut [86] especifica, a més, que la salut no és només l'absència de malaltia, sinó un estat de complet benestar físic, social i mental. La Declaració Universal dels Drets Humans [87] enumera tota una sèrie de drets que són necessaris que s'assegurin per tal de poder gaudir de bona salut, entre els quals es troba l'habitatge.

La literatura científica disponible indica que les dificultats d'accés a l'habitatge, viure en un infrahabitatge o tenir dificultats per fer front a les factures energètiques poden repercutir negativament en la salut física i mental de les persones. Així doncs, garantir l'accés a un habitatge adequat és imprescindible per poder assolir un bon estat de salut. En aquest sentit, el Pacte internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals (PIDESC) [88] reconeix el dret a un habitatge adequat així com el dret a l'accés a l'energia, i defensa que els costos derivats de l'habitatge no haurien de comprometre satisfer altres necessitats bàsiques.

Tanmateix, el concepte de "salut a totes les polítiques" remarca el fet que la salut depèn de molts determinants fora del sector sanitari i que, per tant, per promoure i protegir aquesta, cal que totes les polítiques tinguin en compte la salut de les persones en el seu disseny i desplegament. No obstant això, aquest concepte poc sovint s'ha traslladat a la pràctica. Per fer-ho, cal fomentar el treball intersectorial. Tot i que cada cop existeixen més iniciatives en aquesta línia, com la que ha permès elaborar el present informe, s'ha de seguir treballant en aquest sentit. Un exemple ha estat l'actual crisi ocasionada per la COVID-19, que ha motivat que s'aprovin polítiques orientades a protegir el manteniment de l'habitatge principal i els subministraments.

Assessorament col·lectiu de l'Aliança contra la Pobresa Energètica

4. ANÀLISI DE DADES

Acció de denúncia de l'Aliança contra la Pobresa Energètica

FLORIDA
CAFETERIA FLORIDA
OFICINA LLOGUER
934 143 844
SUPERMERCAT EXTREMO ORIENTE
AYUDAME NO ME AHOGUES
STOP
IMPUNITAT
DE LA MAFIA
ENERGÈTICA
APE

METODOLOGIA

En aquest capítol s'analitza l'impacte de la inseguretat residencial o de la crisi d'habitatge a Barcelona, a partir de 415 qüestionaris duts a terme entre juny del 2017 i gener del 2020 de manera presencial a persones afectades per l'emergència habitacional i que han participat en la PAH Barcelona (d'ara endavant PAH) i persones que pateixen pobresa energètica que han estat en contacte amb l'APE. Es vol remarcar que es parteix d'un nou qüestionari dissenyat el 2016 i implementat a partir del juny del 2017, és a dir, que les persones que han participat en l'estudi són persones que han vingut a la PAH i/o a l'APE per primer cop a partir del juny de 2017 o bé han retornat amb un problema nou en aquest període. És a dir, que l'estudi parteix de nous casos.

Cal especificar també que a l'apartat referent a factures de subministraments, l'anàlisi s'ha fet sobre 183 casos que han respost les preguntes relacionades. El fet que, per poder respondre aquesta part del qüestionari sigui necessari tenir les factures, ha dificultat que totes les participants les puguin omplir.

Aquesta anàlisi es complementa amb un nou qüestionari de seguiment que han respost 252 persones que van participar en el primer, i que té com a objectiu analitzar la resolució de casos i l'empoderament de les persones un cop hagin passat per la PAH i l'APE. Aquest darrer qüestionari s'ha realitzat entre febrer i maig de 2020 per via telefònica i és una de les novetats d'aquesta investigació.

L'informe inclou també entrevistes en profunditat de diferents perfils i problemàtiques, per poder abordar d'una manera més exhaustiva l'obtenció de dades qualitatives i quantitatives de persones en risc de perdre el seu habitatge, ja sigui d'hipoteca, lloguer i/o ocupació, i/o amb problemàtica d'accés als subministraments, i sota el paraigua dels impactes sobre la salut.

En la línia dels anteriors informes elaborats per l'Observatori DESC i la PAH [89] es pretén aprofundir en la realitat existent, aportant dades quantitatives i qualitatives sobre la problemàtica abordada. En els darrers informes s'havia posat el focus en la devastadora bombolla immobiliària i en el perfil sociodemogràfic de les famílies que viuen aquests processos, com en el comportament de les entitats financeres, les condicions hipotecàries i l'impacte en la salut i la infància [90].

En el present informe volem aprofundir en el treball iniciat a les *Radiografies de la situació del dret a l'habitatge, la pobresa energètica i el seu impacte en la salut a Barcelona*, publicades el 2018 [91] i que avaluen la problemàtica de persones amb problemes d'habitatge, incloent-hi hipoteca, lloguer i/o ocupacions o subministraments, amb enfocament de gènere i impacte sobre la salut, en els quals va col·laborar l'Agència de Salut Pública de Barcelona.

En resum, aquest informe vol visibilitzar la situació de les persones en risc de perdre la seva llar per no poder pagar la hipoteca, el lloguer, o viuen de forma precària ocupant sense títol habilitant un immoble, o que no poden costejar o tenir accés als subministraments bàsics. És a dir, a conseqüència de la crisi d'habitatge en la que, com s'ha assenyalat a l'apartat segon, estem immersos des del 2008. A més, aprofundint també en l'impacte d'aquesta sobre la salut de les persones.

ELS QÜESTIONARIS

El qüestionari basal o inicial recull dades de les persones que s'apropen a la PAH i a l'APE mitjançant una entrevista personalitzada d'aproximadament quaranta minuts. Les entrevistes es realitzen els dilluns al local de la PAH i cada 2 dimecres a les assemblees de l'APE. Les entrevistes les duen a terme un equip de persones voluntàries de diferents perfils: afectades i participants de la PAH i l'APE i també estudiants.

El valor afegit de les dades és que són qüestionaris realitzats a persones afectades des del moment en què s'acosten a la PAH i a l'APE amb el problema habitacional, fins a la seva resolució final. Aquests qüestionaris s'han dut a terme durant el període 2017-2020 i recullen informació de cada cas com a mínim en 2 períodes. En el primer període, del 2017 al 2019, s'ha obtingut la informació de situació familiar, el perfil sociodemogràfic, i dades sobre el seu cas en el primer contacte amb les entitats. En el segon periode s'ha abordat el resultat de resolució del seu cas. Aquest últim contacte s'ha fet al llarg dels mesos de gener i abril del 2020 mitjançant trucada telefònica i/o presencial.

El qüestionari es va tancar el gener de 2020, i en total la mostra inclou 415 elements de 274 preguntes cadascun. Les persones que han participat del qüestionari resideixen a Barcelona o a l'àrea metropolitana, tenen una relació directa amb la hipoteca, el lloguer, l'habitatge ocupat o subministraments, i han participat en les assemblees de la PAH i l'APE. Els resultats de la mostra detallen el perfil sociodemogràfic i la situació de vulnerabilitat, no només de les persones que han realitzat el qüestionari sinó del nucli familiar del qual formen part, i informen sobre la situació habitacional i el comportament de les entitats financeres, propietàries dels habitatges, i de les empreses subministradores. Alhora, s'analitza l'impacte sobre la salut de les persones i la valoració de la resposta oferta pels serveis públics en matèria d'emergència habitacional.

El qüestionari de seguiment també el van realitzar persones voluntàries. En aquest cas, per via telefònica. Des del febrer fins al maig del 2020 es van fer una sèrie de trucades per contactar amb les persones que havien participat en el qüestionari basal i avaluar la seva situació en el temps. En total, 252 persones van respondre el qüestionari de seguiment per telèfon.

LES ENTREVISTES

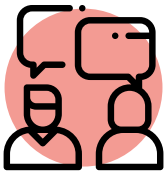

L'estudi inclou 5 entrevistes en profunditat a persones afectades per la crisi habitacional vinculades a la PAH i a l'APE. Aquestes entrevistes han permès valorar l'existència de situacions que s'escapen del qüestionari. En concret s'ha volgut aprofundir en els perfils de persones que han ocupat un habitatge i els efectes en la salut que té, altres situacions d'emergència habitacional noves que visibilitzen com canvia el problema la situació de viure constantment amenaçada per les subministradores, i la vivència de famílies que han de ser reallotjades en una pensió durant mesos amb la seva família, a l'espera d'un pis de la Mesa d'emergència.

ADVERTÈNCIES

Hi ha certs apunts metodològics que cal fer abans d'entrar a analitzar les dades que aporta l'actual informe. D'una banda, aquest informe no pretén ser representatiu de la situació de la població de Barcelona afectada per l'emergència habitacional i/o amb problemes d'accés als subministraments, sinó una fotografia de tendències i visibilització de la problemàtica relacionada amb la crisi habitacional, però també amb les disfuncions o reducció de la cobertura dels serveis públics d'assistència social i d'habitatge.

Pel que fa a l'enquesta pròpia val a dir que la mostra té una representativitat suficient respecte de la població a Barcelona. Com a possibles biaixos de la mostra, cal destacar que les persones que han respost són a les que s'ha arribat a través dels canals de difusió de l'enquesta, és a dir, les que assisteixen a la PAH i l'APE. La segona advertència té a veure amb la possibilitat d'una infrarepresentació de la població que no domina el català o castellà, llengua de l'enquesta. Finalment, queden infrarepresentades aquelles que no tenen contacte ni amb la PAH ni amb l'APE.

Tenint com a punt de partida les advertències metodològiques que s'han realitzat, les dades de l'enquesta pròpia són significativament fiables per la mostra obtinguda i l'anàlisi estadística duta a terme, pel volum de dades obtingudes, essent 415 un número representatiu per realitzar una anàlisi robusta, així com les 252 que han realitzat l'enquesta de seguiment.

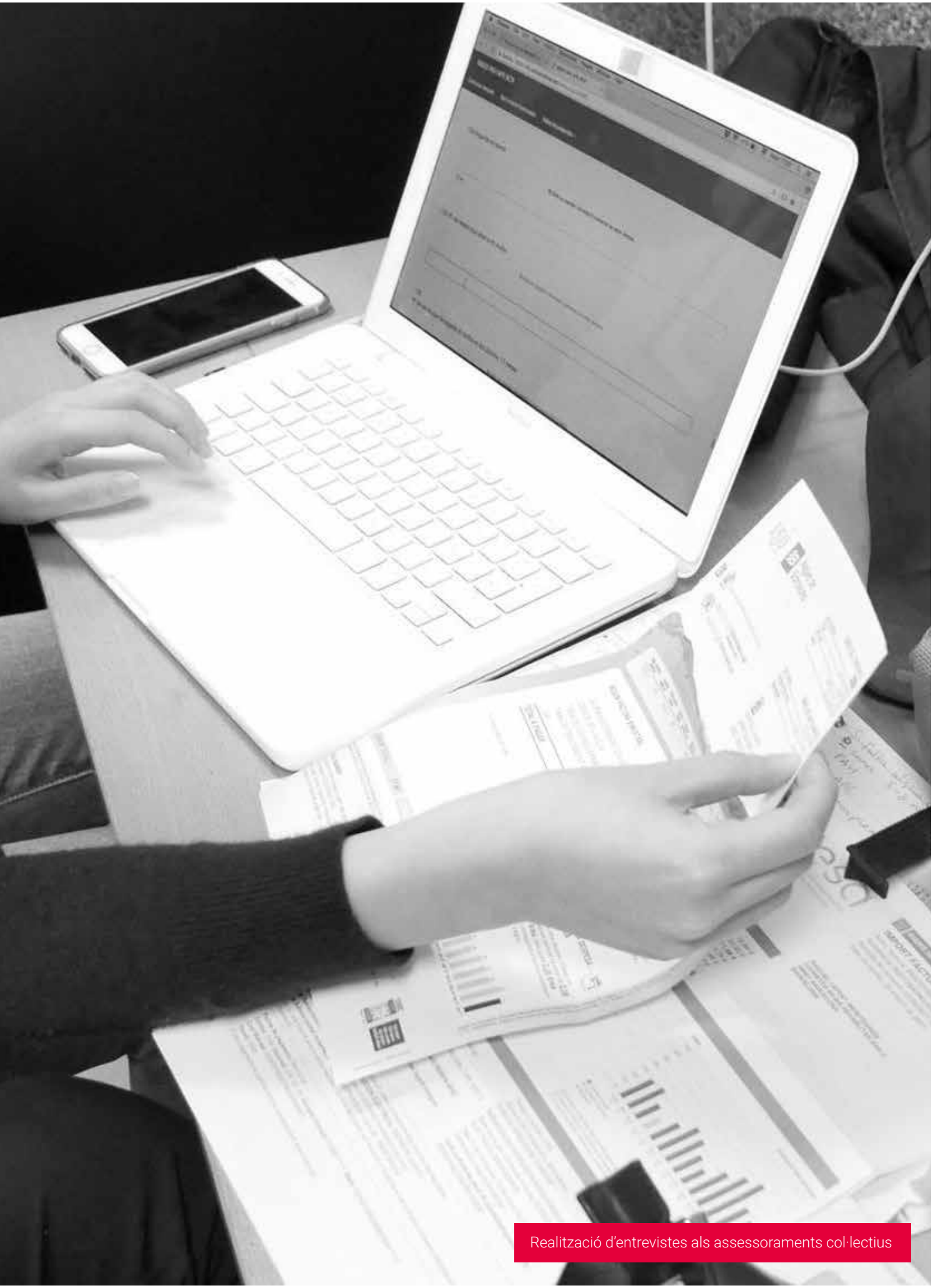

Realització d'entrevistes als assessoraments col·lectius

4.1. Perfil sociològic de les persones enquestades i tipologia de les llars

Poder conèixer la situació de les persones afectades és fonamental per dissenyar i posar en marxa polítiques públiques per fer front a l'emergència habitacional que viuen les famílies. En aquest apartat s'analitza qui són aquestes persones, on viuen, l'origen, quins estudis tenen i de quins ingressos disposen per fer front a les despeses de la llar, com són pagar la quota hipotecària i/o de lloguer o bé els subministraments, algunes qüestions de les quals s'ha fet referència a l'apartat 2.

De les 415 enquestades que s'han acostat a la PAH i l'APE entre 2017 i 2020, 290 són dones, un 69,9%; i 125 homes, que equival al 30,1%. El percentatge de dones ha augmentat respecte de l'anterior informe [92], on s'estudiaven les persones afectades per la crisi hipotecària i aquest percentatge era del 52,1% de dones i un 47,9% d'homes. Així, en l'actual mostra les dones estan sobrerepresentades a l'enquesta i, per tant, o bé tenen més problemes per mantenir un habitatge (sigui de lloguer o hipoteca) i els subministraments, o bé es responsabilitzen més dels problemes relacionats amb la llar. Aquesta darrera qüestió s'analitzarà més endavant en aquest apartat.

En relació amb l'edat, com es veu en el gràfic 8, un 25% té menys de 39 anys, més del 59% de les persones tenen entre 40 i 59 anys i un 16% més de 60. Es pot observar que la inseguretat residencial arriba a totes les edats, posant en relleu que l'accés a un habitatge a la ciutat de Barcelona s'ha fet més difícil per a tota la població. La franja majoritària estudiada en casos hipotecaris es concentrava el 69% en edats de 35 a 55 anys.

La situació habitacional de les enquestades és diversa. Un 31,9% estan de lloguer al mercat lliure, un 13,9% estan amb un lloguer social, un 18,2% amb hipoteques, i un 2,7% tenen la seva casa en propietat pagada. Per altra banda, hi

Gràfic 8: Edat de la població afectada (%). Font: Elaboració pròpia

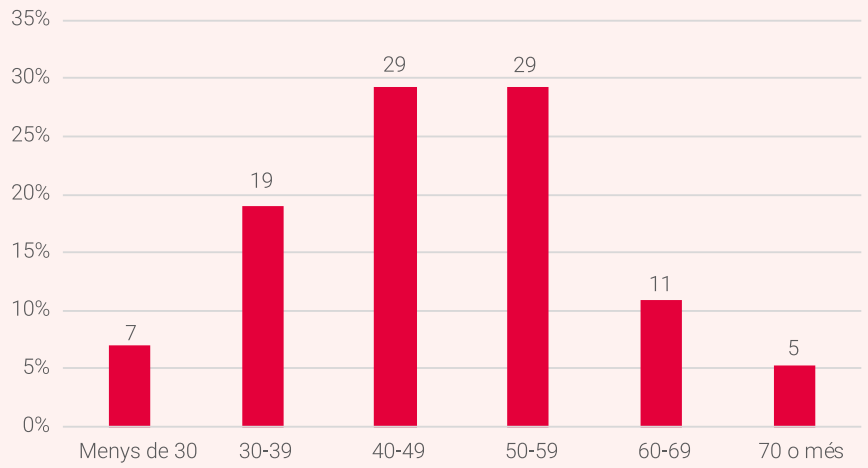

Gràfic 9: Edat de població afectada per tipus de problema (%). Font: Elaboració pròpia

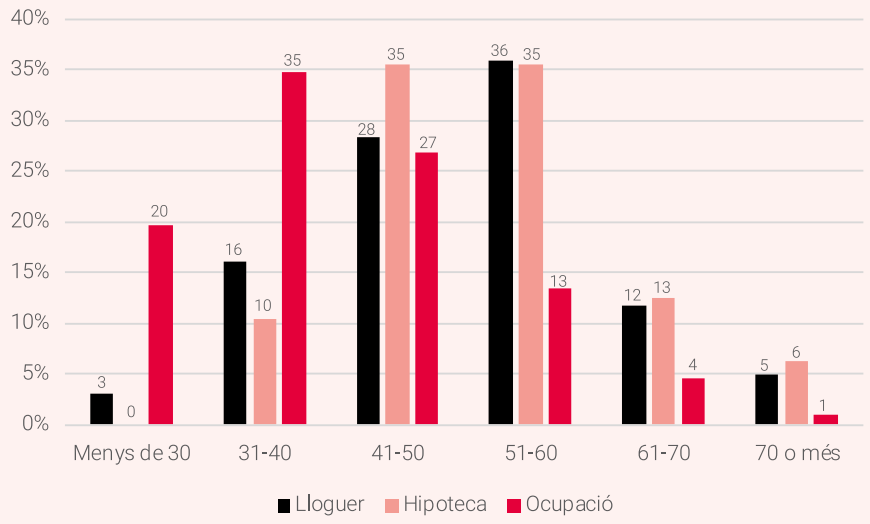

ha un 11,9% que estan ocupant i negociant un lloguer social, i un 14,4% que estan ocupant i no van posar-se en contacte amb la propietat abans de fer l'enquesta.

Si es mira amb detall les edats al gràfic 9 i es relacionen amb el problema habitacional pel qual s'han dirigit a la PAH, es pot observar com el lloguer és el problema principal de les persones amb més de 50 anys. També s'observa com el problema de pagament de la hipoteca continua existint d'una manera significativa i es pot observar el "*fenomen dels extrems*", on els joves ja no s'hipotequen i els majors de 70 anys tenen més problemes per continuar pagant la quota hipotecària. Si es posa el focus en l'ocupació sense títol habilitant, es veu clarament que són les persones de menys de 40 anys les que accedeixen a un habitatge en major percentatge per aquesta via. Constatació que ens mostra com una generació de persones més joves té limitat actualment el seu accés a un habitatge de lloguer, de manera que aflora la precarietat habitacional per accedir a un habitatge en persones de menys de 40 anys a Barcelona el 2020.

Les persones que han participat en el qüestionari són una mostra del total de les persones afectades per l'emergència habitacional a Barcelona, on el 90,1% de les enquestades s'han dirigit a la PAH per resoldre problemes relacionats amb l'habitatge i el 9,9% són enquestades que exclusivament tenen problemes amb els subministraments. Del problema amb l'habitatge, el 43,8% tenen problemes de lloguer, el 26,2% d'hipoteca i el 29,9% estan ocupant sense títol habilitant.

El 72,2% de les enquestades resideixen a Barcelona, però també s'apropen d'altres localitats de l'àrea metropolitana, en especial de l'Hospitalet, representant un 13,8%. L'elevada presència de persones de l'Hospitalet podria estar relacionada amb la relativa proximitat de la seu de la PAH, que és de fet al barri d'Hostafrancs, però també a la gestió per part de l'Administració pública i els Serveis Socials de l'Hospitalet que sovint no asseguren solucions adequades per a les persones que es troben en inseguretat residencial, i aquestes es dirigeixen a les assemblees de la PAH per buscar solucions.

La distribució de les persones enquestades per districtes de Barcelona i problemes habitacionals es representen a les següents figures, es pot observar com el volum de persones que assisteixen a la PAH i l'APE són principalment de Sants-Montjuïc, seguit per l'Eixample, Ciutat Vella i Nou Barris. En els següents apartats es diferencien per hipoteca, lloguer i ocupació i la seva distribució de barris i districtes, depenent de la tipologia del problema.

Cal recordar que el local de la PAH està ubicat al barri d'Hostafrancs (districte de Sants-Montjuïc), i per tant, segurament és un factor a tenir en compte, doncs més famílies que hi assis-

Figures 2 i 3: Població enquestada per districte i per barri. Font: Elaboració pròpia

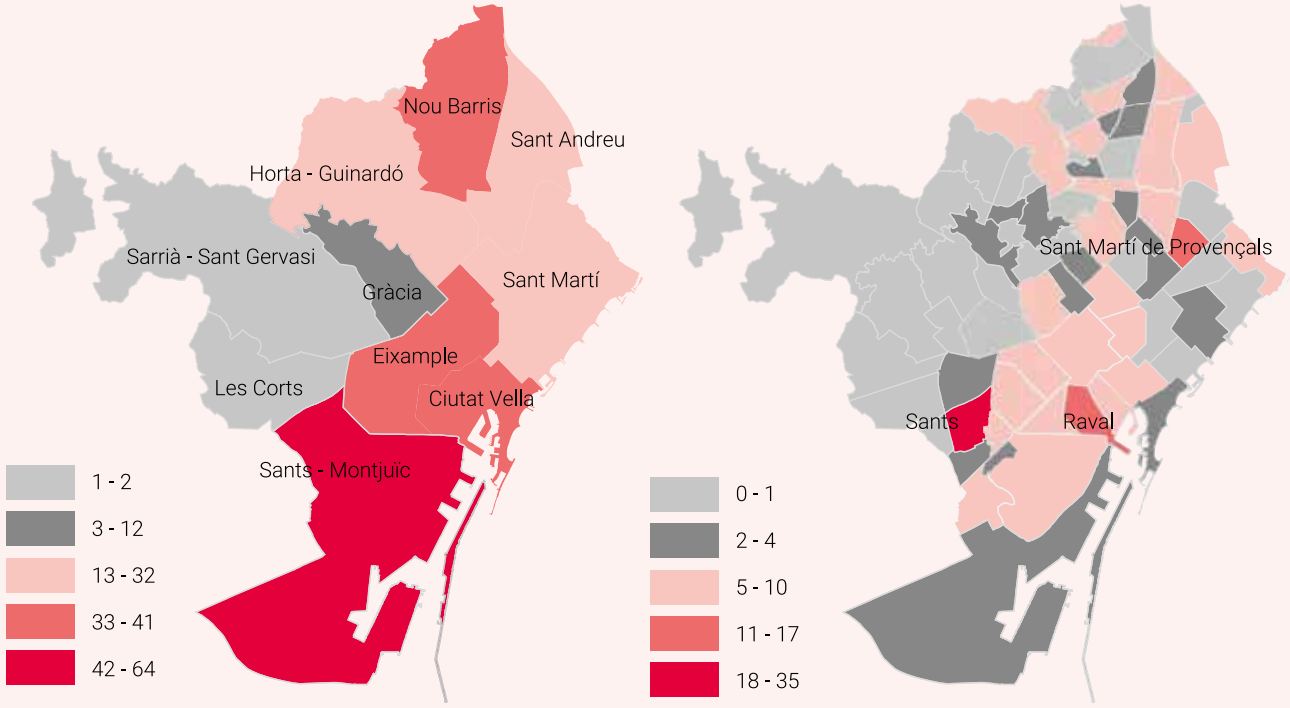

teixen, provenen d'aquest districte.

De les 415 persones que formen part de l'estudi, el 66% han nascut fora d'Espanya, i si es posa la lupa, veiem que: el 49% del total ha nascut a Amèrica Llatina (14% a l'Equador, Perú 8%, Colòmbia i República Dominicana 6% i Bolívia 4%), el 3% en un altre país de la Unió Europea, el 9% al Marroc i el 5% en un altre país.

Gràfic 10: Població no nascuda a Espanya (%). Font: Elaboració pròpia

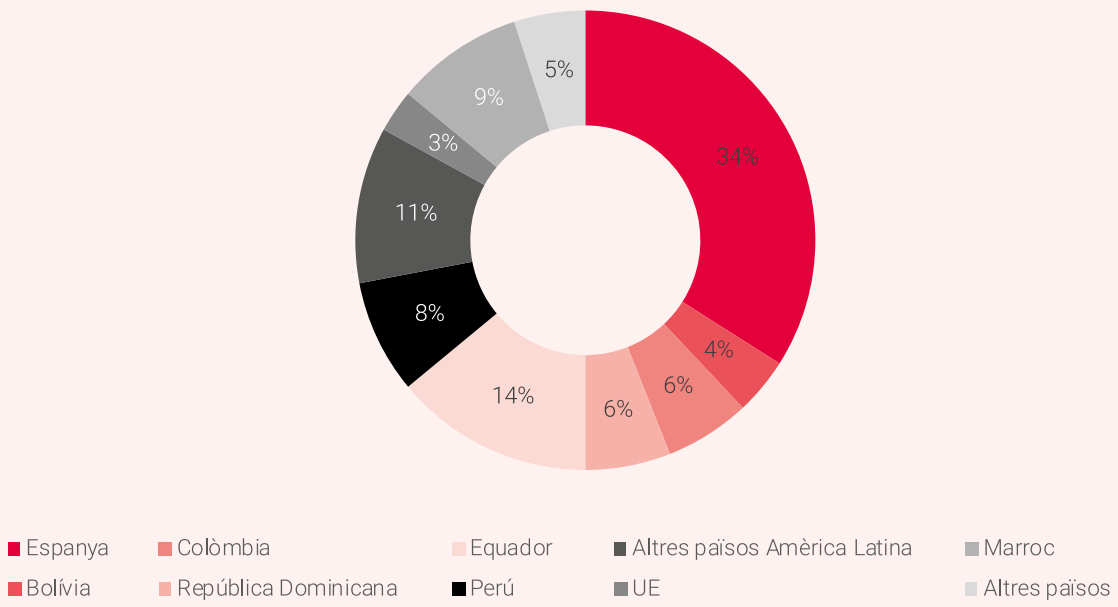

Sobre la seva situació legal, el 56% compten amb passaport comunitari, el 28% no comunitaris però amb residència, i un 16% persones en situació administrativa irregular. Si ens fixem en l'any d'arribada a l'Estat, el 87% va arribar abans del 2009. Es torna a veure com les persones que s'apropen a la PAH són majoritàriament migrants, encara que el problema afecta tota la població, tanmateix perquè són les menys arrelades socialment i amb menys xarxa familiar. De fet, les estadístiques de l'AMB indiquen que, el 2018, aproximadament un 22% de les persones que vivien en aquest territori havien nascut fora de l'Estat espanyol [93]; per tant, el fet que a l'enquesta pròpia aquest col·lectiu sigui 3 vegades major, indica clarament el seu elevat risc de veure's en una situació d'inseguretat residencial o de precarietat energètica.

Respecte al nivell d'estudis de les persones enquestades, un 1% no sap llegir o escriure, un 7% no van acabar els estudis primaris, un 14% tenen els estudis primaris finalitzats, el 20% va acabar estudis de secundària, un 8% compten amb estudis de grau mitjà i un 8% de grau superior, un 26% van finalitzar batxillerat i un 14% estudis universitaris.

Un 79% de les unitats familiars estan compostes per dues o més persones i el 21% de les afectades viuen soles. Si es mira amb més detall la composició de les llars, destaquem que el 28% corresponen a famílies monoparentals, de les quals el 91% són dones amb fills o filles a càrrec seu, per tant, principalment, monomarentals. A la ciutat de Barcelona (on disposem de dades més recents), el 3% de llars són monoparentals -amb home o dona al capdavant- mentre que a l'APE i la PAH representen el 28%, és a dir, més de 9 vegades més.

En total, els familiars afectats són 1090, i si es compta totes les persones afectades, tinguin o no parentesc, la xifra ascendeix a 1224 persones, per tant estem parlant d'un volum important de persones.

En el 81% de les famílies hi ha menors d'edat, concretament 338 menors de 18 anys. D'aquestes famílies, el 28,1% té un menor, el 41,4% té 2 menors, el 18,6% té 3 menors a càrrec i l'11,8% té 4 menors a la llar. Pel que fa a persones majors de 65 anys és important assenyalar que en el 9% de les llars n'hi ha una, i dues en el 4,8% de les llars enquestades. Els infants i la gent gran són sovint els col·lectius més vulnerables en situacions de vulneració de drets, és per això que s'estudia l'impacte específic sobre aquestes, per tal de proporcionar ajuda efectiva per a les famílies amb menors i gent gran a càrrec.

En un 24,3% de les llars també hi ha persones amb dependència. En concret, d'aquestes, el 78,2% tenen una persona amb alguna discapacitat, dependència o limitació severa, el 15,8% en tenen 2 i un 5,9% en tenen 3.

A l'enquesta de seguiment s'ha inclòs una pregunta en relació amb les tasques de la llar que s'ha considerat rellevant per complementar l'anàlisi de gènere. És important ressaltar que a diferència de l'anàlisi feta fins ara sobre les 415 persones que van respondre l'enquesta basal, la de seguiment l'han respost 252 d'aquestes, i per tant és sobre aquest nombre que s'extreuen conclusions. Amb relació a aquesta qüestió s'ha preguntat a les persones enquestades qui s'encarrega de les tasques de la llar i s'han creuat les respostes amb el sexe i amb qui conviuen a la llar.

L'anàlisi general de les dades mostra que en més de la meitat dels casos, un 54%, són les dones les que principalment assumeixen les tasques de la llar, en alguns casos de manera gairebé exclusiva (és a dir, assumint elles soles les tasques sense ajuda). Si s'analitza els casos on hi ha més d'un adult a la llar, el 84% són dones les que fan, com a mínim, la meitat de les tasques de la llar (incloent-hi les persones que declaren fer-ho "a parts iguals"), i d'aquestes el 59% s'encarreguen de manera quasi exclusiva. Per contra, només el 8% són homes que manifesten encarregar-se ells de manera exclusiva de les tasques de la llar. Només hi ha una assumpció majoritària de les tasques per part dels homes en les llars on hi ha homes vivint sols o en les llars on els homes conviuen amb altres persones que no són la seva parella. Aquestes xifres són rellevants per mostrar que la responsabilitat de la llar acaba

Gràfic 11: Persones que es fan càrrec de les tasques de la llar, creuat amb composició de la mateixa (%). Font: Elaboració pròpia

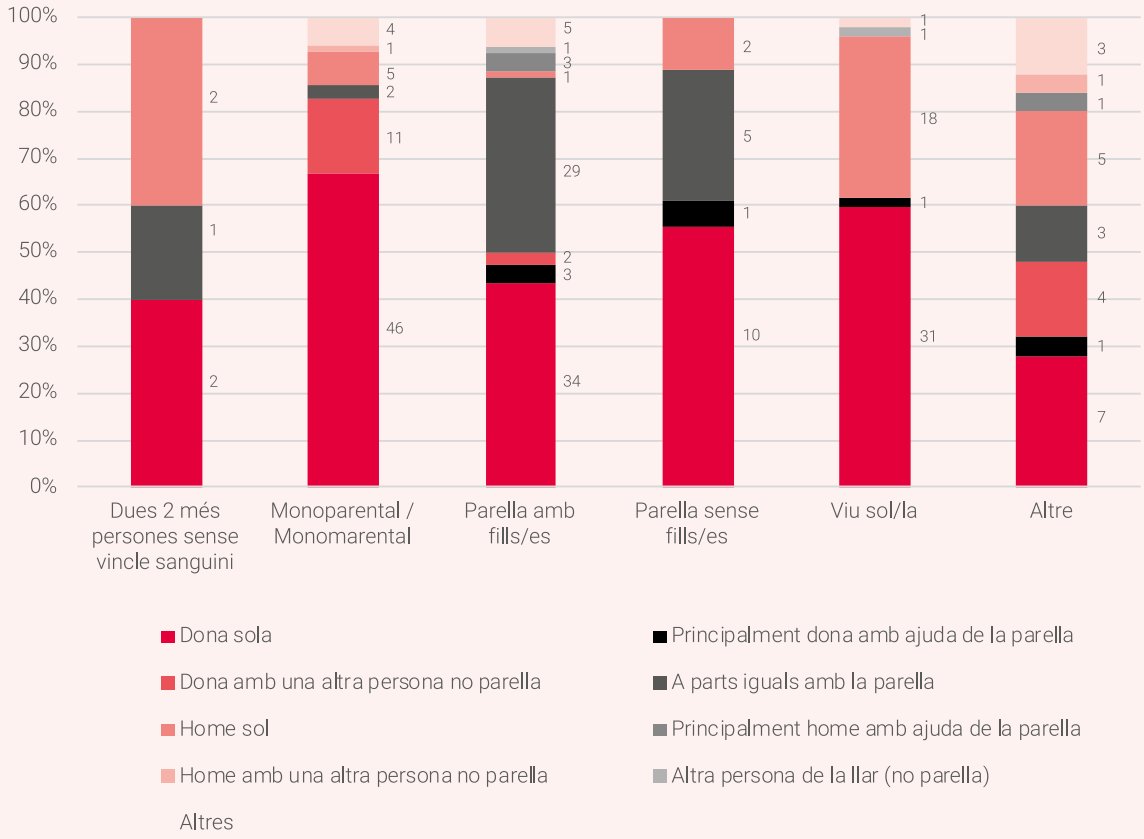

recaient majoritàriament sobre les dones, com es feia la hipòtesi al principi de l'apartat.

En aquest sentit cal posar de manifest que les cures i la llar són activitats en les quals resulta fonamental disposar d'aigua, en quantitat i qualitat adequades, i energia per cuinar, mantenir la llar a una temperatura adequada i per garantir un bon desenvolupament de la infància i la joventut. És per això que els talls de subministrament, un accés insuficient als serveis bàsics, i la generació de deutes de factures impagades afecten en major mesura a qui viu més lligat a l'espai privat -llar-, que, malauradament encara són majoritàriament les dones (González Pijuan, 2017).

Si s'analitza la situació laboral de les enquestades (taula 5), veiem que el 24,9% es troben en situació d'atur sense prestació, un 19,1% estan a l'atur i perceben algun tipus de prestació, un 7,9% és jubilat, i cal destacar que un 30,7% treballen amb contracte i també han manifestat algun tipus de problema amb l'habitatge o subministraments.

Les dificultats per accedir a un habitatge i/o continuar pagant la hipoteca i/o lloguer afecten de manera més accentuada les persones aturades amb menors a càrrec. Els ingressos mensuals nets de les famílies que conformen la nostra mostra són de mitjana de 820 €/mes, per tant, si es compara amb l'informe anterior del 2016, amb valors de 939 €/mes, es veu com en aquest període de 3 anys els ingressos familiars han disminuït i continuen sent insuficients per mantenir una llar de forma digna i segura.

Per altra banda, l'ingrés mitjà de les famílies encapçalades per una dona (monomarentals o dones que viuen soles) és de 650 €, fet que posa en relleu el fenomen de la feminització de la precarietat i de la pobresa. Considerant els ingressos nets mensuals de les llars enquestades podem observar com el 7% dels casos no té cap ingrés

Gràfic 12: Situació laboral de les persones enquestades (%). Font: Elaboració pròpia

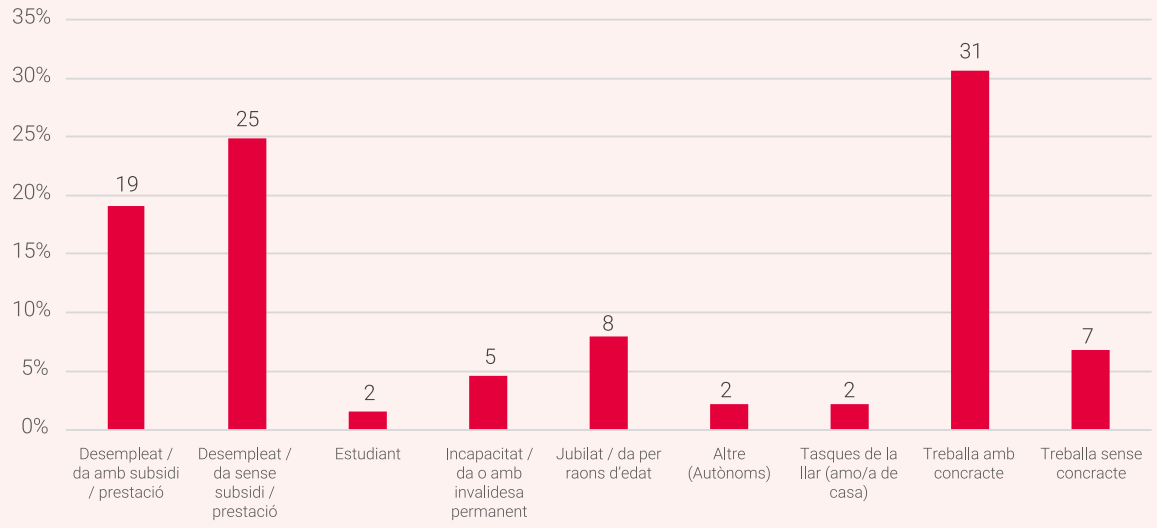

com a conseqüència principal de l'atur. Un 12% de les llars tenen ingressos mensuals inferiors a 400 €, el 38% tenen ingressos entre 401 i 800 €, el 25% entre 801 i 1200 € i el 18% més de 1200 €; dades que mostren la situació de precarietat a què estan abocades gran part de les persones enquestades.

En la gràfica 13 s'analitza l'esforç que han de fer les famílies que han participat en l'estudi per fer front a la hipoteca o lloguer. Si s'observa la gràfica es pot veure que si es pagués el lloguer, el 14,8% de les enquestades quedaria en uns ingressos familiars en negatiu, el 23,9% es quedaria a zero ingresos, el 30,3% amb menys de 400 €, el 19,3% amb entre 400 i 800 €, i només un 11,4% amb més de 800 €. Si es pagués la cuota hipotecària, aquests percentatges són del 45,8% de les persones enquestades es quedaria amb un ingrès negatiu, el 15,7% amb 0 euros, el 19,2% amb menys de 400 €, el 13,2% entre 400 i 800 € i un 6% amb més de 800 € com es pot observar en el gràfic 14.

Tenir aquesta fotografia mostra de forma gràfica però alhora molt crua, com la pobresa extrema es va perpetuant a les diferents capes de la població i com s'ha d'actuar de forma imminent

Gràfic 13: Ingressos per franges de les persones enquestades (%). Font: Elaboració pròpia

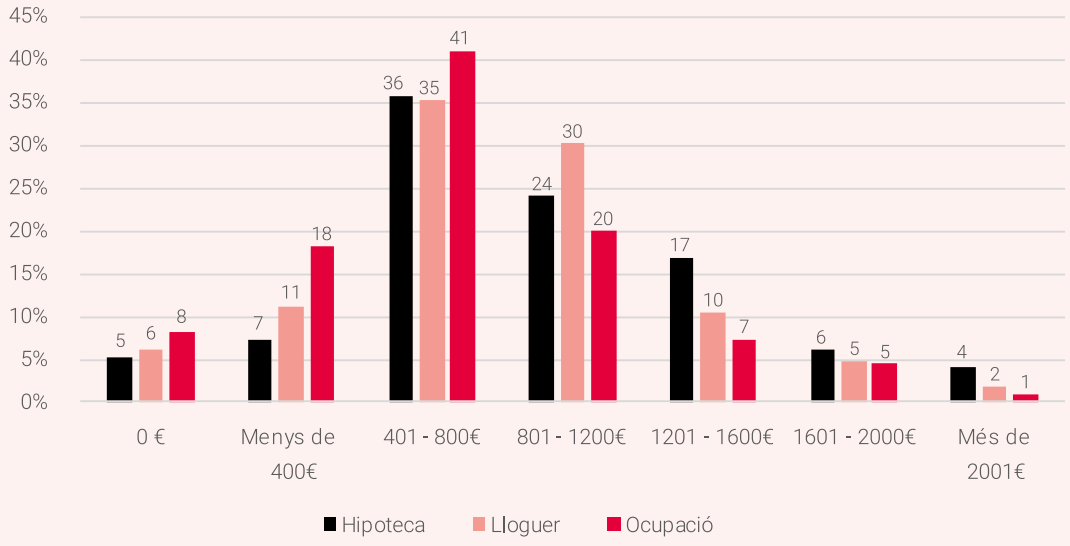

Gràfic 14: Esforç realitzat per les persones enquestades un cop pagat la seva hipoteca o lloguer (%). Font: Elaboració pròpia

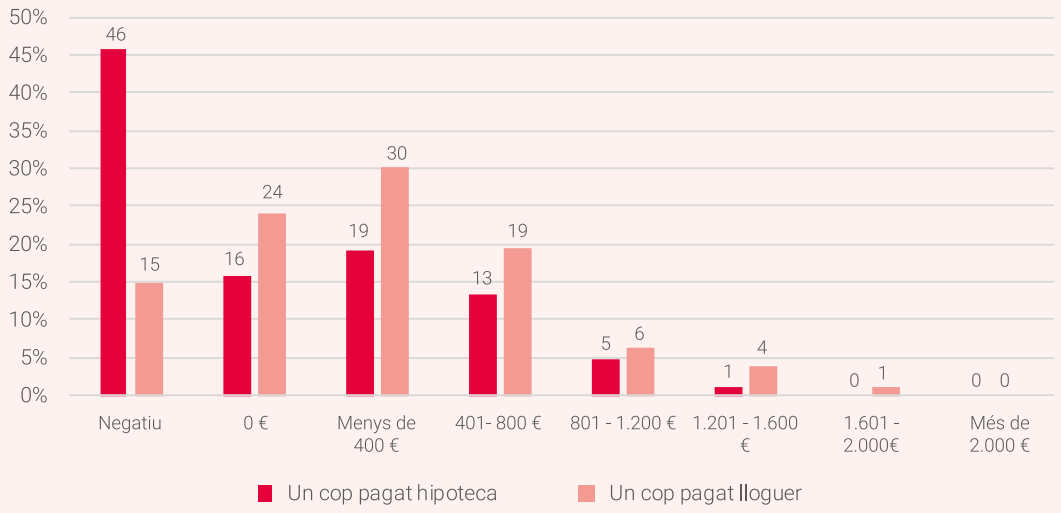

per no generar més cronificació de malalties, com es veurà a l'apartat de salut o estigmes als infants i persones que es redirigeixen als Serveis Socials o administracions. A Catalunya, gràcies a una iniciativa legislativa popular (ILP), hi ha una renda garantida per la ciutadania, és a dir, un ingrés mínim per a una vida digna per a famílies vulnerables, que està vigent des de 2017. Aquest ingrés, o bé no han pogut accedir a ell les famílies enquestades, o bé és insuficient, com demostra les dades anteriors [94].

El 5,3% de les persones enquestades manifesten que ja van ser desnonades abans de dirigir-se a la PAH. Aquesta dada és alarmant doncs, per una banda constata que l'Administració o els privats obligats per les lleis, no han donat resposta a la persona reallotjant-la a un habitatge digne, i per altra es veu la immediatesa dels processos de desnonament en els casos de lloguer i ocupació, on el temps de possibles mediacions o interlocucions per buscar solucions s'escurcen i els *tempos* dels procediments de desnonaments s'agilitzen. Per altra banda, s'ha vist en el transcurs d'aquest estudi que un 21,8% van assistir amb ordre de desnonament i un 25,6% amb impagaments d'hipoteca i de lloguer.

Com s'ha esmentat en els anteriors capítols, la situació d'emergència habitacional i d'accés precari als subministraments no és nova. És per això que també s'ha preguntat per la seva situació anterior a les persones que han participat en l'estudi, amb un període considerat de 5 anys. Moltes de les famílies que van patir inseguretat residencial per motius econòmics el 2013 no s'han pogut recuperar i han anat acumulant problemes vinculats. En aquest sentit, un 17% de les enquestades manifesten que han sigut desnonades en algun moment durant els 5 anys anteriors a realitzar aquesta enquesta. Una dada a tenir en compte per analitzar la utilitat i el funcionament de les polítiques públiques d'habitatge implementades, així com de l'aplicació efectiva de les lleis aprovades.

Acció de denúncia de la PAH de Barcelona

Delia

La Delia té 48 anys i viu a Barcelona amb els seus 2 fills de 22 anys. Treballava en un domicili familiar cuidant a una persona gran però per culpa de la pandèmia del coronavirus s'ha quedat sense feina. A casa entraven uns 650 € mensuals i pagava de lloguer a Blackstone uns 200 €. La Delia va arribar a la PAH de Barcelona el 2011 per un problema hipotecari. Ella va signar la hipoteca el 2006 amb Caixa Catalunya, i després de l'esclat de la bombolla immobiliària i la crisi hipotecària la seva quota va arribar fins als 1600 € mensuals, i el 2010 va començar a no poder fer-hi front. Durant els anys que va estar a la PAH la seva casa va passar de Caixa Catalunya al BBVA i del BBVA al fons voltor Blackstone.

"Fui una de las primeras de la Plataforma que conseguí firmar un alquiler con Blackstone". La Delia va aconseguir el febrer de 2015 una dació en pagament total i va signar un lloguer assequible per 3 anys amb Blackstone. Recorda aquell moment d'una banda, traient-se pes de sobre, però mirant en retrospectiva veu una pèrdua de la il·lusió de tenir una llar i de tot l'esforç i diners que va posar per tenir-la: "fue un cúmulo de sensaciones, porque yo tenía avales y sufría mucho por ellos. Yo me sentí liberada en aquel momento, aunque no piensas que estás entregando tu vivienda y que luego vas a tener que seguir batallando por estar en un piso". El 2018, quan acabava el seu lloguer, van demanar la renovació però en un altre habitatge per motius familiars i ho van acceptar, renovant a 3 anys més un lloguer no social sinó assequible. Ara, com diu la Delia "ya ha pasado un año y medio, y cuando llegue a los dos años en febrero, ya será otra vez la preocupación de qué va a pasar". La Delia ens explica l'angoixa que li produeix pensar que aviat tornarà a estar en una situació de no saber què passa amb l'habitatge: "es que vuelve a los 3 años…

"Hay familias que desde la desesperación aceptan cualquier cosa, yo también me he visto en ello"

“Lo he perdido todo y me he quedado sin nada”

¿pero quién puede acceder a una vivienda hoy? Imposible. Así que vuelve otra vez la preocupación, los problemas internos familiares… ¿porque ahora que hacemos?”. És important veure com en famílies com la de la Delia, que es troben en una situació de precarietat laboral i sense expectatives d’un canvi econòmic substancial, la preocupació d’accés a l’habitatge està molt present a les seves vides, sobretot perquè, com ens relata, ja ha passat situacions que no vol tornar a viure: “Cuando yo pagaba la hipoteca en 2009, 2010 y 2011, y quitarte todo lo que tienes para el día a día y pagar y pagar una cosa que no va a ser nunca tuya. Yo lo recuerdo y mis hijos también, me dicen: “mamá, que no nos vuelva a pasar lo que nos pasó… que no teníamos ni para una caja de leche o para el arroz”. Ara amb el lloguer no es veuen en la mateixa situació, ja que han optat a diferents ajudes de Serveis Socials i, com diu la Delia: “hemos ido tirando”. Ara ens explica que no paga els subministraments perquè no pot, està més tranquil·la perquè en ser família vulnerable no li poden tallar la llum, però ens recorda que el deute està creixent i creixent: “mi temor es que cada año se tiene que renovar lo de familia vulnerable y la deuda está ahí, de por vida. Eso sí ya lo tengo claro: endeudada de por vida”. També té un deute amb Hisenda arran de la pèrdua de l’habitatge, que no veu com sortir, i és que pensa: “en qué momento compré un piso… suena fuerte pero me arruinó la vida, bueno, me marcó la vida para siempre”. La Delia fa referència als lloguers actuals i com els veu inaccessibles: “yo es que ni pienso en un piso de más de 600 €, me da terror no poderlo pagar”. També té clar que sense ajudes puntuals no hagués pogut aixecar el cap: “yo estuve muchos años sin trabajar y fue de gran ayuda”, ara mateix no estava rebent cap ajuda perquè treballava, però amb la situació de pandèmia veu com ha de tornar a activar alguna per poder tirar endavant. La Delia és molt activa a la PAH de Barcelona. Des de 2011 que va venir pel seu cas no s’ha desconnectat i participa en moltes comissions i al dia a dia del col·lectiu: aturant desnonaments, negociant amb bancs i fons voltor, fent acompanyaments a famílies, assessorant cada dilluns en les assemblees, però com ens recorda, també ella necessita ajuda pel seu cas i a la PAH l’ha trobada: “yo cuando tengo que negociar mi caso, pues me quedo pequeña, no sé qué me pasa... en cambio cuando estoy para una compañera no paro hasta conseguirlo”, “hay familias que desde la desesperación aceptan cualquier cosa, porque yo también me he visto en ello”.

La pandèmia l’hi ha manllevat tot el que tenia, en perdre la feina: “Lo he perdido todo y me he quedado sin nada… y de ir pagando religiosamente tu alquiler, pues verte y decir ¿qué ha pasado?”, “hay cosas que cuando te tocan, se tambalea todo”. Ha demanat la moratòria de lloguer i està a l’espera que l’acceptin. A més a més, sense contracte laboral no pots accedir a cap ajuda, i la situació econòmica encara es fa més greu. Tampoc va poder accedir a la renda garantida. Tan sols veu sortir d’aquesta situació buscant una altra feina en quant pugui, encara que com diu: “el problema está y el problema va a estar siempre, porque por mi edad no me veo de aquí a unos años cobrando 1500 €”, “los alquileres deben ser asequibles porque esto va a ser un caos con la pandemia”.

4.2. Situació habitacional a Barcelona

En aquest apartat s'analitza en detall la situació que viuen les persones enquestades amb problemes hipotecaris, de lloguer i d'ocupació en precari, des del vessant de la llar que habiten, visibilitzant el comportament de les entitats financeres, els nous agents privats que actuen amb lògiques especulatives -com els fons voltor-, i de la seva conducta o resposta per buscar -o no- solucions. Conèixer les condicions habitacionals de les famílies ajuda a entendre el problema i a plantejar o cercar solucions.

4.2.1 SITUACIÓ HIPOTECÀRIA I ENTITATS FINANCERES

Visibilitzar el comportament de les entitats financeres des de la crisi hipotecària, és cabdal per entendre com hem arribat a què s'hagin practicat milers de desnonaments de famílies vulnerables per no poder pagar la seva quota hipotecària. Saber quines són, com operen i conèixer les seves conductes és necessari per buscar solucions. Alhora conèixer la situació de la llar i què ha originat estar en aquesta situació ajuda a entendre molt més la problemàtica.

Condicions habitacionals

De les persones enquestades amb problemes amb la hipoteca, el 32% són homes i el 68% dones, i el 72% tenen entre 41 i 60 anys.

Gràfic 15: Edat persones enquestades amb problemes hipotecaris (%). Font: Elaboració pròpia

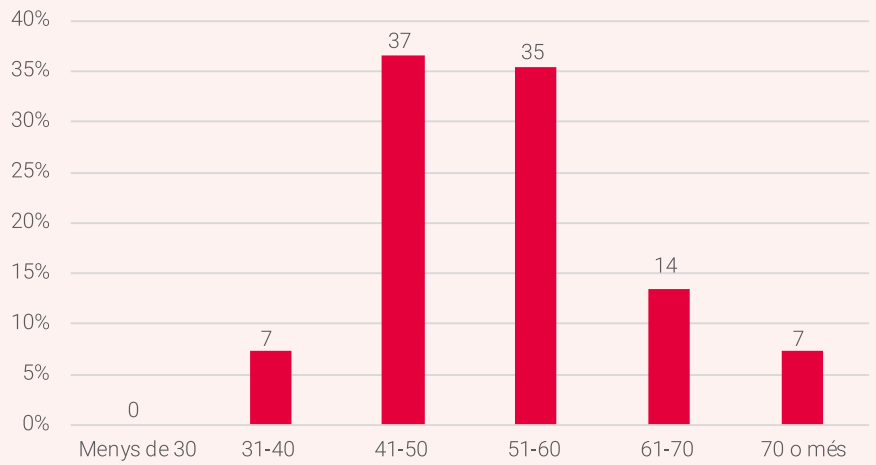

El 71% no ha nascut a Espanya, i d'aquests el 19% ha nascut a l'Equador, el 14% al Perú, el 8% a Bolívia i un 7% a Colòmbia. El 60% són comunitaris.

En el 59% de les llars hi ha menors i en el 16% persones majors de 65 anys. Si s'analitza amb qui es conviu a la llar es pot observar que el 33% viu amb parella i fills, el 26% viu sol i un 21% és una família monomarental.

La situació laboral de les enquestades és diversa, el 14% es troben en situació d'atur, un 24% estan a l'atur i no reben cap prestació, un 34% treballa amb contracte i encara així manifesta problemes per pagar la hipoteca.

Gràfic 16: Convivència en llars hipotecades (%). Font: Elaboració pròpia

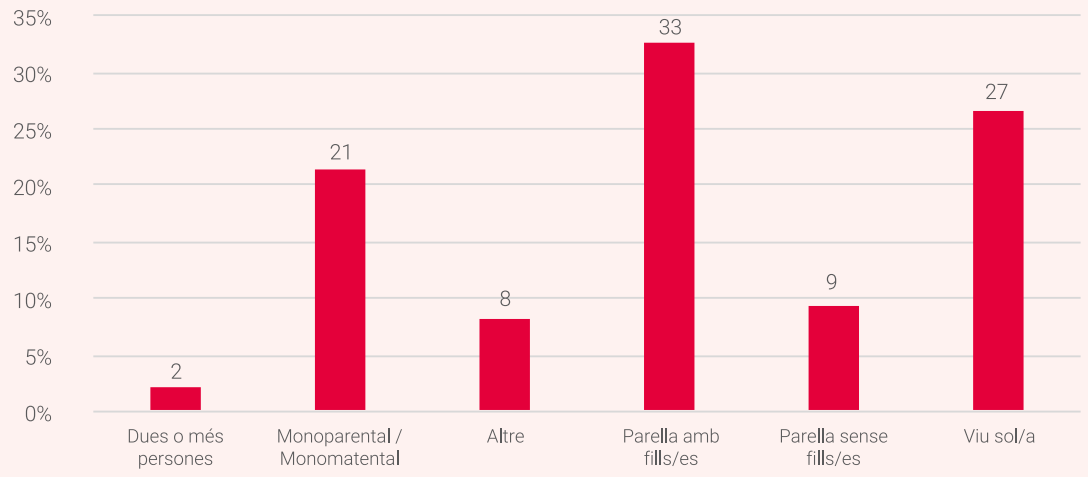

Gràfic 17: Situació laboral de les persones enquestades amb problemes hipotecaris (%). Font: Elaboració pròpia

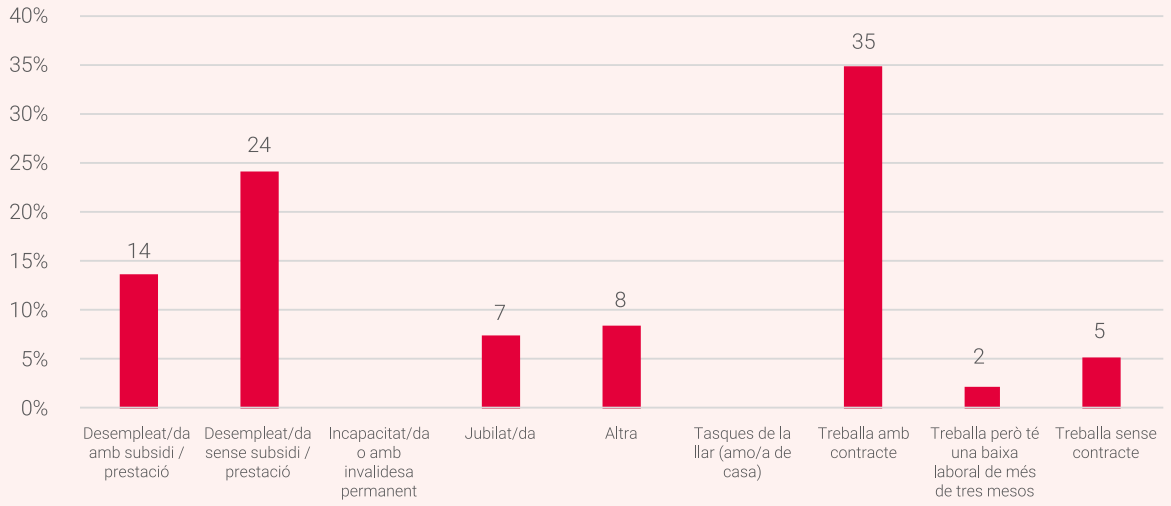

Distribució per barris

La distribució dels casos que venen amb problemes hipotecaris es poden visibilitzar en els següents mapes de districte i barris. Els districtes més afectats són els de Nou Barris amb un 23%, Sant Martí 23%, Sant Andreu 15%, Sants-Montjuïc 11%. Encara i així es pot observar també diferències significatives en la distribució dels barris dins dels districtes. Així que si es fa un "rànquing" dels barris d'on provenen les famílies enquestades amb problemes hipotecaris són els següents: Bon Pastor 9%, Besòs i Maresme 9%, Sant Martí de Provençals 9%, Sants 7%, Vilapicina i Torre Llobeta 5%, Roquetes 5%.

Figures 4 i 5: Distribució per districte/barri de les persones enquestades amb problemes hipotecaris. Font: Elaboració pròpia

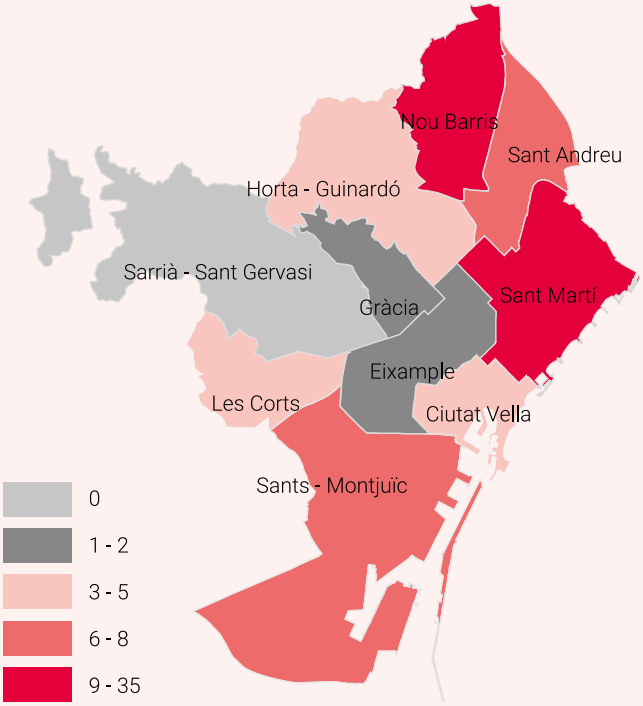

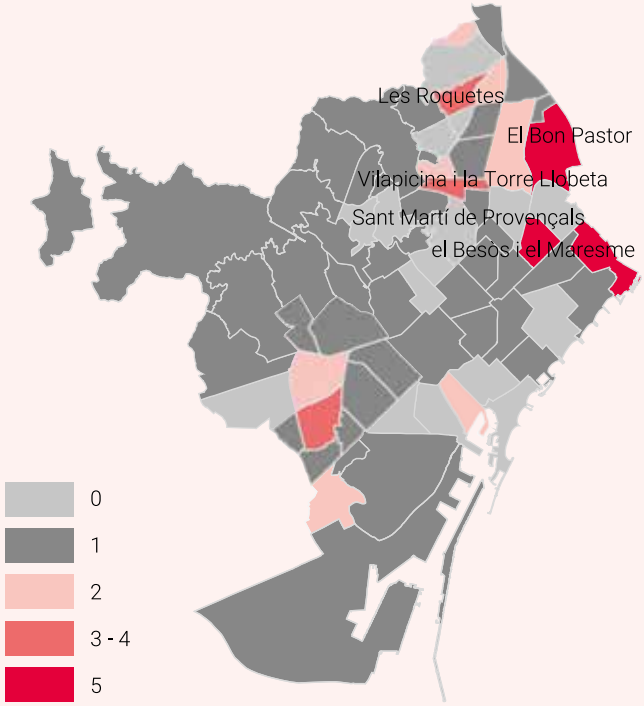

Entitats financeres

De les persones enquestades amb problemes hipotecaris, el 89% dels casos es van apropar a la PAH de Barcelona per resoldre el cas del seu habitatge principal. El 48% dels casos es concentren al BBVA-CX, el 19% a CaixaBank, seguides per Banc Sabadell i Bankia amb un 7% cadascuna, tal com es pot veure en la següent figura. A l'informe del 2016 les hipoteques de la mostra també es concentraven a Catalunya Caixa (40%) i BBVA (15%). Cal tenir en compte que són entitats rescatades, a les quals es van injectar diners públics sense cap contraprestació a canvi, fet que agreuja la seva responsabilitat. A més, el 63% dels casos manifesten que han patit maltractament per part de l'entitat financera.

Gràfic 18: Distribució d'entitats financeres de les persones enquestades amb problemes hipotecaris (%).
Font: Elaboració pròpia

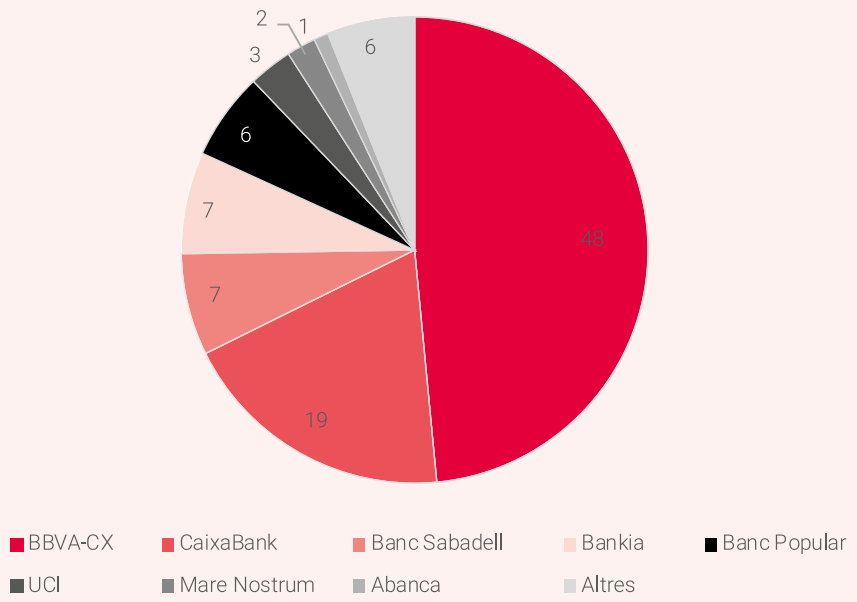

Situació hipotecària

El 61% de les enquestades va signar la hipoteca entre 2005 i 2007, en plena bombolla immobiliària, d'igual manera que en l'anterior informe. L'import del préstec inicial també segueix la mateixa tendència dels anys 2013-2016 i el 54% se situa entre els 150.000 y 250.000 €, amb un termini de pagament del 16% a menys de 30 anys, del 57% a 30 anys i del 26% de termini de pagament superior als 30 anys.

Quan s'analitza el nombre de titulars que conformen el crèdit hipotecari, es pot observar com en el 27% dels casos es tracta d'una persona, en el 57% dels casos els titulars del crèdit són dues persones, i al 16% són més de dues. Pel 51% de les persones enquestades no consta cap avalador en el seu crèdit hipotecari, i al 49% consten un o dos avaladors. Cal remarcar que el 13% de les enquestades amb problemes hipotecaris consten com avaladors d'altres crèdits. Aquesta dada posa de manifest el "crèdit fàcil" expedit durant els anys 2005-2007 en plena bombolla immobiliària i les pràctiques de les entitats financeres de concedir hipoteques a persones que no eren 100% solvents i amb altres deutes. Dels titulars que conserven el seu habitatge, el 84% han deixat de pagar la seva quota hipotecària. De les clàusules abusives que s'han estudiat, el 84% dels casos confirma tenir alguna en el seu contracte hipotecari. Un 71% dels casos que coneixen quin índex s'aplica en la seva hipoteca tenen l'Euríbor com a referència.

Més de la meitat de les persones enquestades estan pagant de 400 a 1200 € mensuals d'hipoteca. Concretament un 31% estan pagant entre 401-800 € al mes i un 33% de 800 a 1200 € per quota.

La cronificació de la precarietat fa que famílies s'endeutin encara més per accedir a serveis bàsics com alimentació o roba, en concret un 33% de les persones enquestades tenen altres préstecs i d'aquestes, el 82% són de menys de 100.000 € i el 43% els tenen amb el BBVA. A banda, a la pregunta de si reben algun tipus d'ajut d'alguna altra entitat, el 93% dels casos afirmen que ho fan. Aquestes dues dades posen de manifest que actualment, les famílies barcelonines i, en general, qualsevol família, no tenen capacitat d'estalvi i no compten amb cap coixí a l'hora de fer front una situació sobrevinguda que afecti la seva economia, i per això han d'acabar endeutant-se per altres necessitats.

Com es pot veure al gràfic 20, el risc de perdre l'habitatge ha augmentat en els darrers anys si el comparem amb els informes anteriors; en aquest cas, més del 77% de les enquestades tenen un alt risc de perdre la seva casa enfront del 44% detectat a l'informe del 2015 i el 74% del 2016. Volem posar èmfasi en les persones que arriben a la PAH de Barcelona amb problemes hipotecaris amb l'ordre de desnonament, les quals han augmentat de manera significativa del 2016 (3,1%) a l'actual 17,5%. Aquest augment es pot associar al recurs d'inconstitucionalitat de la Llei 24/2015 durant aquest període, on els bancs no estaven obligats a oferir un lloguer social obligatori a les famílies vulnerables per no poder pagar la seva hipoteca. Tal com s'ha explicat a l'apartat segon, aquesta mesura es va recuperar i posar en marxa el febrer del 2019 i per tant, cal preveure que a partir d'aquesta data es veurà disminuït aquest nombre de desnonaments. Als propers informes s'avaluarà concretament.

Els motius principals d'impagament són l'atur (47,1%), la pujada de quotes (22,5%) i els deutes acumulats (14,7%). Cal destacar que del 64% de persones que van rebre la demanda judicial, el 76% havien sol·licitat justícia gratuïta, una dada encara lluny dels màxims als quals cal aspirar, tenint en compte que els ingressos de les enquestades, els fan susceptibles d'accedir-hi. Aquesta

Gràfic 19: Quota hipotecària per franges en € de les persones enquestades (%). Font: Elaboració pròpia

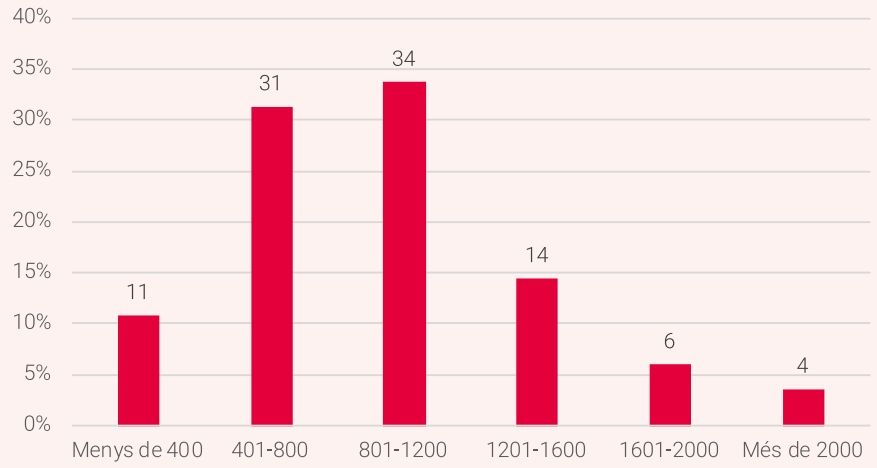

Gràfic 20: Situació amb la hipoteca de les persones enquestades (%). Font: Elaboració pròpia

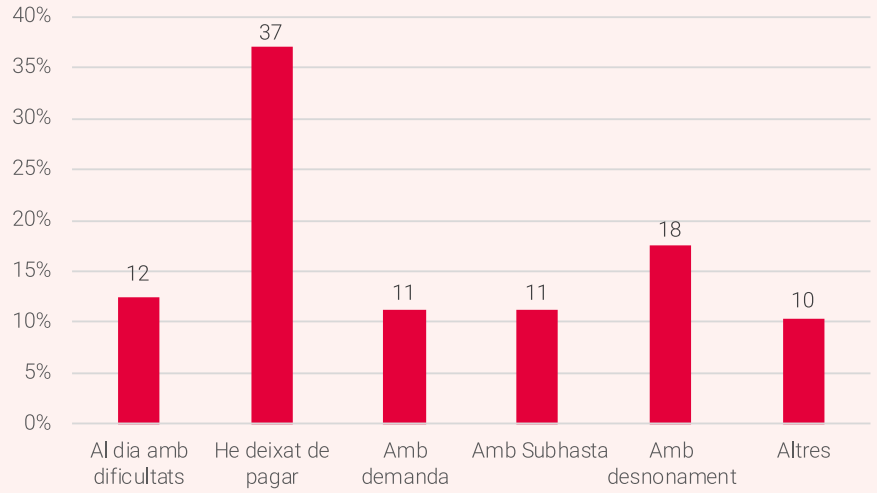

dada demostra la falta d'informació que encara hi ha en l'assessorament per part de l'Administració pel que fa als problemes hipotecaris.

Gràfic 21: Motius d'impagament de les persones enquestades amb problemes hipotecaris (%). Font: Elaboració pròpia

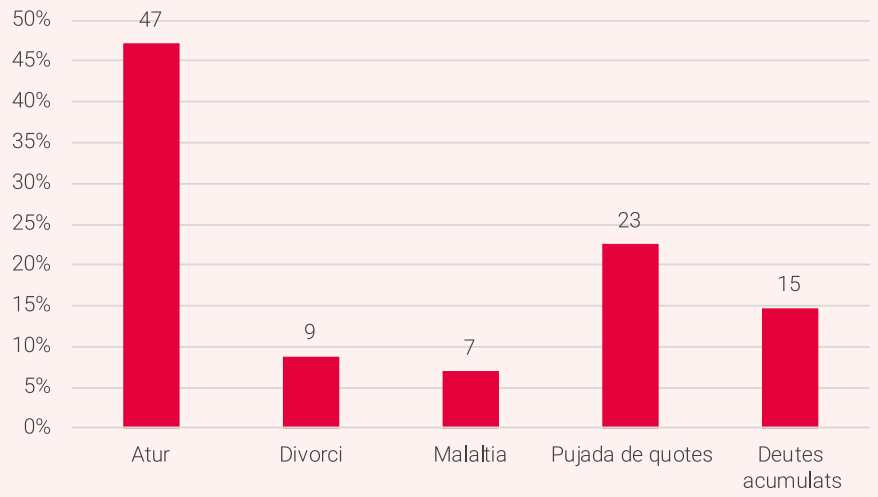

4.2.2 SITUACIÓ DEL LLOGUER I COMPORTAMENT DE LA PROPIETAT

La crisi hipotecària del 2009, va virar cap a la bombolla de lloguer amb un pic o repunt de desnonaments el 2014, de 69.233 desnonaments a tot l'Estat espanyol. La xifra no ha disminuït gaire; Catalunya liderava el 2018 el rànquing dels desnonaments amb 13.941, dels quals més del 65% eren de lloguer. De l'augment del preu de lloguer de forma generalitzada, l'estanquitat dels salaris i les polítiques d'agilització dels desnonaments per impagaments de lloguer ja mencionades, n'ha resultat un augment de famílies que, tot i tenir feina, no arriben a fi de mes i estan en risc de perdre la seva llar. En aquest apartat es vol aprofundir en les causes que porten a perdre la llar a les llogateres, saber quin perfil de família lloga, a qui i en quines condicions; per estudiar i avaluar la conducta de la propietat i de les inquilines que participen en la PAH, posant el focus en la situació de centenars de famílies a Barcelona que són desnonades o marxen de les seves llars per no poder fer front al lloguer. El 2019, dels 2125 desnonaments executats a la ciutat, el 81% eren derivats de problemes amb el lloguer. És cabdal doncs analitzar la situació dels arrendaments per buscar solucions.

Condicions habitacionals

De les persones enquestades amb problemes amb el lloguer, el 33% són homes i el 67% dones, i el 64 % tenen entre 41 i 60 anys, repetint-se de nou la tendència de major afectació i implicació de les dones.

El 62% no ha nascut a Espanya, i d'aquests, el 17% ha nascut a l'Equador, el 13% al Marroc, el 7% al Perú i el 4% a Argentina. El 60% són comunitari.

En el 45% de les llars hi ha menors i en el 16%

Gràfic 22: Edat persones enquestades amb problemes de lloguer (%). Font: Elaboració pròpia

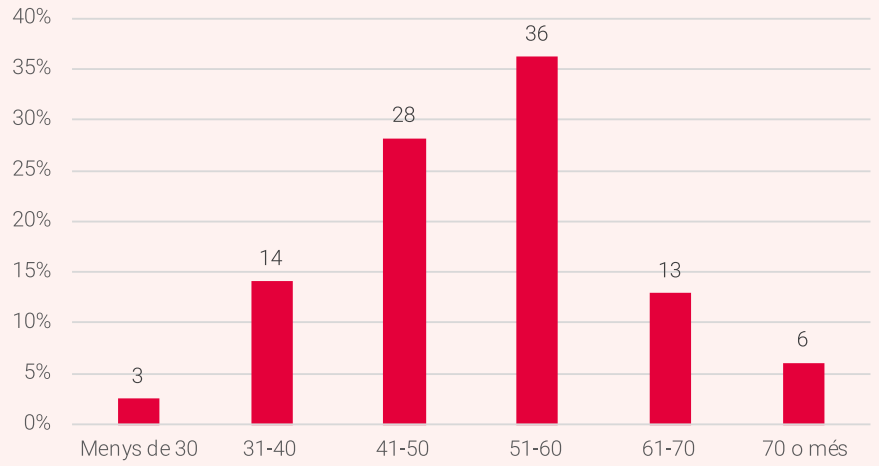

Gràfic 23: Convivència en els nuclis familiars de les persones enquestades amb problemes de lloguer (%). Font: Elaboració pròpia

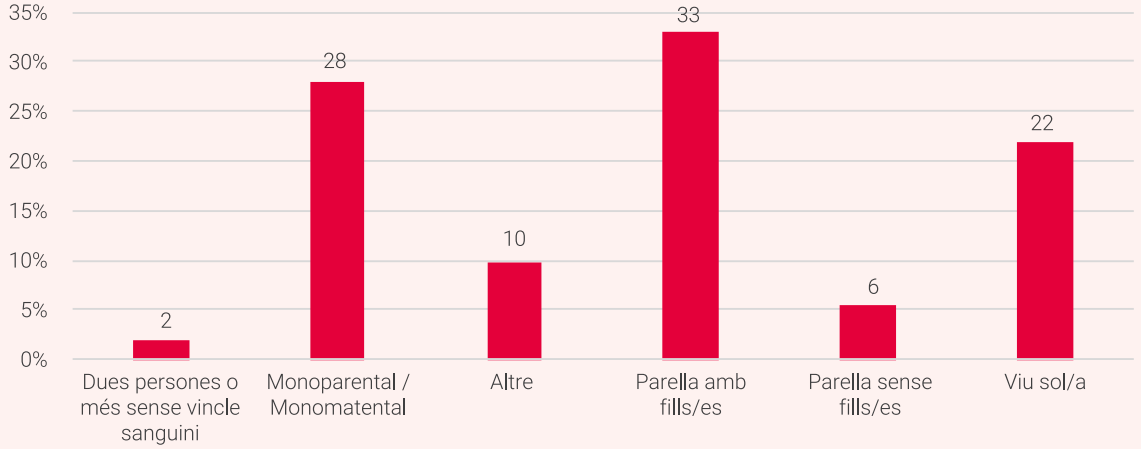

Gràfic 24: Situació laboral de les persones enquestades amb problemes de lloguer (%). Font: Elaboració pròpia

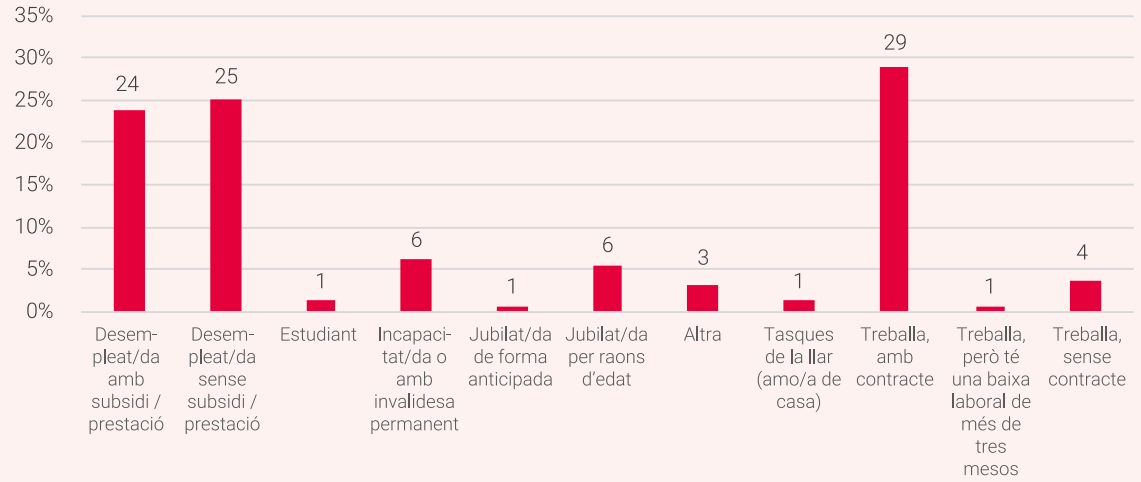

persones majors de 65 anys. Si s'analitza amb qui es viu en la llar es pot observar que el 28% són famílies monomarentals, el 33% són parelles amb fills a càrrec i el 22% viuen soles, és a dir, que el problema afecta el gran ventall de perfils presents a la nostra societat.

La situació laboral de les enquestades és diversa: el 24% estan a l'atur, un 25% estan a l'atur i no reben cap prestació, un 29% treballa amb contracte i encara així manifesta tenir problemes amb el lloguer.

Distribució per barris

Les persones que han participat en l'estudi amb problemes de lloguer es distribueixen de la següent manera a la ciutat per districte i barri: on es pot observar als diferents mapes que els districtes de Sants (23%) i l'Eixample (19%) són els que presenten més afluència a la PAH per problemes de lloguer. En concret, si es posa el focus als barris, la distribució canvia significativament, i de major a menor mesura els barris de Sants 10%, Raval 6%, Antiga Esquerra Eixample 5%, Vila de Gràcia 4%, Horta 4% i Sant Martí de Provençals 4% són dels que provenen les persones amb problemes per continuar pagant el lloguer.

El 43,8% de les persones que han participat d'aquest estudi manifesten tenir problemes amb el lloguer quan van arribar a la PAH.

Figures 6 i 7: Distribució per districtes i barris de les persones enquestades amb problemes de lloguer (%). Font: Elaboració pròpia

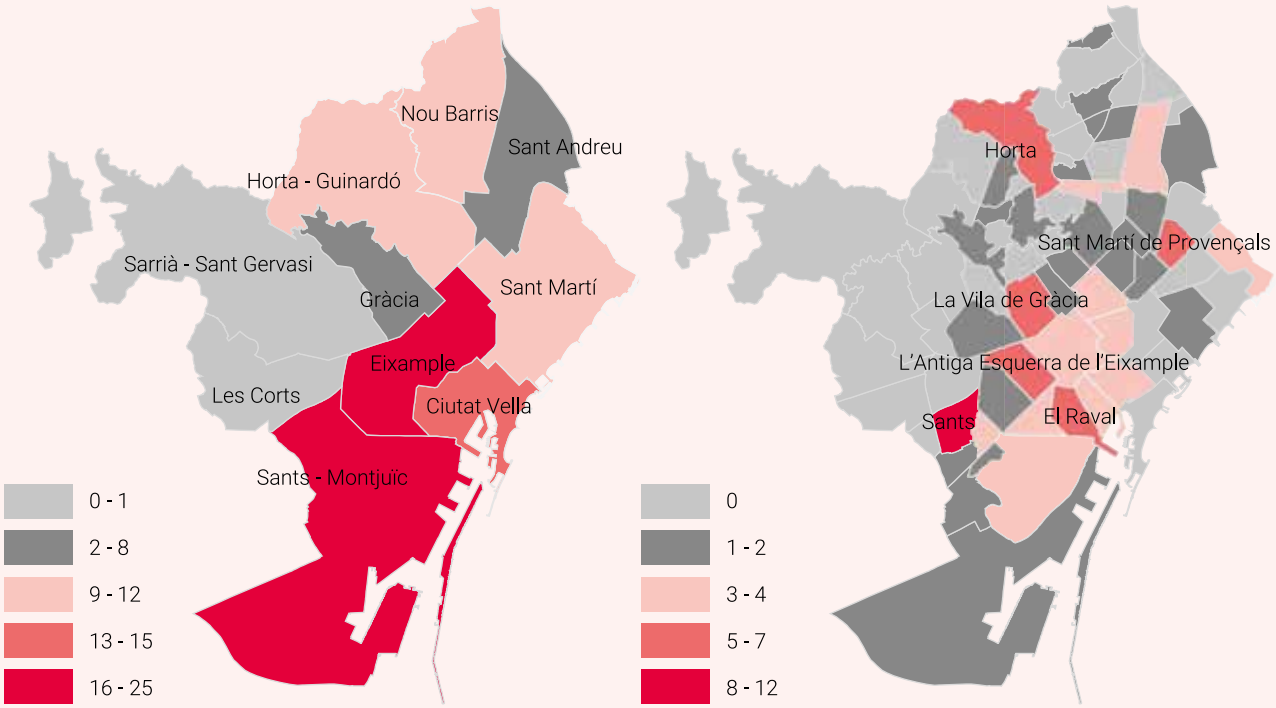

Propietaris dels immobles

Com es pot observar al gràfic 25, el 59% dels casos la propietat de la llar és d'un gran tenidor, aspecte que redunda en la responsabilitat dels grans actors privats en la problemàtica. Concretament, pel 22% és un banc i un 37% una empresa o persona jurídica. Cal remarcar que un 7% desconeixien la propietat de la seva llar, dada que fa pensar que en molts casos s'utilitzen intermediaris, com agències o administradors de finques que amaguen o no transmeten aquesta informació.

El 69% de les enquestades tenen un lloguer del mercat, contra un 31% que manifesten tenir un lloguer social. Les famílies que van accedir a un lloguer social que provenen d'un procés hipotecari, tornen a participar en la PAH ara amb un problema de lloguer per no poder pagar la quota, fet que explicaria la rellevant proporció de lloguers socials. En concret, hi ha un volum de persones del fons voltor Blackstone i del BBVA que provenen d'una hipoteca, majoritàriament de Catalunya Caixa. Persones que durant aquest període han mantingut els ingresos baixos i no podrien actualment accedir a un pis del mercat. Amb l'entrada en vigor del Decret-llei 17/2019 el passat 23 de desembre de 2019, que s'ha explicat en el capítol 3 d'aquest informe, aquests lloguers socials s'han de renovar i caldrà avaluar l'abast de la nova norma.

Gràfic 25: Distribució de la propietat on viuen les persones enquestades amb problemes de lloguer (%). Font: Elaboració pròpia

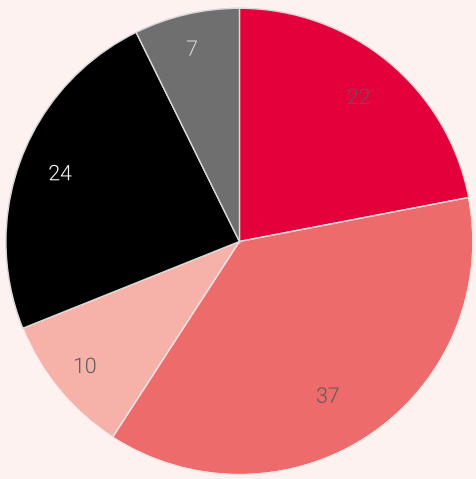

Situació de la llogatera

A continuació, s'avalua la quota de lloguer de les persones entrevistades, diferenciant si el lloguer és social o de mercat. Com es pot observar, més del 68% de les persones que estan en lloguer de mercat tenen una quota d'entre 301 i 600 €, preus previs a la bombolla de lloguer. En el cas de les persones amb lloguer social, el 66% de les enquestades, la seva quota mensual no supera els 200 € mensuals.

S'ha avaluat si durant l'estudi la quota de lloguer ha variat, per avaluar els increments de preus que s'han vist a la ciutat. En aquest cas, el 62% de les enquestades han respost que no ha variat i en el 29% dels casos sí. Alhora, s'ha volgut quantificar l'augment, i s'obté que el 17% dels augments ha sigut de 100 €, en un 7% de 200 €, en un 3% de 300 € i un 2% de més de 300 €.

El 43% de les persones amb problemes amb el lloguer ja havien deixat de pagar la seva quota quan van arribar a la PAH. Els motius principals de l'impagament són l'atur (48%), una pujada de la quota (17%), problemes de salut i/o malaltia (17%), deutes acumulats (17%), finalització del contracte (13%), falta d'ingressos (10%), separa-

Gràfic 26: Quota mensual de lloguer de mercat de les persones enquestades amb problemes de lloguer (%). Font: Elaboració pròpia

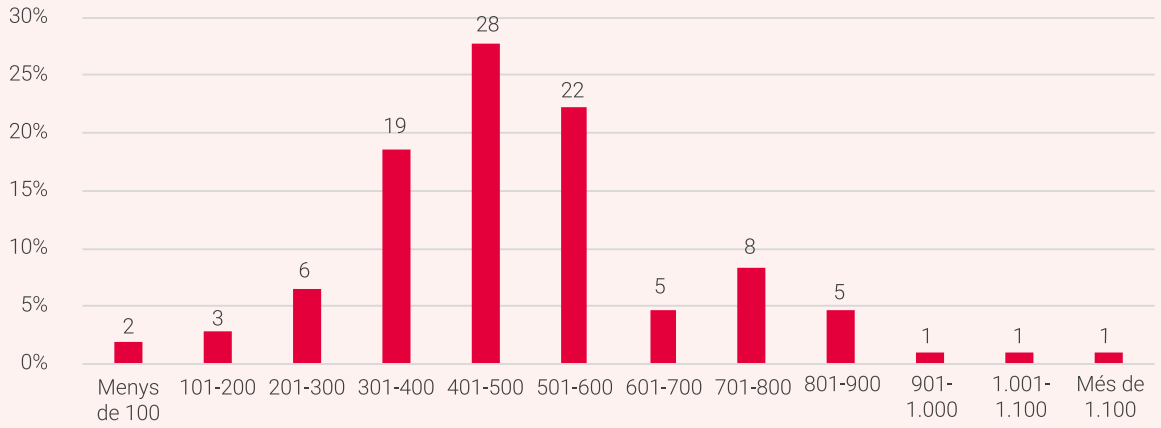

Gràfic 27: Quota mensual de lloguer social de les persones enquestades amb problemes de lloguer (%). Font: Elaboració pròpia

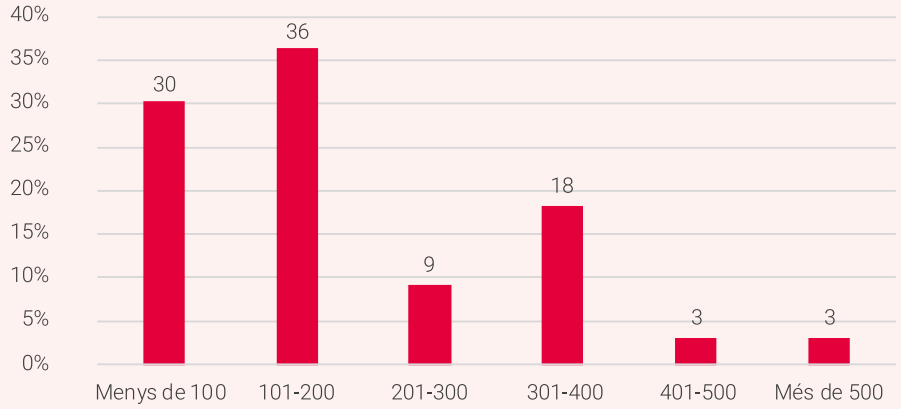

Gràfic 28: Motius d'impagament de les persones enquestades amb problemes de lloguer (resposta multivariable, %). Font: Elaboració pròpia

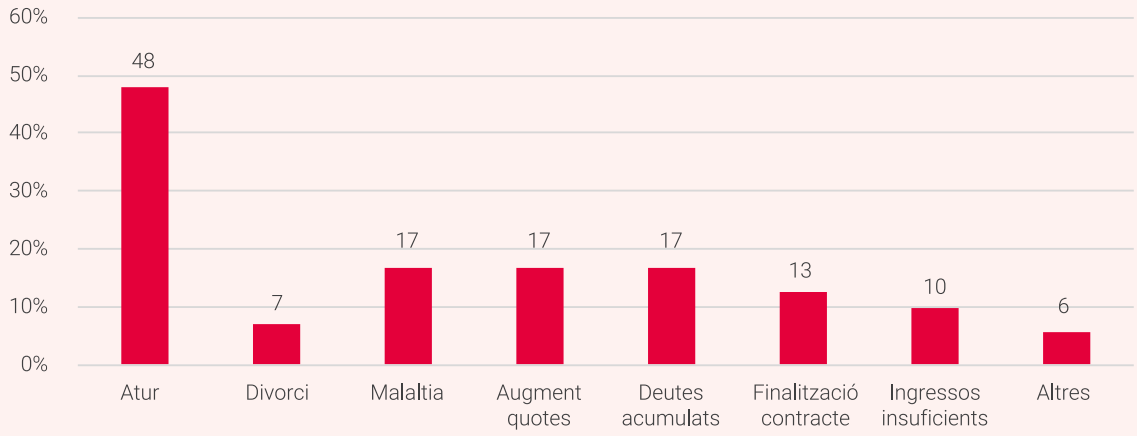

ció o divorci (7%) entre altres motius (6%). Cal remarcar que el motiu principal per deixar de pagar el lloguer, igual que la hipoteca, és la manca de feina i la precarietat laboral.

Desnonaments

A l'apartat 3 d'aquest informe ens hem referit al procés de desnonament de lloguer, fent visible la seva rapidesa i el poc marge de maniobra per aconseguir una solució habitacional abans que arribi el desnonament. En l'execució del qüestionari del present informe, el 18% de les persones que han participat en l'estudi per motius de lloguer tenen un ordre de desnonament en el primer contacte. En el 53% dels casos es van suspendre, un 10% es van executar, i la resta estan a l'espera de nova data.

Les persones amb baixos ingressos a la ciutat de Barcelona que no poden pagar el seu lloguer o bé se'ls acaba el contracte i no els renoven, es veuen abocades a un desnonament. Durant el període d'execució d'aquest informe s'ha vist com, des del sector privat, s'han utilitzat mecanismes judicials com són els desnonaments oberts (desnonaments sense data i hora) per expulsar de forma inhumana i sense protecció famílies de les seves llars. No és fins febrer de 2019, quan es recupera l'article 5.6 de la Llei 24/2015, que es dota d'una mínima protecció a les famílies vulnerables que deixen de pagar el seu lloguer per motius econòmics, obligant els grans tenidors a realitzar una oferta de lloguer social obligatori per evitar el desnonament. Serà interessant estudiar en futurs informes, els efectes que aquest canvi normatiu rellevant suposa.

4.2.3 ACCÉS PRECARI A L'HABITATGE

L'ocupació sense títol habilitant és una forma precària d'accés a l'habitatge, no estable i insegura. En els darrers anys, l'augment de desnonaments, l'alça dels preus de lloguer i la manca d'un parc social per reallotjar o accedir a un habitatge a preu assequible, han fet que més persones hagin hagut d'optar per l'ocupació per accedir a un habitatge. Cal entendre, doncs, que el fenomen de l'ocupació és el resultat de l'exclusió social de famílies que han patit diversos desnonaments i que visibilitza les desigualtats i la precarietat cronificada de capes cada cop més importants de la societat. Es tracta doncs, del resultat de no impulsar polítiques d'habitatge valentes, lleis protectores, o de dotar de pressupostos les partides corresponents per revertir la greu situació actual.

En aquest apartat es dona una pinzellada a la situació d'accés precari de l'habitatge per caracteritzar la problemàtica i buscar solucions, una qüestió certament nova, ja que no s'han publicat massa dades al respecte.

Condicions habitacionals

De les persones enquestades, el 26% són homes i el 74% són dones, fet que posa altre cop de manifest la situació més precària a què s'enfronten les dones. El 64% de les persones tenen entre 31 i 50 anys.

El 71% no és nascuda al territori de l'Estat, concretament el 15% prové de la República Dominicana, el 10% de Colòmbia, un 7% del Perú i un 6% de l'Equador. El 60% compta amb passaport comunitari.

Al 61% de les famílies hi ha menors, més que en famílies amb problemes d'hipoteca (59%) i de lloguer (45%) i, en el 5%, persones majors de 65 anys vivint a l'habitatge. Concretament, la composició de la llar en les persones de l'estudi que han accedit mitjançant l'ocupació a un habitatge és la següent: el 38% són famílies monoparentals, xifra més elevada comparada amb les famílies monoparentals d'hipoteca (21%) i de lloguer (28%), el 30% són parelles amb fills, un 11% es troben en altres casuístiques, i un 11% viuen soles.
Si s'analitza la situació laboral, s'observa que el 17% està a l'atur, un 30% estan a l'atur i no reben

Gràfic 29: Edat de les persones enquestades que han accedit a un habitatge de forma precària (%). Font: Elaboració pròpia

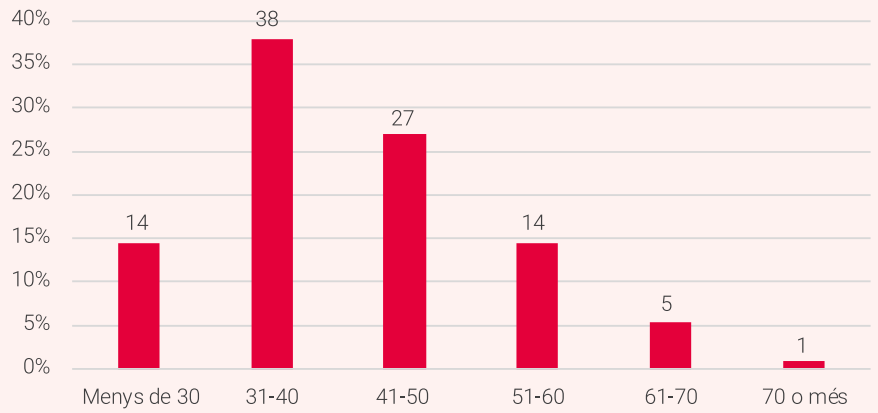

cap prestació (el percentatge superior dels tres règims d'accés: 24% en el cas d'hipoteca i 25% pel lloguer), un 26% treballa amb contracte i un 14% treballa sense contracte.

Gràfic 30: Convivència en les llars de les persones enquestades que han accedit a un habitatge de forma precària (%). Font: Elaboració pròpia

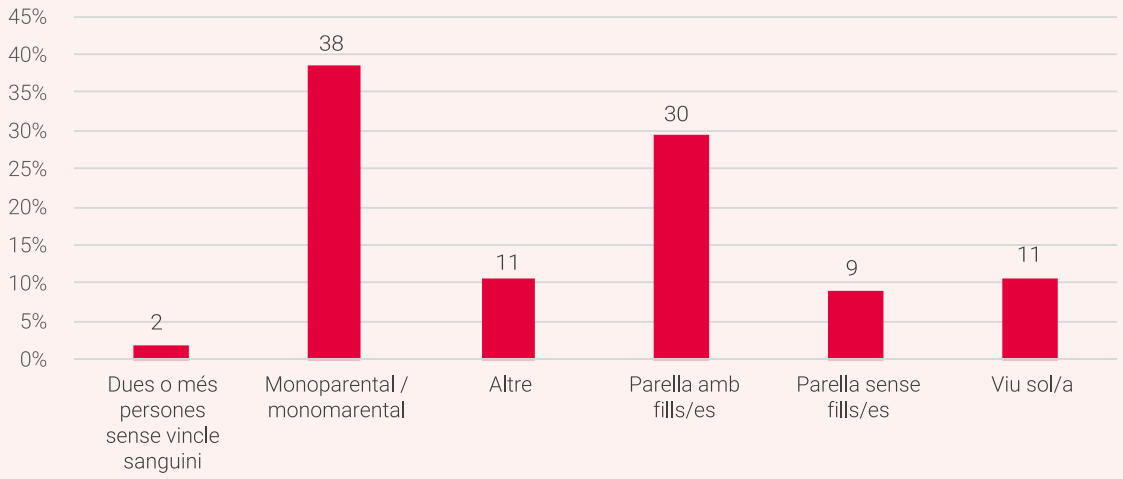

Gràfic 31: Situació laboral de les persones enquestades que han accedit a un habitatge de forma precària (%). Font: Elaboració pròpia

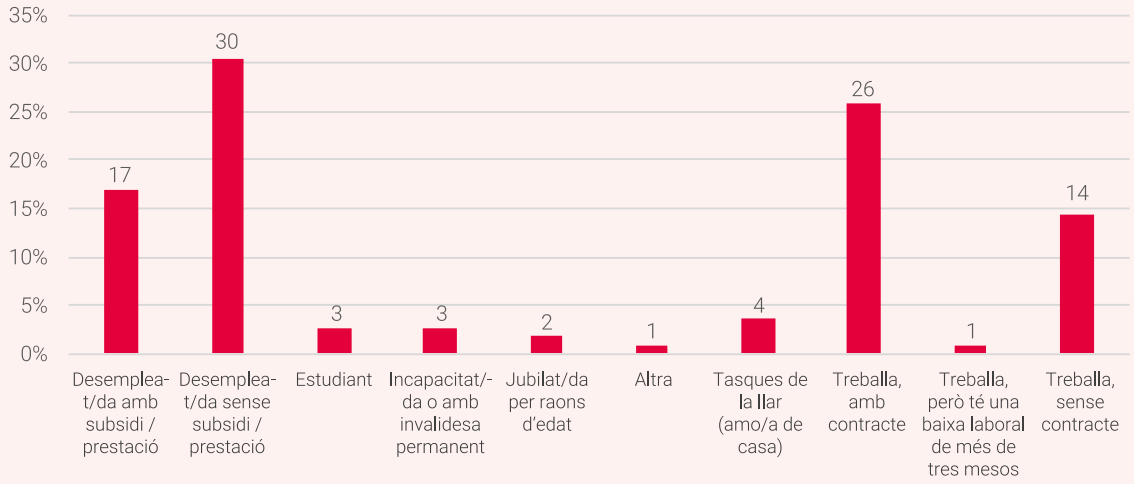

Distribució per barris

En els següents mapes s'indica la procedència de les persones amb la problemàtica d'accés precari a un habitatge. Com es pot observar als diferents mapes, els districtes de Sants-Montjuïc (37%) i l'Eixample (18%) són els dos districtes amb més afluència a la PAH amb aquesta casuística. En concret, si es posa el focus en els barris, la distribució canvia significativament i de major a menor mesura, els barris de Sants 19%, el Raval 6%, el Guinardó 6%, la Dreta de l'Eixample 5%, la Nova Esquerra de l'Eixample 5%, la Marina del Port 5% i Hostafrancs 5%, són els territoris d'on provenen més afectades per ocupació.

El 26% de les persones enquestades que han participat en l'estudi han accedit de forma precària a un habitatge i aquest és el motiu principal pel qual es van dirigir a la PAH de Barcelona per buscar solucions.

Figures 8 i 9: Distribució per districte/barri de les persones enquestades que han accedit a un habitatge de forma precària. Font: Elaboració pròpia

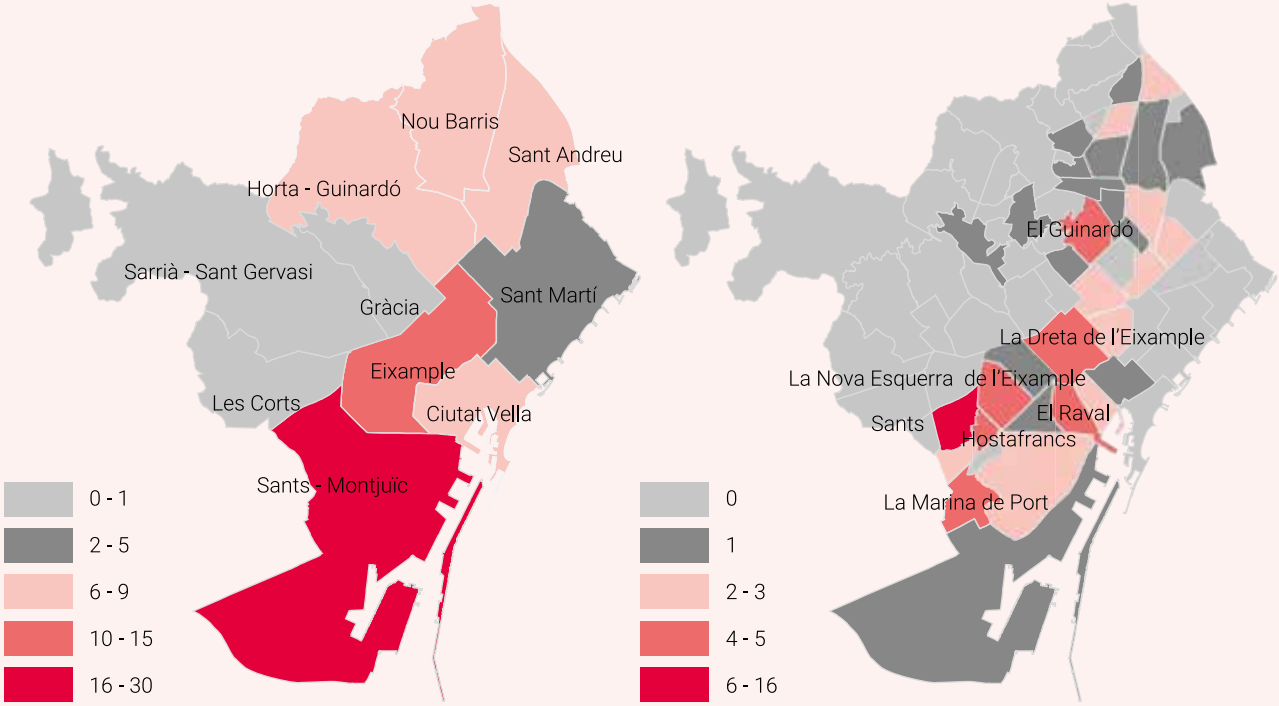

Propietat dels immobles

La propietat de l'habitatge, com es veu al gràfic 32, principalment són d'entitats financeres (60%) i de grans tenidors (18%), essent els particulars o petits tenidors un 10% dels casos, dada que contradiu les alarmes entorn les ocupacions d'habitatges de particulars, que serien minoritàries.

Gràfic 32: Propietat dels immobles on resideixen les persones enquestades que han accedit a un habitatge de forma precària (%). Font: Elaboració pròpia

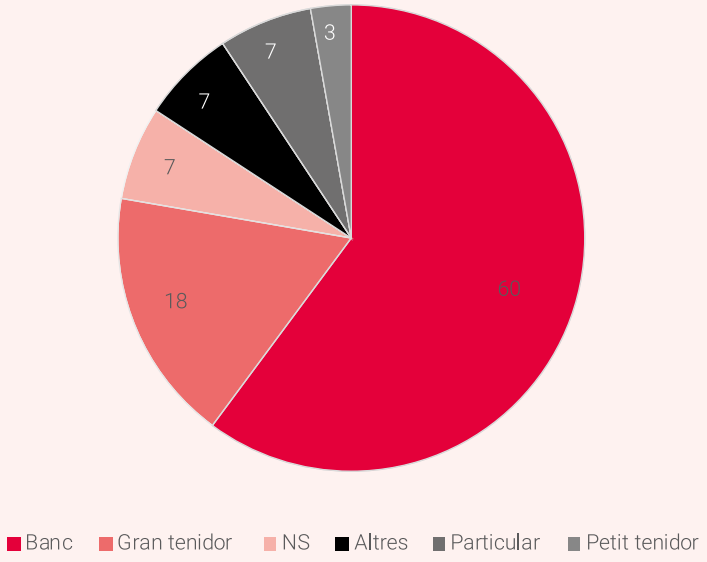

Condicions de l'ocupant

El 67% de les persones van accedir a l'habitatge a partir del 2017, fet que corrobora que es tracta d'un fenomen amb un augment relativament recent. El 65% estan empadronades a la llar. Es pot observar una tendència a l'alça a partir del 2016 en l'accés precari a l'habitatge, que coincideix amb l'increment dels preus de lloguer a la ciutat, la desprotecció a les famílies vulnerables a Catalunya pel recurs d'inconstitucionalitat, i la posterior suspensió de la Llei 24/2015 a partir del 2016, la persistència de polítiques habitacionals insuficients i els desnonaments.

Per poder fer entendre el fenomen de l'ocupació s'ha preguntat sobre la seva situació habitacional anterior: un 19% provenen d'un desnonament de lloguer, un 17% provenen d'una sobreocupació, un 16% d'altres situacions com separació de la parella o preus alts, un 15% estaven de lloguer, un 14% provenen d'una altra ocupació, un 12% han optat per emancipar-se per aquesta via i un 8% de desnonament hipotecari. El 20% de les persones enquestades reben algun tipus d'ajuda d'alguna entitat, i el 75% que viuen d'ocupació tenen una molt bona o bona relació amb les veïnes, dada que contradiu l'elevat focus mediàtic que reben els problemes de convivència en habitatges ocupats, atenció que no es posa en altres formes d'accés.

Si es recuperen les dades de l'apartat 4.1, s'observa que per a les persones que han accedit a un habitatge sense títol habilitant, els seus ingressos familiars són de 0 € en un 9% dels casos, menys de 400 € en un 20% i un 45% compten amb 800 € mensuals per fer front a necessitats bàsiques, ingressos que impossibiliten llogar un pis a la ciutat.

Gràfic 33: Anys d'accés a l'immoble de les persones enquestades que han accedit a un habitatge de forma precària (%). Font: Elaboració pròpia

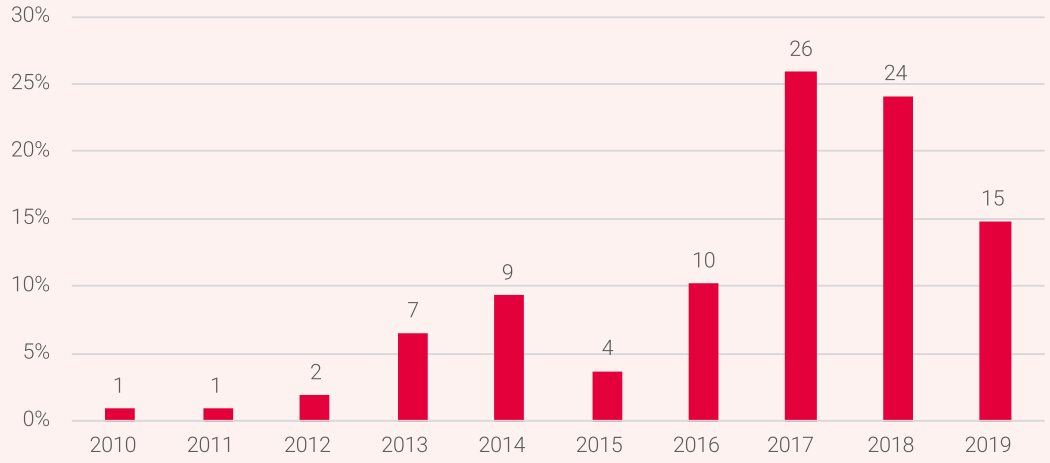

Desnonaments

De les persones amb accés precari a un habitatge que s'han dirigit a la PAH durant el període del qüestionari, el 33% han tingut un desnonament i el 71% dels casos continua en negociació d'un lloguer social, corroborant que l'ocupació comporta molta més inseguretat.

Tal com s'aborda a l'informe "L'evolució dels desnonaments 2008-2019: de l'emergència a la consolidació d'una crisi habitacional" [95], cada vegada guanyen més pes els desnonaments per ocupació, especialment a partir del 2016-2017. Les famílies expulsades que van accedir a un habitatge sense títol després de la primera allau de desnonaments i davant la manca d'alternatives públiques, que rep un impuls el 2018 –que segueix vigent avui- amb la "Llei Antiokupa" de 2018, tal com s'ha mencionat al capítol 3 d'aquest informe. Aquesta allau evidencia la falta de mediació prèvia per buscar solucions per a aquestes famílies i posa de manifest que cal buscar alternatives innovadores per afrontar un problema emergent.

Olga

L'Olga viu a Bon Pastor i té 48 anys. Va arribar a l'APE perquè la seva germana li va recomanar demanar ajuda a la PAH i des d'allà la van derivar pel seu problema amb els subministraments.

Va arribar a l'APE el 5 de desembre de 2018. La seva situació personal en aquell moment era que no tenia ingressos, no disposava de recursos per cobrir les seves necessitats bàsiques en alimentació i, per descomptat, no podia pagar les factures de subministraments. Algunes li pagava la seva germana, però així i tot va anar acumulant deute. Durant molt de temps anava a dinar a casa de la seva germana perquè no tenia ni per comprar menjar.

L'Olga va treballar durant molts anys netejant a una comunitat de veïns. El 2004 se li va acabar el contracte i ja no la van renovar. Des de llavors no ha pogut tornar a treballar. Durant un temps va cobrar la RAI (renda activa d'inserció), uns 430 € al mes, i quan es va acabar, va estar 6 mesos sense cap ingrés. Llavors va sol·licitar l'accés al banc d'aliments i el menjador social fins que, després de molt lluitar, li van concedir la renda garantida de ciutadania el desembre de 2019.

Va arribar a l'APE per problemes amb els subministraments i principalment perquè no tenia llum. L'Olga va viure amb la llum punxada uns 5 anys. Quan va arribar al pis, el comptador ja estava enganxat: "no ho vaig regularitzar perquè tenia por que la companyia no em cregués i es pensés que ho havia fet jo". Un dia, l'Olga va tornar a casa i es va adonar que no tenia llum. La companyia havia anat a casa seva i li havien tallat la llum. Era el desembre de 2017. "A les companyies els dona igual si tens o no tens subministraments".

L'Olga va viure un any i mig sense llum. Durant aquest temps s'il·luminava amb llanternes i espelmes, però va arribar un moment que va decidir deixar de fer servir les espelmes: "tenia por que em passes alguna cosa com a la dona de Reus, i les espelmes darrerament ja no les encenia. Tenia por que hi hagués un incendi".

"Estava bloquejada, no sabia per on sortir. Estava amb depressió i ansietat"

“Sense serveis bàsics no es pot viure, han d’estar garantits”

Aquesta situació de viure sense llum la va afectar molt emocionalment: “vaig haver d’anar a la doctora perquè em donés medicació perquè tenia depressió. Ho vaig passar molt malament”.

El fet de no tenir llum no li permetia fer les tasques diàries de la llar: “sense llum no pots fer res. La roba la rentava a mà, ja que vaig tenir sort que l’aigua no me la van tallar. La nevera la tenia buida, comprava dia a dia. No podia fer servir ni la nevera ni la rentadora. Si no tens el bàsic, es passa molt malament”. A la vegada, aquesta situació la va aïllar socialment. Només tenia contacte amb la seva germana i no li va explicar el cas a cap veïna perquè no volia que pensessin que tenia “morro” per tenir la llum punxada i no estar pagant. L’estigma de la pobresa energètica pesava sobre ella.

Va passar temps fins que va arribar a Serveis Socials: “estava bloquejada, no sabia per on sortir. Estava amb depressió i ansietat. No tenia ganes de res”. Quan finalment va trobar la força per anar a Serveis Socials la van derivar al Punt d’Assessorament Energètic (PAE) de l’Ajuntament de Barcelona. Es va sentir molt ben acollida per aquest servei, però els tràmits anaven molt a poc a poc i va buscar l’ajuda de l’APE.

L’Olga se’n recorda perfectament del dia que va tornar a tenir llum, poc abans del dia de Nadal: “el primer dia que vaig tenir llum, semblava que estava somiant, no m’ho creia. Quan vaig veure que s’encenia la bombeta, que podia tenir llum, semblava que havía despertat del somni en què estava”.

Quan l’Olga parla de l’APE es refereix a ella com una gran família i explica que el primer dia quan va arribar pensava que amb el seu cas no es podia fer res. “L’APE per mi ha significat molt. Segurament avui dia seguiria amb espelmes i llanternes si no m’hagués atrevit a anar-hi”.

Ara explica com està implicada en tot el que fa l’APE i que intenta ser-hi en tot el que és necessari: repartir flyers, tancar-se en una subministradora, el que faci falta. Tot i que el seu cas amb la llum es va solucionar, l’Olga segueix participant en l’APE per seguir informada de quins són els seus drets i per ajudar altres companyes que ho necessitin. “Podria dir: jo ja he solucionat el meu, però no és aquesta la qüestió. No deixaré enrere la família que m’ha ajudat a tenir llum. Com més gent pugui ajudar, millor”.

També explica com ara anímicament se sent molt millor que abans d’arribar a l’APE: ara sap que no està sola.

L’Olga segueix lluitant, perquè durant els mesos que ha viscut sense cap ingrés ha acumulat deute de llum i de gas amb Naturgy. “No és un deute molt gran però si pagava les factures, això volia dir menjar malament”. Per això, l’Olga està reclamant la condonació del deute acumulat a Naturgy. “Sense serveis bàsics no es pot viure, han d’estar garantits”. Però sobretot ara està preocupada per l’habitatge, ja que està pendent d’una execució hipotecària.

“Jo a algú que passi pel mateix que jo, li diria que vingui a l’assessorament de l’APE com vaig fer jo. S’ha de lluitar, s’ha de seguir batallant, si no lluites pel que vols, no solucionaràs res”.

4.3. Subministraments bàsics

En aquest apartat s'analitza en detall la situació que viuen les persones enquestades amb la pobresa energètica. Així s'analitzen els indicadors que determinen que una persona es troba en aquesta situació, la distribució de les afectades per districtes, la relació amb la inseguretat residencial, així com les conseqüències de l'endeutament i els riscos que comporta viure amb pobresa energètica.

4.3.1 INDICADORS DE POBRESA ENERGÈTICA

Per analitzar la situació de pobresa energètica que viuen les famílies enquestades, en primer lloc, s'analitzen una sèrie d'indicadors com la capacitat de mantenir la llar a una temperatura adequada, el fet de tenir endarreriments en el pagament de les factures dels serveis bàsics o l'estat de l'habitatge.

El 48% de les famílies enquestades declaren no poder mantenir casa seva a una temperatura adequada durant els mesos d'hivern, i un 43% declaren no poder-ho fer a l'estiu. Aquestes primeres dades trenquen l'imaginari col·lectiu que la pobresa energètica es produeix tan sols a l'hivern. Hi ha molt poca informació i anàlisi en relació amb la pobresa energètica i la calor, tot i que en un escenari d'emergència climàtica és més que rellevant aprofundir-hi. De fet, un 57% de les persones enquestades declaren no poder mantenir casa seva a una temperatura adequada a l'hivern o a l'estiu, i el 34% no poden fer-ho en cap moment de l'any.

El segon indicador que s'analitza és haver patit almenys un endarreriment en el pagament de les factures d'algun dels subministraments en els darrers dotze mesos, i el 40% de les persones enquestades manifesten trobar-se en aquesta

Gràfic 34: Persones que no poden mantenir casa seva a una temperatura adequada a l'hivern, a l'estiu i en ambdós períodes (%). Font: Elaboració pròpia

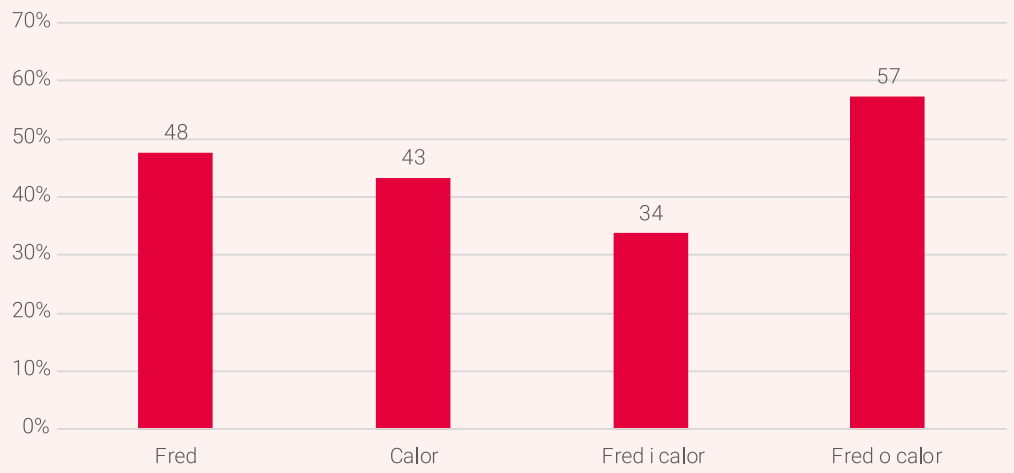

situació. Això ens permet constatar que la majoria de persones afectades fan un esforç titànic per no endarrerir-se en els seus rebuts, malgrat estar en una situació de privació o necessitat. Si s'analitza servei per servei, en el cas de la llum, el 24% manifesta haver-se endarrerit tres o més vegades; en el del gas, un 19%; i en el cas de l'aigua, un 21%, no existint així diferències significatives entre els diferents serveis malgrat que els rebuts de l'aigua haurien de tenir un cost relativament inferior als d'energia.

El tercer indicador fa referència a si les persones enquestades viuen en un habitatge que presenta problemes de goteres, humitats en parets, terra, sostre o fonaments, o podridura de terra, marcs de les finestres o portes, i el 51% de les persones enquestades confirmen com a mínim una d'aquestes situacions.

Per últim, si es combinen els tres indicadors, el resultat és que el 16,2% de les llars enquestades es troben en una situació on se sobreposen diversos factors de precarietat energètica: no poden mantenir casa seva a una temperatura adequada en algun moment de l'any, s'han endarrerit l'últim any en el pagament de les seves factures, i a més, les condicions de la seva llar presenten humitats o altres de les característiques explicades anteriorment. També és rellevant el fet que el 34,5% de les persones enquestades presenten goteres a la seva llar, i a més, no poden mantenir casa seva a una temperatura adequada, correlació que posa sobre la taula el factor de les condicions de l'habitatge com a indicador rellevant de les situacions de pobresa energètica.

L'informe d'*Indicadors municipals de pobresa energètica a la ciutat de Barcelona*, del gener de 2018, afirma literalment "(...) es pot veure que només una minoria de les llars amb endarreriments en el pagament de rebuts declara que també té el seu habitatge a una temperatura inadequada (...)". En canvi, aquesta minoria en les persones que participen tant de la PAH com de l'APE puja fins a un 43% com demostra el gràfic 35.

Per últim, s'analitzen també dos dels indicadors recomanats per l'Observatori europeu de la pobresa energètica [96]:

- Percentatge de població amb despeses desproporcionades (2M): aquest indicador mesura el percentatge de població pel que les despeses reals en energia domèstica (respecte als ingressos totals de la llar) és dues vegades per sobre de la mitja.

- Pobresa energètica amagada (HEP): indicador que mesura el percentatge de població pel que la despesa total en energía domèstica està per sota de la meitat de la mitjana nacional.

Gràfic 35: Persones segons les condicions de l'habitatge (%). Font: Elaboració pròpia

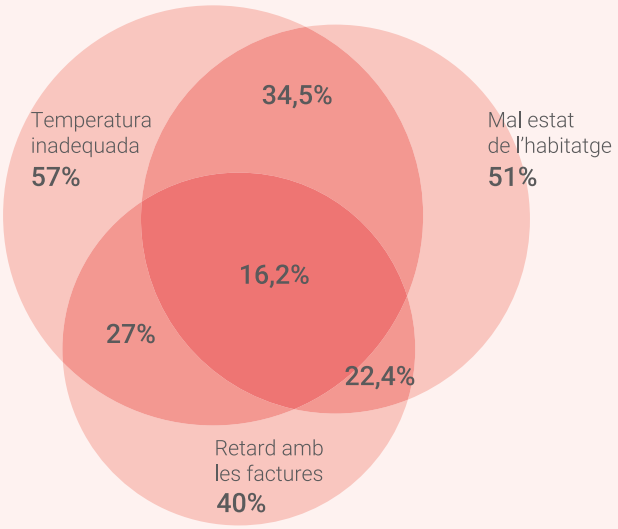

Gràfic 36: Nombre de casos de la submostra de llars de Barcelona a l'ECV 2016 i nombre persones (elevat poblacionalment) que experimenten condicions associades a la pobresa energètica a Barcelona (2016). Font: ECV 2016. Informe d'Indicadors municipals de pobresa energètica a la ciutat de Barcelona del gener de 2018

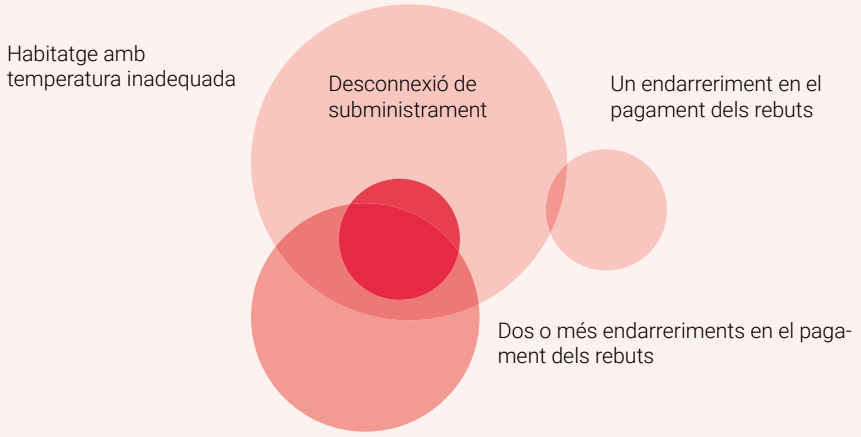

Tenint en compte que la despesa mitjana de les llars espanyoles per any són 581 € (48,42 € per mes), un 12% (51 persones) de les persones enquestades gasten dues vegades per sobre de la mitjana espanyola (indicador 2M), i el 4% (19 persones) tenen una despesa total en energia domèstica per sota de la meitat de la mitjana nacional.

4.3.2 TALLS

Un altre indicador molt rellevant de les conseqüències més extremes de la pobresa energètica són els talls d'aigua, llum i gas. En l'anàlisi d'aquesta enquesta es detecta un descens molt rellevant d'aquests talls des de l'entrada en vigor de la Llei 24/2015, i només 13 persones denuncien haver patit una interrupció del subministrament d'electricitat, tot i tenir contracte i, per tant, estant protegides per la norma catalana. D'aquestes 13 persones, 8 confirmen que ha estat Endesa qui ha tallat el subministrament, infringint d'aquesta forma el principi de precaució establert a la norma. Tot i que aquests talls representen només un 3% de les persones enquestades, és greu que se n'hagin produït, ja que significa que les empreses subministradores no estan complint al 100% amb la llei catalana de referència en la matèria. El fet que majoritàriament hagi estat Endesa qui talli la llum confirma les estadístiques a Catalunya, on Endesa ha acumulat el 68% [97] de les sancions per part de l'Agència Catalana del Consum per talls il·legals.

Pel que fa al gas, cap persona enquestada amb subministrament de gas a casa seva confirma haver patit un tall des de l'entrada en vigor de la Llei 24/2015. Per una banda, aquesta xifra pot ser deguda al fet que hi ha menys gent amb subministrament de gas, i per tant, menys probabilitats de poder patir un tall. Per altra banda, tenint en compte que el 2014 es van produir 65.694 talls de gas [98] a tot l'Estat espanyol (no hi ha xifres desagregades per comunitats autònomes), aquest fet pot ser degut també a l'èxit de la norma catalana.

Per últim, respecte al subministrament d'aigua, 8 persones denuncien haver patit talls d'aigua, tot i tenir contracte i estar protegides per la llei. Aquest fet contrasta amb les dades donades per l'empresa Aigües de Barcelona, que declara que des de 2015 no ha tallat l'aigua a ningú a l'Àrea Metropolitana de Barcelona.

4.3.3 POBRESA ENERGÈTICA PER DISTRICTES

A l'enquesta s'analitza també la distribució de les persones enquestades per districtes de Barcelona. Així, en les figures 10, 11 i 12 es veu la distribució de les persones que no poden mantenir casa seva a una temperatura adequada durant l'hivern, les que no ho poden fer durant l'estiu i les que no poden en cap moment de l'any. La majoria de les llars es concentren entre els districtes de Sants-Montjuïc i l'Eixample, seguits de Ciutat Vella, Nou Barris, Sant Martí i Horta-Guinardó.

Figures 10, 11 i 12 Nombre de persones que no poden mantenir casa seva a una temperatura adequada a l'hivern, l'estiu i en ambdós casos (nombre de casos) per districtes. Font: Elaboració pròpia

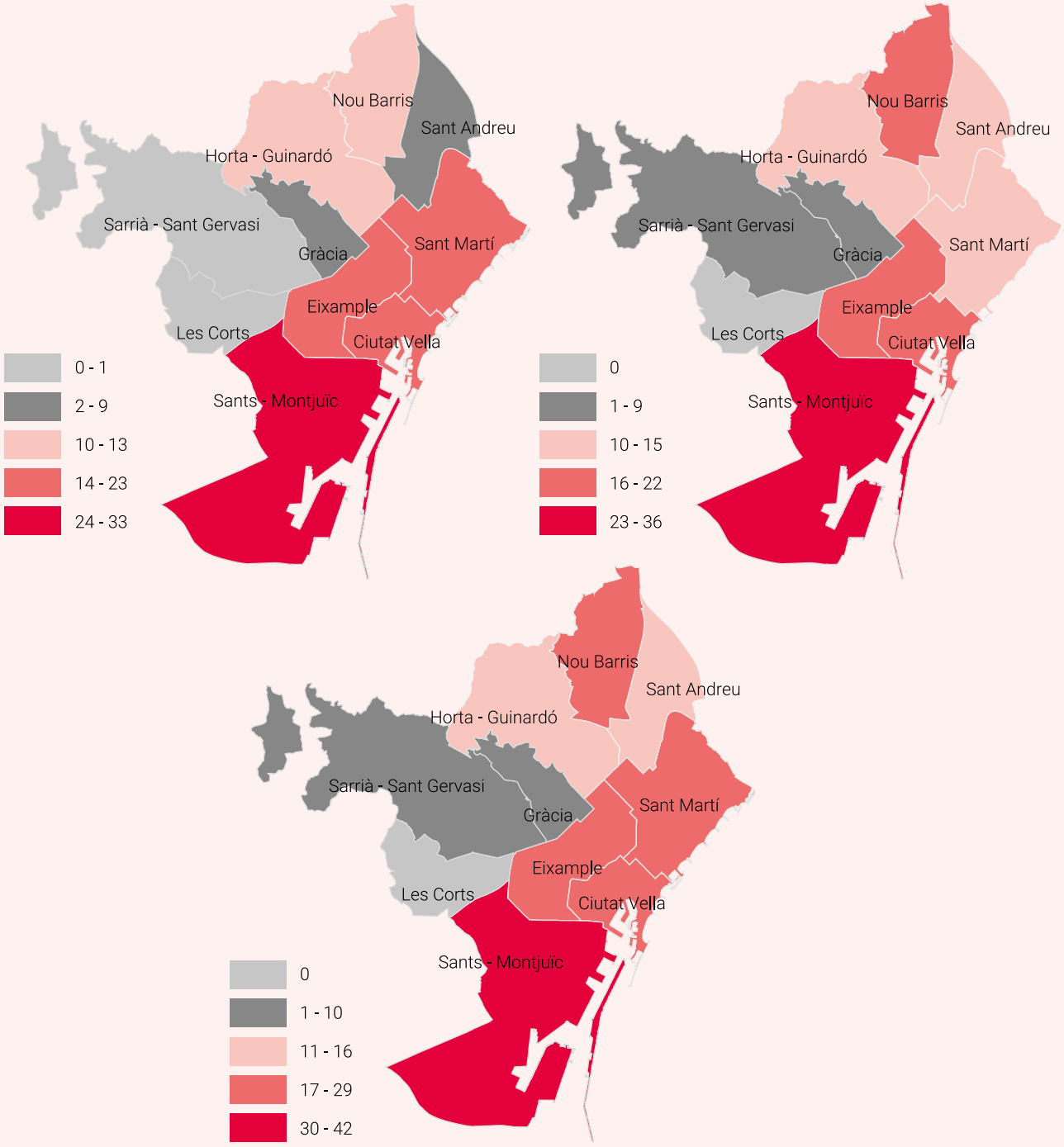

En la figura 13 s'analitza també la distribució per districtes de les persones que s'han endarrerit en el pagament de factures almenys un cop en els darrers 12 mesos, i de nou la majoria de gent es concentra als districtes de Sants-Montjuïc, l'Eixample i Nou Barris seguits de Ciutat Vella, Sant Martí i Sant Andreu. Aquestes dades també encaixen si analitzem els barris de Barcelona amb les rendes més baixes [99] on, per exemple el Districte de Sants-Montjuïc, en el qual viuen el percentatge més alt dels enquestats, hi pertany el barri de la Marina del Prat Vermell, el penúltim barri de la ciutat en renda familiar.

Si comparem aquests mapes amb els gràfics de l'*Informe sobre Indicadors municipals de pobresa energètica a la ciutat de Barcelona*, del gener de 2018, hi ha certa correlació amb els districtes de Sants-Montjuïc, Nou Barris, Ciutat Vella i Horta-Guinardó. Tot i que el fet que hi hagi un alt percentatge de gent que ha respost l'enquesta, que viu als districtes de Sants-Montjuïc i l'Eixample, pot respondre, tal com ja s'ha fet referència anteriorment, al fet que els assessoraments col·lectius de la PAH es duen a terme al barri d'Hostafrancs (Sants-Montjuïc) i la seva participació respongui a una qüestió de proximitat física. Així, la manca de presència de gent de districtes com Gràcia o Sant Andreu, o el baix nombre de persones del districte de Nou Barris, també pot venir motivada per la llunyania. De fet, com a entitat, l'APE es planteja com a repte de cara a la comunicació/difusió, aconseguir més participació d'altres districtes de la ciutat que, segons les dades, es troben en la mateixa situació, essent conscients que precisament en aquests districtes ja existeixen altres col·lectius de suport mutu arrelats al territori.

Figura 13: Nombre de persones que s'han endarrerit en el pagament de factures per districtes. Font: Elaboració pròpia

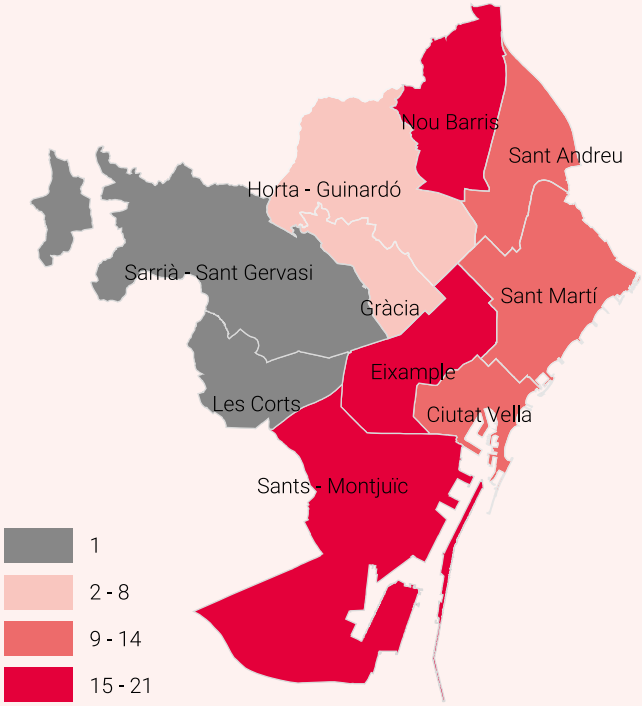

Gràfic 37: Indicadors de pobresa energètica (percentatge de llars afectades) entre usuaris de Serveis Socials (2016), per districtes de ciutat. Font: Enquesta de Salut de Barcelona, Agència de Salut Pública de Barcelona

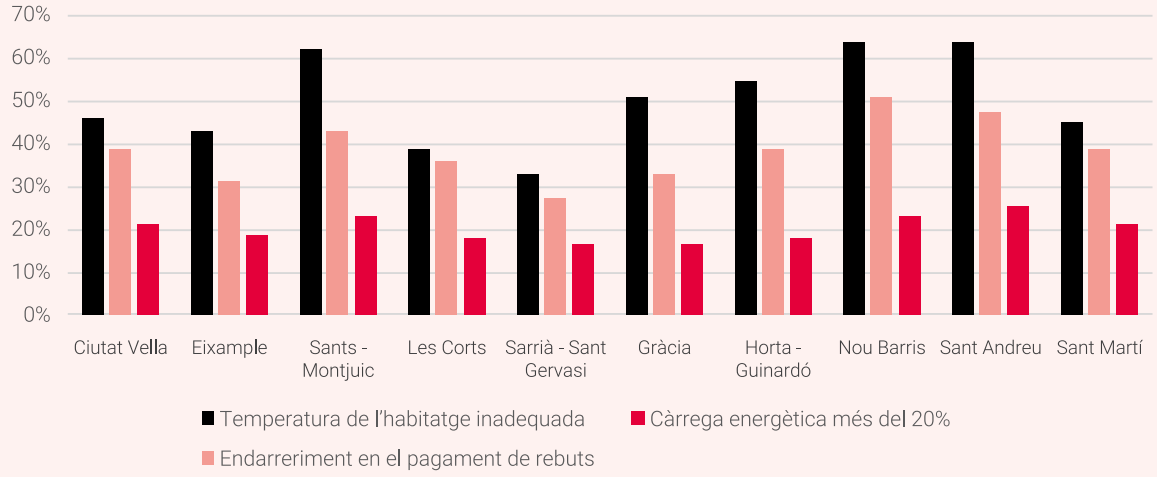

4.3.4 INSEGURETAT RESIDENCIAL I POBRESA ENERGÈTICA

La situació d'emergència habitacional de les famílies influeix també en el fet que moltes d'elles estiguin vivint situacions de pobresa energètica. Així s'analitza, tant el fet de tenir garantit un habitatge, com les pròpies condicions d'aquest habitatge.

Les situacions més precàries són les de les persones que declaren haver-se vist obligades a ocupar un habitatge per necessitat. El 72% de les persones que manifesten tenir el subministrament elèctric irregular es troben en aquesta situació; en el cas del gas és un 60% i de l'aigua un 72%. La seva situació és extremadament greu en el cas de l'electricitat i el gas, ja que no tenen cap altra alternativa que tenir el subministrament irregular si no volen viure sense llum o sense gas, doncs pel fet de no disposar d'un títol habilitant -escriptura de propietat o contracte de lloguer, per exemple-, les empreses subministradores els neguen la possibilitat de formalitzar un contracte regular. Aquestes situacions posen en risc no només la seva vida sinó també la del seu veïnat. Aquest tema s'analitzarà amb major profunditat en l'apartat dels riscos.

En el cas de l'aigua, tot i que existeix un protocol a l'àmbit de l'Àrea Metropolitana de Barcelona des de 2018 per tal de donar solució a aquestes situacions, per l'experiència dels assessoraments col·lectius podem afirmar que la majoria de famílies no el coneixien abans d'arribar a l'APE.

Per altra banda, el 13% de les persones que declaren tenir el subministrament elèctric irregular estan pagant un lloguer a preu de mercat, i en el cas de l'aigua es tracta d'un 11%. El fet que aquestes persones que es troben en situació de vulnerabilitat estiguin pagant un lloguer a preu de mercat a la ciutat de Barcelona, fa, en molts casos, que els seus ingressos no siguin suficients per fer front al preu de les factures de la llum o de l'aigua.

La segona qüestió que s'analitza en aquest apartat són les característiques de l'habitatge, i en concret si la seva construcció és anterior al 1979. Aquesta dada és rellevant pel fet que a partir d'aquell any s'obliga a construir els edificis amb elements que permetin l'aïllament tèrmic [100] dels mateixos i, per tant, les famílies que habitin en immobles anteriors a aquesta data és molt probable que tinguin més dificultats per

Gràfic 38: Persones amb connexió irregular segons el règim de la llar (%). Font: Elaboració pròpia

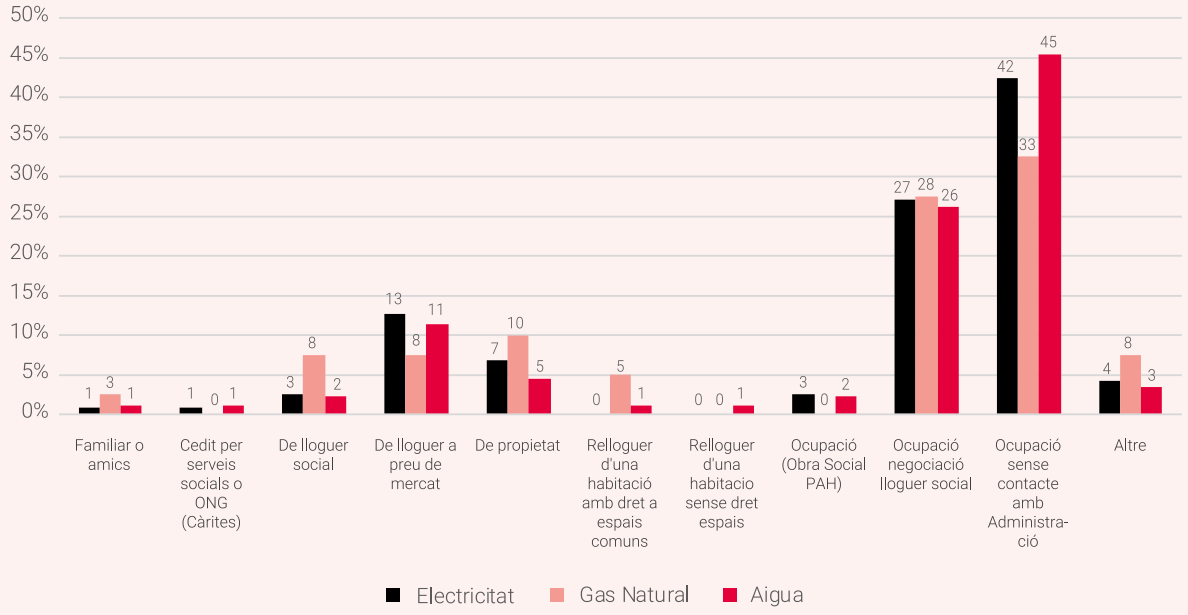

mantenir una bona temperatura al seu interior.

En aquest sentit, l'enquesta revela que el 65% de les persones enquestades viuen en habitatges construïts abans d'aquell any, i el 45% d'aquestes afirmen tenir goteres o humitats.

També és rellevant quin és el règim habitacional de les famílies que viuen en aquests habitatges d'abans del 1979 en condicions que dificulten mantenir casa seva a una temperatura adequada. Més de la meitat d'aquestes estan en règim de lloguer, i el 68% dels lloguers són a preu de mercat. Així, la situació dels llogaters és la més precària respecte a les condicions de l'habitatge per tal de poder implementar mesures que millorin l'eficiència o el confort.

4.3.5 ELS ABUSOS DE LES GRANS COMPANYIES

No és gens aliè a la problemàtica de la pobresa energètica quines són les comercialitzadores que donen majoritàriament servei a les famílies. Per aquest motiu es va incloure en l'enquesta una pregunta per conèixer la comercialitzadora amb la qual les persones tenen contractats els serveis de llum i gas. En el cas de l'aigua, Aigües de Barcelona dona servei a la majoria de municipis de l'Àrea Metropolitana de Barcelona (AMB), seguida de Sorea, ambdues del grup Agbar [101]. Entre les dues concentren la gestió a gairebé una trentena de municipis dels 36 que conformen l'AMB, per aquest motiu no s'inclou en l'anàlisi l'empresa d'aigua.

En aquest apartat, s'inclou també una anàlisi de les factures de llum, aigua i gas d'algunes de les persones enquestades. Per poder respondre aquestes preguntes és necessari tenir a mà les factures, fet que ha dificultat que tothom pogués respondre-les i finalment l'anàlisi s'ha pogut fer sobre les factures de gairebé la meitat de les persones enquestades. Aquest fet posa sobre la taula la dificultat de les persones per entendre i llegir les seves factures i saber quines tarifes i serveis tenen contractats, el que evidencia la importància de la transparència i la manca d'informació per part de les empreses als seus clients.

En primer lloc, s'analitza el servei d'electricitat, respecte del qual el 87% de les famílies que han respost la pregunta sobre quina era la seva com-

Gràfic 39: Comercialitzadores elèctriques que donen el servei de llum (%). Font: Elaboració pròpia

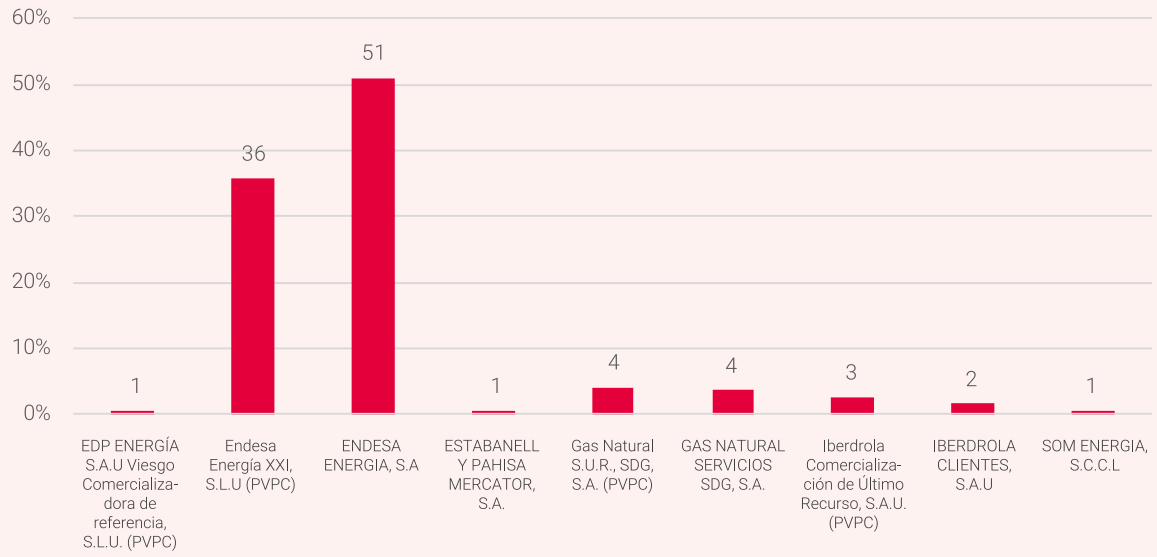

panyia comercialitzadora -que representen un 47% del total de les enquestades-, tenen la llum contractada amb alguna de les comercialitzadores del grup Endesa; el 8% amb alguna de les comercialitzadores de Gas Natural, ara Naturgy; un 4% amb alguna comercialitzadora d'Iberdrola; i la resta amb altres comercialitzadores amb menys quota de mercat a Catalunya. Aquest fet no és estrany, ja que Endesa representa només a Barcelona el 62,7% de la quota de mercat del mercat lliure [102].

Si es desglossa dins de cada grup empresarial amb quina comercialitzadora tenen contractada la llum les famílies, més de la meitat, el 57%, es troben amb comercialitzadores de mercat lliure -el 51%, amb Endesa Energía S.A.; el 4%, amb Gas Natural Servicios SDG; i el 2%, amb Iberdrola Clientes, S.A.U. Aquestes xifres coincideixen amb les donades per la Comisión Nacional de los Mercados y la Competencia (CNMC) [103] en el darrer informe anual el 2019, on parlava que el 62% dels punts de subministrament a l'Estat espanyol estaven en mercat lliure. Aquest fet es deu al fet que les grans companyies elèctriques promocionen molt més la seva comercialitzadora de mercat lliure, ja que és on tenen més marge de benefici, tal com ja han mostrat diversos estudis d'associacions de consumidors.

En aquest sentit, FACUA publica periòdicament comparatives entre els preus de la tarifa regulada i els que ofereixen les diferents companyies que operen al mercat lliure. En la seva última anàlisi, s'agrupen els preus observats durant el mes de març de 2020 [104] entre les opcions existents.

Com es pot veure a la taula 4, en el cas d'Endesa, la diferència entre la factura tipus -sense comptar amb impostos- de la companyia i el rebut que compta amb la tarifa oficial regulada (PVPC) arriba gairebé al 25% (passa de 60,06 a 75,01).

Aquest fet és especialment greu en el cas de les famílies en situació de vulnerabilitat, ja que no els permet tenir una tarifa ajustada a la seva situació, no només perquè el preu és més car, tal com s'ha mostrat, sinó perquè si no es compta amb el servei de llum contractat amb una comercialitzadora de mercat regulat, no es pot accedir al bo social, un descompte del 25% o del 40% segons el cas, en els termes de potència i consum de la factura de la llum, que ja s'ha explicat en apartats anteriors.

En el cas del gas, l'anàlisi s'ha fet sobre les 143 persones que han respost les preguntes en relació amb les seves factures, de les 240 que han declarat tenir gas a casa seva. El motiu d'aquesta diferència s'ha explicat al principi d'aquest apartat.

De nou, en el mercat del gas hi ha una empre-

Taula 4: Anàlisi de la factura mensual per un usuari que consumeix 366 6 kWh al mes i té una potència contractada de 4,4 kW Font: Facua

Comercialitzadora	Potència (€/kW)	Energia (cent/kWh)	Rebut (€)
PVPC març	4,36	11,16	60,06
Cepsa	4,92	17,82	86,86
CHC Energía	4,44	17,05	81,97
Endesa	4,36	15,25	75,01
Feníe Energía	4,02	18,81	86,53
Holaluz	4,03	18,95	87,10
Iberdrola	4,77	19,06	90,75
Lucera	4,03	16,15	81,76
Naturgy	4,77	13,48	70,33
Repsol	4,55	16,41	80,09
Som Energia	4,03	17,70	83,28

sa que concentra la majoria de clients: Naturgy, abans Gas Natural, que controla el 73,7% de la quota de mercat del gas a Catalunya [105]. Així, el 64% de les persones tenen contractat el servei del gas amb una de les comercialitzadores del grup Naturgy, seguit del 31% amb alguna d'Endesa, un 4% amb Iberdrola i la resta amb altres companyies. Seguint amb el mateix esquema que amb l'electricitat, majoritàriament, un 60% de les persones enquestades tenen contractat el servei de gas al mercat lliure. Aquest fet també és preocupant perquè el preu a mercat lliure sol ser més elevat, i perquè amb aquests tipus de tarifes és més fàcil que les companyies intentin incloure serveis addicionals innecessaris que augmenten la factura, com pot ser un sistema de reparació en cas d'avaria de la caldera, que inclou pagaments mensuals carregats directament a la factura.

Gràfic 40: Comercialitzadores de gas que donen servei (%). Font: Elaboració pròpia

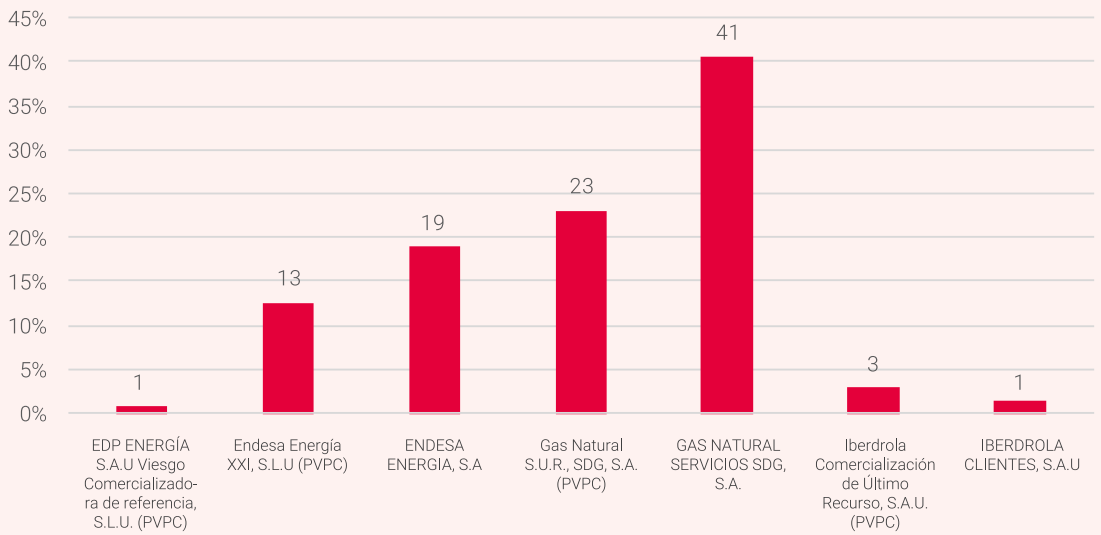

Anàlisi de factures

A través d'algunes preguntes de l'enquesta s'ha intentat fer una petita anàlisi sobre les factures de llum i aigua, per conèixer si les persones en situació de pobresa energètica tenen optimitzada la seva factura.

En el cas del mercat elèctric s'analitza, tant si tenen bo social com si disposen de la tarifa de discriminació horària, dues de les optimitzacions que poden ajudar les famílies a pagar un preu més ajustat a la seva factura de la llum.

Pel que fa al bo social, tan sols el 12% de les persones enquestades confirmen estar-hi acollides. Si s'analitza només les que estan en aquest moment al mercat regulat, és a dir, les úniques que poden accedir-hi, el 63% confirmen no tenir la bonificació.

També s'ha realitzat l'anàlisi de les persones que declaren tenir contracte de llum i que han confirmat que no tenen bo social, per veure si, tot i no tenir-lo, hi tindrien dret. De fet, de les 163 persones amb contracte, un alt percentatge de gent no ha respost la pregunta de si tenen bo social, un fet significatiu en una enquesta feta presencialment, que deixa entreveure que les llars no coneixen les condicions del seu contracte. El resultat és que un 60% de les persones que declaren no tenir el bo social tindrien dret segons el seu barem de renda i circumstància familiar per accedir al bo social.

El principal problema és la manca d'informació donada als clients per part de les companyies, així com l'enorme burocràcia que implica. Per tant, per poder garantir que tothom pugui accedir a aquesta bonificació, s'hauria d'establir un mecanisme automàtic, tal com l'APE ha reclamat al govern espanyol en les diverses reformes del bo social.

Així i tot, la burocràcia no és l'únic problema del bo social, sinó que la mesura en si mateixa no respon a les situacions de pobresa energètica que viuen les famílies. El 45% de les famílies que no compleixen els requisits per tenir el bo social, declaren tenir problemes per pagar les seves factures, fet que evidencia clarament la insuficiència de la mesura. Una altra dada que corrobora aquesta insuficiència és el fet que el 13% de les persones enquestades que declaren tenir el bo social afirmen haver-se endarrerit, com a mínim una vegada, en el pagament de la seva factura de la llum en els darrers 12 mesos. El resultat evidencia que els descomptes previstos no són suficients, i que a més a més es tradueixen en imports baixos pel fet que aquests descomptes no són sobre el total de la factura, tal com s'ha explicat anteriorment.

Pel que fa a la tarifa de discriminació horària [106], a través de la qual en certs horaris el preu de la llum és més econòmic, només un 7% confirma tenir-la i un 57% no ha respost aquesta pregunta. Aquesta mesura en una llar mitjana pot arribar a reduir 70 € [107] l'any la factura de la llum, però el fet que un percentatge tan elevat de persones no hagin respost aquesta pregunta explica que molta gent tampoc sap que existeix aquesta possibilitat ni que els podria beneficiar, i denota altre cop una manca d'informació per part de les pròpies comercialitzadores.

En el cas de l'aigua, s'ha analitzat l'accés de les famílies a les diferents ajudes que existeixen a l'Àrea Metropolitana de Barcelona: el Fons de Solidaritat d'Agbar, el cànon social, la tarifa social i el descompte de la taxa metropolitana de tractament de residus (TMTR). Només un 4% declara estar acollida al Fons de Solidaritat, un 3% té el descompte de la TMTR, un 6% el cànon social i un 10% a la tarifa social. Igualment, gairebé la meitat de les persones no responen aquestes preguntes, fet que posa sobre la taula novament la manca de coneixement d'aquestes ajudes i la necessitat de crear mecanismes automàtics per garantir que tothom que tingui dret pugui tenir-hi accés.

Igual que passa en el sector elèctric, aquestes mesures previstes són també insuficients, ja que el 20% de les persones que declaren tenir la tarifa social d'aigua i el fons de solidaritat declaren haver-se endarrerit tres o més cops en el pagament de les factures en el darrer any.

Titular de les factures

La darrera anàlisi que es vol compartir està relacionada amb qui és el titular de les factures dels diferents subministraments. En el cas de la llum, el 32% que han respost la pregunta declara no tenir el rebut al seu nom, en el cas del gas el 27% i el de l'aigua el 31%. Paral·lelament, s'ha analitzat també el règim de tinença de l'habitatge, i el resultat és que més de la meitat de les persones que declaren no tenir els subministraments al seu nom es troben en règim de lloguer.

Aquest fet respon a una pràctica habitual en el món del lloguer, per la qual el propietari manté la titularitat dels subministraments i li facilita al llogater les factures perquè aquest últim les pugui reemborsar. Aquesta situació porta associats molts desavantatges.

En primer lloc, el fet de no tenir els subministraments al nom de qui realment resideix a l'habitatge dificulta la possibilitat d'aturar eventuals talls de subministrament, ja que de forma habitual els Serveis Socials tramiten l'informe de risc d'exclusió residencial a nom de la persona que ostenta el contracte.

En segon lloc, dificulta i desincentiva l'optimització de les factures (canvis de tarifa, modificació de la potència contractada, accés al bo social, etc.). Aquests tràmits, que ja de per si són poc coneguts entre la ciutadania, només es poden dur a terme si la sol·licitant s'identifica correctament com la titular del contracte.

Per tant, és important promoure, sobretot en el cas de les llogateres, canviar la titularitat dels contractes de subministraments (subrogació) i adequar-los a la resident de l'habitatge, per tal de protegir de forma més efectiva els seus drets energètics.

Per últim, de les persones de les quals s'han analitzat les seves factures, s'estudia també quin percentatge dels seus ingressos han destinat al pagament d'aquestes. La literatura del Regne Unit, on la temàtica de la pobresa energètica s'ha treballat durant dècades, estipulaven el llindar del 10% [108] de la renda, percentatge a partir del qual la despesa destinada a energia estaria per sobre del recomanat o adient. Per a l'aigua, Nacions Unides ho va situar en un 3% [109] dels ingressos. Aplicant aquests llindars a les enquestes en aquest informe, en el cas de les factures d'electricitat i gas, el 29% ha destinat més del 10% dels seus ingressos al pagament d'aquestes. En el cas de l'aigua, el 48% de les persones enquestades dedica més del 3% dels seus ingressos al pagament d'aquest servei.

Gràfic 41: Llars que paguen més que el % del llindar pel subministrament de l'energia i aigua. Font: Elaboració pròpia

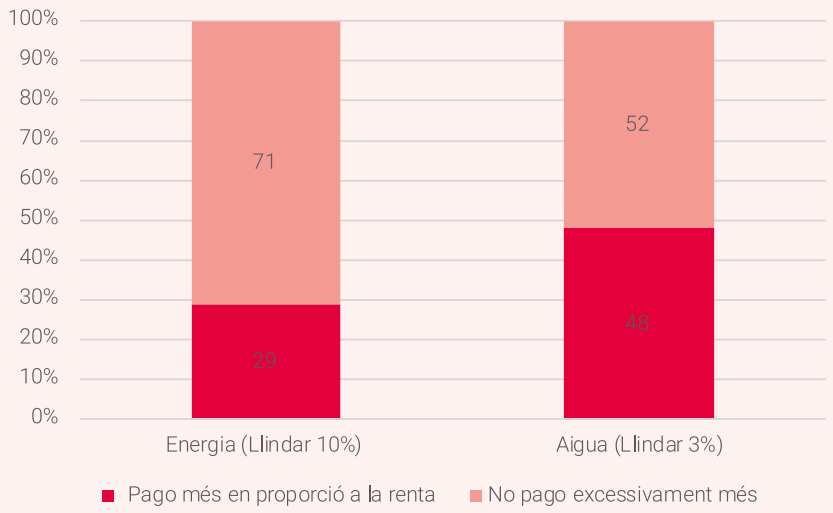

4.3.6 L'ENDEUTAMENT DE LES FAMÍLIES

L'endeutament és un dels problemes principals que viuen avui en dia les famílies catalanes en situació de pobresa energètica. Gràcies a la Llei 24/2015, s'han aconseguit aturar milers de talls a Catalunya, però el deute s'ha anat acumulant des de 2015 fins al dia d'avui.

D'aquesta forma, el 27% de les famílies declaren tenir deutes en algun dels tres subministraments, tal com podem comprovar al gràfic 42.

Quan s'analitzen cadascun per separat per veure quin és el subministrament pel qual hi ha més deute acumulat i quines són les quantitats, el resultat és que el 21% de les persones enquestades declaren tenir deutes amb les companyies elèctriques, de les quals el 40% tenen deutes superiors a 500 euros. A més, el 26% tenen deutes que superen els 1000 euros, amb el risc d'assetjament i de judicialització que poden patir per part de les empreses elèctriques.

Gràfic 42: Persones endeutades amb les companyies d'electricitat, gas i aigua (%). Font: Elaboració pròpia

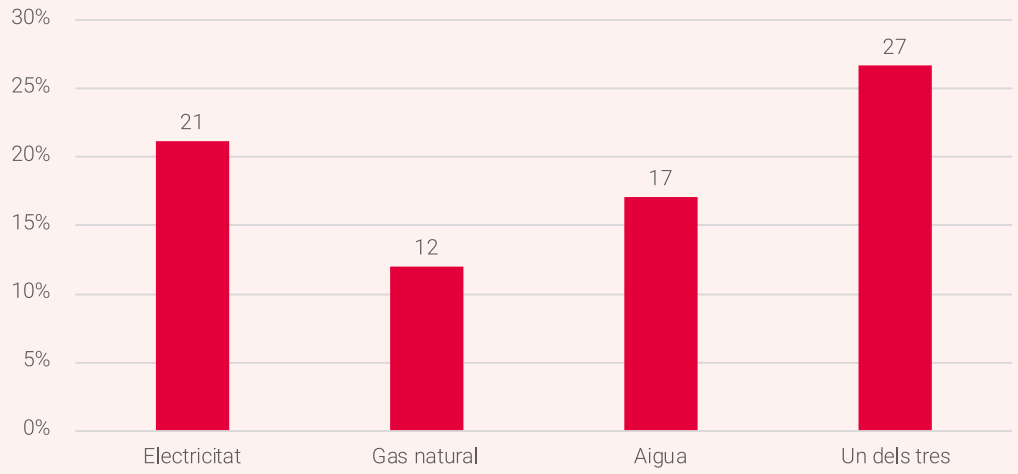

Gràfic 43: Persones que han acumulat deute de les factures de llum, gas i aigua segons la quantitat (%). Font: Elaboració pròpia

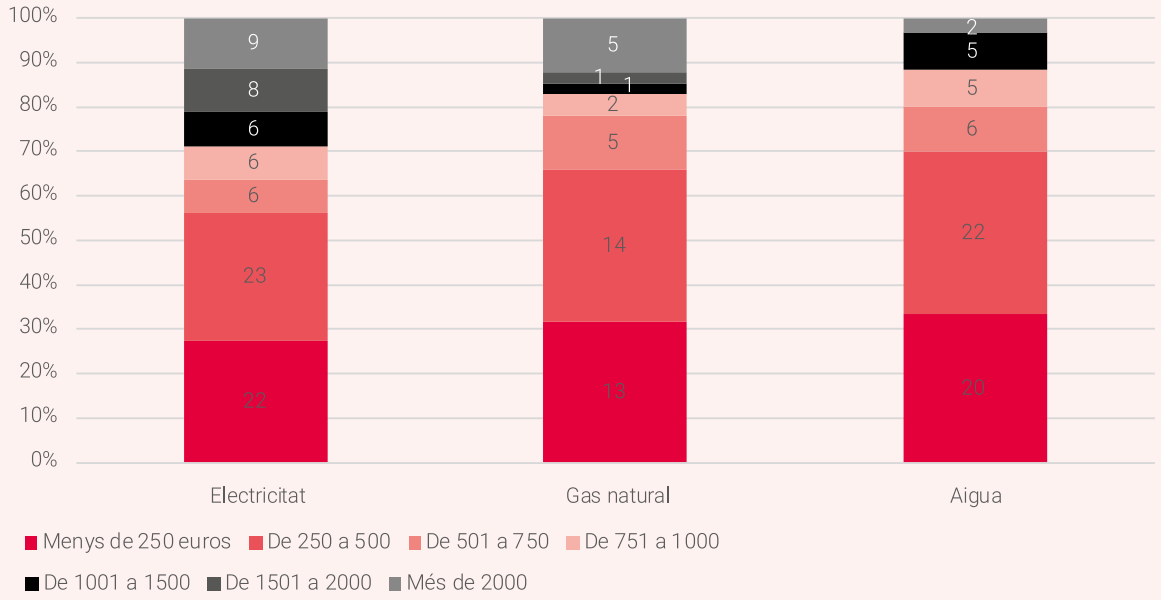

En el cas del gas, són un 12% de les persones les que declaren tenir deutes amb la companyia de gas, i un 28% d'aquests deutes superen els 500 euros. Per altra banda, el 14% compta amb deutes superiors a 1000 euros.

Per últim, en el cas de l'aigua la xifra és la més alta: un 17% de les persones enquestades tenen deutes amb la companyia subministradora, de les quals el 25% deuen pagaments per valor de més de 500 euros.

S'analitza també a través de l'enquesta si el problema de les famílies amb el deute és una qüestió puntual o quelcom més cronificat en el temps, és a dir, si els impagaments són recurrents. Pel que fa al subministrament d'electricitat, un 32% declara haver-se endarrerit 3 o més vegades a la seva factura. Aquesta xifra és del 30% en el cas del gas i del 29% per l'aigua. Aquest fet corrobora que les polítiques de pagament de factures puntuals per part de l'Administració no resolen el problema de moltes famílies en situació de pobresa energètica.

El comportament de les grans empreses davant de la gestió del deute acumulat també ha format part de l'anàlisi. Així, 24 persones afirmen haver patit assetjament per part de l'empresa elèctrica, 12 per part de l'empresa de gas i 2 per part de l'empresa d'aigües, amb l'objectiu d'aconseguir el cobrament del deute. Aquestes xifres absolutes representen el 27% de les persones amb deute de llum, el 24% de les que tenen deute de gas i el 3% amb deute d'aigua. Aquest fet posa sobre la taula que, tot i que les empreses saben que es tracta de persones en situació de vulnerabilitat, deriven igualment la gestió d'aquest deute a terceres empreses que empren pràctiques com l'assetjament telefònic o l'enviament postal de demandes fictícies, entre d'altres, com a estratègies de pressió. Aquest fet ha estat denunciat pel Síndic de Greuges [110] a finals de 2018 en una resolució arran de les denúncies rebudes.

Algunes d'aquestes empreses no només han assetjat les famílies sinó que a més les han denunciat, com és el cas de 12 persones enquestades, 9 de les quals han estat denunciades per impagament de factures de la llum, tot i ser persones en situació de vulnerabilitat, i 6 per impagament de factures del gas. Aquestes pràctiques són del tot inacceptables, tenint en compte que són famílies en situació de vulnerabilitat, protegides per la Llei 24/2015.

Gràfic 44: Persones que s'han endarrerit en el pagament d'algun rebut o quota per dificultats econòmiques (%). Font: Elaboració pròpia

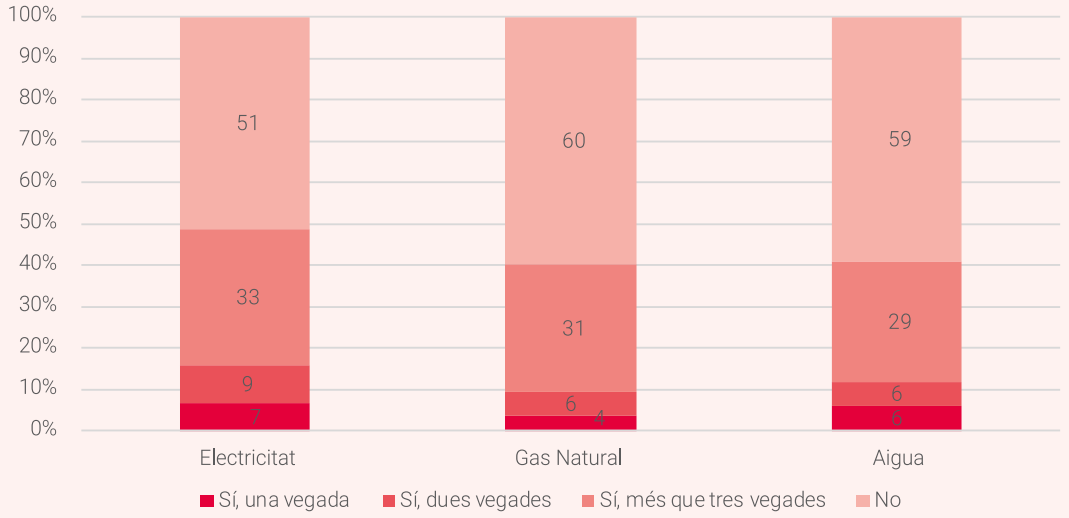

4.3.7 RISCOS

La pobresa energètica amaga veritables riscos per a la vida de les persones que la pateixen i del seu veïnat. A través de l'enquesta s'han analitzat alguns indicadors que posen en alerta i que fan imperatiu buscar solucions per eliminar aquestes pràctiques sense criminalitzar a les famílies.

En primer lloc, cal destacar les famílies que es veuen obligades a connectar de forma irregular el subministrament, la majoria d'elles (explicat en l'apartat d'*inseguretat residencial agreuja la pobresa energètica*) perquè les companyies d'electricitat o gas no els permeten contractar el servei pel fet de no ostentar un títol legal de possessió de l'habitatge. De fet, el 28% de les persones enquestades manifesten tenir llum de manera irregular, amb els riscos que això comporta per la seva vida i la de les seves veïnes. El mateix succeeix amb el gas, on el 10% de les persones enquestades afirmen tenir gas de manera irregular. Ambdues pràctiques són un clar perill per la vida, però en la majoria dels casos no tenen cap altra alternativa que no impliqui viure sense llum o gas.

Des de l'APE s'ha denunciat des de fa anys que és imprescindible buscar una solució per a aquestes famílies, i s'han plantejat propostes. De la mateixa forma que en el cas de l'aigua s'han pogut establir protocols per garantir l'accés al subministrament d'aigua a famílies vulnerables en situació d'ocupació en precari, s'ha de poder fer amb la llum i el gas. També s'han fet reiterades demandes, tant a les empreses com a l'Administració, perquè s'estableixi un protocol pel qual les famílies que puguin acreditar que es troben en situació de vulnerabilitat amb la certificació d'instal·lació elèctrica o de gas necessària, puguin accedir a un contracte provisional fins que es regularitzi la seva situació habitacional.

Un altre dels riscos són les fórmules que utilitzen les famílies en situacions límits per il·luminar-se o escalfar-se: 26 persones declaren haver fet servir espelmes per il·luminar les seves llars en els darrers 12 mesos. Aquesta és una pràctica de risc que en algunes ocasions ha tingut conseqüències nefastes, com va passar a Reus a finals de 2016, on una dona de 81 anys va morir en un incendi causat per una espelma perquè Gas Natural li havia tallat el subministrament. Malauradament aquest no és un cas aïllat, ja que els sindicats de bombers han denunciat en diverses ocasions l'elevat nombre d'incendis que podrien estar associats a situacions de pobresa energètica [111].

També les situacions de pobresa energètica posen en risc la salut de les persones, com s'analitzarà en el punt 4.4 d'aquest informe. Tot i això, és interessant destacar com el 16% de les persones enquestades afirmen tenir calefacció a casa seva i no encendre-la, amb els riscos que això suposa per a la seva salut.

Wendy

La Wendy té 48 anys i és d'Hondures. Viu al barri de la Trinitat Nova, al districte de Nou Barris de Barcelona, amb els seus dos fills. La seva filla ja no viu amb ells i el pare no va marxar mai d'Hondures.

Des que va arribar a Barcelona fa 18 anys ha tingut feines molt diverses: a la neteja, a la cuina, de reposadora a un supermercat, entre d'altres. Hi va haver un temps que tenia dues feines, durant el dia treballava a la neteja i a la nit al supermercat, així i tot anava justa per fer front a les despeses bàsiques de la família.

Va arribar a la PAH a principis del 2018 com ella diu "enfonsada, desesperada", després d'haver recorregut a Serveis Socials sense trobar cap solució.

Abans d'arribar a la PAH vivia a Badalona en un pis de lloguer, en aquell moment amb els seus tres fills. Es va quedar sense feina el 2016, els seus fills encara estudiaven i els únics ingressos que tenien eren els seus. La família d'Hondures durant mesos van enviar-li diners per sobreviure i cobrir les necessitats bàsiques, però va arribar un moment que ja no podien enviar-li més. Llavors va començar a endarrerir-se amb el pagament del lloguer i va acumular tres rebuts sense pagar. Al cap de poc temps li va arribar una notificació de demanda judicial de desnonament comunicant-li que s'iniciava el procediment per fer-la fora de casa. Al mateix temps, la Wendy va trobar feina en una cuina d'un hospital i va parlar amb el propietari del pis per explicar-li que ja tenia feina i que podria pagar. Llavors el propietari li va dir que si pagava els mesos que devia aturaria el procediment i no la desnonaria. Ella va demanar un avançament de sou a la nova feina i va pagar. Així i tot, el procediment va seguir el seu curs i els va arribar la nota del jutjat assegurant que tenien judici i en 15 dies havien de deixar el pis. La Wendy va ser víctima de la Llei de desnonaments "express".

"Jo no volia passar per la situació que la policia ens desnonés del pis i per això vam ocupar". Així és com la Wendy i els seus tres fills van arribar al pis de Trinitat Nova a finals de 2016. Abans de trobar-se en aquesta situació, quan ella sentia parlar d'ocupació, per ella "eren gamberros, gent que volia fer festes, fer desordre". Ella pensava que l'ocupació era dolenta.

El pis que van ocupar era d'un banc, Abanca. "Jo pensava que seria temporal, però el temps anava passant i veia que no podia encaminar la nostra situació". La Wendy veia que els preus dels pisos cada vegada eren més alts, i per una família amb un únic sou no era possible fer front a les despeses bàsiques d'habitatge i de subministraments.

La Wendy explica que viure una situació d'ocupació va afectar la seva autoestima. "Això emocionalment et minva, et fa sentir que no ets una persona completa". Ella explica com durant molt de temps baixava les escales amb el cap baix perquè sentia que estava cometent un delicte. "No dic que sigui correcte ocupar un pis, però és l'únic que tens en aquell moment perquè no hi ha lleis que et protegeixin o hi ha lleis que no es compleixen i això fa que arribis a aquesta situació. És una qüestió de supervivència".

L'estigma de l'ocupació feia que la Wendy no par-

“No deixem de creure en nosaltres mateixes”

lés de la seva situació, i quan sentia parlar a la gent malament dels que ocupen, l’afectava molt emocionalment. “Quan arribes a una feina i expliques la teva situació, la gent pensa que vius ‘pel morro’”. Ella no portava gent a casa perquè sentia que estava envaint una propietat que no era seva. Sabia perfectament que encara que hi visqués, allò no era seu i vivia amb la incertesa d’en quin moment els farien fora i haurien de marxar. “Molts veïns no t’accepten. Vius amb l’angoixa d’en quin moment hauré de deixar el pis”.

L’ocupació també li va provocar problemes de salut com l’insomni i va fer que hagués de prendre pastilles per poder dormir i superar l’ansietat. “Em tocarà demà a mi, trauré les meves caixes. Vivim així. La nostra vida és una vida en caixes. No sabem en quin moment hem de fer-les o desfer-les”. Explica que vivia amb molta por i molta angoixa i que aquesta situació també va afectar els seus fills. Un dels fills va perdre el curs pràcticament, i la seva filla no va acceptar mai viure d’aquella manera i quan va poder va marxar. “En l’àmbit familiar afecta molt. Com expliques als teus fills que quelcom que legalment no està bé, en el nostre cas està bé? Com els dius que ho expliquin o que callin per no sentir-se ofesos?”.

La Wendy ha viscut dos anys i quatre mesos sense llum. “Viure sense llum afecta molt, vius en una foscor cerebral, el teu cap no pot pensar, no pots tirar cap endavant”. La Wendy explica que no podia portar ningú a casa, ja que sense llum no podia tenir menjar a la nevera, si cuinava alguna cosa, l’endemà es feia malbé. Durant aquest temps només podia comprar al dia. “Sense llum no tens rentadora, no pots planxar, has de rentar a mà o demanar a algú que et doni un cop de mà”. Ella explica com aquesta situació la va fracturar emocionalment, a ella i els seus fills, que no podien desenvolupar-se amb normalitat portant amics a casa, per exemple, o estudiant. De fet, els seus fills havien d’anar a la biblioteca per fer els deures, connectar l’ordinador i carregar el mòbil. També explica com aquesta situació els aïllava de la realitat, el fet de no poder veure la televisió o consultar el mòbil feia que no s’hi assabentessin de les notícies fins a l’endemà que els comentava algun veí o company de feina. La Wendy explica com pel fet d’estar ocupant un pis la companyia no els permet contractar la llum de manera legal. Ella va decidir no punxar, i per poder tenir una bombeta encesa al saló i a les habitacions feien servir una bateria de cotxe que els durava tres dies i que demanaven a algun amic o veí que la carregués.

La Wendy explica com la PAH ha estat la seva salvació. Porta 4 anys a la PAH i segueix lluitant. En el pis que estava ocupant, finalment Abanca la porta a judici per la via penal i el perd. Això significa que ha de pagar una multa i que la desallotjaran del pis. El novembre de 2019, la mateixa setmana en què li donaven el termini d’un mes per poder desallotjar-lo, la PAH ocupa la seu d’Abanca per exigir una solució pel seu cas. Amb l’acció s’aconsegueix que la Generalitat es comprometi a comprar el pis i que aquest entri en un conveni de col·laboració amb Abanca. Així es van fer enrere amb el desnonament. Ara està a l’espera de la formalització d’aquesta situació i esperant l’oferta de lloguer social. “No demanem que se’ns regali res, volem pagar una quota que s’adeqüi als nostres ingressos, volem un lloguer social”.

La Wendy té molt clar que la lluita és un gota a gota, i envia un missatge contundent a les persones que estiguin passant per una situació similar: “no deixem de creure en nosaltres mateixes, no abaixem els nostres caps pensant que som delinqüents perquè no ho som. Hem de tirar cap endavant, hem de seguir lluitant perquè el sistema canvii”.

4.4. Impacte de l'emergència habitacional en la salut

En el següent apartat es mostra com la situació habitacional i de subministraments de les persones enquestades es relaciona amb el seu estat de salut, en concret amb la salut general i la salut mental. Donat que les persones amb aquest tipus de problemàtica solen presentar més d'un tipus d'inseguretat a la vegada, també s'estudia com la coexistència d'inseguretats pot repercutir negativament sobre la seva salut.

En concret, s'analitzen la inseguretat residencial [112], la pobresa energètica [113] i la inseguretat alimentària [114]. Una anàlisi preliminar es va presentar en un informe previ (ODESC, 2018), realitzat només en dones i amb una mostra de persones més petita. En el present informe s'ha pogut analitzar un nombre més gran de persones, cosa que ha permès també analitzar la relació entre habitatge i salut en homes i, finalment, inclou una metodologia que permet ajustar l'anàlisi per les característiques socioeconòmiques de les persones entrevistades.

De les 415 persones analitzades (290 dones i 125 homes), la majoria venien a la PAH o l'APE per problemes relacionats amb el lloguer (37,9% en dones i 43,2% en homes), un 23,1% i 24,8%, respectivament, per hipoteca, un 28,6% i 23,2% per ocupació, i un 10,3% i 8,8% per subministraments. Com es mostra en el gràfic 45, pràcticament 9 de cada 10 dones i homes presenten inseguretat residencial, en una proporció similar presenten pobresa energètica, i aproximadament la meitat presenten inseguretat alimentària. Si analitzem com aquestes 3 situacions es combinen entre elles, s'observa que la meitat de les persones presenten dues inseguretats a la vegada, i un terç presenten les 3 inseguretats (Gràfic 46).

Pel que fa al seu estat de salut, gairebé 9 de cada 10 dones (88,2%) presenten mala salut mental i 6 de cada 10 (62,7%) mala salut percebuda. En el cas dels homes, les xifres de mala salut també són molt elevades, tot i que menor que en el cas de les dones: 7 de cada 10 homes (70,9%) presenten mala salut mental i 4 de cada 10 homes (41,9%) mala salut percebuda (Gràfic

Gràfic 45: Proporció de dones i homes amb inseguretat residencial, pobresa energètica i inseguretat alimentària (%). Font: Elaboració pròpia

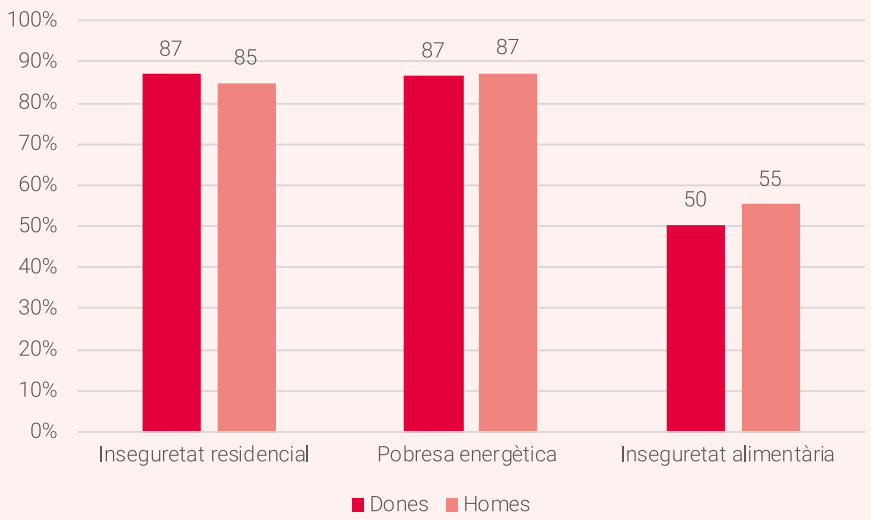

Gràfic 46: Proporció de dones i homes que presenten una, dues o tres inseguretats (residencial, energètica i alimentària) (%). Font: Elaboració pròpia

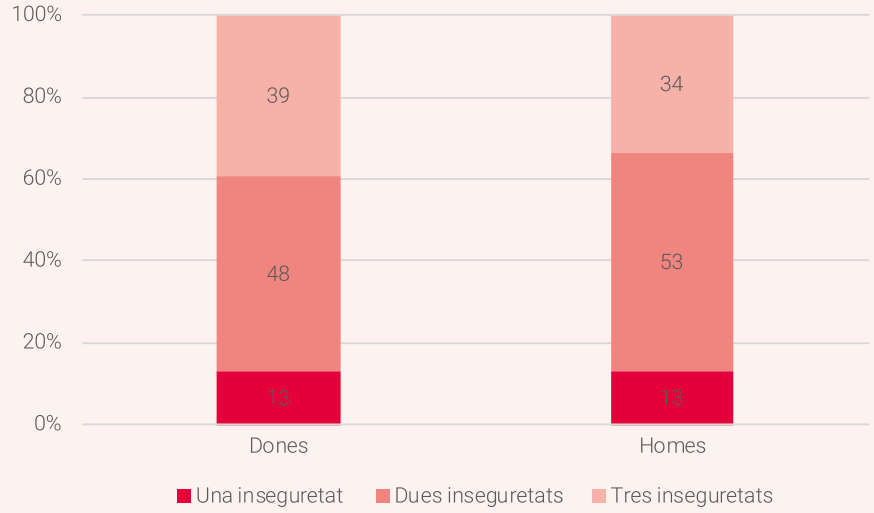

47). Tal com es va presentar a un informe previ, aquestes xifres són molt més elevades si es comparen amb la població general de la ciutat de Barcelona: la mala salut percebuda era d'un 18,4% en dones i un 15,5% en homes, i la mala salut mental d'un 19,5% i 14,5%, respectivament.

També s'ha analitzat com la salut mental i percebuda s'associen amb la situació habitacional de les persones i amb la coexistència d'inseguretats (Gràfic 48). Pel que fa a la salut mental en dones, aquelles que venen per problemes relacionats amb el lloguer o l'ocupació presenten pitjor salut mental que les que venen per temes d'hipoteca o subministraments, tot i que aquestes diferències no són significatives estadísticament.

Pel que fa a les inseguretats, la inseguretat alimentària s'associa de forma significativa a la mala salut mental, de manera que aquelles dones que declaren haver hagut de reduir la quantitat de menjar o saltar-se àpats per motius econòmics, presenten una probabilitat de mala salut mental un 12% superior que les dones que no presenten aquesta inseguretat. Tot i que la inseguretat residencial i la pobresa energètica no es van associar de forma significativa a la mala

Gràfic 47: Proporció de dones i homes que presenten mala salut mental i mala salut percebuda (%). Font: Elaboració pròpia

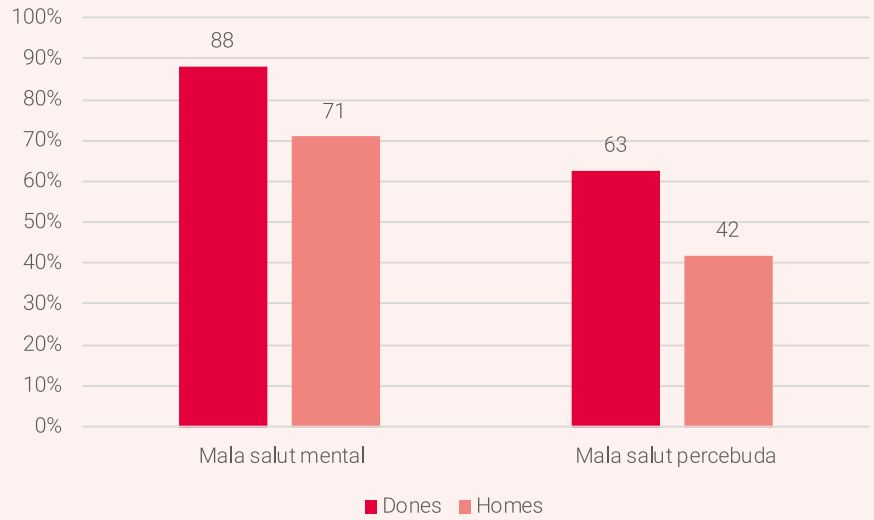

Gràfic 48: Relació* entre mala salut mental i problemàtica habitacional principal i inseguretats en dones i homes. Font: Elaboració pròpia

* Els resultats es presenten en forma de Raons de Prevalença, o probabilitat de presentar mala salut mental en comparació a la categoria de referència (la primera). Resultats ajustats per edat.

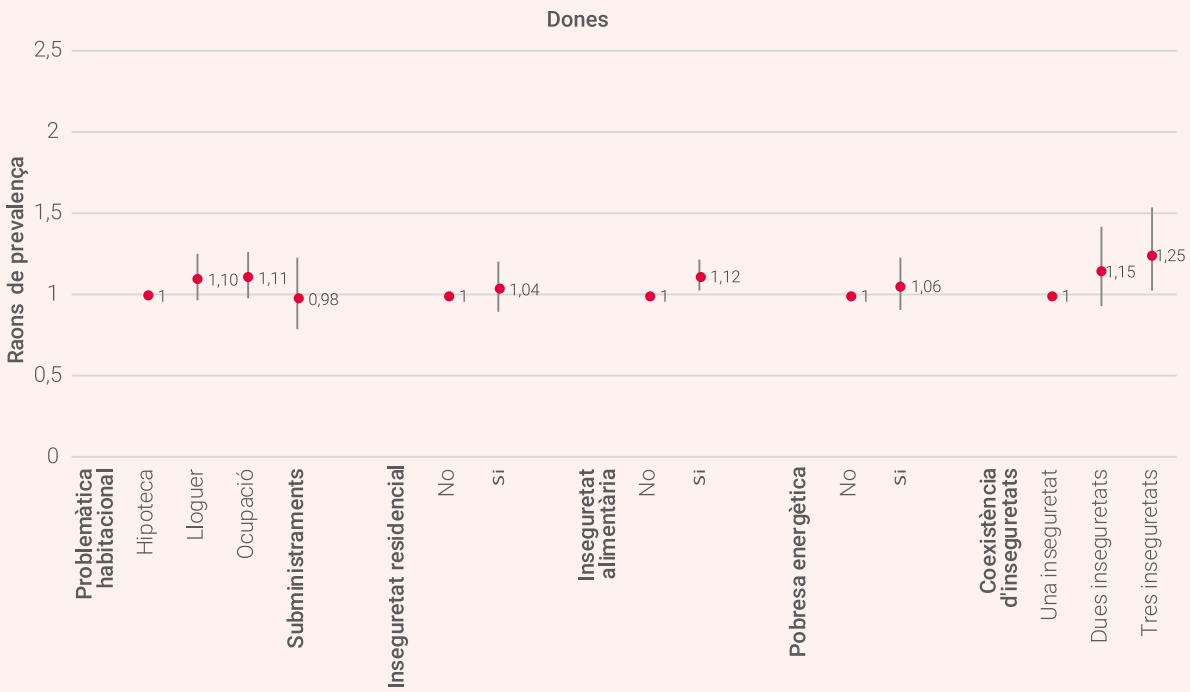

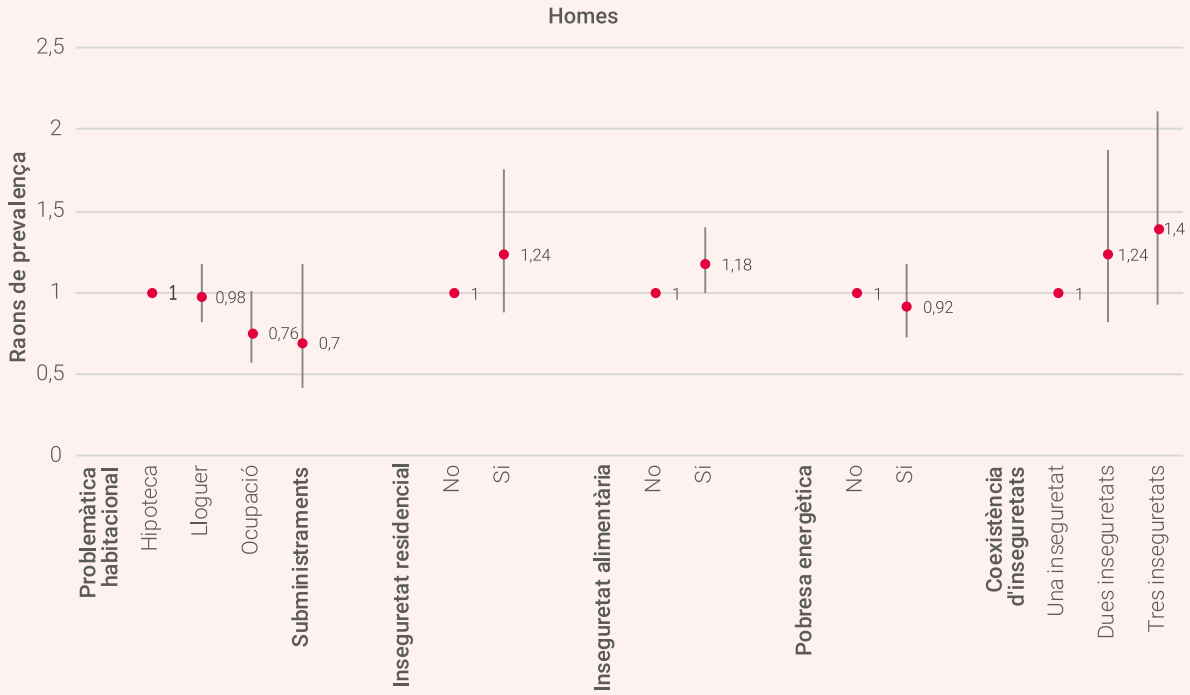

Gràfic 49: Relació* entre mala salut percebuda i problemàtica habitacional principal i inseguretats en dones i homes. Font: Elaboració pròpia

* Els resultats es presenten en forma de Raons de Prevalença, o probabilitat de presentar mala salut percebuda en comparació a la categoria de referència (la primera). Resultats ajustats per edat i nivell d'estudis.

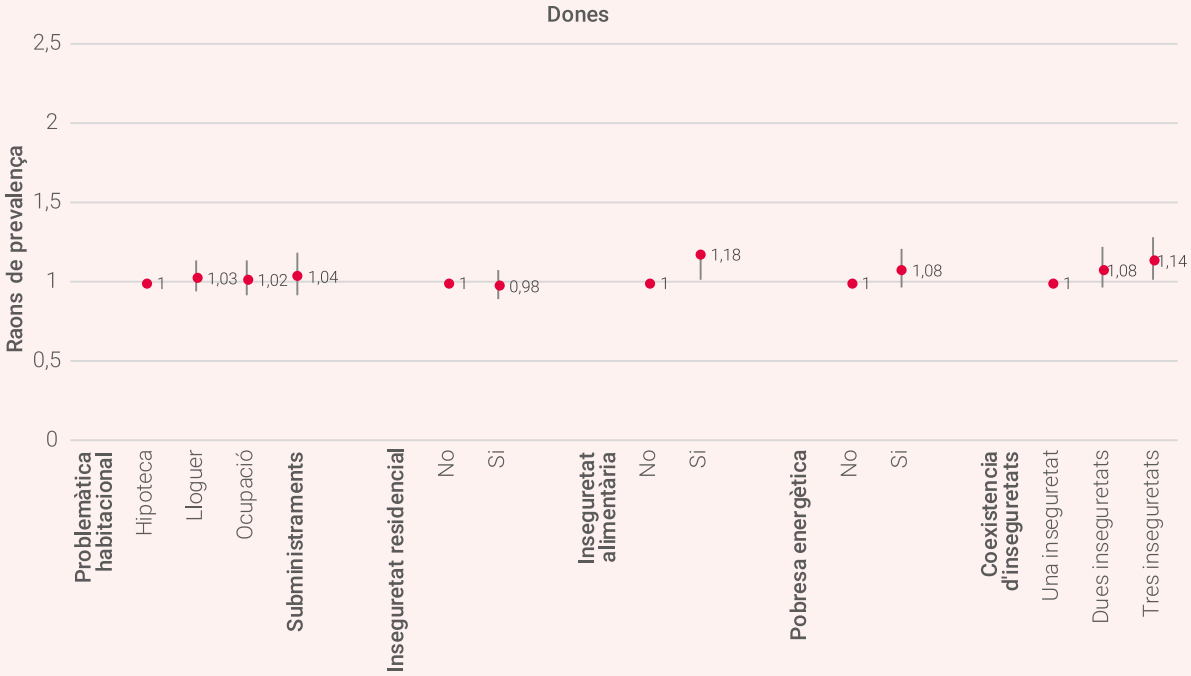

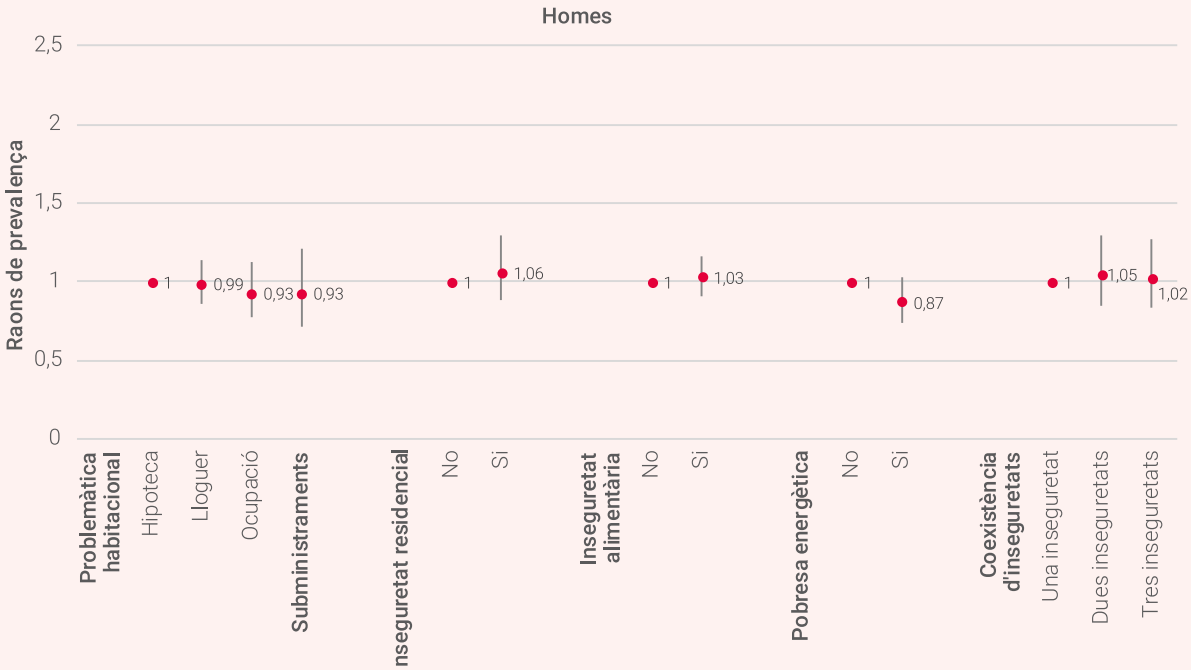

salut mental, sí que s'observa que la combinació d'inseguretats s'associa a pitjor salut mental amb forma de gradient, de forma que a major nombre d'inseguretats, pitjor salut mental, fins a un 25% superior que les dones amb una única inseguretat. En el cas dels homes, la relació entre la seva problemàtica principal i la salut mental va presentar un patró una mica diferent, essent aquells amb hipoteca o lloguer els que presenten pitjor salut mental, tot i que les diferències observades no van ser significatives. En canvi, es va mantenir el mateix patró pel que fa a les inseguretats: s'observa una relació entre la inseguretat alimentària i la mala salut mental i s'intueix un gradient en la relació entre el nombre d'inseguretats i la mala salut mental.

En el cas de la salut percebuda (Gràfic 49), en dones no s'observa una relació amb la seva problemàtica habitacional principal. Pel que fa a les inseguretats, el patró és similar al que s'observa per salut mental: hi ha una relació amb la inseguretat alimentària (les dones amb aquesta situació presenten una probabilitat de referir mala salut percebuda un 8% superior que les dones que no presenten aquesta situació) i el nombre d'inseguretats que coexisteixen (les dones amb 3 inseguretats presenten una probabilitat de mala salut percebuda un 14% superior). En homes, en canvi, no s'observa cap relació destacable entre mala salut percebuda i la seva situació habitacional o la presència d'inseguretats.

Finalment, es va analitzar com la salut percebuda havia canviat uns anys després de la primera entrevista. La proporció de dones que van declarar tenir una mala salut percebuda va ser d'un 65,1% i d'un 44,9% en homes, proporcions similars als de la primera entrevista. No obstant això, si s'analitzen les respostes persona a persona, s'observa que un 38,3% de les dones va referir pitjor salut i un 22,8% va millorar. En el cas dels homes, un 40% va empitjorar i un 28,6% va millorar (Gràfic 50). Pel que fa als menors (entre 6 a 14 anys), es va poder obtenir informació de la salut percebuda, referida pel pare o la mare, de 48 nenes i 46 nens. Van referir mala salut percebuda a l'entrevista de seguiment un 22,9% de les nenes i un 13% dels nens, xifres similars a les de la primera entrevista. Tot i que s'observa que un 45,8% de les nenes i un 43,5% dels nens van empitjorar, i un 16,7% i 17,4% van millorar.

En conclusió, caldria destacar que, com s'ha anat observant en informes previs, la manca d'accés a un habitatge digne i als seus subministraments té un impacte negatiu en la salut de les persones, especialment pel que fa a la salut mental i de forma més acusada en dones. Les persones que acudeixen a la PAH i a l'APE solen presentar més d'una inseguretat a la vegada, la qual cosa empitjora la salut: a major nombre d'inseguretats, pitjor estat de salut.

Gràfic 50: Canvis en la salut percebuda entre la primera entrevista i l'entrevista de seguiment en dones i homes (%). Font: Elaboració pròpia

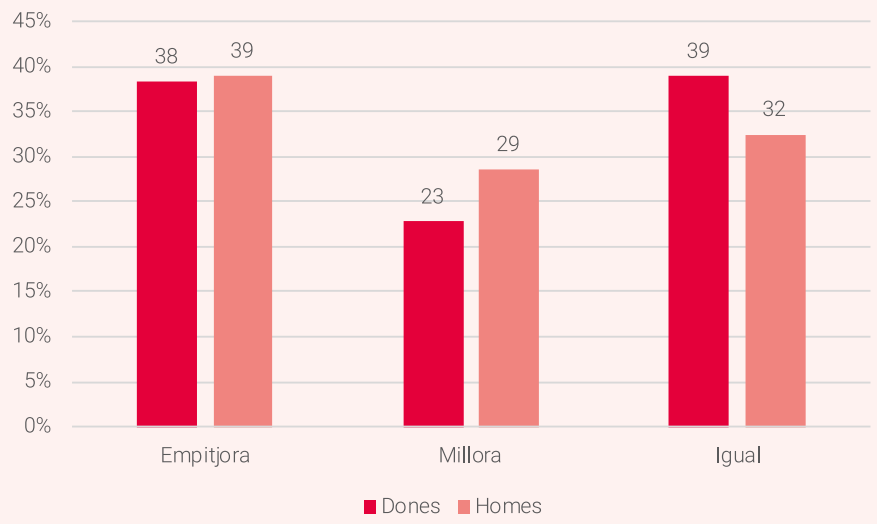

Exposició Fotovoz

Sandra

La Sandra és de Barcelona, viu al barri de Sants amb el seu marit i els seus 3 fills menors d'edat, el petit amb una discapacitat respiratòria. Treballava de visitadora mèdica i arran de la malaltia del seu fill menor, la Sandra va perdre la seva feina. Amb la crisi i la disminució d'ingressos de la família no van poder fer front al pagament del lloguer de petit propietari que eren 650 €, ni a les necessitats bàsiques com el menjar o les necessitats dels nens. El seu marit va estar un temps fora i és quan li va arribar el burofax on avisaven a la Sandra que li havien posat una denúncia per no pagar el lloguer del seu pis. Amb el burofax en mà es va dirigir a la PAH a través d'un conegut que li va dir: "ya verás que si vas te sentirás más bien y te ayudarán". Quan va arribar anava sense informació i no sabia que l'hi passaria: "yo pensaba que con el burofax la semana siguiente me echarían de mi casa con mis hijos". Han passat 2 anys i 3 mesos, i com comenta Sandra: "el burofax fue el principio de la lucha… empezaba mi largo camino, un camino duro con espinas, pero si no te dejas caer acabas para adelante".

Va començar a fer tots els tràmits: "fui a la oficina de Habitatge, a Servicios Sociales… Al principio es muy duro porque no te hacen mucho caso y solo recibes muchos noes" "te sientes un poco perdida, no acabas de entender lo que te explican, te da la sensación que te están engañando…", però que a mesura que participava en espais com la PAH i l'APE es va empoderar i va tenir accés a més informació i consells que van fer canviar la seva actitud quan es dirigia a l'Administració.

Durant tot el procés, la Sandra s'ha mogut i tocat totes les portes. Va tenir una bona comunicació amb el seu advocat d'ofici: "el abogado se dejó mucho hacer y tuve suerte porque presentaba todos los documentos que la PAH me aconsejaba que presentase". També va tenir cita amb l'advocat de l'Oficina d'Habitatge de referència, i ens explica que: "mi experiencia con la abogada de Habitatge no ha sido muy buena. Me la cambiaron 3 veces. El primer chico que me tocó sabía menos que yo, luego me lo cambiaron a una chica y la verdad que no me ayudó". La Sandra ens explica com se sentia els primers dies d'anar a Serveis Socials: "yo me sentía muy mal, me hacían sentir mal. No me insultaban, pero me metian tanta presión que yo notaba que ellas lo único que querían es que yo acabara llorando". Es va activar amb temps la mediació d'Habitatge amb la propietat abans que arribés el judici, però la propietat no va voler cap mediació i es va negar a qualsevol solució proposada per l'Ajuntament. "En ese momento me di cuenta de la realidad, yo no me había buscado esa situación, había pagado siempre mi alquiler y me sabía muy mal por el propietario. Yo sabía que iba a ser desahuciada, pero con la PAH comenzamos a trabajar por otro camino, que era la Administración".

Després de moltes visites a Serveis Socials la Sandra se sentia més segura i alhora angoixada: "me decían 'cuando llegue el momento... hasta que no llegue el desahucio no te podemos realojar'". Però aquesta situació la Sandra la va portar amb molta angoixa, ja que no entén per què una família ha de viure aquesta situació, quan la poden reallotjar prèviament i amb temps: "hasta el último día que te van a echar de tu casa, te vas a ver con tres criaturas en la calle, a tocar la

“Sabía que iba a ser desahuciada, pero con la PAH comenzamos a trabajar por otro camino, que era la Administración”

puerta a Servicios Sociales a ver dónde te van a meter ese dia. Eso hay que erradicarlo ya. No sabes si te van a mover de tu barrio, lo que implica cambiar de colegio a tres niños, mi padre fallece en noviembre, mi madre queda sola y yo no me puedo distanciar… al final con todo esto los Servicios Sociales valoraron, y la PAH que me ayudó tanto para que me realojaran en un sitio digno, limpio, cerca de donde yo vivía, un sitio donde mis hijos pudieran estudiar y poder estar mi familia junta”. “Yo estaba agotada por el desgaste, mis hijos estaban ya hacía más de medio año: ¿y cuándo nos vamos?, ¿y dónde nos van a llevar? Y esto es una cosa que como madre es muy duro… es una situación que no se la deseo a nadie, ni a mi peor enemigo. Justo antes del 4 de marzo tuve una llamada sorpresa de Servicios Sociales y me dijeron que habían encontrado un apartamento para nosotras, y corriendo a hacer las maletas para irnos. Nosotras ya nos queríamos ir”. Detalla com va ser l’entrega de claus a la propietat: “ese día, la procuradora de la propiedad me dijo ‘por fin, qué calvario’, y yo le dije: eso mismo, sí, para mí también ha sido un calvario”. La família de la Sandra ha viscut el confinament implementat per l’estat d’alarma -degut a la pandèmia del coronavirus- en l’apartament, on ens explica que ha sigut un temps per refer a la família, i que no ho podrien haver fet si les condicions de la llar no haguessin sigut aquestes: “estamos todos juntos, cada una tenemos nuestra habitación y ahora estamos bien, nos dan la ayuda de los alimentos pero nos llega el dinero para vivir dignamente”. La família ara està reallotjada temporalment a l’espera de la Mesa d’emergència.

La Sandra, arran de la seva situació, va contactar amb Serveis Socials, les oficines d’habitatge, els punts d’assessorament energètic, les SIPHO [115]...Sobre les SIPHO ens parla amb molt d’afecte i respecte: “en dos semanas me llamaron 7 veces, dándome directrices, he estado muy acompañada. Es un apoyo y un refuerzo muy bueno las SIPHO. Trabajan muy bien”.

Un cop reallotjada, la Sandra fa balanç de la situació que ha viscut i analitza la resposta de tota l’Administració amb qui ha tingut contacte. “Servicios Sociales yo creo que se deben revisar los protocolos o cómo funcionan, porque no es normal que sea yo la que siempre ha tenido que proponer que me den algunas ayudas. De las oficinas de vivienda tienen que darles formación, y las personas que están en primera línea no tienen conocimiento. Sobre los puntos energéticos yo al menos me encontré un personal con muy poco conocimiento”. I acaba parlant de la PAH: “hemos hecho un máster y seguiremos luchando”.

4.5. La resposta de l'Administració

En aquest apartat s'analitza i es descriu el comportament o resposta dels diferents organismes del què disposen les administracions públiques. És important poder avaluar el seu funcionament, i els recursos que poden oferir a les persones que es troben en risc de perdre la seva casa o en una situació d'inseguretat residencial. Com s'ha vist, la situació de pèrdua de l'habitatge ha "mutat" i els serveis han d'estar orientats als problemes actuals per poder donar la millor resposta.

Serveis socials

El 79% de les persones enquestades s'havien posat en contacte amb Serveis Socials. Com es pot veure en el gràfic 51, el 10% va valorar l'atenció rebuda com a molt bona, el 21% bona, el 28% regular, el 15% dolenta i el 26% molt dolenta.

Mirant les dades segons el tipus de problema de les persones afectades emergeixen diferències rellevants. En primer lloc, només el 66% de les persones amb problemes hipotecaris van ser ateses a Serveis Socials, i en general la seva valoració és més positiva respecte a la valoració global, com es pot veure en el gràfic 51.

Comparant aquestes dades amb les de l'informe 2013 i 2016, s'observa que el nombre de persones amb problemes hipotecaris que s'han dirigit a Serveis Socials ha augmentat, passant del 52% fins al 66%; tanmateix, la dada sobre les valoracions negatives (malament o molt malament) ha disminuït del 66% en el qüestionari del 2013/2016 fins al 33% en l'actual informe.

En segon lloc, el percentatge de persones amb problemes de lloguer que han contactat amb Serveis Socials és més alt, situant-se en un 83%. La valoració, però, és bastant pitjor, amb un 42%

Gràfic 51: Valoració de Serveis Socials de les persones enquestades segons tipus de problema habitacional (%). Font: Elaboració pròpia

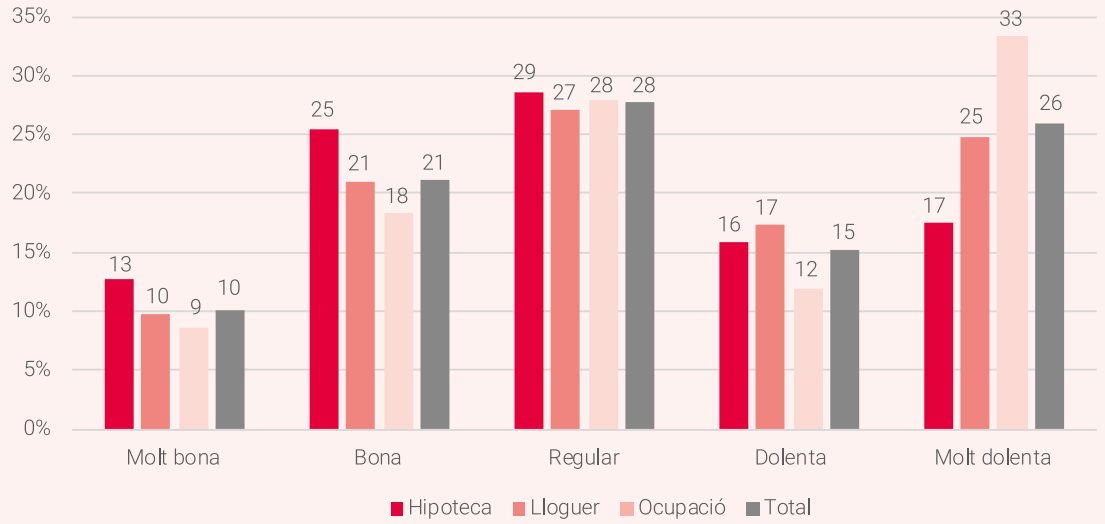

de valoració negativa.

I en tercer lloc, aquesta tendència és encara més evident en els casos de persones amb problemes d'ocupació. El percentatge de qui ha contactat amb Serveis Socials puja fins al 85%, però també augmenta fins al 45% la dada de les persones que han valorat negativament el servei. En particular el 33% de les persones enquestades, el valor més alt, l'han valorat amb la puntuació més negativa possible. Cal destacar que en l'actualitat, tal com s'ha remarcat en els altres capítols, l'accés precari a un habitatge no s'ha abordat suficientment des d'un enfocament de vulneració de dret, i per tant, és un fenomen poc estudiat i alhora no existeixen prou mecanismes per donar una bona resposta des de l'Administració a les persones que es troben en aquesta situació.

A continuació s'avalua i s'analitza la valoració de Serveis Socials de les persones que han respost el qüestionari de seguiment (vegeu apartat de metodologia), de les quals el 42% tenen informe d'exclusió residencial [116].

El 78% s'han dirigit al servei i el 21% no. Les que han anat ho han fet per sol·licitar: ajudes per lloguer (16%), ajudes per aliments (13%), ajudes pels fills/es (7%), informació per aturar el desnonament (9%), padró (1%), pis de lloguer social (19%), assessorament en habitatge (20%), reallotjament després del desnonament (5%), i entre altres qüestions (9%: ajudes per pagar subministraments, per pagar despeses, informe d'exclusió residencial, informe de vulnerabilitat...).

Els qui han anat valoren el temps d'espera com a molt bo (16%), bo (19%), regular (24%), dolent (15%), molt dolent (26%). Pel que fa a la valoració d'informació clara i adequada s'avalua com a molt bona (17%), bona (21%), regular (22%), dolenta (15%), molt dolenta (25%).

En general ha millorat una mica la valoració del servei en les persones que han realitzat el qüestionari de seguiment, però no són dades significatives. Els qui han anat valoren el servei en termes generals com a molt bo (16%), bo (21%), regular (24%), dolent (15%), molt dolent (24%). Cal doncs treballar conjuntament amb les usuàries per millorar el servei.

Oficines d'habitatge

Mirant les dades de les persones enquestades que es van dirigir a una Oficina d'Habitatge a la recerca d'ajuda i solucions, es pot observar que el volum disminueix, comparat amb la dada de qui es va dirigir a Serveis Socials. S'observa com aquest servei ha estat contactat per menys persones, el 70% de les enquestades, però la seva valoració global és una mica millor.

Si s'observen les dades segons el tipus de problemàtica, es confirma que les persones amb problemes d'hipoteca han contactat menys amb les oficines d'habitatge (56% dels casos), comparat amb les persones amb problemes de lloguer (79%) i ocupació (77%).

Com es mostra en el gràfic 52, les persones amb problemes hipotecaris donen una valoració molt millor al servei (52% valoració positiva i només 20% negativa), que les persones amb problemes d'ocupació (36% positiva i el 31% negativa), i sobretot de lloguer (31% positiva i el 39% negativa).

Les dades analitzades en aquest apartat mostren com les persones amb problemes de lloguer i ocupació solen recórrer, tant als Serveis Socials com a les oficines d'habitatge, més sovint que les persones amb problemes hipotecaris. Tanmateix, les persones amb problemes hipotecaris valoren millor aquests serveis.

La resposta de l'Administració envers la pèrdua d'habitatge s'ha abordat des de diferents vessants. La bombolla hipotecària va fer que s'activessin serveis especials per donar resposta a les persones que s'acostaven a les administracions amb el problema concret, com van ser les oficines d'Ofideute, i fins i tot l'especialització dels

Gràfic 52: Valoració de les oficines d'habitatge de les persones enquestades segons tipus de problema habitacional (%). Font: Elaboració pròpia

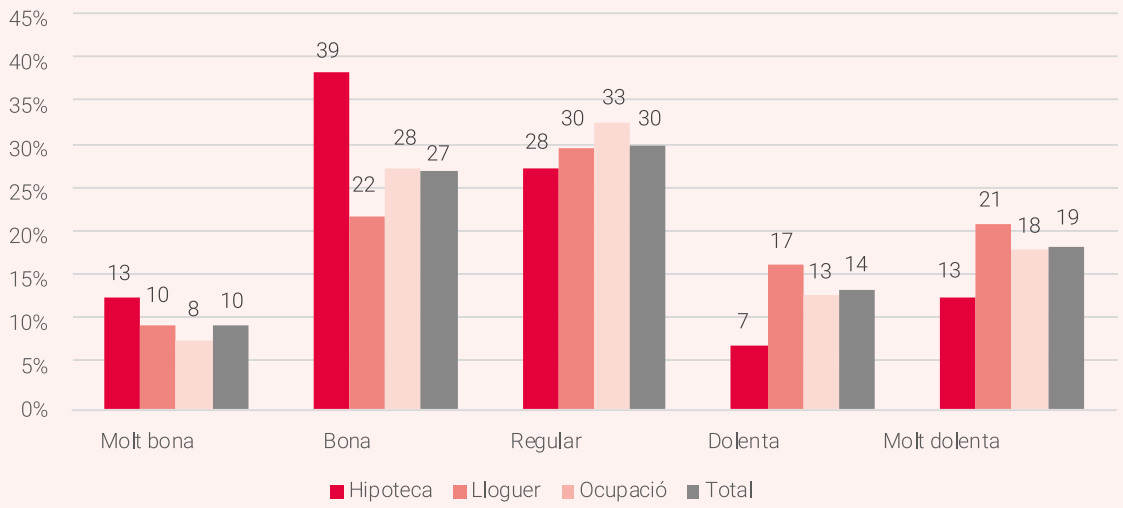

advocats d'ofici, i des dels moviments socials es va fer una feina ingent per traspassar aquest problema i donar solucions, fet que es va traduir en mesures legals i jurisprudència més protectora. En el cas del lloguer també s'està abordant de la mateixa manera, encara que amb menys capacitat de reacció, doncs els processos de pèrdua d'habitatge són més ràpids. En el cas de l'ocupació queda encara un llarg camí per recórrer: en primer lloc, cal formació a les professionals sobre la problemàtica; i alhora establint mesures concretes i específiques per abordar la problemàtica des d'un prisma interdisciplinari.
A continuació s'avalua i s'analitza la valoració de les oficines d'habitatge de les persones que han respost el qüestionari de seguiment, de les quals el 75% de les persones ha anat i el 23% no. S'observa un increment del 5% respecte al qüestionari inicial.

De les que van anar, han anat a sol·licitar: ajudes per lloguer (16,7%), ajudes per aliments (0,8%), ajudes per les filles (0,3%), informació per aturar el desnonament (10,8%), padró (0,5%), pis de lloguer social (28,8%), assessorament en habitatge (26,1%), reallotjament després del desnonament (8,9%), i altres (7,0%: informes d'exclusió residencial, mediació, Mesa d'emergència, advocat d'ofici...).

S'ha fet una bateria de preguntes per avaluar el servei. Els qui han anat valoren el temps d'espera: molt bo (9%), bo (26%), regular (26%), dolent (12%), molt dolent (27%). També es valora la informació clara i adequada com a molt bona (9%), bona (28%), regular (27%), dolenta (11%), molt dolenta (24%). Per finalitzar, es demana una valoració general del servei i s'avalua com molt bo (16%), bo (26%), regular (29%), dolent (11%), molt dolent (25%).

Mesa d'emergència

A continuació s'avalua i s'analitza la valoració de les Meses d'emergència de les persones que han respost el qüestionari de seguiment, de les quals, el 28% de les persones les han sol·licitat i el 68% no. Les persones en risc d'exclusió residencial per trobar-se en situacions de vulnerabilitat i d'emergència econòmica i social poden sol·licitar el reallotjament a la Mesa d'emergències municipal, si l'ajuntament té mesa pròpia, com el de Barcelona; en la resta de casos, a la Mesa d'emergències de Catalunya. La seva funció és valorar i proposar les adjudicacions de les sol·licituds d'allotjament derivades des de les oficines d'Habitatge a Barcelona, i des de Ser-

veis Socials en altres municipis, amb l'objectiu d'evitar l'exclusió social i marginalitat de les famílies que es trobin en situacions d'emergència. De les que van anar a sol·licitar la Mesa d'emergència, el 25% la tenen adjudicada, al 27% els la van desestimar, un 40% encara està en la llista d'espera i un 7% altres motius. Les que estan en llista d'espera, la mitjana de demora és de 12 mesos. És clar que, tot i que una quarta part és d'adjudicació, un 40% en llista d'espera és un mal resultat en termes de cobertura i garantia del dret a l'habitatge de les més vulnerables.

És important a més, destacar que de les persones que van sol·licitar la Mesa d'emergència, un 35% van tenir un desnonament durant el període de valoració de la mesa i un 10% de les persones que figuraven a la llista, és a dir, que ja les havien valorat positivament, van tenir un desnonament en aquest període, a l'espera de l'adjudicació de l'habitatge. Aspecte que reforça la mancança que s'acaba d'assenyalar.

Punts d'assessorament energètic (PAEs)

Pel que fa a la pobresa energètica, en l'enquesta de seguiment s'ha fet valoració dels Punts d'Assessorament Energètic (PAEs) oberts el gener de 2017 per l'Ajuntament de Barcelona [117]. Aquest servei neix amb la intenció d'oferir informació, atenció i intervenció per a les persones sobre els seus drets energètics per tal de poder-los garantir.

A través de l'enquesta s'ha valorat, tant l'assistència i els diferents usos del servei, com la valoració que els usuaris fan dels PAE.

En primer lloc, el 30% de les persones que han respost a l'enquesta de seguiment s'han posat en contacte amb els PAE. Aquesta xifra coincideix amb el percentatge de persones que han respost l'enquesta basal i que manifesten trobar-se en una situació on se sobreposen diversos factors de precarietat energètica. Per tant, l'assistència als PAE de les persones que participen en la PAH i l'APE és satisfactòria, ja que un dels objectius dels assessoraments és posar en coneixement de l'Administració casos encara no detectats perquè aquesta pugui actuar en conseqüència.

En segon lloc, s'analitzen els diferents usos dels PAE, i més de la meitat de les persones que han assistit a les seves oficines han anat a tramitar el

Gràfic 53: Motius pels quals les persones s'han adreçat als PAEs. Font: Elaboració pròpia

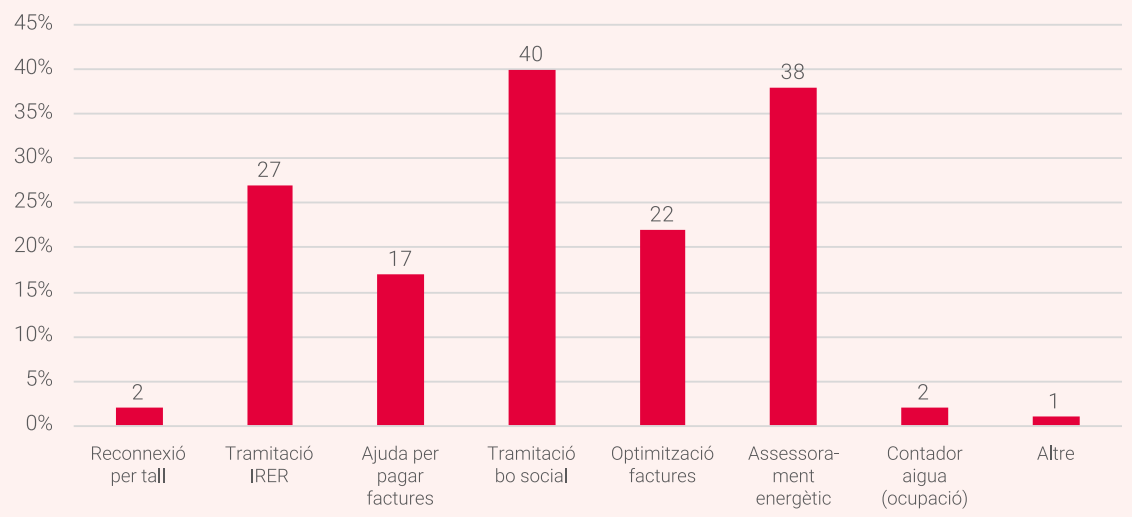

Gràfic 54: Valoració PAEs. Font: Elaboració pròpia

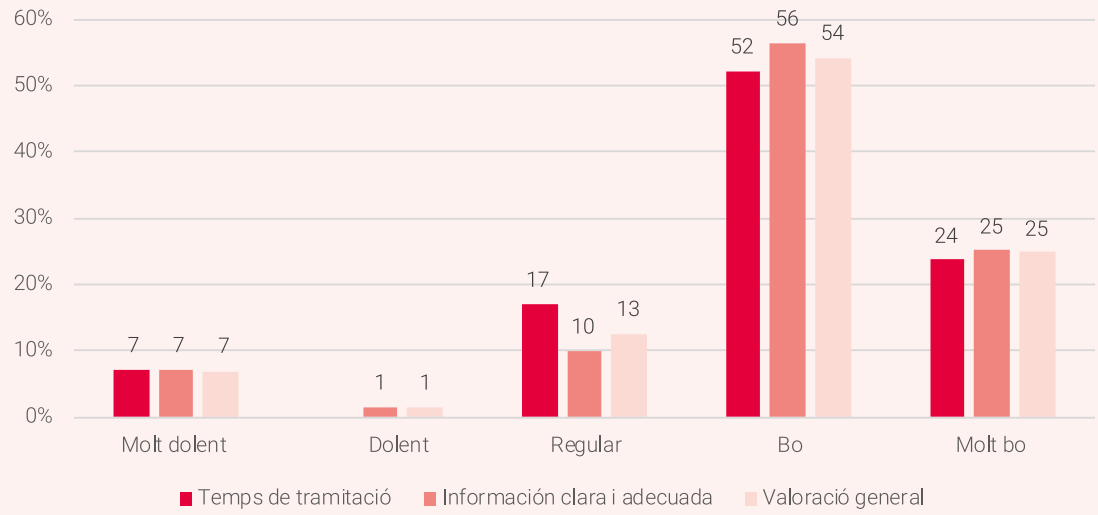

bo social i a demanar assessorament energètic, seguit de sol·licitar l'informe de risc d'exclusió residencial i de demanar el pagament de factures. Els usos més minoritaris han estat demanar la reconnexió per tall o el comptador social d'aigua: només un 3% ho ha sol·licitat.

Per últim, s'ha analitzat la satisfacció amb el servei per part de les persones que n'han fet ús, i el 76% el valoren com a bo o molt bo. Majoritàriament es valora com a bo o molt bo, tant el temps de tramitació com la informació clara i adequada.

Aquests resultats són un indicador de què el servei és útil, i és necessari que l'Administració el mantingui i en faci difusió. A la vegada, també reflecteix la necessitat que existeixi un servei especialitzat en relació amb els subministraments, ja que els Serveis Socials, probablement per saturació i falta de mitjans, no havien pogut fins ara donar resposta efectiva a les situacions de pobresa energètica.

Discriminacions

A través de l'enquesta de seguiment també s'ha volgut analitzar si les persones que participen, tant en la PAH com a l'APE, s'han sentit discriminades, no només per l'Administració sinó també per part de les entitats financeres o les empreses subministradores. Els eixos de discriminació que s'analitzen són en relació amb el gènere, al país d'origen o el fet d'estar ocupant.

El fet de trobar-se ocupant un habitatge és la principal discriminació percebuda per les persones afectades, tant aquella que prové dels actors privats, entitats financeres i empreses subministradores, com la que prové de l'Administració, Serveis Socials, Oficines d'Habitatge i PAE. Les entitats financeres (33%), les oficines d'habitatge (22%) i Serveis Socials (21%) són les que concentren els majors percentatges de persones que s'han sentit discriminades pel fet d'estar ocupant. Malauradament, aquesta és la discriminació més acceptada socialment perquè segueix sent un estigma ocupar un habitatge, en molts casos, reforçat pels mitjans de comunicació i administracions, que han tendit a criminalitzar aquest fet, en lloc de contextualitzar-lo en el context d'emergència habitacional que recull aquest informe i cercar-hi solucions.

Gràfic 55: Persones que s'han sentit discriminades per gènere, país d'origen o situació d'ocupació (% sobre el total de les persones, que van anar per dones, nascuts a l'estranger i/o en situació d'ocupació)
Font: Elaboració pròpia

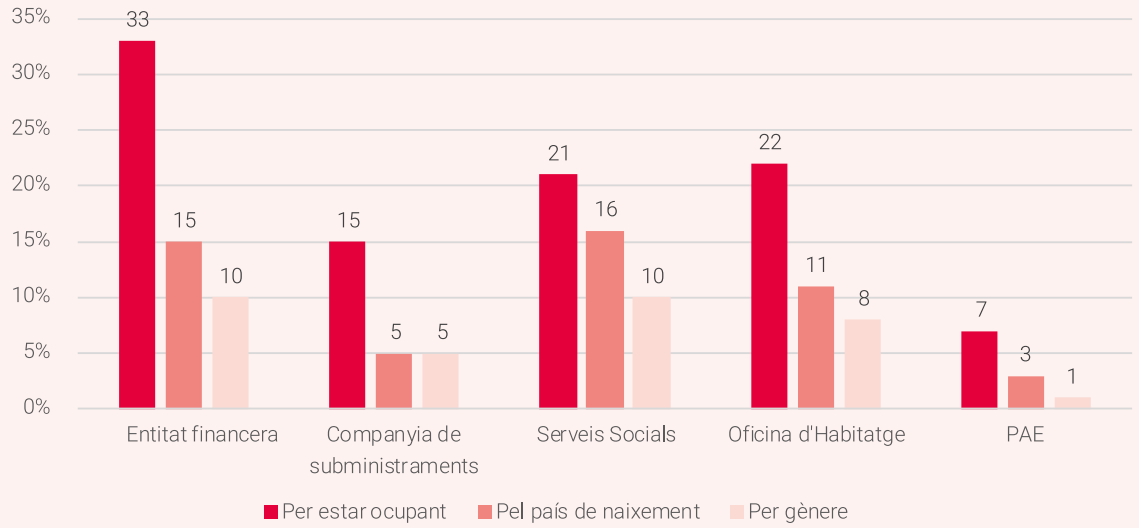

La discriminació per raó de gènere o país d'origen segueix estant present, però és menys percebuda o expressada per les persones afectades. Aquest fet podria deure's que hi ha més consens social sobre que aquests no són motius per a ser discriminat (la qual cosa no vol dir que la discriminació no es produeixi). Així, el percentatge més elevat de discriminació per sexe es concentra en les entitats financeres i Serveis Socials, un 10% en ambdós casos, així com en el cas de la discriminació per país d'origen, on entre el 15% i el 16% de les persones enquestades s'han sentit discriminades per aquesta raó davant aquests dos actors. La menor percepció de la discriminació en aquests eixos de desigualtat i discriminació és senyal que cal posar-hi encara més atenció, precisament perquè les violències masclistes i racistes són sovint les més invisibilitzades i requereixen, per tant, més eines i atenció per a fer-hi front i erradicar-les.

Voski

La Voski té 50 anys, és d'Armènia i fa 26 anys que viu a Barcelona al Districte de Nou Barris al Turó de la Peira. Quan es va separar de la seva parella l'any 2000, va llogar un pis per ella i la seva filla a prop d'on viu actualment. Va començar pagant 45.000 pessetes pel lloguer, i finalment va haver de marxar a l'actual pis perquè li van pujar molt el lloguer i no podia fer-hi front. El 2010 va llogar el pis on viu actualment, on pagava 650 € al mes. Tota la finca és del mateix propietari. Actualment viu amb la seva filla major d'edat, de 23 anys, i amb 2 gats. Ha treballat durant tota la vida cuidant a gent gran, menors i també netejant. L'última feina que va tenir va ser en una empresa de neteja on va estar 10 anys fins al 2017 que es va haver d'operar. El seu sou era de 900 €/mes.

"Desde 1995 hasta el 2017 he trabajado sin parar, tenía muchas responsabilidades y estaba sola". Va tenir un problema de salut, primer la van operar del braç, i el 2017 del genoll. La recuperació va ser lenta i no va anar bé, a partir de llavors no ha pogut tornar a treballar: "Cuando salí del quirófano, salí ya con la invalidez". La Voski va preveure que amb l'operació tindria una davallada temporal d'ingressos; es va dirigir a Serveis Socials i va parlar amb el propietari a la recerca d'alguna solució amistosa per poder continuar a casa seva i buscar una solució per pagar el lloguer, abans que tingués el problema. Tant de Serveis Socials com la propietat li van dir que no es preocupés que arribarien a algun acord.

"Llamé al propietario al cabo de un mes de la operación para llegar a un acuerdo para ver cómo hacía frente a los gastos, pero me dijo que ya me había denunciado. Un mes pasó, solo un mes". Li va arribar la demanda cap al març de 2017, i en dirigir-se al jutjat per sol·licitar l'advocat d'ofici es va trobar amb una amiga que la va ajudar a tramitar advocat d'ofici i la va redirigir a la PAH. "Era verano cuando tuve el juicio, iba en muletas aún, no estaba recuperada de la operación y me tenía que enfrentar a esto yo sola. Mi amiga me dijo que tenía que ir a la PAH, que fuera en septiembre porque en agosto estaban cerrados, y me dió la dirección".

La Voski va arribar a la PAH de Barcelona en setembre del 2017. Va assistir a una reunió d'assessorament col·lectiu i li van agafar les dades del seu desnonament. Ens comenta que estava molt confosa, no entenia gaire la dinàmica de l'assemblea i estava molt bloquejada i amb por perquè es veia que estava a punt de perdre la

"Yo nunca he estado sola, he estado con la PAH"

“Me empoderé, me quité el miedo y obtuve el apoyo y el amor”

seva casa. “Yo decía ¿quién es esta gente? ¿Qué va a pasar aquí? Estaba tan bloqueada que no iba a las reuniones o iba a muy pocas, hasta que un día yo tenía el desahucio y me llamó José Antonio y me preguntó que qué me pasaba”. Dies abans del desnonament la Voski estava espantada, amb por i bloquejada i no sabia què fer. “Tenía miedo”. El dia del desnonament la PAH va convocar al desnonament i aquest es va aturar. “El día del desahucio había mucha gente, la PAH estaba conmigo. Nunca lo voy a olvidar, no me dejaron sola, me sentí apoyada y pararon el desahucio. ¡Qué alegría!”. Des del primer desnonament aturat en porta, la Voski va veure que no estava sola i va deixar la por a banda i va començar la seva lluita personal per no quedar-se al carrer i aconseguir un lloguer social. Ens explica que la PAH li ha donat molt suport. “Yo fui entonces más a la PAH, me empoderé, me quité el miedo y obtuve el apoyo y el amor”. La Voski ha tingut 6 desnonaments i 2 oberts; tots es van poder aturar, ja sigui per escrits al jutjat, per accions i/o convocant a aturar-los a la porta. “Muchos acompañamientos, muchas acciones… buscando también otras alternativas como la Obra social por si no parábamos el desahucio, ya que no había la Ley 24/2015”. La Voski ha negociat amb el seu propietari en cerca de solucions, collant per totes les vies: PAH, Administració... En el primer desnonament obert es va fer una acció i es va aconseguir obrir una via de negociació amb la propietat ENTO SL. Des de l’Oficina d’Habitatge es va plantejar a la propietat eixugar tot el deute a canvi de posar el pis en la bossa de lloguer de Barcelona i que la Voski continués en el pis amb un lloguer més baix del mercat; el propietari va acceptar però quan va arribar l’hora de formalitzar-ho tot, es va tirar enrere i va tornar a decretar un nou desnonament obert per a la família.

Quan es va recuperar la Llei 24/2015, la Voski va agafar forces per aconseguir el lloguer social del seu habitatge: “Con la PAH hicimos una gran acción a la propiedad porque no cumplía con la Ley 24/2015, y pedíamos el alquiler social porque la propiedad no lo cumplía, y así conseguimos firmar el alquiler social durante 7 años”. I el va aconseguir després de 2 anys de lluita. Com diu la Voski: “con la PAH se consigue todo, sí se puede”. La Voski va signar el seu lloguer social el desembre del 2019 per 7 anys, de 176 €, més despeses de porteria.

Durant aquests 2 anys que ha participat en la PAH per resoldre el seu cas, també ha participat en l’APE. Va arribar amb por, sense idea dels seus drets, i a part de resoldre el seu cas, s’ha involucrat en comissions i altres entitats com l’APE, acompanyant a altres persones a Serveis Socials i assessorant els dilluns en temes de lloguer. “Me encanta ayudar a otras personas, la unión hace la fuerza. He parado junto a la PAH muchos desahucios. Con la PAH yo aprendí a negociar, y a negociar con propietarios. También, como me conocen las asistentas, he ido a acompañar a muchas personas a Servicios Sociales de Nou Barris. Me he movido mucho”. També posa èmfasi en la samarreta que s’ha posat moltes vegades: “cuando te pones la camiseta y te vas a hablar, ya cuando entras, todo tiene solución. Te tratan diferente. La gente viene bloqueada y luego se empodera”. Ens recorda una cosa que per ella és molt important: “yo nunca he estado sola, he estado con la PAH. La PAH da herramientas, tiene que existir siempre, ya que los problemas siempre existirán”.

4.6. Resolució de casos i empoderament

En aquest apartat s'analitza el pas de les persones enquestades per les entitats PAH i APE. Per una banda, s'avalua el resultat obtingut de resolució del cas, i per altre costat també s'analitza la implicació de la persona en les entitats, el seu aprenentatge i efecte en la salut, aspecte poc investigat de forma analítica a casa nostra als cicles de mobilització vinculats al dret a l'habitatge i l'energia, posteriors a la crisi del 2008. Aquesta anàlisi es fa a partir de les respostes del qüestionari basal i de seguiment, i és una de les novetats d'aquest informe respecte als anteriors.

4.6.1 APUNTS GENERALS DE RESOLUCIÓ DE CASOS D'HABITATGE

De les 252 persones que van respondre el seguiment, en línies generals el 4% van respondre perquè tenien problemes específics de subministraments, el 78% d'habitatge i un 19% compartien el doble problema, posant de manifest com la inseguretat residencial engloba l'accés als subministraments. De les persones amb problemes d'habitatge i subministraments, el 40% té problemes relacionats amb el lloguer, el 29% relacionat amb les hipoteques, el 25% amb l'ocupació. Aquestes dades van en línia amb les del qüestionari basal. Hi ha una petita sobrerepresentació de persones amb problemes d'hipoteca (29% enfront del 26% a la basal), i una lleu infrarepresentació de persones amb problemes relacionats amb el lloguer o que ocupen. Es valora que això podria estar relacionat amb el fet que des del procediment judicial i, per tant, també amb la negociació relacionada amb qüestions hipotecàries, requereixen un temps major i, per tant, les persones amb problemes hipotecaris "es queden" en la PAH més temps.

Gràfic 56: Persones que han canviat d'habitatge o no en el període 2017-2020 (%) Font: Elaboració pròpia

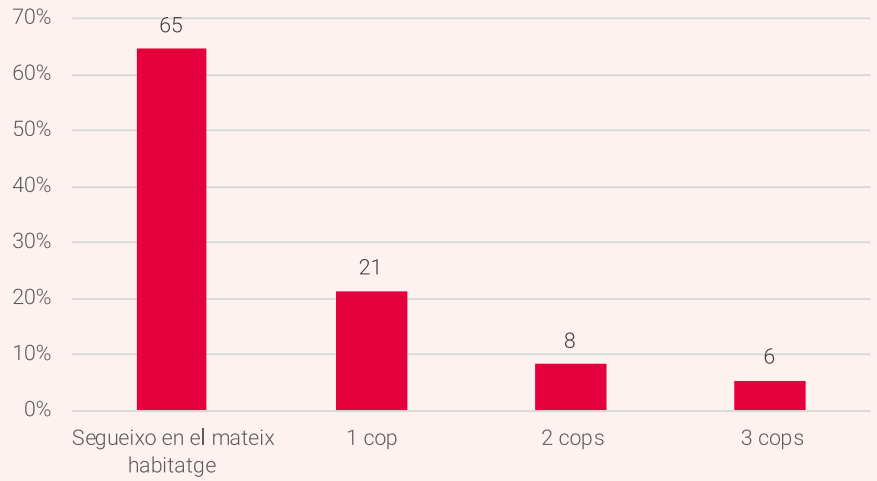

Gràfic 57: Motius pel canvi d'habitatge (%) Font: Elaboració pròpia

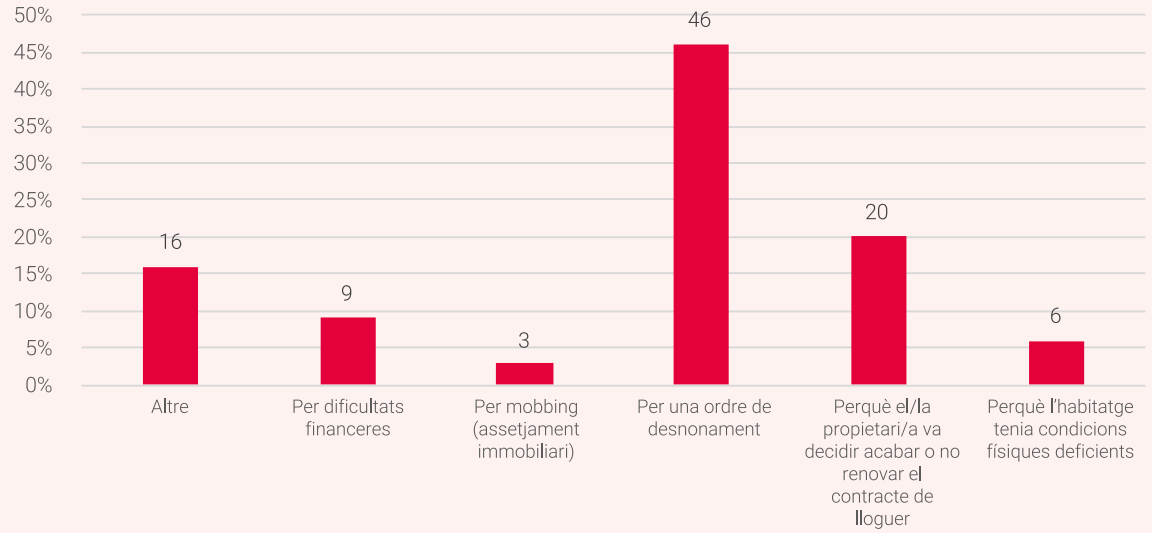

De les persones que van respondre el qüestionari de seguiment, el 21% van canviar de casa almenys una vegada, un 8,3% dues vegades i 5,5% tres vegades. Cal posar èmfasi en el fet que el 65% dels casos segueix en el seu habitatge, posant de manifest que les negociacions i el pas per la PAH ha possibilitat que mantingui el seu habitatge, punt clau per arribar a resolucions de lloguers socials i evitar així la pèrdua de l'habitatge.

El 46% dels que van canviar de casa ho van fer per ordre de desallotjament. El 20% perquè el propietari no volia renovar el contracte d'arrendament, un 9% per problemes econòmics, un 3% per *mobbing* immobiliari, un 6% perquè la casa no estava en condicions adequades i un 16% per altres motius. És important correlacionar la resolució dels casos de les persones enquestades amb la valoració que s'ha fet dels serveis de l'Administració. En general, les valoracions són bastant negatives i s'associen a la manca d'alternativa habitacional i mediació per part de Serveis Socials i/o les Oficines d'Habitatge en els casos.

El 10% de les persones que s'han traslladat de

Gràfic 58: Règim de tinença de les persones enquestades en el qüestionari de seguiment (%) Font: Elaboració pròpia

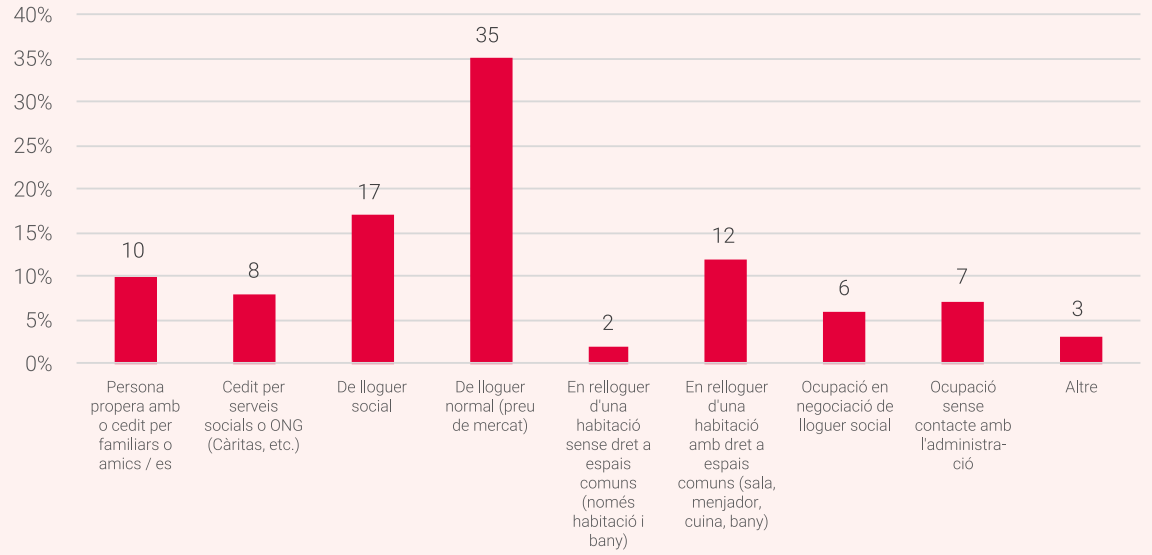

casa viuen ara amb la família o els amics, o en una casa posada a disposició de la família o amics. Un 8% en una casa posada a disposició per Serveis Socials o ONG, un 17% amb un lloguer social, un 35% en una casa llogada a preu de mercat, un 12% ha llogat una habitació i té accés a espais comuns, i un 13% ocupen (el 7% sense contacte amb l'Administració, mentre que el 6% estan negociant un lloguer social). Cal remarcar com l'accés a habitacions ha augmentat significativament entre les participants de la PAH, on els anteriors informes no comptàvem amb aquesta variable i que el 2020 les persones que hi participen i estan allotjades en habitacions arriba al 12%. Sorprèn també que, essent persones amb baixos ingressos, s'hagin hagut de traslladar en habitatges de lloguer a preu lliure, fet que posa en relleu la manca quasi endèmica d'habitatge assequible a casa nostra i la falta de resposta adequada per part de les administracions.

Atesa la propietat dels habitatges on viuen les persones que han contestat el qüestionari de seguiment, resulta que el 31% són d'un banc, el 20% d'un gran tenidor o fons voltor i un 31% d'un particular, és a dir, de persona física. A més a més, el 9% de les enquestades han respost que viuen en un habitatge de l'Administració pública o Serveis Socials, només el 2% és propietari/a, el 2% no sap i el 5% té una altra propietat. Aquesta distribució de la propietat és un reflex de com és la distribució a la ciutat. En l'informe publicat per l'Observatori Metropolità de l'Habitatge de Barcelona (OMHB) [118] s'analitza el parc d'habitatge de la ciutat, on es detalla que la gran majoria de propietàries del parc són persones físiques en un 84,6%, un 10,7% són persones jurídiques, un 1,6% administracions públiques i un 1% altres propietaris. El mateix OMHB, arran el Reial Decret-Llei 11/2020, de 31 de març, on s'estipula que grans tenidors són persones jurídiques i físiques amb més de 10 habitatges els propietaris, recalcula les dades publicades i afirma que el 17% del parc està en mans de grans tenidors (propietaris de més de 10 habitatges). No obstant això, és possible que si distingim segons si el parc és de lloguer o de propietat, molt possiblement els grans tenidors tinguin més pes, tendència que es detecta als nostres resultats.

Quan es demana a les enquestades aprofundir sobre la propietat, es detalla que els bancs que són propietaris de l'habitatge on viuen les enquestades són: BBVA - CX (21%), CaixaBank (21%), Bankia (11%), Banco Sabadell (11%), Banco Santander (5%), Abanca (4%), UCI (4%), NS (4%), Altre (20%). En referència als grans teni-

Gràfic 59: Propietat de l'habitatge en què viuen les persones enquestades en el qüestionari de seguiment (%) Font: Elaboració pròpia

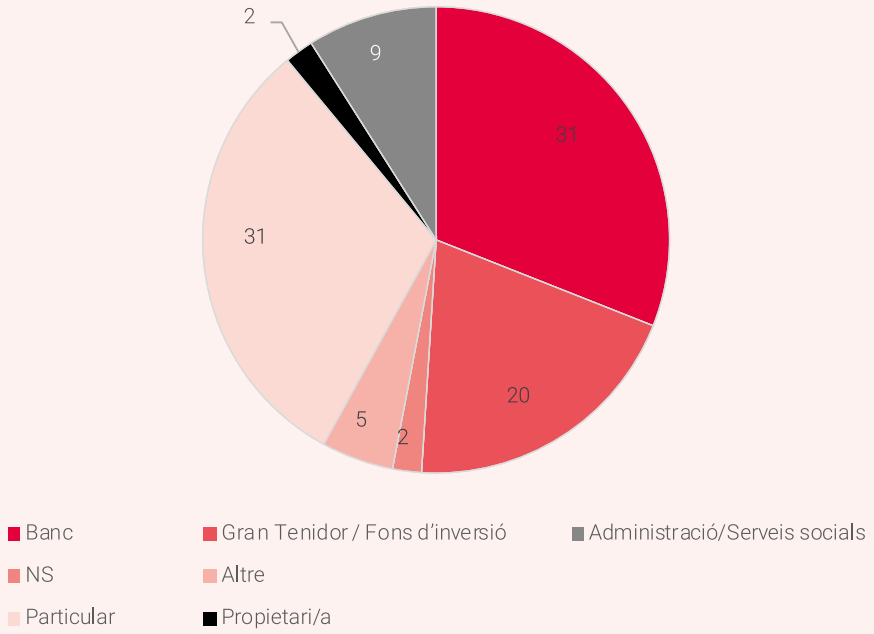

dors o fons voltor que no són entitats financeres, els majoritaris són: Blackstone (14%), Cerberus (2%), gran tenidor persona física (2%), altres (65%), NS (12%). S'ha de posar el focus en el 65% de les respostes que detallen que són "altres" les propietàries dels habitatges. En aquest cas, tal com s'ha vist anteriorment, hi ha, per una banda, opacitat en saber qui és la propietat de l'immoble, i per altra, desinformació, establint un fals mite que la propietat majoritària del parc de Barcelona és de petits propietaris i, com s'ha vist una vegada aplicat algun indicador de correcció, aquesta xifra es va desmuntant. Un dels problemes que les persones que participen en la PAH s'han trobat en el procés de negociació amb la propietat, és el desconeixement de si les persones físiques propietàries són petits o grans tenidors, és a dir, si acumulen més de 10 habitatges segons el Reial Decret-llei 11/2020, de 31 de març, més de 15 habitatges segons el Decret Llei 17/2019, de 23 de desembre, o bé més de 5 habitatges segons el criteri de la PAH. Val a dir, que cal unificar criteris i establir un barem just i social que avantposi la funció social de l'habitatge. Aquest fet se "soluciona" parcialment anant al registre de la propietat i demanant l'índex de propietats amb un cost per la persona afectada. Un fet que a més de suposar un cost per l'afectada, dilata en el temps la negociació i carrega la responsabilitat de justificar que la propietat és un gran tenidor a la part més vulnerable del procés judicial. Alhora s'afegeix la complexitat de noves pràctiques dels "falsos petits propietaris", que és comprar els seus habitatges a nom de persones físiques o de "noves societats immobiliàries" que no acumulin més de 15 habitatges, per no ser gran tenidor segons la definició de la normativa catalana. Llavors és cabdal per una banda tenir una bona diagnosi de la propietat del parc accedint a les dades de cadastre o registre de la propietat de forma transparent i gratuïta, i per altra banda, disposar mecanismes de resposta preventius. Actualment es tracta majoritàriament el problema habitacional quan ja existeix un procés judicial obert, o fins i tot amb una ordre de desnonament, com és el cas de la Mesa d'emergència, en comptes de preveure el problema i evitar així la vivència traumàtica a la família, com s'ha vist a l'apartat 4.4 del present informe.

Amb el qüestionari de seguiment s'avalua també si hi ha un canvi en la distribució de residència de les persones enquestades. S'observa un petit èxode cap a les perifèries, tant de barris de Barcelona com de ciutats de l'àrea metropolitana. En concret, hi ha un descens del 72% al 68% en la ciutat de Barcelona, del 14% al 13% a l'Hospitalet, i un 15% de les enquestades manifesten haver canviat a un altre municipi. Un 2% està a Badalona, un 1% a Sant Adrià de Besòs, i un 1% a Santa Coloma de Gramenet que s'ha mantingut.

Pel que fa a la ciutat de Barcelona, s'observa com les persones enquestades s'hi han distribuït en barris, tant de Nou Barris i Sant Andreu com de la Marina de la Zona Franca. En la Figura 14 es detalla clarament quina ha sigut la diferència de distribució per barris.

Aquest fenomen es pot relacionar a algunes casuístiques interrelacionades. En primer lloc, per la poca oferta de lloguer disponible a preus assequibles i/o socials. Com s'ha vist i així ho demostren les 9000 llicències de pisos turístics (sense comptar amb els que no tenen llicència), molts propietaris d'habitatges a la ciutat de Barcelona s'han enfocat a un ús exclusiu turístic, deixant fora aquests habitatges per a l'ús residencial, i per efecte, contribuint a l'alça de preus del lloguer. En segon lloc, la bombolla de lloguer, que des de fa anys els moviments socials i la ciutadania estan alertant que ocasiona desnonaments invisibles i visibles. El lloguer mitjà a Barcelona a 2019 s'ha incrementat a gairebé 1000 euros mensuals (978,8 €), el que impossibilita a moltes famílies accedir a un habitatge a la ciutat. Aquest fet no és aïllat de capitals de província, sinó que s'ha estès a les primeres ciutats de la corona metropolitana com a Hospitalet, que també ha vist incrementat en els últims anys el preu del lloguer a 697 € [119] mensuals. En tercer i últim terme, la gentrificació ha provocat un augment del cost en l'accés a l'habitatge a la ciutat de Barcelona, i en particular als barris més cèntrics, expulsant a les veïnes a barris més perifèrics, com s'observa en el mapa anterior de les persones que han participat en el present informe. Cal destacar que no s'ha fet una anàlisi exhaustiva de distribució per resolució del problema habitacional i s'ha analitzat el global de les enquestades. És a dir, que s'ha avaluat el canvi geogràfic però no la propietat residencial

Figura 14: Variació en la distribució per barris de les persones enquestades en el qüestionari de seguiment. Font: Elaboració pròpia

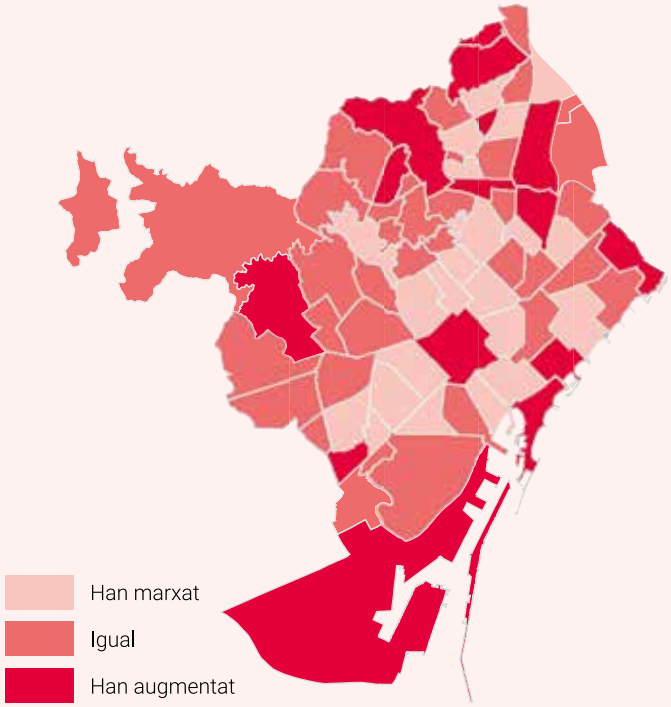

(pensió-alberg, lloguer social gran tenidor, habitatge de l'Administració pública, lloguer de mercat...).

Les persones enquestades s'enfronten a les despeses domèstiques amb dificultat o molta dificultat, concretament el 39% amb gran dificultat, el 31% amb dificultat i el 14% amb alguna dificultat. El 35% té deutes. El deute hipotecari de mitjana és de 210.455 €, el de lloguer 45.877 € i el d'ocupació 16.830 €. Aquest fet demostra com la situació de pèrdua de l'habitatge té associada intrínsecament una condemna a l'exclusió social, originant uns deutes inassumibles per a les famílies, que ni tan sols aconseguint un lloguer social no podran remuntar les seves vides si no es posen en marxa mecanismes de condonació de deutes i/o de segona oportunitat per a aquests casos.

Resolució casos hipoteca

Dels diferents casos del qüestionari inicial, el 32% volia una dació en pagament, un 41% un lloguer social, un 15% una condonació del deute i un 12% una quita. El 31% dels casos asseguren haver iniciat ja una negociació amb l'entitat bancaria prèviament, abans de participar en la PAH. El 68% de les persones amb problemes hipotecaris estan encara en procés de negociació del seu deute amb l'entitat financera. La dació en pagament i/o condonació de deutes hipotecaris s'ha vist dificultada per manca de legislació proteccionista en matèria de deutors hipotecaris, o millor dit, degut a la impugnació de l'articulat de la Llei 24/2015 que resolia el sobreendeutament, respecte del qual qual no es va aixecar el recurs d'inconstitucionalitat i que, per tant, no ha estat operatiu per afavorir negociacions i solucions que extingeixin els deutes. També es manifesta en el qüestionari inicial que en el 66% dels casos també resta una solució habitacional de les fa-

Gràfic 60: Resolució deute de casos hipotecaris (%). Font: Elaboració pròpia

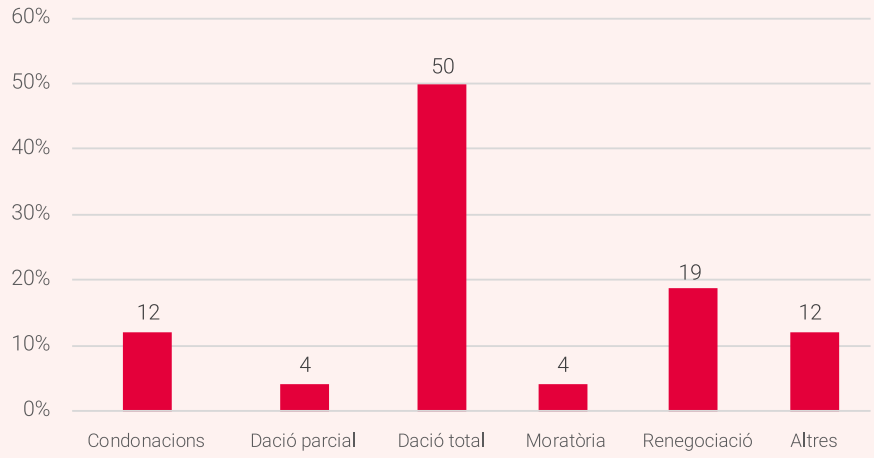

mílies.

En el qüestionari de seguiment s'avalua la resolució dels casos hipotecaris, tenint present els objectius inicials de les persones que han participat en l'informe amb problemes hipotecaris. De les persones que han respost l'enquesta de seguiment amb problemes d'hipoteca, el 36% han resolt el cas i el 64% encara estan en vies de resolució. Les resolucions de deute han estat: (12%) condonacions, (4%) dació parcial, (50%) dacions totals, (4%) moratòria, (12%) altres: en blanc, espera de negociació i venda d'habitatge per pagar el deute, i (19%) renegociacions. Es pot observar com després de la crisi hipotecària, els bancs encara no resolen les situacions d'impagament d'hipoteca de forma àgil i amb garanties, evidenciant que falten eines per protegir a les consumidores davant les entitats financeres i posar en marxa mecanismes de segona oportunitat eficients.

De les resolucions judicials d'habitatge en els casos de les persones amb problemes hipotecaris, ha estat divers: el 17% han executat l'hipoteca i els han desnonat, el 10% estan pendents d'execució, un 17% tenen el procediment suspès, un 17% tenen el procediment suspès i associen el fet a la contribució de la PAH, un 7% encara no té judici i un 31% es troba en una altra situació.

Per acabar, s'analitzen les solucions d'habitatge

Gràfic 61: Resolució judicial de casos hipotecaris (%). Font: Elaboració pròpia

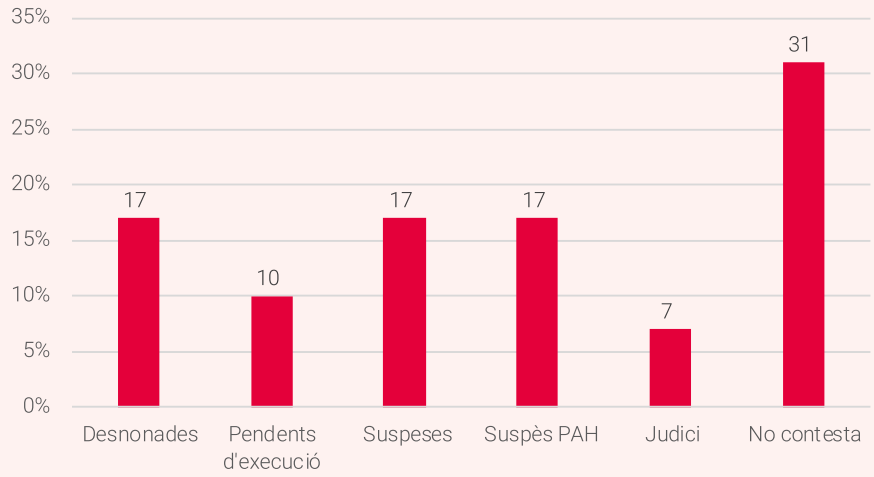

Gràfic 62: Resolució habitacional de casos hipotecaris (%). Font: Elaboració pròpia

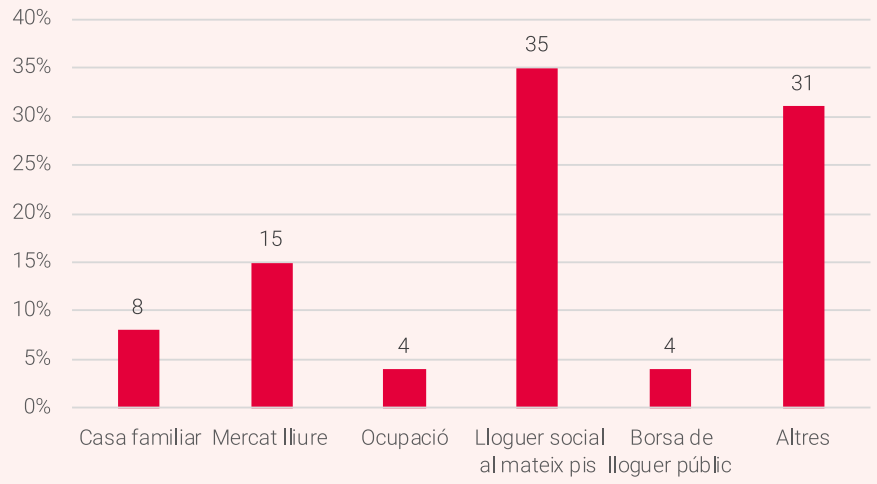

o habitacionals de les persones enquestades en el qüestionari de seguiment que consideren el seu cas resolt. En aquest cas, la resolució habitacional ha sigut la següent: un 8% han anat a casa de familiars, un 15% al mercat lliure, un 4% han ocupat, un 35% han aconseguit un lloguer social del banc al mateix pis, un 4% han accedit a la borsa de lloguer públic, un 4% han respost en blanc i un 31% ha respost "altres" (lloguer social immobiliària, esperant lloguer social, una caravana a un terreny que té...).

Els lloguers socials són de 30 a 251 €. Els anys de lloguer social han estat: 1 ha firmat un lloguer d'1 any, 9 de 3 anys, 4 de 4 anys, 5 de 5 anys i 7 de 7 anys.

S'ha demanat una puntuació de la satisfacció dels resultats obtinguts en cada cas personal i el resultat ha estat de mitjana un 6,4.

Els resultats obtinguts es complementen amb vàries observacions que es consideren necessàries per entendre els resultats. Per una banda, les persones que resten per resoldre el seu cas (64%) posen de manifest que les eines per arribar a solucions amb les entitats financeres encara disten molt de ser eficaces i àgils, produint, com s'ha vist, desnonaments i que les mateixes famílies hagin de buscar solucions habitacionals, quan existeixen normes que obliguen als privats a oferir obligatòriament un lloguer social. La lectura que es fa, i que ja s'ha explicat en els anteriors capítols és que, d'una banda, fins al febrer del 2019 no es tenia cap eina jurídica per protegir als afectats per la hipoteca i obligar les entitats financeres a oferir un lloguer social, evitant així el desnonament; i per altra banda, que ha existit un canvi en les directrius de les entitats financeres a no resoldre casos d'afectats, mentre es venien els pisos a altres actors immobiliaris. Un cop recuperada la Llei 24/2015, s'ha d'avaluar el seu abast i poder treure dades més concloents de com les administracions estan utilitzant les eines per buscar solucions de manera efectiva. El dia d'avui no es té constància que l'Ajuntament de Barcelona o un altre municipi o Generalitat hagi sancionat a entitats financeres per l'incompliment de la norma, mecanisme principal per garantir-ho. Per altra banda, en els que manifesten haver resolt el seu problema, és a dir en el 36% dels casos, s'han aconseguit de manera majoritària lloguers socials i dacions totals de deute, fet que corrobora que el pas per la PAH coadjuva a què les persones s'empoderin i coneguin els seus drets per aconseguir millors resultats al seu problema, tal com s'avaluarà més endavant.

Resolució lloguer

Com s'ha vist en els apartats anteriors i amb les entrevistes, la problemàtica del lloguer engloba els lloguers a preu de mercat, aquelles famílies que han vist disminuïts els seus ingressos i que no poden continuar pagant el seu lloguer, i les que poden continuar pagant el lloguer però els seus contractes finalitzen i la propietat els incrementa substancialment la mensualitat, com s'ha vist en els apartats anteriors. També s'inclouen aquí els lloguers socials, és a dir, famílies que en el seu dia van poder resoldre el seu problema hipotecari signant un lloguer social i que ara retornen a la PAH perquè la seva situació continua essent precària i un cop arribada a la fi del contracte es veuen abocades a reviure el procés de desnonament, aquest cop de lloguer, perquè no poden accedir al mercat lliure i la propietat es nega a renovar els lloguers socials. Ho demostren les dades del qüestionari basal, on el 85% de les enquestades estan en fase de resolució, un 11% dels casos abans d'iniciar l'enquesta de seguiment (gener 2020) va aconseguir un lloguer social, un 1% va anar a casa d'amics o de familiars, i un 2% va llogar al mercat lliure.

En el qüestionari de seguiment, dels 100 casos de lloguer el 18% tenia lloguer social de banc i el 80% de mercat. El 36% consideren que han resolt el cas, contra el 64% que no. S'analitzen a continuació aquestes resolucions en detall.

Les persones que han respost que la seva situació s'ha resolt, ho han fet de forma molt diversa: un 3% ha acabat en casa d'amics, un 6% ha emigrat, un 3% en casa de familiars, un 22% ha llogat al mercat lliure, un 3% ha ocupat, un 25% ha optat per altres opcions (com ara és propietari, lloguer del banc subvencionat, amb ajuda per pagar el lloguer, li renoven el contracte...), un 3% està en un reallotjament temporal per part de l'Administració, un 14% segueixen al mateix pis amb lloguer social del banc, un 3% en un habitatge públic de la borsa de lloguer i un 9% en un habitatge públic de la Mesa d'emergència.

Els que tenen lloguer social del banc paguen uns 244 € de mitjana i la duració de mitjana del contracte de lloguer social és de 4 anys.

També s'ha realitzat una pregunta de grau de satisfacció dels resultats i han puntuat de mitjana 5,7. Aquesta valoració posa de manifest que, per una banda, cal implementar mesures per fer front a la situació de pèrdua d'habitatge de lloguer perquè les famílies tinguin més eines per evitar aquestes situacions, a l'hora que cal més temps per poder analitzar els efectes dels canvis legislatius implementats el 2019, amb l'ampliació de la Llei 24/2015 i totes les mesures que s'assenyalen al capítol 2 i 3 d'aquest informe.
En aquest apartat de resolució de casos de lloguer es vol posar èmfasi en dos punts claus per

Gràfic 63: Resolució habitacional de casos de lloguer (%). Font: Elaboració pròpia

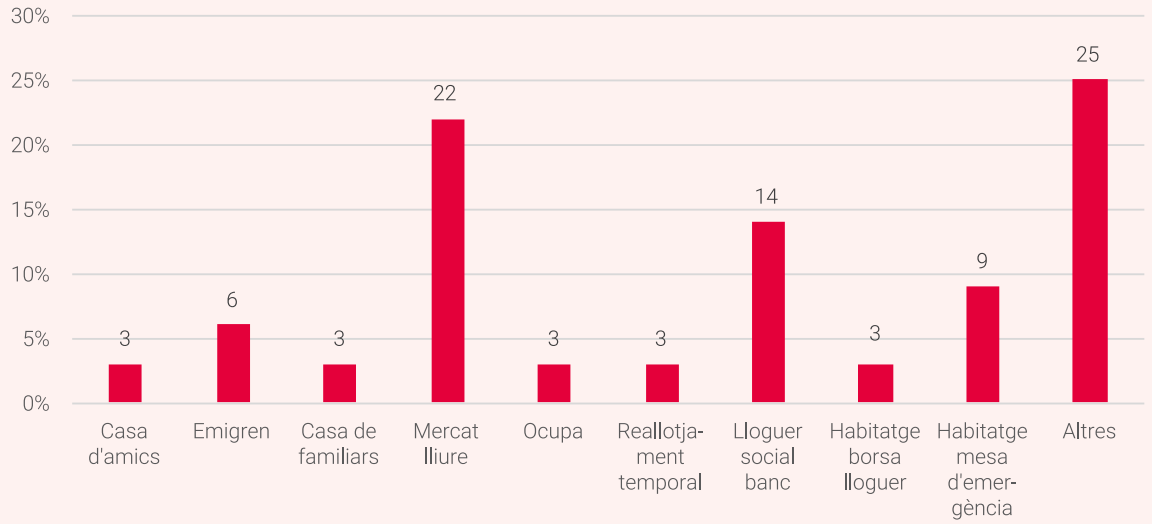

entendre la importància de guanyar temps durant el procés judicial i buscar solucions preventives al desnonament durant el període de l'informe. En primer lloc, del 64% de les persones que estan en vies de resoldre el seu cas caldrà fer un seguiment exhaustiu en els propers informes per avaluar els canvis legislatius en matèria de protecció de les llogateres explicades en l'apartat 3. Es considera que en els transcurs dels següents mesos es veuran canvis significatius de tendència, per passar a signar més lloguers socials i a una major protecció de les llogateres en habitatges de grans tenidors. Per altra banda, i no menys important, un 36% d'aquests casos en via de resolució són processos judicials oberts per petits propietaris. Aquests casos s'han vist incrementats els darrers anys en les assemblees de la PAH i denoten, per una banda, que la crisi habitacional és profunda i arriba a tots els propietaris per la manca de recursos de les famílies llogateres, i alhora, que els petits propietaris s'han sumat a l'alça de preus promoguts per agents especuladors. La diferència és el resultat per a la família llogatera, per una banda, com s'ha vist anteriorment; ara els grans tenidors tenen una responsabilitat amb la societat per evitar desnonaments de famílies vulnerables, oferint un lloguer social en l'habitatge, però els petits propietaris no tenen aquesta obligació i recau en l'Administració, que té el deure de garantir el reallotjament adequat en les Meses d'emergència que, com s'ha vist, estan saturades i tenen poca sortida. Així, en els casos de finalització de contracte o impagament de lloguer de petit propietari, es detecta un coll d'ampolla a l'hora de reallotjar a les famílies, on el que hauria de primar són mecanismes preventius i d'obligació també a aquests propietaris. Aquests han de ser mecanismes d'ajuda per eixugar deutes i ajudar les famílies a arribar a pagar el seu lloguer puntualment mentre es treballa per fixar topalls de renda, com en altres països veïns, avantposant la funció social de l'habitatge als beneficis econòmics de rendibilitat.

Resolució ocupació

Pel que fa als casos de les persones que es van apropar a la PAH sense títol habilitant en el seu habitatge, s'analitza l'estat de la seva situació en el qüestionari de seguiment. Per una banda, quin és l'estat de la seva situació habitacional, i per altra banda la valoració que fan d'aquesta.

Pel que fa a les persones que a l'enquesta inicial van manifestar que el 65% estaven empadronades a la llar, davant el 35% que no ho havien fet, no es considera que hi hagi un problema específic en la ciutat de Barcelona a l'hora d'accedir al padró de les persones sense títol habilitant,

Gràfic 64: Resolució habitacional de casos d'ocupació (%). Font: Elaboració pròpia

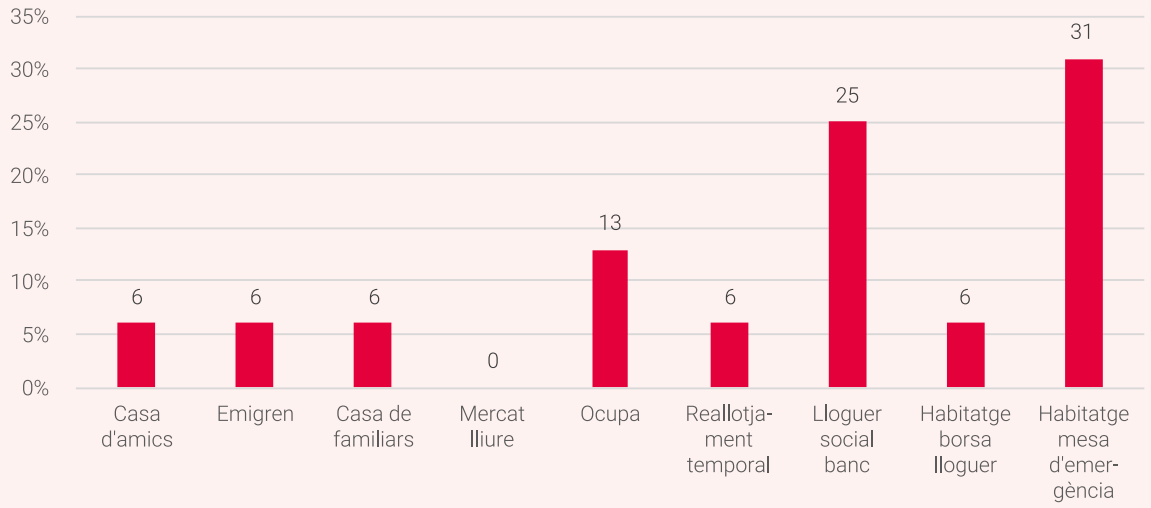

segons les vivències de les persones de la PAH manifestades en les assemblees.

De 63 casos que han respost el qüestionari de seguiment d'ocupació, el 25% consideren que han resolt el cas i el 75% consideren que no. De les solucions aconseguides es destaca: un 6% de persones han anat a casa d'amics, un 6% ha emigrat, un 13% ha tornat a ocupar, un 6% està en un reallotjament temporal per part de l'Administració, un 25% al mateix pis amb lloguer social del banc, un 6% en habitatge públic de la borsa de lloguer, i un 31% en un habitatge públic de la Mesa d'emergència. Del lloguer social del banc, la mitjana de la quota és de 125 euros i durada de 2,5 anys. La satisfacció dels resultats amb les persones d'ocupació ha sigut d'un 7,4 de mitjana.

Cal analitzar la resposta habitacional donada; per una banda, hi ha un volum significatiu de resolucions per accés a la Mesa d'emergència, ja que com s'ha vist amb anterioritat, fins al 23 de desembre de 2019 -data d'ampliació de la Llei 24/2015 a través del RDL 17/2019-, era l'únic mecanisme legal que es tenia per a les famílies vulnerables en risc d'exclusió residencial ocupant. Per altre cantó, s'ha de posar en relleu, doncs, que la mediació i treball que realitza la PAH per aconseguir un lloguer social (un 25% dels casos resolts) negociant directament amb la propietat, no solament és possible sinó que és totalment necessari, motiu pel qual es proposa el foment de normes i polítiques públiques en aquest sentit; com s'ha vist al qüestionari basal, el 78% la propietat en els casos d'ocupació era un gran tenidor. No es vol tampoc passar per alt que, sovint, la sortida a un desnonament d'ocupació és la mateixa ocupació, posant de manifest la manca d'alternatives que existeixen per a les persones que es troben en aquesta situació. Tal com es detalla a l'apartat 4.2.3, el 14% ja provenen d'una altra ocupació, dada que corrobora que el problema es cronifica per manca de respostes a la majoria de municipis, alhora que s'invisibilitza i estigmatitza, sense fer front a la magnitud del seu abast.

Tal com s'ha vist en els casos d'hipoteca i lloguer, pels casos d'ocupació es repeteix la tendència de l'existència d'un gran volum de persones que estan en vies de negociació amb la propietat per aconseguir un lloguer social. Cal remarcar que aquest fet en si ja és un avanç en la protecció de drets perquè s'aconsegueix, d'una banda, interlocutar amb la propietat per arribar algun tipus d'acord, i de l'altra banda, com es veurà al següent apartat, aturar els desnonaments evitant que la persona perdi la seva llar, i més temps per aconseguir una solució. Val a dir, que l'enfocament esbiaixat del fenomen de l'ocupació per part d'alguns mitjans, com s'ha mencionat anteriorment, ha generat dificultats per obtenir dades del problema, i en molts casos dificulta que es prenguin mesures més valentes a l'hora de protegir les persones que es troben en aquestes situacions, ja que s'ha associat el fenomen amb problemes de convivència i fins i tot delictes. En aquest estudi es reafirma que el 74% de les dones del qüestionari basal van accedir a un habitatge via ocupació, i el 38% d'aquestes ho feien amb fills/es a càrrec, posant de manifest que les dones són majoritàriament les que han accedit a un habitatge sense títol habilitant per falta d'ingressos i la impossibilitat d'accedir a un lloguer de mercat. Aquest fet posa en el punt de mira la falta de protecció de drets dels col·lectius més vulnerables, alhora que estigmatitza l'accés precari a l'habitatge, originant problemes anímics i físics a les persones, com es pot corroborar a l'entrevista de la Wendy. En el qüestionari de seguiment, les dones continuen essent les protagonistes: un 67% de les persones que estan en vies de negociació són dones i la mitjana d'edat és de 39 anys. Dades que corroboren la sobrerepresentació de dones en situacions de inseguretat residencial, i que les afecta en totes les edats però en especial, a les joves. Aquesta dada denota que calen mesures que afavoreixin l'accés a l'habitatge de manera adequada i segura per a joves, per tal d'evitar processos futurs d'exclusió social i d'accés precari a l'habitatge.

Desnonaments

A continuació s'avaluen i s'analitzen els desnonaments que han patit les persones que han respost el qüestionari de seguiment. El desnonament és la representació més crua de qualsevol procés de pèrdua de l'habitatge, ja sigui d'hipoteca, lloguer i/o ocupació. Un fet que observem en quasi tota la seva magnitud, a les estadístiques del Consell General del Poder Judicial (CGPJ) o d'altres organismes, que quantifiquen per exemple, el volum de desnonaments produïts per municipis i anys. Però el cert és que no hi ha tants estudis que analitzin l'origen d'aquests desnonaments o les seves conseqüències, i d'aquí sorgeix la importància d'aquest informe i del treball d'entitats com l'Observatori DESC, que pretenen anar més enllà en els seus estudis, posant el focus en la diagnosi des de la perspectiva dels drets humans.

En aquest cas, pel que fa al present informe, en aquest petit apartat es vol fer una pinzellada del "sense sentit" que representa ordenar sistemàticament ordres de desnonament sense tenir una comunicació entre administracions i un pla efectiu per donar resposta a totes les parts, evitant així els efectes a la salut a les persones afectades, una despesa injustificada per part de policia i jutjats -que va a càrrec dels contribuents, no de la propietat que inicia el procediment judicial-, i una manca de solucions per no tenir temps d'avaluar els casos per part de les administracions competents i buscar-hi solucions.

Les persones que han respost que sí que han tingut més desnonaments des de la data que van fer el qüestionari inicial, són un 22%. D'aquestes, el 32% ha tingut 1 desnonament més en aquest període, el 28% 2 desnonaments, el 19% 3 i el 21% més de 4. En total, les persones amb problemes d'habitatge que han respost l'enquesta de seguiment han acumulat 97 desnonaments durant el període dels qüestionaris. Aquesta dada reafirma que es fixen uns quants desnonaments durant el mateix procés judicial amb poc temps de diferència, el que comporta poc marge de maniobra per arribar a solucions, o ni tan sols a fer efectiva una mediació amb la propietat.

Com es pot observar en la figura següent, hi ha una sobrerepresentació de les persones amb problemes d'ocupació (43% de les persones que han sofert 1 desnonament, el 38% 2 desnonaments, el 33% 3 desnonaments i el 50% més de 3), ja que si ho mirem en nombres absoluts, la gent que estava ocupant ha sofert durant aquest període 40 desnonaments, els de lloguer 35 i els d'hipoteca 19. A més, els d'ocupació representen la majoria dels que han sofert 3 o més desnonaments. Això pot ser degut al fet que el procés de desnonament en ocupació és més àgil, o pel

Gràfic 65: Nombre de desnonaments de les persones enquestades en el període de seguiment (%). Font: Elaboració pròpia

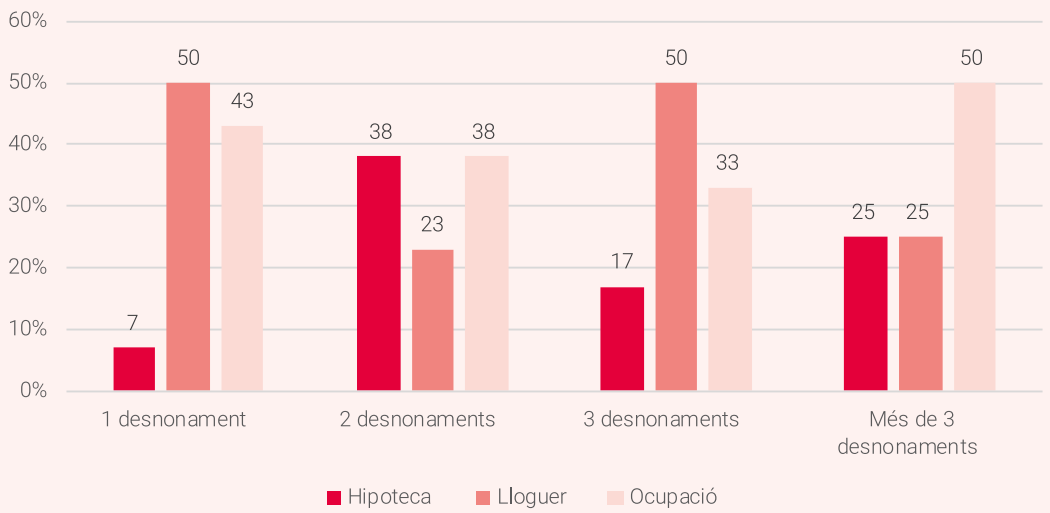

Gràfic 66: Solució habitacional persones desnonades (%). Font: Elaboració pròpia

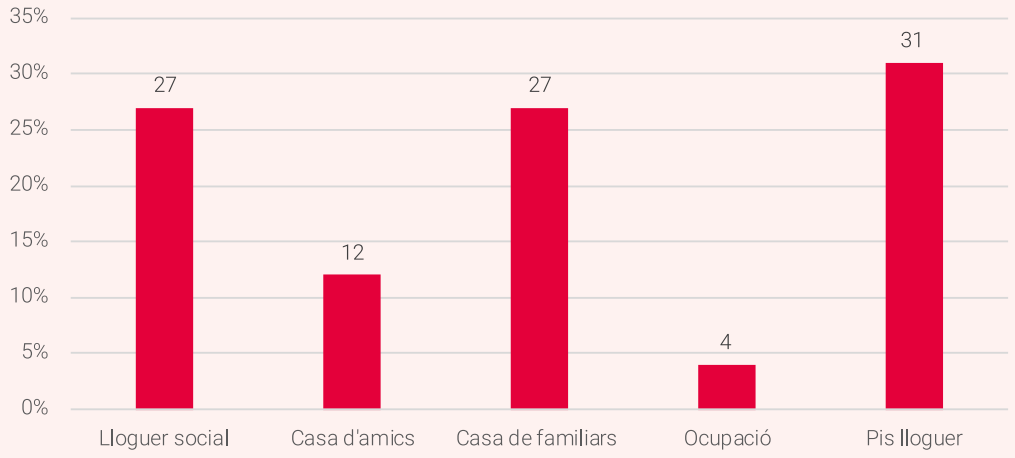

fet que trobar una solució per aquests casos és més llarg i complicat.

Pel que fa als desnonaments executats, el 48% van afectar persones amb problemes de lloguer, el 4% a persones amb problemes hipotecaris i el 48% amb problemes d'ocupació, per tant, els desnonaments successius es concentren en els lloguers i les ocupacions.

Pel que fa als casos de desallotjament que es van dur a terme, és a dir, dels casos que el desnonament finalment es va fer efectiu, el 27% d'aquests han anat a un lloguer social, el 12% a cases d'amics, el 27% a casa de familiars, un 4% ha ocupat i un 31% ha accedit a un pis de lloguer (sense detallar tinença). Per tant, la majoria d'aquestes persones van haver de trobar solucions d'habitatge alternatives, sense el suport de l'Administració pública.

El servei de l'Oficina d'Habitatge d'intermediació en desnonaments (SIPHO) no es va analitzar específicament en els qüestionaris i per tant, serà

Gràfic 67: Variació de desnonaments de les persones enquestades en el qüestionari de seguiment. Font: Elaboració pròpia

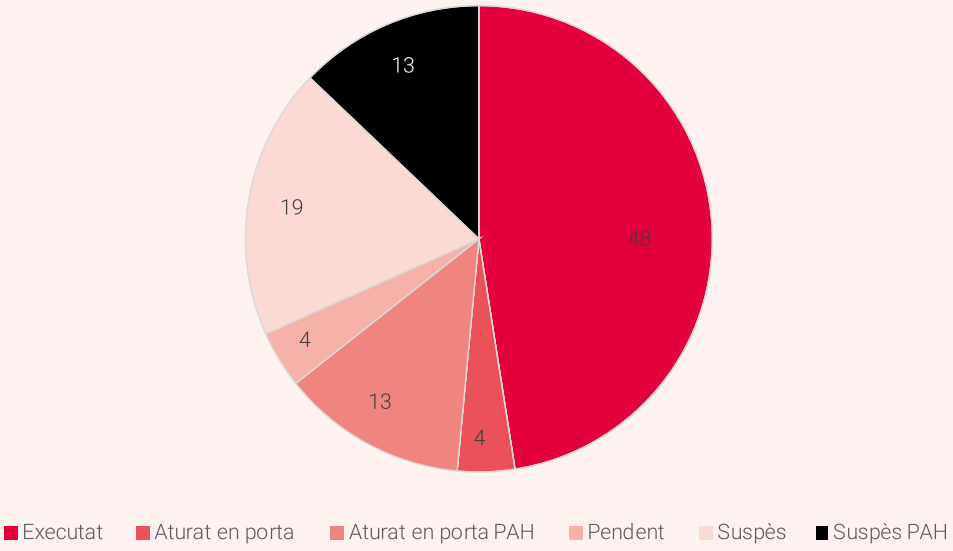

interessant que s'estudiï el seu paper en els següents informes.

Per finalitzar aquest apartat, tal com mostra el següent gràfic, la majoria de les persones que acudeixen a la PAH no acaben en desnonaments executats, per una banda gràcies al procés d'empoderament i a les negociacions promogudes pel moviment, i per altra banda, fins i tot quan una persona té una ordre de desnonament, en la majoria dels casos aquest s'atura (suspès o aturat en porta), fins i tot diverses vegades abans de ser executat. Això permet a aquestes persones continuar negociant amb la propietat i els Serveis Socials per trobar una solució d'habitatge alternativa.

En molts casos, els moviments socials com la PAH són l'única resposta efectiva que tenen les persones davant un desnonament per no perdre el seu habitatge. En el període 2018-2019 la PAH va atendre el 9% dels desnonaments totals a Barcelona.

Cal reforçar el treball de diagnosi i prevenció per no arribar a situacions de pèrdua d'habitatge, fomentant la implicació de tots els actors i administracions.

4.6.2 APUNTS GENERALS DE RESOLUCIÓ DE CASOS DE POBRESA ENERGÈTICA

En aquest apartat s'analitzen les dades obtingudes amb l'enquesta de seguiment i es comparen amb les obtingudes en l'enquesta basal, per tal d'avaluar, tant la resolució dels casos, un cop les persones han participat dels assessoraments col·lectius de l'APE, com l'evolució de les problemàtiques analitzades en l'apartat 4.3. Tot i que en alguns casos els resultats en nombre de persones són baixos, hem inclòs l'anàlisi perquè els punts de partida, tant de l'enquesta basal com de seguiment, són representatius dels col·lectius que participen en ambdós moviments, tal com hem explicat en la nota metodològica.

Un dels punts claus en els assessoraments col·lectius, tant de la PAH com de l'APE, és recomanar a les persones que hi participen que demanin l'informe d'exclusió residencial si tenen problemes amb l'habitatge o amb algun dels subministraments bàsics. Així, es comparen les dues enquestes per veure si les persones que un cop han passat per les assemblees d'algun dels dos moviments tenen l'informe: el resultat és que un 42% de les mateixes ja disposen de l'informe. Aquesta xifra quasi dobla la inicial, ja que de les 252 persones que han respost l'enquesta de seguiment quan van arribar a la PAH o l'APE, només el 23% comptava amb l'informe quan van participar en l'assessorament per primera vegada. Aquest fet corrobora la tasca informativa que fan les entitats socials i l'acompanyament en l'accés a drets, ja que l'esmentat document és el que acredita que la persona està sota l'empara de la protecció de la Llei 24/2015. Que un 58% no en disposi, corrobora que cal que les administracions intensifiquin la seva tasca de difusió dels drets que la norma protegeix.

Pel que fa als casos de les persones que s'han apropat per patir una situació de pobresa energètica, s'analitzen aquelles que han aconseguit regularitzar la seva situació, així com les que han aconseguit optimitzar les seves factures.

Pel que fa a les persones que a l'enquesta inicial van manifestar tenir algun dels subministraments de manera irregular, tal com es pot veure al gràfic, més del doble manifesten en l'enquesta de seguiment haver aconseguit regularitzar la seva situació. Els impactes positius en la regularització del subministrament d'aquestes persones són enormes, sobretot pel que fa a la salut i a la seguretat, tant seva com de les seves veïnes. Així i tot, tal com mostra el gràfic, encara hi ha persones que manifesten tenir algun dels

Gràfic 68 Comparació de persones amb subministraments irregulars entre enquesta basal i de seguiment (%). Font: elaboració pròpia

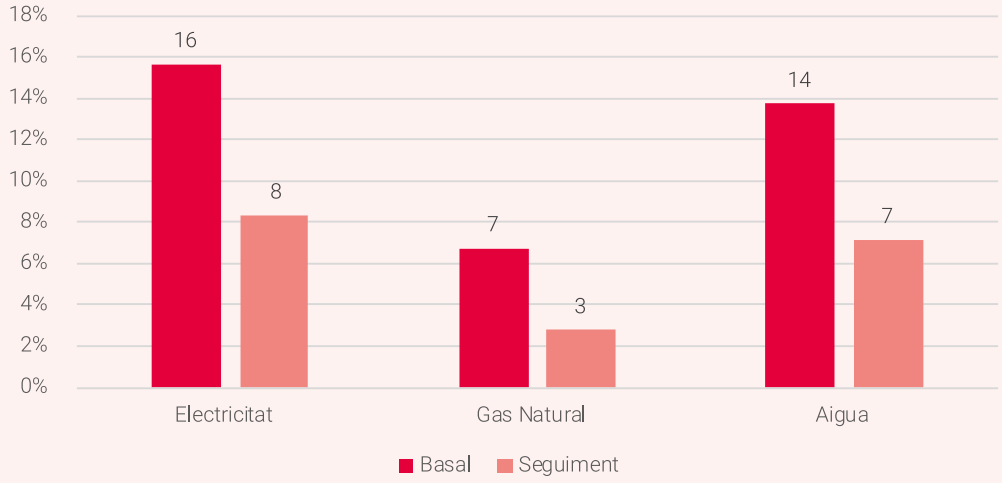

subministraments de manera irregular: en el cas de l'electricitat, un 8%; en el gas, un 3%; i en l'aigua, un 7%. Tot i que representen percentatges baixos, es tracta de casos amb una alta rellevància pel perill i alta precarietat que comporten.

El gràfic s'ha elaborat a partir de les respostes a la pregunta de si les persones tenen contracte en cadascun d'aquests serveis, i perquè sigui més clar només s'han inclòs les respostes de les persones que manifesten tenir algun d'aquests de manera irregular. De fet, el subministrament que concentra major percentatge de persones en situació d'irregularitat és el de la llum amb un 10% de les enquestades. En el cas del gas, és el més baix segurament perquè moltes persones prefereixen canviar al butà o no fer-ne servir, abans que tenir-lo de manera irregular pels riscos que això comporta. Tot i això, aquests casos evidencien la manca de protocols per donar resposta a aquestes situacions, sobretot en el cas de la llum i el gas. Tot i que el percentatge de persones amb el subministrament irregular d'aigua també ha baixat a més de la meitat, encara hi ha persones que no l'han regularitzat, fet que evidencia que els protocols no són prou clars ni es dona suficient difusió a aquests perquè les famílies puguin solucionar la seva situació.

En relació amb l'optimització de factures, s'ob-

Gràfics 69 Comparació de persones amb factura de la llum optimitzada entre enquesta basal i seguiment (%). Font: Elaboració pròpia

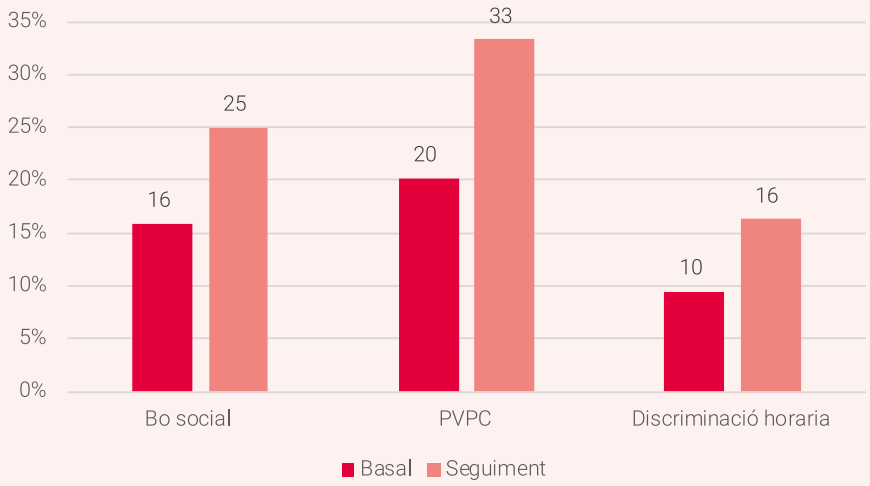

Gràfics 70 Comparació de persones amb factura del gas optimitzada entre enquesta basal i seguiment (%). Font: Elaboració pròpia

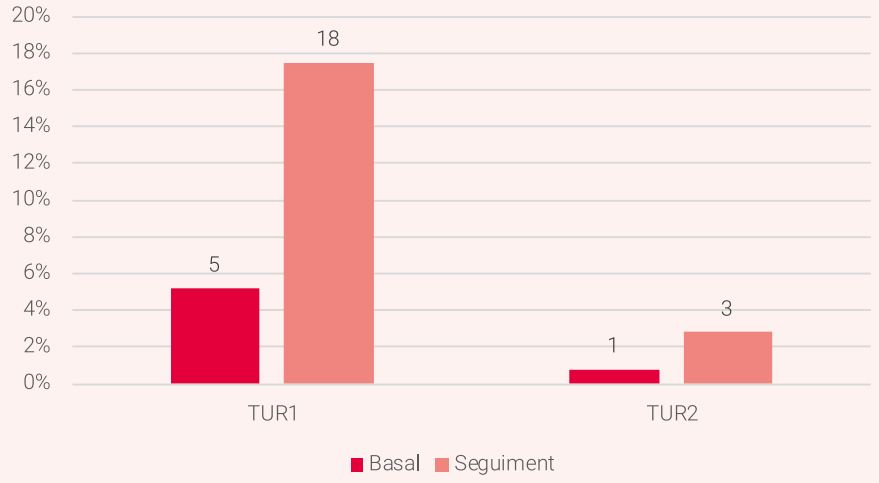

serva una millora substancial en el tipus de contractes que tenen les persones que acaben d'arribar a la PAH i l'APE quan el comparem amb el que tenen un cop han participat de les assemblees. Així, en les factures de la llum s'analitza quin tipus de contracte tenen, si disposen de bo social i si tenen discriminació horària. En el cas del gas, s'analitza quin tipus de tarifa tenen. Finalment, en l'aigua s'analitzen les ajudes a les quals poden optar, com són la tarifa social de l'aigua, la TMTR, el cànon social i el Fons de Solidaritat d'Agbar.

Tal com es mostra en els gràfics, hi ha un augment considerable de persones que, un cop han passat per les assemblees, aconsegueixen el bo social; es passa d'un 16% a un 25%; així com de persones que tenen contractada la tarifa PVPC de mercat regulat, es passa d'un 20% a un 33%. Per últim, un 16% tenen la tarifa de discriminació horària enfront del 10% que manifestaven tenir-la en l'enquesta basal. La millora més substancial es dona respecte al mercat regulat, segurament pel fet que és un tràmit més senzill que, per exemple, el del bo social, que implica una burocràcia complexa i no tothom compleix els requisits per a poder-hi accedir.

En el cas del gas, també es veu una millora contractual molt elevada; més del doble de les per-

Gràfic 71 Comparació amb ajudes en la factura de l'aigua entre l'enquesta basal i la de seguiment (%). Font: Elaboració pròpia

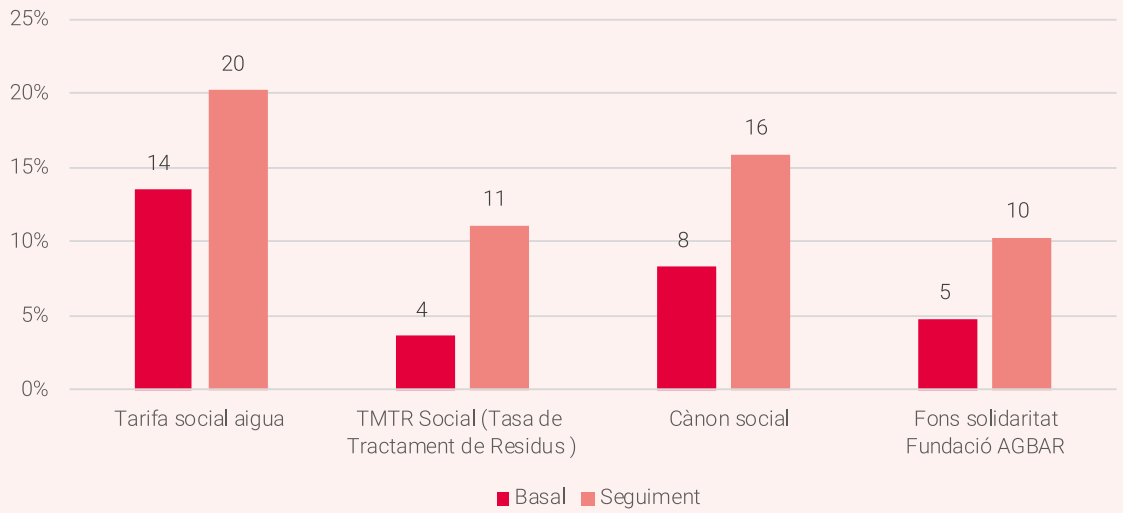

Gràfic 72: Comparació persones amb deute, entre enquesta basal i seguiment. Font: Elaboració pròpia

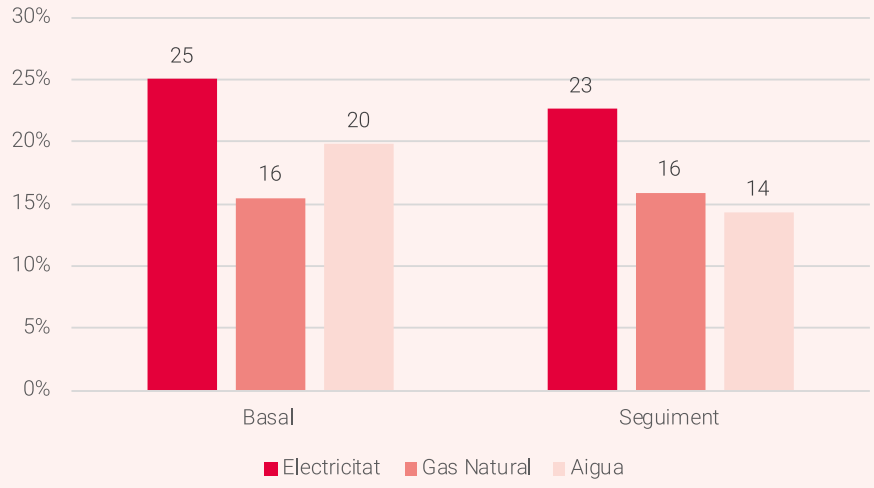

sones tenen contractat el gas en mercat regulat en l'enquesta basal, passen d'un 5,2% a un 17% en el cas de la TUR1 i d'un 0,8% a un 2,8% en el cas de la TUR2.

Per últim, en el subministrament d'aigua també hi ha millores contractuals, ja que més del doble de les persones que van respondre l'enquesta basal manifesten en la de seguiment tenir accés a les ajudes de la TMTR, el cànon social i el Fons de Solidaritat. En el cas on hi ha menys augment és en el de la tarifa social de l'aigua, però també s'ha de tenir en compte que és l'ajuda que en l'enquesta basal tenien més persones.

Aquestes millores contractuals signifiquen un estalvi en les factures, però com es veu en el gràfic, no són suficients per a moltes famílies que tot i això acumulen deute amb les companyies. De fet, es denota un cert descens en la quantitat de persones que manifesten tenir deutes amb les companyies, sobretot en el cas de l'aigua, però així i tot, moltes continuen endeutades. Aquest fet es deu principalment a què les ajudes previstes pels tres subministraments no són suficients i moltes famílies continuen tenint problemes per pagar les seves factures, tot i accedir a elles. En el cas del gas, inclús es manifesta cert augment de persones que tenen deute, fet que pot respondre que més enllà de canviar el con-

Gràfic 73: Comparació persones que tenen deutes i han patit assetjament entre enquesta basal i seguiment. Font: Elaboració pròpia

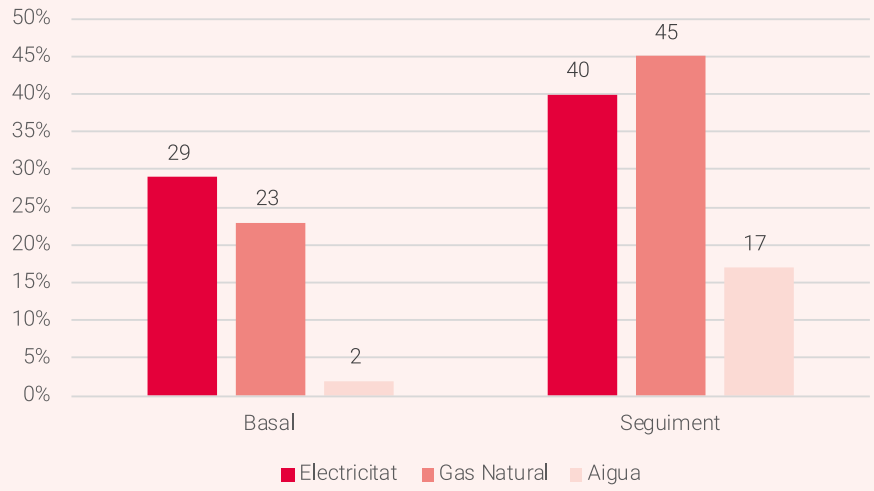

Gràfic 74: Comparació persones que tenen deutes i han patit denúncies entre enquesta basal i seguiment. Font: Elaboració pròpia

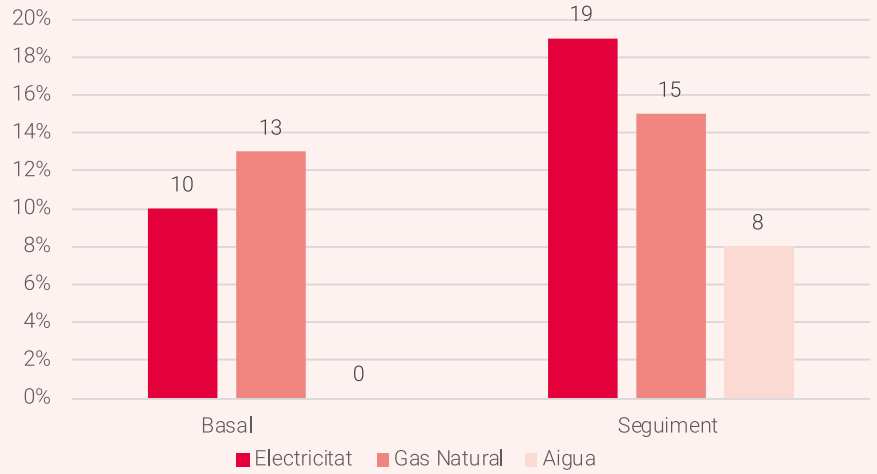

tracte a mercat regulat i de les aportacions de l'insuficient bo social tèrmic, no existeix cap ajuda específica pel subministrament de gas [120].

A més, també s'ha detectat que les pràctiques abusives de les empreses continuen i de fet, tant l'assetjament com les denúncies per tal d'aconseguir cobrar els deutes, han augmentat en l'enquesta de seguiment. Aquest augment ha estat gairebé del doble en el cas de les denúncies per part de les elèctriques per reclamar el deute, i en el cas de l'assetjament són les empreses de subministrament de gas les que han doblat la xifra.

A l'enquesta de seguiment també s'ha volgut analitzar quina és la situació respecte dels talls de llum. Així, el 13% de les persones manifesten haver patit un tall des de la realització de l'enquesta basal, i d'aquestes, més de la meitat tenien informe de risc d'exclusió residencial. Si comparem les dades de talls per subministraments entre l'enquesta basal i la de seguiment ens trobem que hi ha hagut un augment de talls.

En el cas de l'aigua, es tracta principalment de persones que estan en situació d'ocupació en precari (87%) i per tant, el més probable és que tinguessin l'aigua de manera irregular. En el cas del gas, la xifra de talls és molt baixa, són només dues persones, però en el cas de la llum gairebé

Gràfic 75: Comparació de persones que han patit talls d'aigua, llum i gas entre enquesta basal i de seguiment. Font: Elaboració pròpia

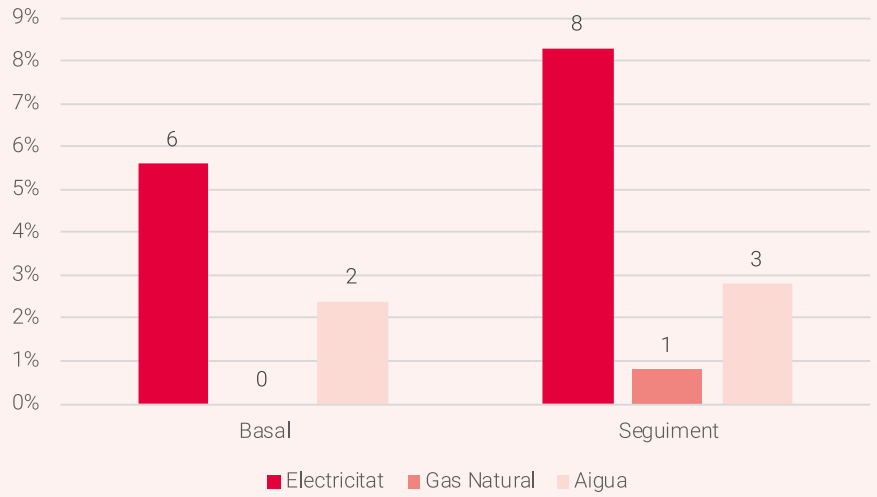

Gràfic 76: Talls a la ciutat de Barcelona detectats pels PAE. Font: PAE grup de treball pobresa energètica, Consell de l'Habitatge Social de Barcelona. *Les dades de 2019 són de gener a octubre.

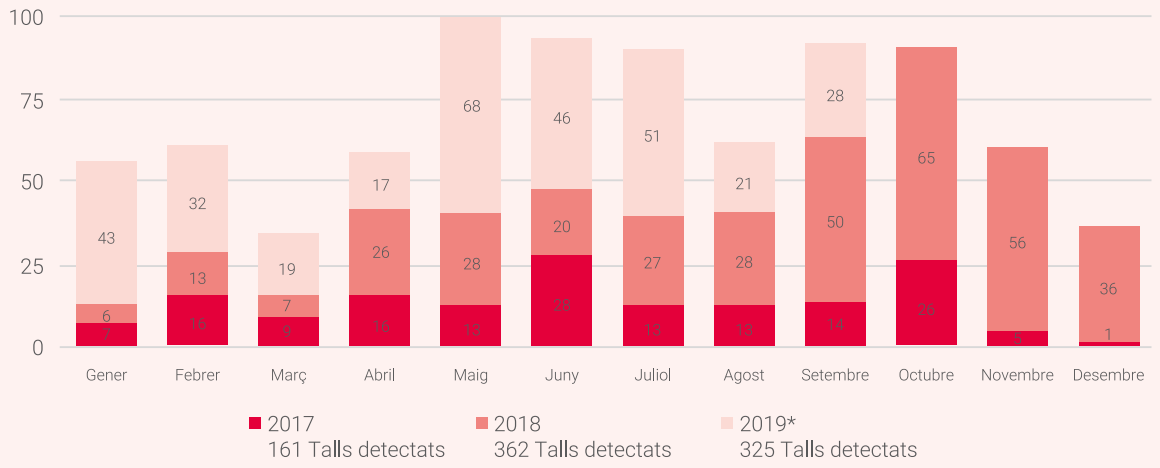

són el doble, i només el 3% d'aquests es troben en situació d'ocupació en precari, per tant, els resultats indiquen que hi ha hagut un cert augment en els talls il·legals per part de les empreses elèctriques, xifra que coincideix amb les darreres xifres donades pels PAE en el grup de treball de pobresa energètica del Consell de l'Habitatge Social de Barcelona. Aquesta constatació és totalment inadmissible si tenim en compte que la norma els prohibeix i que ens indica que cal reforçar el sistema sancionador i d'alertes de les administracions responsables.

Per últim, s'ha inclòs en l'enquesta de seguiment la pregunta de si les persones continuaven rebent avisos de tall, i un 21% afirma haver-ne rebut per a algun dels subministraments. D'aquestes, el 51% tenien IRER, per tant, segons el que estableix la Llei 24/2015, estarien protegides de tall i no haurien de rebre aquest tipus de cartes per part de les elèctriques, pràctica il·legal que caldria erradicar.

4.6.3 EMPODERAMENT

En el qüestionari de seguiment s'han inclòs preguntes sobre la participació en la PAH i l'APE, així com una "valoració" sobre el procés d'aprenentatge i empoderament.

Com s'ha avaluat en l'anàlisi de les dades del present informe, la participació en moviments com la PAH i l'APE és cabdal per les persones enquestades. El fotoveu *Veus i mirades. Inseguretat residencial i salut* [121], descriu com la PAH s'ha convertit en el principal factor protector de les persones que viuen amb inseguretat residencial, atenuant les conseqüències negatives en la salut. De fet, el treball de la PAH aconsegueix intervenir en molts dels mediadors o factors que poden explicar les desigualtats entre salut i inseguretat residencial, identificats en l'estudi. La resistència pacífica per aturar desnonaments, la cerca d'alternatives de reubicació per a les famílies desallotjades, el teixit d'una nova xarxa social, l'empoderament de la seva gent, el suport mutu que ajuda a superar la sensació de fracàs, la culpa i la vergonya, o la solidaritat i la lluita col·lectiva, apareixen com alguns dels molts elements que exemplifiquen aquest rol protector per a la salut.

Per avaluar l'empoderament i la participació de les persones que han participat en l'informe s'ha portat a terme una bateria de preguntes sobre la participació en assemblees, accions i acompanyaments que s'han realitzat. En concret, el 59% de les enquestades han participat en més de 15 assemblees de la PAH i l'APE. El 35% ha

Gràfic 77: Participació a la PAH i APE (%). Font: Elaboració pròpia

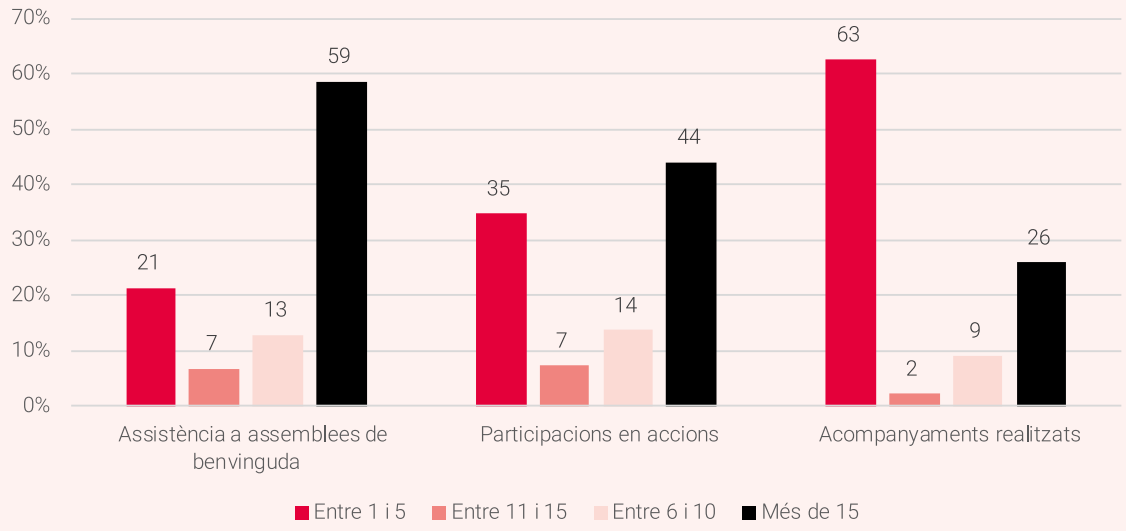

participat en entre 1 i 5 accions, i un 44% ha participat en més de 15 accions. Quan es pregunta pels acompanyaments que ha realitzat, és a dir, que ha acompanyat una altra persona afectada a algun servei de l'Administració, a alguna subministradora o a alguna entitat financera, el 63% ho ha fet entre 1 i 5 ocasions, i un 26% més de 15 vegades. Aquestes dades corroboren la implicació de les persones en les respectives entitats, i la importància de l'ajuda mútua en processos de desgast emocional per generar efectes multiplicadors.

També s'ha avaluat el grau de coneixements adquirits i l'estat de salut. En la gràfica que es mostra a continuació es pot veure de manera més entenedora com un 89% de les persones que han respost el qüestionari de seguiment considera que la seva participació en les entitats els ha permès conèixer els seus drets en matèria d'habitatge i de subministraments. En referència a la salut percebuda, el 74% considera que la participació en la PAH i l'APE ha contribuït a millorar la seva salut. En concret, el 48% està molt d'acord que la participació en els espais les ha ajudat a sentir-se més tranquil·les i en la possibilitat de solucionar el seu problema, i el 33% està d'acord amb aquesta afirmació. El 67% (molt d'acord el 33% i d'acord el 34%) dels casos, implica a què la PAH o l'APE les ha ajudat a ampliar les seves xarxes socials.

Tant la PAH com l'APE s'identifiquen per ser espais de trobada, d'ajuda mútua i acció [122]. Actuant en camps concrets de vulneració en el dret a l'habitatge i l'accés als subministraments com un tot en processos d'inseguretat residencial, tal com s'ha abordat en aquest informe. Concretament s'actua en molts camps diferents (emocional, polític, mediàtic, judicial, comunicatiu, etc.) per promoure canvis legals que donin resposta a la vulneració de drets fonamentals que pateixen les persones afectades i, en un marc més ampli, proposar solucions per fer efectiu el dret a l'habitatge per a tota la ciutadania. Les assemblees són espais d'autoaprenentatge i formació, on les persones afectades poden explicar el seu cas i altres persones (que han pogut passar per la mateixa situació) les assessoren i ajuden a resoldre la seva situació, generant llaços de confiança però també d'empoderament col·lectiu, doncs les persones adquireixen una dimensió col·lectiva del problema i la implicació directa de totes les persones que participen en els espais. Aquesta manera de funcionar, tant en la PAH com en l'APE, han estat indispensables perquè avui, gran part de la població conegui i comparteixi la feina de les entitats i les seves propostes. No tan sols això, sinó que les dades obtingudes en el qüestionari de seguiment corroboren la tasca que fan les entitats socials i l'acompanyament en l'accés a drets.

Per finalitzar, cal remarcar que justament espais col·lectius i horitzontals afavoreixen el creixement personal i emocional de les persones, dos

Gràfic 78: Auto avaluació de les persones enquestades en l'etapa de seguiment després del seu pas per la PAH i l'APE (%). Font: Elaboració pròpia

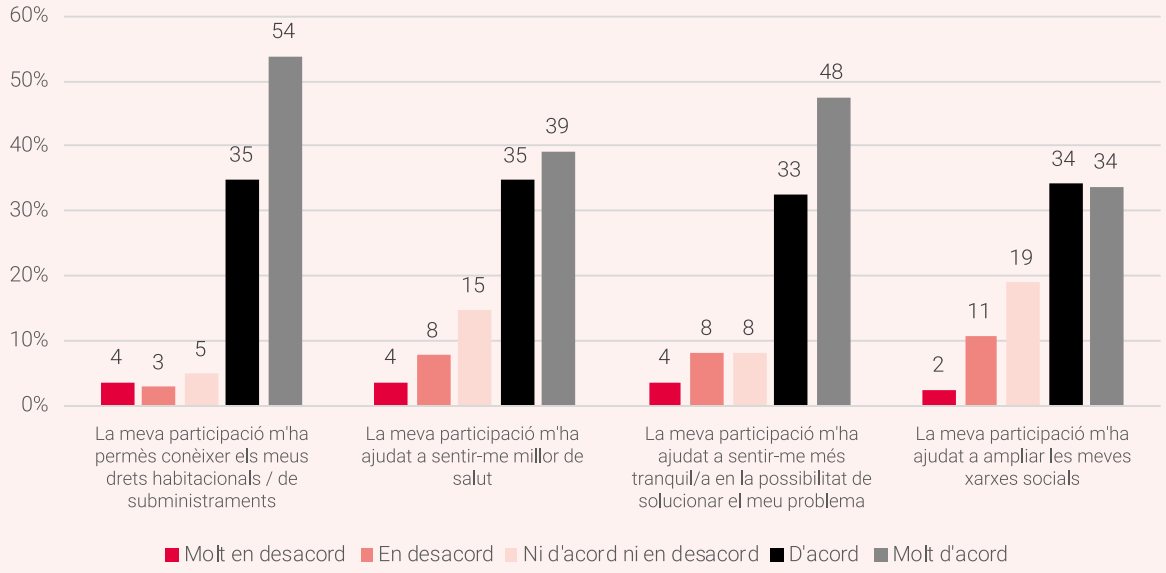

punts claus per superar la culpabilització i la individualització, factors agreujants i que es donen en situacions d'inseguretat residencial. Cal per tant, (re)dissenyar l'atenció primària en serveis de l'administració a les persones que es troben en aquestes situacions, afrontant el problema com un problema de model econòmic i social i no com a un problema individual, i buscant espais d'empoderament familiars.

5. CONCLUSIONS

Acció de denúncia de la PAH de Barcelona

PELIGRO
DESAHUCIO
STOP
ESTAFA
ESTE FONDO BUITRE
EXTORSIONA, AMENAZA
ENGAÑA A LAS FAMILIAS
STOP
DESAHUCIOS
PAH
STOP
DESHOMAENTS
PAH - GIRONES

Atesa la magnitud del problema habitacional i d'accés als subministraments que s'ha mostrat al llarg de tot l'informe, en aquest apartat es fa un resum dels resultats més rellevants obtinguts de l'anàlisi de dades, tant del qüestionari basal com del de seguiment. Posteriorment, es proposen una sèrie de recomanacions vinculades a les constatacions i diagnosi que es fan a l'informe, dirigides principalment a l'Ajuntament de Barcelona, però no només, ja que totes les polítiques públiques demanen la implicació de totes les administracions, i encara més quan fan referència a drets fonamentals. Així, s'inclouen també mesures plantejades des de fa temps, tant per la PAH, l'APE, l'ODESC i ESF, a tots els nivells administratius [123].

5.1. Diagnosi

1

Les persones que viuen de lloguer o que han hagut d'ocupar i viuen en precarietat habitacional són les principals afectades per l'emergència habitacional.

El 72,2% resideixen a Barcelona, però també s'apropen d'altres localitats, com l'Hospitalet (un 13,8%). El 90,1% de les enquestades buscaven resoldre problemes d'habitatge i el 9,9% problemes amb els subministraments. I inicialment, el 43,8% tenien problemes de lloguer, el 26,2% d'hipoteca i el 29,9% estaven ocupant. El seguiment mostra que actualment, el 4% tenen problemes específics de subministraments i el 78% d'habitatge, però un 19% compartien el doble de problemes, posant de manifest com la inseguretat residencial engloba l'accés als subministraments.

2

Existeix una desprotecció dels menors i famílies monomarentals en risc de perdre la seva llar.

Al 81% de les famílies hi ha menors d'edat, concretament 338 menors de 18 anys han participat indirectament en l'estudi. Si es mira amb més detall la composició de les llars, destaca que el 28% corresponen a famílies monoparentals, de les quals el 91% són dones amb fills o filles a càrrec seu, per tant, les unitats familiars monomarentals i les dones estan més afectades i alhora més implicades en la PAH i l'APE.

3

Les famílies en risc de perdre la llar tenen baixos ingressos i estan abocades a l'exclusió social.

El 14,8% quedaria amb ingressos familiars en negatiu un cop pagat el lloguer, el 23,9% a zero ingressos, el 30,3% amb menys de 400 €, el 19,3% amb entre 400 i 800 €, i només un 11,4% amb més de 800 €. Si es pagués la quota hipotecària, aquests percentatges són del 45,8% amb ingressos negatius, el 15,7% amb zero euros, el 19,2% amb menys de 400 €, el 13,2% entre 400 i 800 € i un 6% amb més de 800 €. En quasi tots els casos, tenen ingressos insuficients per passar el mes, en especial si han de pagar l'habitatge.

4

BBVA i CaixaBank: les entitats financeres que més desnonen les persones hipotecades.
El 48% dels casos són del BBVA-CX, el 19% de CaixaBank, seguides per Banc Sabadell i Bankia amb el 7%. La cronificació de la precarietat fa que les famílies s'endeutin encara més per accedir a serveis bàsics com alimentació o roba, en concret un 33% tenen altres préstecs, i d'aquests el 82% són de menys de 100.000 € i el 43% els tenen amb el BBVA.

5

La majoria de problemes d'impagament de lloguer són amb grans tenidors.
En el 59% dels casos l'habitatge és propietat d'un gran tenidor. Concretament, en el 22% és un banc i en el 37% una empresa o persona jurídica. Cal remarcar que un 7% desconeixia la propietat de la seva llar, dada que fa pensar que en molts casos s'utilitzen intermediaris, com agències o administradors de finques que amaguen aquesta informació.

6

L'atur és el principal motiu d'impagament de lloguer, seguit per la pujada de la renda i de problemes de salut o malaltia.
El 43% de les persones amb problemes amb el lloguer ja havien deixat de pagar-lo quan van arribar a la PAH. Els motius principals de l'impagament són l'atur (48%), una pujada de preu (17%), problemes de salut i/o malaltia (17%), deutes acumulats (17%), finalització del contracte (13%), falta d'ingressos (10%), separació o divorci (7%) o altres motius (6%).

7

Tendència a l'alça de l'ocupació a Barcelona davant la manca d'alternatives.
El 67% de les persones enquestades que viuen en situació d'ocupació van accedir al seu habitatge a partir del 2017. Un 19% provenen d'un desnonament de lloguer, un 17% provenen d'una sobreocupació, un 16% d'altres situacions com la separació de la parella o preus alts, un 15% estaven de lloguer i un 14% provenen d'una altra ocupació. El 20% de les persones enquestades reben algun tipus d'ajuda d'alguna entitat, i el 75% que viuen d'ocupació tenen una molt bona o bona relació amb les veïnes.

8

Trencant tòpics sobre les persones que ocupen: famílies monomarentals amb menors a càrrec.
El 74% de les persones enquestades amb problemes d'ocupació són dones i el 26% homes, el que posa de manifest una situació més precària per a les dones. El 64% de les persones tenen entre 31 i 50 anys. En el 61% de les famílies hi ha menors i en el 5% persones majors de 65 anys. Concretament, el 38% són famílies monomarentals, el 30% són parelles amb fills, un 11% es troben en altres casuístiques i un 11% viuen soles.

9

La pobresa energètica també es pateix a l'estiu.
El 57% de les persones enquestades declaren no poder mantenir casa seva a una temperatura adequada a l'hivern o a l'estiu, i el 34% no poden fer-ho en cap moment de l'any.

10

Subministraments irregulars: pobresa energètica oculta.
El 28% de les persones enquestades manifesten tenir llum de manera irregular i el 10% el gas, amb els riscos que això comporta per a la seva vida. El 72% de les persones que manifesten tenir el subministrament elèctric irregular es troben en situació d'ocupació; en el cas del gas, és un 60%; i de l'aigua, un 72%. Aquestes xifres mostren que la majoria de gent amb subministrament irregular ho fa perquè no tenen cap altra alternativa davant la negativa de les empreses.

11

Els talls il·legals han disminuït, però no s'han erradicat.
Tot i haver-se detectat un descens molt rellevant de talls des de l'entrada en vigor de la Llei 24/2015, el 13% de les persones enquestades manifesten haver patit un tall en els darrers 2 anys i mig i, d'aquestes, més de la meitat tenien informe de risc d'exclusió residencial.

12

L'endeutament per pobresa energètica es cronifica i l'assetjament per part de les empreses energètiques s'agreuja.
El 27% de les famílies declaren tenir deutes en algun dels tres subministraments, el 32% declara haver-se endarrerit 3 o més vegades en la seva factura de la llum, el 30% en el cas del gas i el 29% per l'aigua. A més, algunes d'elles han patit assetjament en els darrers dos anys i mig; en concret, el 27% de les persones amb deute de llum, el 24% de les que tenen deute de gas i el 3% amb deute d'aigua.

13

Les famílies vulnerables paguen més per l'energia.
El 57% de les persones enquestades tenen la llum contractada al mercat lliure, en el cas del gas un 60%, opcions que a llarg termini sempre són més cares que les tarifes regulades per l'Estat.

14

Les ajudes previstes per a subministraments no responen a les situacions de pobresa energètica.
El 13% de les persones enquestades que declaren tenir el bo social elèctric afirmen haver-se endarrerit, com a mínim una vegada, en el pagament de la seva factura de la llum en els darrers 12 mesos, i el 20% de les persones que declaren tenir la tarifa social d'aigua i el fons de solidaritat declaren haver-se endarrerit tres o més cops en el pagament de les factures en el darrer any. A més, el bo social és

ineficient i insuficient, ja que el 60% de les persones que declaren no tenir-lo hi tindrien dret, segons el seu barem de renda i circumstància familiar; i el 45% de les famílies que no compleixen els requisits per a accedir-hi, declaren tenir problemes per pagar les seves factures.

15

El parc d'habitatge és antic i ineficient energèticament.
El 65% de les persones enquestades viuen en habitatges construïts abans del 1979, el 45% d'aquestes afirmen tenir goteres o humitats. Més de la meitat d'aquestes estan en règim de lloguer.

16

Les persones afectades per inseguretat residencial i per dificultats en l'accés als subministraments tenen un estat de salut molt pitjor que la població general de Barcelona.
Gairebé 9 de cada 10 dones presenten mala salut mental i 6 de cada 10 mala salut percebuda. En el cas dels homes, les xifres de mala salut també són molt elevades, tot i que menor que en el cas de les dones: 7 de cada 10 homes presenten mala salut mental i 4 de cada 10 homes mala salut percebuda. Aquestes xifres són molt més elevades que les que s'observen a la població general de Barcelona ciutat (entre un 15% i un 20% en ambdós indicadors, és a dir, amb valors mitjans d'1,5 o 2 de cada 10 barcelonines).

17

Els problemes relacionats amb l'habitatge i els subministraments tenen una important repercussió en la salut dels infants.
Pel que fa als menors (entre 6 a 14 anys), es va poder obtenir informació de la salut percebuda, referida pel pare o la mare, de 48 nenes i 46 nens. Van referir mala salut percebuda a l'entrevista de seguiment un 22,9% de les nenes i un 13% dels nens, xifres similars a les de la primera entrevista. Tot i que s'observa que un 45,8% de les nenes i un 43,5% dels nens van empitjorar, i un 16,7% i 17,4% van millorar.

18

L'efecte en la salut engloba diverses problemàtiques relacionades amb l'habitatge.
La mala salut s'observa no només en persones afectades per la hipoteca, sinó també en persones amb problemes vinculats al lloguer, a l'ocupació i a l'accés als subministraments.

19

Les inseguretats superposades augmenten la mala salut mental.
Les persones que acudeixen a la PAH i a l'APE solen presentar més d'una inseguretat a la vegada (residencial, pobresa energètica i alimentària). Les dones amb 3 tipus d'inseguretats presenten un 25%

més probabilitats de presentar mala salut mental que les que només presenten una inseguretat. En homes, aquesta xifra és del 40%.

20

Les persones amb inseguretat residencial fan ús dels serveis de l'administració.
El 79% s'havien posat en contacte amb Serveis Socials. El 10% va valorar l'atenció rebuda com a molt bona, el 21% bona, el 28% regular, el 15% dolenta i el 26% molt dolenta. Les persones amb problemes d'hipoteca han contactat menys amb les oficines d'habitatge (56% dels casos,) comparat amb les de lloguer (79%) i ocupació (77%). El 30% de les persones que han respost a l'enquesta de seguiment s'han posat en contacte amb els PAE. Aquests resultats són un indicador de què el servei és útil, i és necessari que l'Administració el mantingui i en faci difusió.

21

La PAH aconsegueix allargar els processos judicials per arribar a solucions habitacionals.
El 65% dels casos segueix al seu habitatge, posant de manifest que les negociacions i el pas per la PAH fa que es mantingui. Dels casos d'hipoteca, el 36% han resolt el cas, igual que en els casos de lloguer, i el 25% en els casos d'ocupació. Per tant, tot i que queda palès l'efecte positiu de la participació en la PAH, també es posa de manifest que manquen eines per arribar a solucions àgils i eficaces per les persones que es troben en situacions de risc de perdre la seva casa.

22

La PAH intervé en els desnonaments de les famílies aturant-los.
El 22% de les persones del qüestionari de seguiment van tenir un desnonament com a mínim des de la primera enquesta. La PAH ha intervingut en 230 desnonaments a la ciutat de Barcelona durant el 2019, un 9% dels desnonaments de la ciutat.

23

El pas per la PAH Barcelona i l'APE mostra un gran procés d'empoderament de les persones afectades per problemes d'habitatge i subministraments.
El 89% de les persones que han respost el qüestionari de seguiment considera que la seva participació en les entitats els ha permès conèixer els seus drets en matèria d'habitatge i de subministraments, i el 59% participen de manera regular en les seves assemblees. També millora la salut de les persones afectades per problemes amb l'habitatge i subministraments bàsics: el 74% considera que la participació en la PAH i l'APE ha contribuït a millorar la seva salut.

5. 2. Recomanacions

1

Promoure el lloguer social per evitar els desallotjaments per motius econòmics dels pisos propietat de bancs, grans immobiliàries, fons d'inversió i grans tenidors d'habitatge, definits a la Llei 24/2015.
I garantir, en casos de petit tenidor i en qualsevol cas, el reallotjament adequat de les persones afectades. Per això, és imprescindible redissenyar la funció de les oficines d'habitatge i el servei de mediació SIPHO (Servei d'Intermediació en la Pèrdua d'Habitatge i Ocupació), de manera que s'aprofundeixi en la prevenció dels desnonaments des de l'inici del procés, fins i tot abans de la seva judicialització.

2

Garantir que les famílies sense o amb escassos recursos econòmics puguin fer front al pagament del lloguer.
Cal potenciar la coordinació amb l'Agència de l'Habitatge de Catalunya per crear una línia d'ajuts al pagament de lloguer en convocatòria oberta permanent, de manera que s'evitin els desnonaments de lloguer en qualsevol moment de l'any. En els casos dels grans tenidors d'habitatge, fomentar la mediació amb assumpció d'alternatives per part d'aquests.

3

Cercar els mecanismes que permetin a l'Ajuntament de Barcelona llogar pisos per poder reallotjar les famílies en situacions de pèrdua d'habitatge.
De manera que s'evitin les pensions, mentre es treballa en l'ampliació del parc públic de lloguer social. Aquest objectiu es pot aconseguir captant habitatges d'ús turístic (HUT's) i fomentant l'ús residencial.

4

Posar en marxa mecanismes de condonacions de deutes i/o de segona oportunitat per a famílies que s'han vist abocades a la pèrdua de l'habitatge.
Que l'Administració promogui campanyes d'educació en drets del consumidor perquè les persones afectades tinguin més eines davant les entitats financeres. Facilitar la reducció del deute (la quitança) per a casos de famílies afectades per inseguretat residencial. Prohibir i actuar contra l'assetjament telefònic i a domicili, de les institucions financeres i altres empreses de recobrament.

5

És urgent acordar amb el Tribunal Superior de Justícia de Catalunya un nou protocol per evitar la pèrdua de l'habitatge,

Cal un nou protocol d'actuació gràcies al qual l'Ajuntament pugui treballar, des del principi del procés de pèrdua de l'habitatge, amb la família i/o la persona, amb antelació suficient per cercar una alternativa habitacional que eviti el llançament. És necessari fomentar una perspectiva de drets humans en les actuacions judicials amb les normes actualitzades, incloent-hi en especial la Llei 24/2015.

6

La Mesa d'Emergències Socials de Barcelona ha de treballar en la direcció d'incloure les diverses realitats de la nostra ciutat

És a dir, tenir en compte les persones que viuen rellogant habitacions o les que es troben en situació administrativa irregular i que viuen processos de pèrdua d'habitatge, tot i no tenir *stricto sensu* o jurídicament ordres de desnonament, ja que no poden quedar excloses dels circuits de l'Administració.

7

Agilitzar els processos burocràtics a les oficines dels serveis públics, principalment a les d'Habitatge i Serveis Socials.

Capacitar i formar específicament les professionals que atenen a persones afectades als serveis públics (per exemple, des de qui dona la informació a la porta de la institució, fins a les tècniques especialitzades) per millorar el tracte i l'acolliment. Rotar el personal dels serveis públics que es troba a primera línia d'atenció per evitar el desgast emocional i, amb això, els possibles maltractaments a les persones afectades que acudeixen per trobar ajuda. Implementar o assegurar que s'apliquin protocols d'atenció més humanitzada. Aquests protocols haurien d'assegurar que les persones rebin en la seva primera atenció el llistat amb tots els drets socials als quals poden accedir per evitar la sensació d'estar rebent beneficència.

8

Crear sistemes d'atenció col·lectiva als serveis públics.

Implementar plans pilot a les Oficines d'Habitatge i al servei SIPHO, de sistemes d'acollida i d'informació prèvia col·lectiva de casos similars, superposant a l'atenció i acompanyament específic, un moment inicial de socialització del problema, una trobada intermèdia d'evolució dels casos, i recursos útils sobre la resolució exitosa d'aquests.

9

Crear una unitat de mediació especialitzada en les ocupacions en precari.

Que ajudi a resoldre els conflictes i sensibilitzar sobre les situacions d'ocupació a les comunitats de veïnes, alhora que s'estableixen criteris per accedir a la regularització d'aquestes situacions, a fi de garantir el dret a l'habitatge de les persones en situació de vulnerabilitat.

10

Fomentar el treball en xarxa i intersectorial.
Serveis Socials, Habitatge, Justícia i Salut han de treballar de forma conjunta i coordinada per abordar de la millor manera possible aquesta problemàtica. Alhora, cal comunicació permanent amb les entitats socials i grups de suport mutu, per tal de facilitar la seva acció, en especial a terreny on habitualment les administracions no arriben, evitant dinàmiques de competència i sense inhibir-se de les responsabilitats públiques respecte a la vulneració de drets.

11

Incloure als programes educatius de les escoles la inseguretat residencial i la crisi de l'habitatge.
Per visibilitzar el tema en la comunitat i, a més, poder treballar amb els infants afectats i les seves famílies. Generar espais de sensibilització i conscienciació als barris perquè les persones no afectades per la crisi de l'habitatge entenguin i empatitzin amb la situació de les seves veïnes i veïns afectats. Garantint que les famílies amb escassos recursos econòmics puguin fer front al pagament de despeses escolars, activitats de lleure i una alimentació saludable.

12

Sensibilitzar i capacitar a l'equip de salut dels centres d'atenció primària (CAP) sobre la inseguretat residencial i com aquests problemes socials afecten la salut i les conductes relacionades.
No culpabilitzar davant conductes poc saludables. Fomentar la prescripció social als centres de salut (derivació a recursos no clínics comunitaris com tallers de ball, voluntariat, activitats artístiques, horts urbans, etc.). Garantir que les persones afectades per inseguretat residencial tinguin accés a espais de cultura, oci i esport gratuïts als seus barris. Fomentar la coordinació i derivació a Serveis Socials, oficines d'Habitatge i Punts d'Assessorament Energètic (PAE).

13

Crear o millorar els sistemes d'informació relatius a aquestes problemàtiques.
Aquest aspecte és imprescindible si es vol fer un seguiment adequat de la situació d'emergència habitacional al nostre context, i conèixer amb una major profunditat les característiques de les persones afectades i la seva problemàtica. Això permetrà planificar polítiques més adequades que permetin reduir la problemàtica o minimitzar els seus impactes en la salut. Per tal de reduir la mala salut derivada de les situacions d'inseguretat residencial i pobresa energètica és primordial posar en marxa polítiques que previnguin que les persones visquin aquestes situacions.

14

Orientar les polítiques públiques a garantir l'accés als subministraments bàsics durant tot l'any.

En un escenari d'emergència climàtica és clau trencar amb l'imaginari pel qual la pobresa energètica és un fenomen que només es produeix a l'hivern, i cal aprofundir en l'anàlisi en relació amb la pobresa energètica i la calor.

15

Aplicar les sancions corresponents a les empreses subministradores en cas d'incompliment de la Llei 24/2015 quan es produeixin talls il·legals.

Si bé aquest informe constata que hi ha hagut un gran descens de talls de subministrament des de l'entrada en vigor de la Llei 24/2015, encara es produeixen talls il·legals. Aquesta pràctica cal erradicar-la, i és l'Administració qui ha d'exercir el seu paper de garant de drets i fer servir les eines que estiguin al seu abast per tal que les empreses subministradores compleixin la Llei sense excepcions.

16

Crear un protocol pel qual les famílies que es troben en situació d'ocupació en precari puguin tenir garantit l'accés als seus subministraments bàsics d'energia.

Les famílies afectades han de poder acreditar que es troben en situació de vulnerabilitat, amb la certificació d'instal·lació elèctrica o de gas necessària, i accedir així a un contracte provisional fins que es regularitzi la seva situació habitacional. En el cas de l'aigua, cal donar major difusió al protocol existent a l'Àrea Metropolitana de Barcelona perquè tothom que tingui necessitat hi pugui accedir.

17

Instar a les empreses subministradores a la condonació del deute acumulat a les famílies en situació de vulnerabilitat.

Les ajudes existents no són suficients. Més enllà del fet que el bo social elèctric hauria de ser automàtic, les ajudes previstes no donen resposta a la situació d'endeutament que pateixen les famílies, ja que moltes, tot i tenir accés a les ajudes, continuen tenint problemes per pagar les seves factures. Mentre no es creïn tarifes socials adequades als ingressos de les famílies, cal condonar el deute d'aquestes i que tinguin una segona oportunitat.

18

Assegurar de manera proactiva l'accés als ajuts i subvencions per rehabilitació energètica per a les famílies en situació de vulnerabilitat.

I garantir que no es vegin perjudicades per haver-les rebut i/o que no són incompatibles amb altres ajuts d'emergència social, evitant així l'elitització de l'accés a la rehabilitació i l'eficiència energètica.

Acció de denúncia de l'Aliança contra la Pobresa Energètica

6. BIBLIOGRAFIA

Acció de denúncia de la PAH de Barcelona

ACA, Pobreza energética en España, 2018 disponible a: https://www.siis.net/documentos/Path/533408.pdf

ACA, Pobreza energética en España. Análisis de tendencias, 2014 disponible a: https://unaf.org/wp-content/uploads/2014/05/estudio-de-pobreza-energ%C3%A9tica-en-espa%C3%B1a-2014.pdf

ACA, Pobreza, vulnerabilidad y desigualdad energética. Nuevos enfoques de análisis, 2016 disponible a: https://www.cienciasambientales.org.es/index.php/comunicacion/noticias/567-3er-estudio-pobreza-energetica-en-espana-nuevos-enfoques-de-analisis

Berglund, O. Contesting Actually Existing Austerity. New Political Economy. 2017 DOI: 10.1080/13563467.2017.1401056

Blanco-Romero, A., Blázquez-Salom, M. and Cànoves, G. Barcelona, Housing Rent Bubble in a Tourist City. Social Responses and Local Policies. Sustainability. 2018; 36:2043; doi:10.3390/su10062043

Bonnefoy X. Inadequate housing and health: an overview. Int J Environment and Pollution. 2007;30:411–29.

Borja J. La ciudad conquistada. Madrid: Alianza Editorial; 2010.

Borja J. Llums i ombres de l'urbanisme de Barcelona. Empúries, Barcelona; 2010.

Casellas A, Sala E. Home eviction, grassroots and citizen empowerment in Spain. En: Geographies of forced eviction: dispossession, violence, insecurity. Palgrave Macmillan; 2017.

Comisión para Reducir las Desigualdades Sociales en Salud en España. Propuesta de políticas e intervenciones para reducir las desigualdades sociales en salud en España. Gac Sanit. 2012;26:182–9.

Cotarelo P, El cost real de l'energia. Estudi dels pagaments il·legítims del sector elèctric espanyol, 1998-2013. Observatori del Deute en la Globalització. 2015. Disponible a: https://odg.cat/wp-content/uploads/2016/03/3b_informe_cost_real_energia_cat_v3.pdf

D'Adda G, Delgado L, Sala E. Responding to the precarization of housing: A case study of PAH Barcelona. En Law and The Precarious Home: Socio-Legal Perspectives on the Home in Insecure Times. Oxford and Portland, Hart Publishing; 2018.

Di Feliciantonio C, Aalbers M. The Prehistories of Neoliberal Housing Policies in Italy and Spain and Their Reification in Times of Crisis. Housing Policy Debate. 2018. 28(1): 135-151, DOI: 10.1080/10511482.2016.1276468

Gutiérrez A, Delclòs X. The uneven distribution of evictions as new evidence of urbaninequality: A spatial analysis approach in two Catalan cities. Cities. 2016. 56: 101–108. https://doi.org/10.1016/j.cities.2016.04.007

Gutiérrez A, Domènech A. The spanish mortgage crisis: Evidence of the concentration of foreclosures in the most deprived neighbourhoods. DIE ERDE. 2017. 148(1): 39–57. https://doi.org/10.12854/erde-148-29

Gutiérrez A, Domènech A. The mortgage crisis and evictions in Barcelona: identifying the determinants of the spatial clustering of foreclosures. European Planning Studies. 2018. 26(10): 1939-1960, DOI: 10.1080/09654313.2018.1509945

ILP Habitatge. Disponible a: https://ilphabitatge.cat/

James C. Homes fit for families. An evidence review. The Family and Parenting Institute; 2008.

Krieger J, Higgins DL. Housing and health: time again for public health action. Am J Public Health. 2002;92:758–68.

López I, Rodríguez E. The Spanish Model. New Left Review. 2011. 69

Novoa AM, Bosch J, Díaz F, Malmusi D, Darnell M, Trilla C. El impacto de la crisis en la relación entre vivienda y salud. Políticas de buenas prác-

ticas para reducir las desigualdades en salud asociadas con las condiciones de vivienda. Gac Sanit. 2014 Jun;28 Suppl 1:44-50.

Novoa AM, Bosch J, Díaz F, Malmusi D, Darnell M, Trilla C. Impact of the crisis on the relationship between housing and health. Policies for good practice to reduce inequalities in health related to housing conditions. Gac. Sanit. 2014. 28: 44–50. doi:10.1016/j.gaceta.2014.02.018

Novoa AM, Ward J, Malmusi D, Díaz F, Darnell M, Trilla C, Bosch J, Borrell C. How substandard dwellings and housing affordability problems are associated with poor health in a vulnerable population during the economic recession of the late 2000s. Int J Equity Health. 2015;14:120

Observatori DESC (coord.) La ley del derecho a la vivienda de Catalunya: diez años de vigencia. Balance y futuro. Aranzadi; 2018.

Observatori DESC, Agència de Salut Pública de Barcelona, Enginyeria Sense Fronteres, Aliança Contra la Pobresa Energètica, Plataforma d'Afectades per la Hipoteca de Barcelona. Radiografies de la situació del dret a l'habitatge, la pobresa energètica i el seu impacte en salut a Barcelona. Informe III. 2018.

Observatori DESC, Agència de Salut Pública de Barcelona, Enginyeria Sense Fronteres, Aliança Contra la Pobresa Energètica, Plataforma d'Afectades per la Hipoteca de Barcelona. Radiografies de la situació del dret a l'habitatge, la pobresa energètica i el seu impacte en salut a Barcelona. Informe II Perspectiva de gènere sobre el dret a l'habitatge i la pobresa energètica a Barcelona. 2018.

Observatori DESC, Agència de Salut Pública de Barcelona, Enginyeria Sense Fronteres, Aliança Contra la Pobresa Energètica, Plataforma d'Afectades per la Hipoteca de Barcelona. Radiografies de la situació del dret a l'habitatge, la pobresa energètica i el seu impacte en salut a Barcelona. Informe I. 2018.

Observatori Desc, PAH. Emergència habitacional a Catalunya. Impacte de la crisi hipotecària en el dret a la salut i els drets dels infants. 2015 http://observatoridesc.org/ca/node/4309

Observatori Desc, PAH. Emergencia habitacional en el estado español: la crisis de las ejecuciones hipotecarias y los desalojos desde una perspectiva de derechos humanos. 2013 http://observatoridesc.org/ca/node/4302

Observatori Desc, PAH. Exclusión Residencial en el mundo local: Informe de la crisis hipotecaria en Barcelona (2013 – 2016). 2016 https://afectadosporlahipoteca.com/wp-content/uploads/2016/11/Informe-exclusi%C3%B3n-residencial-en-el-mundo-local.pdf

Observatori DESC. Disponible a: http://observatoridesc.org/

ODESC. Guia per a l'exigibilitat dels Drets Econòmics, Socials, Culturals i Ambientals. 2018. https://observatoridesc.org/ca/guia-lexigibilitat-dels-drets-economics-socials-culturals-i-ambientals

ODESC. L'evolució dels desnonaments 2008-2019: de l'emergència a la consolidació d'una crisi habitacional. 2020. https://observatoridesc.org/ca/l-evolucio-dels-desnonaments-2008-2019-l-emergencia-consolidacio-d-crisi-habitacional i https://observatoridesc.org/ca/node/4320

ODESC. Precarietat habitacional i seguretat privada a Europa: el cas de las empreses anti-okupa. 2017. https://observatoridesc.org/ca/node/4317

ODESC. Serveis innovadors d'assessorament en matèria d'habitatge als municipis. 2019. https://observatoridesc.org/ca/serveis-innovadors-d-assessorament-materia-d-habitatge-als-municipis

Palomera J. How Did Finance Capital Infiltrate the World of the Urban Poor? Homeownership and Social Fragmentation in a Spanish Neighborhood. International Journal of Urban and Regional Research. 2013. 38 (1): 218–235. doi:10.1111/1468-2427.12055.

Plataforma de Afectadas por la Hipoteca de Bar-

celona. Disponible a: https://pahbarcelona.org/ca/portada-3/

Plataforma de Afectadas por la Hipoteca. Disponible a: https://afectadosporlahipoteca.com/

Rodríguez R, Espinoza Pino M. De la especulación al derecho a la vivienda. Más allá de las contradicciones del modelo inmobiliario español. Madrid: Traficantes de Sueños; 2018.

Rolnik R. La Guerra de los lugares, Descontrol Editorial; 2018.

Rolnik R. Late Neoliberalism: The Financialization of Homeownership and Housing Rights. International Journal of Urban and Regional Research. 2013. 37(3): 1058–66, 1062 DOI:10.1111/1468-2427.12062

Sala E. Análisis geográfico de la crisis hipotecaria: la distribución desigual a diferentes escalas. Biblio 3w: revista bibliográfica de geografía y ciencias sociales. 2018. 23.

Sandel M, Wright RJ. When home is where the stress is: expanding the dimensions of housing that influence asthma morbidity. Arch Dis Child.2006;91:942–8.

Suárez M. Movimientos sociales y buen vivir: ecuatorianos en la lucha por la vivienda en la Plataforma de Afectadas por la Hipoteca (PAH). Revista de Antropología Experimental. 2014. 14: 71-89.

The WHO European Centre for Environment and Health. Environmental health inequalities in Europe. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe; 2012.

The WHO European Centre for Environment and Health. Environmental burden of disease associated with inadequate housing. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe; 2011.

Tirado Herrero, S (2018) Indicadores municipales de pobreza energética en la ciudad de Barcelona, RMIT University, Barcelona

Tirado Herrero, S (2019) "¿Una transición justa? Los bonos sociales a debate desde una perspectiva de pobreza y justicia energética" (p. 155-176). Revista De Presupuesto y Gasto Público. Disponible a: https://www.ief.es/docs/destacados/publicaciones/revistas/pgp/97.pdf

Vásquez-Vera H, Fernández A, Novoa AM, Delgado L, Barcala J, Macías C, Borrell C; Photovoice Working Group of Public Health Agency of Barcelona. Our lives in boxes: perceived community mediators between housing insecurity and health using a PHOTOVOICE approach. Int J Equity Health. 2019;18(1):52.

Vásquez-Vera H, Rodríguez-Sanz M, Palència L, Borrell C. Foreclosure and Health in Southern Europe: Results from the Platform for People Affected by Mortgages. J Urban Health. 2016;93(2):312-330.

Vásquez-Vera, H. La inseguridad residencial por motivos económicos y su relación con la salud. Tesis Doctoral, Universidad Pompeu Fabra, Barcelona. 2019.

Vives-Miró S. New rent seeking strategies in housing in Spain after the bubble burst. European Planning Studies. 2018. 26(10): 1920-1938, DOI:10.1080/09654313.2018.1515180

7. NOTES

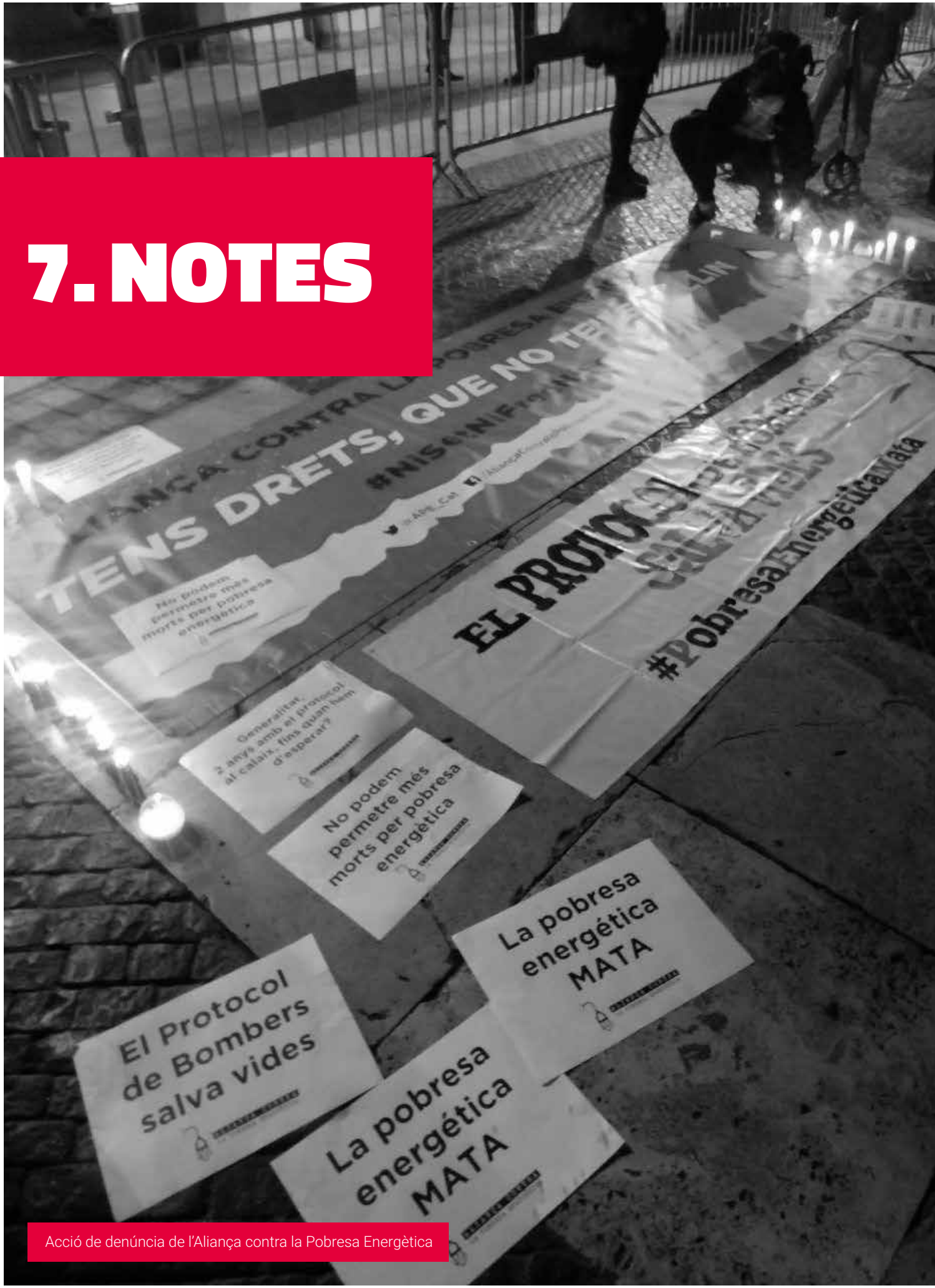

Acció de denúncia de l'Aliança contra la Pobresa Energètica

[1] Com a exemple, ciutats com Buenos Aires van declarar per llei l'emergència habitacional, per aturar els desallotjaments en habitatges públics i altres situacions habitacionals.

[2] Vegeu l'informe "Emergència habitacional a l'Estat espanyol" (2013, ODESC) (Dispobible a https://observatoridesc.org/sites/default/files/2013-informe_habtitatge-17dic.pdf). En un informe del 2008 del mateix autor, sobre la visita a Espanya del Relator pel Dret a l'Habitatge Adequat de l'ONU, Miloon Kothari, de 2006, on es van avançar els possibles efectes de l'esclat de la bombolla ja denunciada per moviments com VdeVivienda (http://uvedevivienda.blogspot.com/) i altres, ja es feia esment a la situació d'emergència habitacional (Derecho a la vivienda y políticas habitacionales: informe de un desencuentro, ODESC, 2008). La PAH va començar a usar el terme per les seves denúncies de forma cada vegada més generalitzada. Tal vegada, la ILP Habitatge de Catalunya contra els desnonaments i els talls, que va néixer amb el nom d'"ILP de Mesures Urgents per fer front a l'Emergència Habitacional i a la Pobresa Energètica", és la primera proposta formal d'àmbit legal que inclou el concepte (consultar text íntegre aquí https://ilphabitatge.cat/campanyes/la-ilp-dhabitatge/ilp-mesures-ugents-emergencia-habitacional-pobresa-energetica/). S'ha consultat amb les persones actives en les dues entitats en aquells anys i la introducció del concepte en la verbalització de la problemàtica incipient a Espanya es va inspirar en la paraula anglesa "*housing*", usada per referir-se a l'habitatge, en especial quan es fa referència al seu preu o condicionants, així com en el sentit de provisió d'habitatge per a la població.

[3] Segons la definició de la RAE: https://dle.rae.es/emergencia

[4] http://observatoridesc.org/ca/l-evolucio-dels-desnonaments-2008-2019-l-emergencia-consolidacio-d-crisi-habitacional

[5] Els moviments socials de referència són els sindicats d'inquilines, però hi ha molts grups barrials a les ciutats que treballen temes de lloguer, així com les PAH mateixes.

[6] La coneguda llei del "tot el que no es protegeixi és urbanitzable", del PP d'Aznar. No obstant això, les comunitats autònomes van poder fer més restrictiva amb les seves lleis pròpies d'urbanisme aquesta regulació estatal, ja que una sentència del Suprem el 1997 declarava la gestió dels terrenys competència de les autonomies, no de l'Estat.

[7] Mitjançant les lleis 19/2009 i 4/2013, que introduïren l'anomenat "desnonament exprés" per impagament del lloguer i finalització de contracte, la via de judici verbal accelerant encara més el procediment, la reducció a tres anys de contractes i l'eliminació de diferents formes de suport de lloguer, per exemple, als joves. Per a més informació, consultar l'informe "L'evolució dels desnonaments 2008-2019: de l'emergència a la consolidació d'una crisi habitacional" (ODESC, 2020):
http://observatoridesc.org/ca/l-evolucio-dels-desnonaments-2008-2019-l-emergencia-consolidacio-d-crisi-habitacional

[8] Exclusión residencial en el mundo local. Informe de la crisis hipotecaria en Barcelona (2013-2016). https://pahbarcelona.org/wp-content/uploads/2018/04/Informe-exclusi%C3%B3n-residencial-en-el-mundo-local.pdf

[9] En endavant LDHC. Regula la planificació en habitatge, la rehabilitació i la seva conservació, la seva funció social, la utilització anòmala, la regulació de l'habitatge protegit i l'augment del parc social d'habitatge, etc. Per a més informació, recomanem consultar el llibre "La llei del dret a l'habitatge de Catalunya: deu anys de vigència. Balanç i futur "(coord. ODESC, 2018).

[10] A excepció de les lleis estatals d'emergència habitacional, clarament insuficients (ens referim a la moratòria desnonaments i al fons social habitatge). Per a més informació, recomanem el Capítol "Les lleis d'habitatge a l'Estat espanyol" escrit per Dolors Clavell, en el llibre "La llei del dret a l'habitatge de Catalunya: deu anys de vigència. Balanç i futur" (coord. ODESC, 2018).

[11] Coneguda popularment com a "Llei catalana contra els desnonaments i els talls" i impulsada per la PAH, l'APE i l'Observatori DESC a través

d'una Iniciativa Legislativa Popular (ILP).

[12] Veure apartat 3.

[13] Per a més informació, recomanem llegir el Capítol "La nova planificació territorial en l'àmbit de l'habitatge: una mirada sobre els projectes del Pla Territorial Sectorial d'Habitatge de 2010 i 2017", dels mateixos autors, en el llibre "La llei del dret a l'habitatge de Catalunya: deu anys de vigència. Balanç i futur" (coord. ODESC, 2018). Els Plans Estatals d'Habitatge, han patit una reducció molt important d'impacte sobre les polítiques d'habitatge, especialment durant els governs del PP, quedant ara pendent si el Govern de coalició redefineix i actualitza l'abast de l'impacte d'aquest instrument a partir de 2021. https://observatoridesc.org/es/node/4210

[14] Veure el comunicat de la PAH de Barcelona quan es va aprovar la mesura a la ciutat el 2018. https://pahbarcelona.org/es/comunicado-barcelona-ya-tiene-el-30/

[15] Veure l'informe "The State of Housing in the EU 2019" de Housing Europe. http://www.housingeurope.eu/resource-1323/the-state-of-housing-in-the-eu-2019

[16] Veure "Qüestions d'habitatge núm. 20. Polítiques comparades d'habitatge" (IMHAB 2016, pàg 71) http://www.pmhb.org/repdoc/66982-20161216103408.pdf

[17] És cert que segons el cens d'habitatges buits elaborat per l'Ajuntament de Barcelona el 2018, com era de preveure, les dades de l'INE estan desactualitzades (serà interessant veure els resultats del Cens de Població i Habitatges previst per 2021). No obstant això, l'1,52% del parc buit representen 10.052 habitatges que, si es mobilitzaran a parc social, significaria doblar els recursos habitacionals actuals a la ciutat (9.549 habitatges). https://ajuntament.barcelona.cat/premsa/2018/03/27/el-cens-dhabitatge-buit-de-barcelona-detecta-un-152-de-pisos-sense-habitar-2/

[18] Per a més informació veure Eurostat, Social benefits by function - % of total benefits (Code: tps00106). https://ec.europa.eu/eurostat/data-browser/view/tps00106/default/table?lang=en

[19] Veure article explicatiu a la web d'Eurostat https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/EDN-20171002-1 (càlculs propis a partir de les dades associades a General government total expenditure on housing and community amenities as % of GDP, http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?query=BOOKMARK_DS-471197_QID_-5CAE006_UID_-3F171EB0&layout=UNIT,L,X,0;GEO,L,Y,0;TIME,C,Z,0;SECTOR,L,Z,1;COFOG99,L,Z,2;NA_ITEM,L,Z,3;INDICATORS,C,Z,4;&zSelection=DS-471197COFOG99,GF06;DS-471197SECTOR,S13;DS-471197INDICATORS,OBS_FLAG;DS-471197TIME,2015;DS-471197NA_ITEM,TE;&rankName1=SECTOR_1_2_-1_2&rankName2=INDICATORS_1_2_-1_2&rankName3=NA-ITEM_1_2_-1_2&rankName4=COFOG99_1_2_-1_2&rankName5=TIME_1_0_0_0&rankName6=UNIT_1_2_0_0&rankName7=GEO_1_2_0_1&rStp=&cStp=&rDCh=&cDCh=&rDM=true&cDM=true&footnes=false&empty=false&wai=false&time_mode=ROLLING&time_most_recent=true&lang=EN&cfo=%23%23%23%2C%23%23%23.%23%23%23 i General government total expenditure on social protection related to housing as % of GDP http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?query=BOOKMARK_DS-471197_QID_-1C867A7C_UID_-3F171EB0&layout=UNIT,L,X,0;GEO,L,Y,0;TIME,C,Z,0;SECTOR,L,Z,1;COFOG99,L,Z,2;NA_ITEM,L,Z,3;INDICATORS,C,Z,4;&zSelection=DS-471197COFOG99,GF06;DS-471197SECTOR,S13;DS-471197INDICATORS,OBS_FLAG;DS-471197TIME,2015;DS-471197NA_ITEM,TE;&rankName1=SECTOR_1_2_-1_2&rankName2=INDICATORS_1_2_-1_2&rankName3=NA-ITEM_1_2_-1_2&rankName4=COFOG99_1_2_-1_2&rankName5=TIME_1_0_0_0&rankName6=UNIT_1_2_0_0&rankName7=GEO_1_2_0_1&rStp=&cStp=&rDCh=&cDCh=&rDM=true&cDM=true&footnes=false&empty=false&wai=false&time_mode=ROLLING&time_most_recent=true&lang=EN&cfo=%23%23%23%2C%23%23%23.%23%23%23).

[20] Per a més informació, consultar la MPGM (document unitari, pàg. 17). http://tes.gencat.

cat/rpucportal/AppJava/cercaExpedient.do?reqCode=veureFitxa&codiPublic=2018/67588/B&set-locale=es

[21] Són variades les fonts que es poden consultar al respecte. Barcelona ha rebut reconeixements a les seves polítiques d'habitatge durant els últims cinc anys, com el premi European Responsible Housing Awards (https://www.eldiario.es/catalunya/politicas-vivienda-Barcelona-gentrificacion-reciben_0_907459310.html) o el seu projecte d'habitatges temporals APROP, finalista dels premis d'arquitectura FAD 2020 (https://www.barcelona.cat/infobarcelona/es/las-viviendas-aprop-de-ciutat-vella-finalistes-en-los-premios-fad-arquitectura-2020_949715.html). Ens sembla un bon exemple de valoració crítica sobre les polítiques d'habitatge de l'anterior mandat, el que va publicar la PAH de Barcelona el 2017 (https://pahbarcelona.org/es/informe-de-la-pah-de-bcn-valoracion-de-los-2-anos-de-politicas-publicas-de-vivienda-de-la-alcaldesa-ada-colau-2/). L'Observatori DESC també va valorar i presentar al·legacions al Pla Local d'Habitatge 2016-2025 (https://observatoridesc.org/es/node/4020) l'any 2016.

[22] Possiblement avui dia són alguns menys, ja que un cicle tan llarg de mobilització porta associat a vegades una reducció de referents locals.

[23] Les seves campanyes més conegudes són: #StopDesahucios #DacióEnPagament #LloguerSocial i #ObraSocialPah. https://afectadosporlahipoteca.com/propuestas/

[24] L'assessorament col·lectiu inclou la producció de recursos jurídics oberts online (https://afectadosporlahipoteca.com/documentos-utiles/), copyleft i actualitzats periòdicament a la seva web, el que significa la generació de coneixement expert pràctic per part d'afectades basat en el coneixement adquirit per incidir en els circuits de vulneració de drets.

[25] Consultar-ho a l'enllaç: https://afectadosporlahipoteca.com/manifiesto-pah/

[26] Per més informació consultar comunicació i premsa (https://afectadosporlahipoteca.com/media/), vídeos (https://www.youtube.com/user/afectadosxlahipoteca/videos) d'aquest moviment social.

[27] Veure notícia a El País. https://elpais.com/politica/2013/02/16/actualidad/1361053281_008924.html

[28] Veure les webs: http://www.quenotehipotequenlavida.org/ , https://ilphabitatge.cat/es/quienes-somos/

[29] Consultar el text al BOE: https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2015-9725

[30] L'esmentada llei, primera conquesta de la PAH en el terreny dels canvis legals impulsats des del seu naixement, va ser aprovada per unanimitat el juliol de 2015, després d'una campanya iniciada el 2014 com a resposta al bloqueig de la ILP a escala estatal, i que va incloure la recollida de 150.000 signatures (el triple de les mínimes exigides), amb una presència notable a l'espai públic de tot Catalunya, que va rebre el suport de col·lectius com els bombers, treballadores socials, artistes i personatges públics; però amb una dimensió d'incidència en l'agenda política i pública intensa, ja que va coincidir amb la campanya electoral a les eleccions municipals de 2015 i les PAHs van intervenir en actes electorals dels partits que no donaven suport inicialment a la ILP. https://ilphabitatge.cat/878/

[31] Veure web a: https://pobresaenergetica.es/

[32] Fets com la tràgica mort de la Rosa, a Reus en 2016 (https://pobresaenergetica.es/2018/11/14/dos-anys-despres-de-la-mort-de-la-rosa-reus-seguim-sense-noticies-sobre-el-pagament-de-naturgy-de-la-sancio-de-500-000-euros/), que va morir en un incendi després que la seva companyia elèctrica, Gas Natural Fenosa (actualment Naturgy), li tallés la llum, quan la Llei 24/2015 prohibia aquest tipus de talls, també han estat moments clau respecte a la sensibilització i percepció pública en relació amb l'emergència habitacional; com ho va ser en el cas dels desnonaments el suïcidi d'una parella d'ancians a Mallorca que s'enfrontava a un desnonament el 2013 (https://www.rtve.es/noticias/20130212/matrimonio-jubilados-se-suicida-tras-recibir-aviso-desahucio-mallorca/607985.shtml).

[33] El 2013 sobre clàusules abusives (assumpte C415/11, cas Aziz), clàusules sòl (Sentència del TJUE de 21 de desembre de 2016 http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=186483&pageIndex=0&doclang=ES&mode=req&dir=&occ=first&part=1), venciment anticipat (Sentència de 26 de gener de 2017 http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=187170&pageIndex=0&doclang=es&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=611624) i l'índex IRPH (Sentència de 3 de març de 2020 http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text&docid=223983&pageIndex=0&doclang=ES&mode=req&dir&occ=first&part=1&cid=116102).

[34] L'intent de desnonament per part de la SAREB del bloc de Salt a Girona, amb una alta presència en mitjans i una mobilització d'un miler de persones per aturar-lo, va ser el cas pel qual la sentència del TEDH va ordenar la paralització del desallotjament. https://afectadosporlahipoteca.com/2013/10/17/estrasburgo-pah-exige-sareb-generalitat-alquiler-social/

[35] Condemna a Espanya per vulneració del dret a l'habitatge el 2015 (desnonament hipoteca http://www.ohchr.org/SP/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=16457&LangID=S), el 2017 (desnonament lloguer http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=E/C.12/61/D/5/2015&Lang=en), i el 2019 (desnonament ocupació https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=E/C.12/66/D/37/2018&Lang=en)

[36] Cas de la paralització del desallotjament del bloc Salt, impulsat per la PAH i l'Observatori DESC, o dels dictàmens DESC, iniciats per CAES al costat de la PAH i d'assemblees d'habitatge de Madrid (vegeu a l'enllaç una notícia del darrer dictamen obtingut, que va paralitzar un desallotjament d'ocupació https://caescooperativa.es/2018/03/naciones-unidas-ordena-la-suspension-del-desalojo-de-una-familia-que-ocupa-una-vivienda-vacia-de-un-banco-en-el-distrito-de-villaverde/).

[37] Els informes de les relatories de l'ONU sobre el dret a l'habitatge o l'extrema pobresa, també són un exemple d'això, sovint comptant amb la col·laboració o testimoni d'organitzacions de drets humans o moviments socials com la PAH (vegeu a l'enllaç una notícia sobre la trobada més recent d'aquesta mateixa organització amb Philip Alston, relator especial de l'ONU sobre l'extrema pobresa i drets humans https://afectadosporlahipoteca.com/2020/02/03/la-pah-recibe-a-philip-alston-relator-especial-de-la-onu/).

[38] Article 5 de la norma, apartats del 10 al 13. https://portaljuridic.gencat.cat/ca/pjur_ocults/pjur_resultats_fitxa?action=fitxa&documentId=700006#fragment-1471886

[39] Veure la notícia al següent enllaç https://www.vozpopuli.com/economia-y-finanzas/empresas/BBVA-Blackstone-Ley_antideshaucios-Soraya_Saenz_de_Santamaria-Oriol_Junqueras-ley_antidesahucios_0_911908884.html. Ha succeït quelcom similar amb la recent ampliació de la Llei 24/2015 (https://www.europapress.es/catalunya/noticia-lluis-marsa-apce-afirma-decreto-acceso-vivienda-puede-frenar-alquiler-catalunya-20200205133253.html) aprovada el 2019 pel DL 17/2019, que es menciona a l'apartat 3 d'aquest Informe.

[40] Segons la font de les dades, disposem d'informació fins al 2019, o en alguns casos del primer trimestre del 2020.

[41] Veure: http://observatoridesc.org/ca/nou-informe-sobre-l-evolucio-dels-desnonaments-2008-2019-que-evidencia-que-vulneracio-del-dret-l

[42] Impulsades per governs del PSOE la primera reforma, i del PP la segona.

[43] La gran intensitat de l'activitat d'incidència de la PAH a Catalunya, al costat de l'APE i altres organitzacions, també explica la disminució interanual posterior a 2013, i es pot detectar l'impacte de la Llei 24/2015, encara que la seva suspensió temporal pel recurs del PP i la banca al TC, el va atenuar. La llei es va aprovar el juliol de 2015 i va estar vigent des del 06/08/2015 al 06/02/2016, període que coincideix amb un descens dels desnonaments; després va estar suspesa des del 03/06/2016 al 21/02/2019, pe-

ríode en què pugen de nou, i es va recuperar la seva vigència amb l'aixecament de la suspensió el 22/02/2019 i fins al 2019, on tornen a baixar (són baixades no molt acusades perquè ha patit molts periples, però d'uns 1500 desnonaments a l'any, i per tant, cal esperar què passa en el futur si es consolida).

[44] L'esmentat informe fa una primera aproximació als tipus de desnonaments continguts en la categoria "altres" dins de l'estadística judicial oficial. La hipòtesi que se suggereix, és que majoritàriament es tracta de desnonaments de persones que viuen sense títol habilitant en els habitatges, és a dir, d'ocupacions o accés precari i insegur a l'habitatge.

[45] Aquesta tendència s'observa també a escala estatal, especialment a les grans ciutats i àrees urbanes. Es posen diversos exemples a l'Informe ja citat de l'ODESC de 2020.

[46] A Barcelona, una de les novetats i respostes institucionals a la crisi dels desnonaments ha estat la creació d'un servei específic per a intervenir-hi, buscant alternatives que evitin la pèrdua de l'habitatge de les famílies, les SIPHO (Servei d'intervenció i mediació en situacions de pèrdua i/o ocupació d'habitatge). L'Observatori DESC va organitzar unes Jornades a la ciutat el novembre de 2019, sota el nom de "Com garantim el dret a l'habitatge i l'energia des dels municipis?", on -entre altres- es va posar a debat aquest servei i similars. Les conclusions inclouen un consens bastant ampli entre tècnics i organitzacions socials, respecte de què es tracta d'una política pública amb resultats interessants i amb enfocament de drets (consultar la relatoria en aquest enllaç https://observatoridesc.org/ca/serveis-innovadors-d-assessorament-materia-d-habitatge-als-municipis).

[47] No ens estendrem: als subapartats anteriors i al llarg de tot aquest informe, s'apunten les mancances de les respostes dels poders públics en relació amb el repte que significa resoldre l'emergència habitacional.

[48] No disposem de dades evolutives dels talls de subministraments, però evidentment, la impossibilitat de pagar el lloguer o la hipoteca, a causa de l'atur o la precarietat, s'ha de vincular a l'impagament de subministraments o a la impossibilitat de fer front a les seves factures.

[49] Veure: https://www.bcn.cat/estadistica/catala/dades/ttreball/epa/epa/patu/evtatterr.htm

[50] És significatiu, com a demostració del raonament anterior, fixar-se de l'efecte que va suposar en l'indicador l'augment substancial en 2019 de l'SMI, passant de 735,9 a 900 euros, mesura que es reflecteix en la reducció de 6 punts en l'indicador per a la Regió metropolitana de Barcelona i en el manteniment a Barcelona ciutat, tot i que el preu del lloguer va pujar de 2018-2019.

[51] La referència del 30% sorgeix de l'Observació General núm. 4 sobre el PIDESC por part del Comitè DESC (https://www.escr-net.org/es/recursos/observacion-general-no-4-derecho-una-vivienda-adecuada-parrafo-1-del-articulo-11-del-pacto apartats 8: b, c, e), que inclou habitatge i subministraments. El percentatge concret del 30% apareix en diversos documents de referència de l'ONU (en aquest https://undocs.org/pdf?symbol=es/E/CN.5/2020/3, el paràgraf 5 i en aquest altre també https://onuhabitat.org.mx/index.php/elementos-de-una-vivienda-adecuada) i ha estat acceptat com a criteri de referència. També hi ha lleis d'emergència habitacional que ho recullen, com és el cas de Catalunya a la Llei 24/2015, en un article -el 8- que ha passat més aviat desapercebut, però que, tot i que està limitat a lloguers i subministraments amb topalls, opera a la legalitat i és rellevant que aquí figuri.

[52] El preu del lloguer està calculat a partir de la mitjana dels contractes vigents inscrits al registre de fiances obligatòries de l'INCASÒL (http://incasol.gencat.cat/es/2-serveis_i_tramits/Fiances/index.html), que és obligatori a Catalunya des del 1997.

[53] Extret de l'informe "Els salaris a Barcelona 2018" (Departament d'Anàlisi Oficina Municipal de Dades, 2020). https://ajuntament.barcelona.cat/barcelonaeconomia/sites/default/files/Salaris_2018.pdf

[54] http://www.cje.org/es/en-que-trabajamos/

vivienda/actividades-y-campanas-del-cje/observatorio-joven-de-emancipacion/

[55] De fet, és així per la seva escassetat i perquè històricament, davant la falta d'habitatges suficients, s'han fet sortejos públics per adjudicar-la.

[56] Segons les dades comunicades per la Generalitat al Grup Promotor de la Llei 24/2015, a tot Catalunya hi ha aproximadament 2500 casos en espera o amb aprovació i pendents de reallotjament. Per a més informació consultar: http://habitatge.gencat.cat/ca/ambits/mesures-evitar-perdua-habitatge/reallotjament-emergencia/index.html

[57] http://www.bcn.cat/consorcihabitatge/es/files/Mesa_districte_ES.pdf

[58] UE. Directiva 2009/72/CE (2009). Disponible a http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX%3A32009L0072

[59] UE. Directiva 2009/73/CE (2009). Disponible a http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX%3A32009L0073

[60] FACUA (2010) El usuario ante el suministro eléctrico. Disponible a: https://www.facua.org/es/guias/guia133.pdf

[61] Annual Report on the Results of Monitoring the internal electricity and natural gas Markets in 2018. Disponible a: https://www.acer.europa.eu/Official_documents/Acts_of_the_Agency/Publication/ACER%20Market%20Monitoring%20Report%202018%20-%20Electricity%20and%20Gas%20Retail%20Markets%20Volume.pdf

[62] Per a més informació: https://ilphabitatge.cat/es/

[63] Reial Decret 106/2018, de 9 de març, pel qual es regula el Pla Estatal d'Habitatge 2018-2021. Text consolidat disponible a: https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2018-3358

[64] Llei 29/1994, de 24 de novembre, d'Arrendaments Urbans. Text consolidat disponible a: https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1994-26003

[65] Llei 4/2013, de 4 de juny, de mesures de flexibilització i foment del mercat de lloguer d'habitatges. Text consolidat disponible a: https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2013-5941

[66] Reial Decret-llei 7/2019, d'1 de març, de mesures urgents en matèria d'habitatge i lloguer. Text consolidat disponible a: https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2019-3108

[67] Vegeu també el comunicat i guia elaborats per la PAH. Disponibles a: https://afectadosporlahipoteca.com/2019/03/04/el-gobierno-del-estado-aprueba-un-decreto-de-alquileres-necesario-pero-insuficiente-te-explicamos-como-nos-afectara/

[68] Llei 5/2019, de 15 de març, reguladora dels contractes de crèdit immobiliari. Text consolidat disponible a: https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2019-3814

[69] Vegeu també el comunicat i la guia elaborats per la PAH. Disponible a: https://afectadosporlahipoteca.com/2019/06/18/nueva-oportunidad-perdida-la-pah-te-cuenta-en-que-te-afecta-la-nueva-ley-hipotecaria/

[70] Llei 5/2018, d'11 de juny, de modificació de la Llei 1/2000, de 7 de gener, d'Enjudiciament Civil, en relació amb l'ocupació il·legal d'habitatges. Text original disponible a: https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2018-7833

[71] Decret-llei 5/2019, de 5 de març, de mesures urgents per millorar l'accés a l'habitatge. Text original (actualment derogat) disponible a: https://portaljuridic.gencat.cat/ca/pjur_ocults/pjur_resultats_fitxa?action=fitxa&documentId=843375

[72] Decret-llei 9/2019, de 21 de maig, de mesures urgents en matèria de contenció de rendes en els contractes d'arrendament d'habitatge i de modificació del llibre cinquè del Codi civil de Catalunya en l'àmbit de la penyora. Text original (actualment derogat) disponible a: https://portaljuridic.gencat.cat/ca/pjur_ocults/pjur_resultats_fitxa/?action=fitxa&documentId=849919&language=ca_ES&textWords=decret%2520llei%25209%2F2019&mode=single

[73] Decret-llei 17/2019, de 23 de desembre, de mesures urgents per millorar l'accés a l'habitatge. Text original i versions posteriors disponibles a: https://portaljuridic.gencat.cat/ca/pjur_ocults/pjur_resultats_fitxa?documentId=864986&action=fitxa

[74] Llei 24/2015, de 29 de juliol, de mesures urgents per a afrontar l'emergència en l'àmbit de l'habitatge i la pobresa energètica. Text original i versions posteriors disponibles a: https://portaljuridic.gencat.cat/ca/pjur_ocults/pjur_resultats_fitxa?action=fitxa&documentId=700006

[75] Sentència de Tribunal Constitucional 13/2019, de 31 de gener de 2019. Text disponible a: https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2019-2547

[76] Vegeu també el comunicat elaborat pel Grup Promotor de la Llei 24/2015. Disponible a: https://ilphabitatge.cat/comunicat-ampliem-la-proteccio-de-la-llei-24-2015-adaptant-la-a-les-noves-cares-de-lemergencia-habitacional/

[77] Directiva 2009/72/CE del Parlament Europeu i del Consell, de 13 de juliol de 2009, sobre normes comunes per al mercat interior de l'electricitat i per la qual es deroga la Directiva 2003/54/CE. Text original disponible a: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ES/TXT/HTML/?uri=CELEX:32009L0072&from=ES

[78] Directiva 2009/73/CE del Parlament Europeu i del Consell, de 13 de juliol de 2009, sobre normes comunes per al mercat interior del gas natural i per la qual es deroga la Directiva 2003/55/CE.

[79] Directiva 2003/54/CE del Parlament Europeu i del Consell, de 26 de juny de 2003, sobre normes comunes per al mercat interior de l'electricitat i per la qual es deroga la Directiva 96/92/CE. Text disponible a: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ES/TXT/HTML/?uri=CELEX:32003L0054&from=ES

[80] Directiva 2003/55/CE del Parlament Europeu i del Consell, de 26 de juny de 2003, sobre normes comunes per al mercat interior del gas natural i per la qual es deroga la Directiva 98/30/CE. Text disponible a: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ES/TXT/HTML/?uri=CELEX:32003L0055&from=ES

[81] Reial Decret 897/2017, de 6 d'octubre, pel qual es regula la figura del consumidor vulnerable, el bo social i altres mesures de protecció per als consumidors domèstics d'energia elèctrica. Text consolidat disponible a: https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2017-11505

[82] Reial Decret-llei 15/2018, de 5 d'octubre, de mesures urgents per a la transició energètica i la protecció dels consumidors. Text consolidat disponible a: https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2018-13593

[83] Vegeu també la infografia elaborada per l'Aliança contra la Pobresa Energètica. Disponible a: https://pobresaenergetica.es/wp-content/uploads/2020/05/13-Infografia-Resum-del-Bono-Social-el%C3%A9ctric-amb-tota-l%E2%80%99informaci%C3%B3-que-necesites.pdf

[84] Infografia de l'Aliança contra la Pobresa Energètica sobre el bo social tèrmic. Document disponible a: https://pobresaenergetica.es/wp-content/uploads/2020/05/14-Bo-social-T%C3%A8rmic-%E2%80%93-Qu%C3%A8-%C3%A9s-Com-puc-accedir-a-l%E2%80%99ajuda-Infograf%C3%ADa.pdf

[85] Estratègia Nacional contra la Pobresa Energètica. Document disponible a: https://www.miteco.gob.es/es/prensa/estrategianacionalcontralapobrezaenergetica2019-2024_tcm30-496282.pdf

[86] Constitució de l'Organització Mundial de la Salut. Text disponible a: https://apps.who.int/gb/bd/PDF/bd47/SP/constitucion-sp.pdf?ua=1

[87] Declaració Universal dels Drets Humans. Text disponible a: https://www.un.org/es/universal-declaration-human-rights/

[88] Pacte Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals. Text disponible a: https://www.un.org/es/universal-declaration-human-rights/

[89] Emergència habitacional a Catalunya. Impacte de la crisi hipotecària en el dret a la salut i els drets dels infants. 2015 i Exclusió Residencial en el món local. Informe de la crisi hipotecària a Barcelona (2013-2016)

[90] 2013 "Emergència habitacional en l'Estat espanyol: la crisi de les execucions hipotecàries i els desnonaments des d'una perspectiva de Drets Humans", 2015 "Emergència habitacional a Catalunya. Impacte de la crisi hipotecària en el dret a la salut i els drets dels infants", i 2016 "Exclusió residencial al món local: Informe de la crisi hipotecària a Barcelona (2013-2016)".

[91] Informe I. Informe sobre la situació del dret a l'habitatge, la pobresa energètica i el seu impacte en la salut a Barcelona (2018).
Informe II. Perspectiva de gènere sobre el dret a l'habitatge i la pobresa energètica a Barcelona (2018).
Informe III. Una mirada en profunditat a la salut de les persones afectades per l'accés a l'habitatge i la pobresa energètica (2018).

[92] Exclusió residencial en el món local. https://pahbarcelona.org/wp-content/uploads/2018/04/Informe-exclusión-residencial-en-el-mundo-local.pdf

[93] Dades obtingudes a: http://www.amb.cat/s/es/web/area-metropolitana/dades-estadistiques/demografia/estructura-de-la-poblacio.html

[94] Caldrà avaluar els efectes respecte a l'ingrés mínim vital (IMV), aprovat el juny de 2020, mentre es redactava aquest informe: https://www.eldiario.es/economia/Congreso-decreto-ingreso-minimo-vital_0_1036596743.html

[95] Informe: L'evolució dels desnonaments 2008-2019: de l'emergència a la consolidació d'una crisi habitacional.

[96] Per a més informació: https://www.energypoverty.eu/

[97] Dades actualitzades en maig de 2019

[98] Informe de supervisió del mercat de gas natural en Espanya (2017): https://www.cnmc.es/sites/default/files/2113970_0.pdf

[99] Distribució territorial de la renda familiar disponible (2017) https://ajuntament.barcelona.cat/barcelonaeconomia/sites/default/files/RFD_2017_BCN.pdf

[100] Veure Norma Bàsica de l'Edificació relativa a Condicions Tèrmiques: NBE-CT-79

[101] Dades obtingudes a: http://www.amb.cat/s/es/web/ecologia/aigua/companyies-i-tarifes.html

[102] Publicat a: https://www.elindependiente.com/economia/2019/08/26/el-mapa-de-las-electricas-asi-se-reparten-el-negocio-de-la-luz-por-toda-espana/

[103] Dades obtingudes a: https://www.cnmc.es/gl/node/376566

[104] Dades obtingudes a: https://www.facua.org/es/noticia.php?Id=15322

[105] Informe de supervisió del mercat de gas a Espanya (pàg. 80) https://www.cnmc.es/sites/default/files/2647322.pdf

[106] La tarifa de discriminació horària té 14 hores al dia més econòmiques, des de les 23h fins a les 13h de l'endemà a l'estiu (a l'hivern de 22h a 12h) i només 10h més cares.

[107] Dades obtingudes a: https://www.ocu.org/vivienda-y-energia/gas-luz/noticias/10-razones-tarifa-discriminacion-horaria#

[108] Indicador Brenda Boardman (1991) Fuel poverty: from cold homes to affordable warmth

[109] Ofwat (2011) Affordable for all: how can we help those who struggle to pay their water bills?, o https://www.jrf.org.uk/report/poverty-and-cost-living o UNDP 2014 The Human Right to Water and Sanitation.

[110] Consultar: http://www.sindic.cat/ca/page.asp?id=53&ui=5819

[111] Per a més informació: http://www.ugt.cat/ugt-bombers-alerta-sobre-laugment-de-victi-

mes-de-la-pobresa-energetica-en-incendis-a-la-llar/

[112] Inclou des de la dificultat per fer front a les despeses relacionades amb l'habitatge fins els processos de desnonament derivats de l'impagament d'hipoteca o lloguer, que poden acabar en situacions d'inseguretat en el règim de tinença (ocupacions o veure's obligat a viure amb amics o familiars).

[113] Es considera que una persona pateix pobresa energètica si presenta incapacitat per mantenir l'habitatge a una temperatura adequada a l'hivern, si presenta algun endarreriment en el pagament de subministraments o si presenta goteres i/o humitats a l'habitatge.

[114] Es considera que una persona pateix inseguretat alimentària si declara haver hagut de reduir la quantitat de menjar o saltar-se àpats per motius econòmics.

[115] Servei d'Intervenció en la Pèrdua d'Habitatge i Ocupació (https://habitatge.barcelona/ca/serveis-ajuts/perdua-habitatge)

[116] Informe establert per les lleis 24/2015 i 4/2016, que ha de validar Serveis Socials. Determina si la família o persones afectades estan en risc d'exclusió residencial, i així poder-s'hi acollir a les mesures previstes per ambdues lleis.

[117] Hi va haver una prova pilot que va durar de febrer de 2016 a juliol de 2016, on aquest servei s'anomenava Punts d'Atenció a la pobresa energètica (PAPE) https://www.ecoserveis.net/es/donation/pape/. Al gener de 2017 es van convertir en els actuals Punts d'Assessorament Energètic (PAE) ampliant l'enfocament, els serveis i els punts d'atenció als 10 districtes de Barcelona. https://habitatge.barcelona/ca/serveis-ajuts/drets-energetics

[118] Informe: Sistema d'indicadors. L'habitatge a la metròpoli de Barcelona. 2018 https://www.ohb.cat/wp-content/uploads/2019/07/Habitatge_metropolis_2018.pdf

[119] Segons el registre de fiances de l'INCASÒL http://habitatge.gencat.cat/ca/dades/estadistiques_publicacions/indicadors_estadistiques/estadistiques_de_construccio_i_mercat_immobiliari/mercat_de_lloguer/lloguers-per-ambits-geografics/

[120] El Reial Decret-llei 15/2018 inclou la creació del bo social tèrmic, un programa d'ajudes directes teòricament per a fer front a les despeses associades a la calefacció, l'aigua calenta o la cuina. Fins al moment només s'ha aplicat al 2019 perquè depèn de pressupostos i no es va incloure en l'anàlisi ja que tant la creació de l'enquesta basal com la de seguiment és anterior a la creació d'aquesta ajuda.

[121] Veus i Mirades. Inseguretat residencial i salut. 2019. https://pahbarcelona.org/wp-content/uploads/2019/02/Voces-y-Miradas_fotovoz-PAH.pdf

[122] Consultar: llibre verd de la PAH https://pahbarcelona.org/ca/presentem-el-nou-llibre-verd-de-la-pah-actualitzat/ i llibre vermell de l'APE http://pobresaenergetica.es

[123] Per ampliar algunes de les recomanacions fetes per les entitats a altres nivells administratius, veure:
https://pobresaenergetica.es/2019/07/11/exigim-al-president-torra-el-compliment-dels-compromisos-assolits-en-materia-dhabitatge-i-pobresa-energetica-ara-que-la-llei-24-2015-es-completament-vigent/;
https://pobresaenergetica.es/2019/04/09/comunicat-la-estrategia-nacional-contra-la-pobresa-energetica-un-brindis-al-sol-que-dependra-del-proper-govern/;
https://afectadosporlahipoteca.com/2020/06/10/medidas-urgentes-de-la-pah-para-no-dejar-a-nadie-atra ;
https://decidim-barcelona-organizations-production.s3.amazonaws.com/decidim-bcn-organizations/uploads/decidim/attachment/file/2823/Grup_Promotor_Llei_24-2015.pdf ;
https://ilphabitatge.cat/sense-excuses-exigim-el-compliment-integre-de-la-llei-24-2015-per-acabar-amb-lemergencia-habitacional/

EPÍLEG: COVID-19 I DRET A L'HABITATGE

Al moment d'escriure aquest text fa 3 mesos i mig que es va diagnosticar el primer cas de COVID-19 a Barcelona i, actualment, hi ha més de 15.000 casos diagnosticats amb la prova de la PCR. Cal assenyalar que les ciutats ofereixen un entorn favorable a la infecció, ja que el contacte entre les persones és més freqüent que en les àrees rurals.

Les dades en els diferents barris de Barcelona ens mostren evidents desigualtats territorials. Així, els barris més afectats per la COVID-19 es concentren principalment als districtes d'Horta-Guinardó i Nou Barris. Si es compara la incidència acumulada en diferents àrees geogràfiques, classificades segons la renda personal, s'observa com, en general, les àrees més desfavorides tenen una incidència més gran que les més afavorides. Les condicions de vida i de treball són aspectes que estan relacionats amb aquest patró geogràfic de la malaltia i se sumen a les desigualtats ja existents prèviament.

En aquesta epidèmia, l'accés i les condicions de l'habitatge han estat un factor clau, tant per l'aïllament de les persones malaltes com pel període de confinament i per les repercussions socials i econòmiques de l'epidèmia. I m'agradaria recordar, tal com es descriu en un apartat d'aquest informe, que l'habitatge és un dels factors que està relacionat amb la salut de la població i, per tant, factors com les condicions de la llar o l'accés a la mateixa són aspectes importants en la salut pública.

Durant aquests mesos de l'epidèmia de la COVID-19, s'ha recomanat que les persones malaltes havien d'estar aïllades a casa i les persones que hi havien estat en contacte havien de fer quarantena al domicili. Durant les setmanes de confinament, calia no sortir de casa per evitar la progressió de la malaltia, i es va recomanar fer teletreball a la majoria de la població. Leilani Farha, exrelatora especial de l'ONU sobre el dret a un habitatge adequat, va dir que "l'habitatge s'ha convertit en la primera línia de defensa contra el coronavirus. Tenir una llar, ara més que mai, és una situació de vida o mort". I en aquest sentit, cal tenir en compte que no tothom disposa d'un habitatge. L'augment del sensellarisme els darrers anys s'ha posat de manifest amb tota la seva cruesa durant aquesta crisi. Ha calgut proporcionar un refugi a qui no té llar, i amb aquesta finalitat s'han creat nous equipaments per a l'allotjament temporal d'emergència de les persones que es trobaven al carrer. Un repte pel futur serà proporcionar allotjament per a aquesta població.

En el cas de disposar d'un habitatge, les condicions del mateix han estat importants, ja que els habitatges reduïts i els que no tenen sortida a l'exterior, han dificultat el manteniment de distàncies físiques entre les persones, i per tant respecte a les persones malaltes, i han fet més difícil el teletreball i la convivència en el confinament. Dades del cadastre mostren que la superfície mitjana dels habitatges de Barcelona per barris fluctua entre 46,7 m^2 (Barceloneta) i més de 125 m^2 (barris del districte de les Corts i Sarrià) i, per tant, en els barris de menor nivell socioeconòmic els habitatges tenen menys superfície i més ocupació per m^2.

D'altra banda, la reclusió en habitatges inadequats, amb dèficits de serveis i instal·lacions, o en condicions d'amuntegament, pot tenir també altres efectes adversos per a la salut física i mental.

Una altra gran repercussió de l'epidèmia de la COVID-19, és la crisi social i econòmica que se'n deriva. Quan encara s'arrossegava la crisi financera de 2008, amb augments progressius dels preus de lloguer i l'increment de les desigualtats sòcioeconòmiques, l'epidèmia de la COVID-19 ha empitjorat la situació. Moltes persones han perdut la feina o estan sotmeses a expedients de regulació temporal d'ocupació (ERTOs) i, per tant, tindran una pèrdua d'ingressos que empitjorarà la capacitat de finançament i pagament de les despeses. La pèrdua de la feina i la dificultat per pagar l'habitatge són dues vulnerabilitats que se sumen i, tal com es mostra en aquest informe, repercutiran en la salut de les persones afectades. L'informe posa en evidència que les persones entrevistades tenen uns percentatges de mala salut percebuda i de mala salut mental que quadrupliquen les de la població general.

Durant l'estat d'alarma s'ha publicat un Reial Decret (11/2020 de 31 de març) de mesures en l'àmbit econòmic i social per fer front a la COVID-19, on se suspenen els desnonaments durant sis mesos des de l'entrada en vigor de l'estat d'alarma i s'estableix una moratòria en el pagament de la hipoteca. S'estableix també una moratòria automàtica en el pagament del lloguer per a aquells arrendataris en situació de vulnerabilitat quan l'arrendador sigui un gran tenidor d'habitatge. En altres casos, si la persona inquilina es troba en situació de vulnerabilitat, podrà sol·licitar un ajornament en el pagament de la seva renda. Per a persones que tinguin problemes més permanents per al pagament de lloguer, es posa en marxa també un nou programa d'ajudes directes. A més, el Reial Decret inclou un paquet de mesures que tracta de garantir els subministraments bàsics a més llars. Així, s'amplia el col·lectiu de potencials perceptors del bo social elèctric i s'estableixen mesures per a garantir la continuïtat dels subministraments energètics i d'aigua a la llar.

Aquestes mesures han estat considerades insuficients per a pal·liar una crisi que afectarà moltíssimes persones. Més de 200 organitzacions i entitats socials en defensa de l'habitatge arreu de l'Estat van iniciar una campanya pel Pla de xoc social, exigint al Govern de l'Estat tres mesures fonamentals: a) Suspensió del pagament del lloguer, d'hipoteques de l'habitatge habitual, i locals de petits comerços; juntament amb la condonació dels deutes de lloguer i hipotecaris vinculats a la crisi sanitària; b) Suspensió dels talls de subministraments bàsics d'aigua, llum i gas; i c) Posar els habitatges buits a disposició de les persones en situació de sensellarisme.

D'altra banda, el dia 1 de juny es publica un Decret Llei que posa en marxa l'ingrés mínim vital per unitats de convivència amb especial vulnerabilitat. Malgrat que és un pas endavant, està encara molt lluny de la renda bàsica de ciutadania.

Caldrà seguir reivindicant polítiques valentes per poder superar les conseqüències de la crisi de la COVID-19.

Carme Borrell
Doctora en salut pública
Agència de Salut Pública de Barcelona

Amb el suport de